Društveni učinci tvornice u lokalnoj zajednici

Miketić-Curman, Sanja

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

https://doi.org/10.17234/diss.2020.7808

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:248222

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Sanja Miketić-Curman

DRUŠTVENI UČINCI TVORNICE U LOKALNOJ ZAJEDNICI – PROUČAVANJE SLUČAJA TVORNICE VALOVITOG PAPIRA U ZABOKU

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Sanja Miketić-Curman

DRUŠTVENI UČINCI TVORNICE U LOKALNOJ ZAJEDNICI – PROUČAVANJE SLUČAJA TVORNICE VALOVITOG PAPIRA U ZABOKU

DOKTORSKI RAD

Mentor:
prof. dr. sc. Ognjen Čaldarović, prof. emer.

Zagreb, 2020.

University of Zagreb

Faculty od Humanities and Social Sciences

Sanja Miketić-Curman

SOCIAL IMPACTS OF FACTORY ON THE LOCAL COMMUNITY – ANALYSIS OF A CASE OF THE CORRUGATED PAPER FACTORY IN ZABOK

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Ognjen Čaldarović, Ph.D.

Zagreb, 2020

INFORMACIJE O MENTORU

Prof. dr. sc. OGNJEN ČALDAROVIĆ (Sarajevo, 1947.) diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studijske grupe Sociologija i Filozofija 1971. godine, magistrirao je iz područja urbane sociologije 1977. godine, a doktorirao 1980. godine na Sveučilištu u Zagrebu. Bio je u više navrata na usavršavanju: 1974. godine u Nizozemskoj, 1982. - 1983. godine u SAD-u kao Fulbright Fellow te 1993. - 1994. godine u SAD-u kao Fulbright Senior Fellow, kao i na nekoliko kraćih specijalizacija 2000., 2003., 2009. i 2013. godine u SAD-u (University of Pennsylvania i Indiana University). Objavio je ukupno 15 knjiga (autorskih i koautorskih) i više od 150 članaka, osvrta, prijevoda te istraživačkih studija. Sudjelovao je i izlagao na više od 100 znanstvenih konferencija u inozemstvu i u zemlji. Radio je u Urbanističkom zavodu grada Zagreba (1972. - 1975.), a od 1975. do 2017. godine bio je stalno zaposlen na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U travnju 2018. godine izabran je u počasno zvanje professor emeritus Sveučilišta u Zagrebu. Dobitnik je priznanja „Rudi Supek“ Hrvatskog sociološkog društva (HSD) koje se dodjeljuje za iznimno značajna postignuća, uspjehe i zasluge za razvoj sociologije i HSD-a čiji je predsjednik bio u dva mandata. Dobitnik je Povelje Filozofskog fakulteta, najvišeg javnog priznanja koje se dodjeljuje istaknutim znanstvenicima i nastavnicima Fakulteta kao nagrada za sveukupan rad (životno djelo).

ZAHVALE

Mentoru, koji me vodio kroz cijeli doktorski studij, veliko hvala na nesebičnoj pomoći, poticajnim savjetima i brojnim sugestijama bez kojih ovaj rad ne bi ugledao svjetlo dana.

Hvala dragoj dr. sc. Jani Vukić na strpljivom usmjeravanju, podršci i pomoći tijekom izrade rada.

Hvala Poslodavcu, na uvjetima rada, ustupljenim podacima i financijskoj pomoći.

Hvala svim dragim kolegama i prijateljima, a posebno Liljani i Vjeri, koji su vjerovali u mene i bili mi podrška.

Najveću zahvalnost dugujem svojoj obitelji, na neizmjernoj podršci i razumijevanju.

Hvala mojim djevojčicama P., M. i N., na strpljenju dok je mama pisala svoj rad.

Bile ste mi „vjetar u leđa“, zaslužne što je doktorski studij uspješno priveden kraju.

Disertaciju posvećujem pokojnoj majci, mom Anđelu čuvaru.

SAŽETAK

Izazovi održivosti u ovome radu sagledani su u prostorno drugačijoj perspektivi od klasične urbano-ruralne, kao dio šireg prostornog konteksta urbanog područja, konkretno, urbane aglomeracije Zagreb. Takav pristup omogućio je širi uvid u odnose ekonomskih, ekoloških, kulturnih i političkih aspekata urbane održivosti zagrebačke regije bez da se izgubi izravna veza teorijskog pristupa fenomenu održivosti i same prakse tipa razvoja koji se drži razvoja održivih parametara i koncepata. Analizom društvenih učinaka tvornice u lokalnoj zajednici što je predmet ovog rada, na istraživanom se primjeru konstatira da je učinak tvornice element pozitivne promjene ali i razvojni potencijal koji može imati održivo i društveno odgovorno poslovanje za razvoj mjesta ali i šireg područja. Temeljni je cilj ovog doktorskog rada istražiti na koje je sve načine pojedinačni razvojni subjekt, konkretno, tvornica za proizvodnju valovitog papira u Zaboku, utjecao na društveno-gospodarski razvoj grada Zaboka u određenom vremenskom razdoblju te do kakvih je promjena u mikrosredini, tj. Zaboku, došlo zbog postojanja navedene tvornice. Izgradnja i početak funkcioniranja tvornice 2003. godine polazna je točka ove analize utvrđivanja pozitivnih i negativnih promjena na različite aspekte razvoja mjesta Zabok i njegovu okolicu tijekom godina rada tvornice. U tu svrhu, korištena je dostupna statistička i druga relevantna pisana dokumentacija te je provedeno kvalitativno empirijsko istraživanje stavova različitih sudionika (*stakeholdera*) metodom dubinskog, odnosno polustrukturiranog intervjua (stanovnika Zaboka, predstavnika Uprave tvornice, predstavnika Grada te predstavnika udruge za zaštitu okoliša). Rezultati istraživanja pokazali su načine na koje tvornica u svom redovitom poslovanju primjenjuje načela tzv. održivog razvoja. Budući da je djelatnost promatrane tvornice usmjerena na proizvodnju upotrebnih dobara s različitim utjecajima na neposredan i širi okoliš, u ovom je radu najveći naglasak stavljen upravo na okolišnu komponentnu održivog razvoja, odnosno utjecaj poslovanja tvornice na okoliš ali i na percepciju različitih aktera i dionika o potencijalnim utjecajima tvornice. Zaključna konstatacija rezultata empirijskog istraživanja jest da je tvornica svojim dosadašnjim poslovanjem stvorila pozitivnu sliku o svom djelovanju u okvirima lokalne zajednice, ali i šire, zbog ukupnog poticajnog i odgovornog odnosa prema sredini, poštivanja propisa poslovanja te implementacije načela društveno odgovornog poslovanja. Polazne hipoteze ovog rada koje će u nastavku rada biti preciznije objašnjene su potvrđene što tvornici može omogućiti dugoročnije planiranje,

usavršavanje tehnologije te poboljšavanje i modernizaciju pogona te ekološki još osviješteniji odnos prema okolišu.

KLJUČNE RIJEČI: društveni učinci (utjecaji) tvornice na lokalnu zajednicu, kvalitativna metodologija kao istraživačka strategija, lokalna zajednica, održivi razvoj, društveno odgovorno ponašanje, utjecaj tvornice na okoliš, Grad Zabok

STRUCTURED SUMMARY

The challenges of sustainability are examined in this paper from a spatial perspective that differs from the classical division of urban and rural, as part of the broader approach taking into account spatial context of the urban area, specifically the urban agglomeration of Zagreb. This approach has us to develop enabled broader insights into the relationships among the economic, ecological, cultural and political aspects of urban sustainability of Zagreb region, without losing direct ties with the theoretical approaches to sustainability and analysis of current practices. Through the analysis of social effects of one factory on local community, the examined case shows positive social changes and development potential that sustainable and socially responsibility can have on the development of towns and wider urban areas. The fundamental objective of this dissertation was to examine all the ways in which an individual development entity, in this case a cardboard factory, influenced the socioeconomic development of the town of Zabok over a given time period (2003-2019), and the changes that occurred in the microarea, i.e. Zabok city, due to the existence and operations of the factory. The construction of the factory and its start of operations in 2003 was the starting point of this analysis which was to determine positive and negative changes on different aspects of development of the town of Zabok and its surrounding through the years of operation of the factory. Based on the listed objective, this research aims to determine the impacts of the factory on the town of Zabok. The presumption is that the influences will primarily be positive for several reasons, as laid down in three hypotheses:

1. Stimulating production in the factory has a positive impact on the socioeconomic development of the town and the local community.

2. In its operations to date (since 2003), the factory has attained a positive reputation in the narrow and wider surroundings, primarily within the framework of the local community but also beyond, due to the stimulatory and responsible approach towards the town, abiding by all business regulations and due to the ecological characteristics of this area.

3. Implementing the principles of corporate social responsibility in the regular factory operations has led to conservation and improvement of the environment in the town.

The social effect on development of the town was examined through the different aspects of operations of the cardboard factory in Zabok on the surrounding environment. Based on the

theoretical framework, several indicators (objective and subjective) were selected to examine the social and ecological paradigms, particularly the contemporary paradigm of development that considers the environment as a fundamental resource, and where the concept of sustainable development is contrary to industrial development, thereby contributing to the establishment of broad ecologically friendly development.

The desk research method was used, based on the analysis of relevant literature and documentation, through the following available secondary data, such as theoretical and research studies by homebound and international authors in relevant fields, statistical and historical archives of the town, regional development plans, data collected in the local self-government offices, and in the factory that is the subject of this study, relevant legal regulations, and an analysis of the content of the weekly newspaper Zagorski list in the period from 2003 to 2018, in order to obtain insight into the content published concerning the assessment of operations of the factory on its local environment. A qualitative empirical study was also conducted to collect the opinions and statements of various stakeholders, using the deep or semi-structured interview technique. A total of 21 interviews were performed with stakeholders from five different groups assuming that they have different opinions on the types and intensity of influence of the factory on the town environment. The five groups were: representatives of the Town of Zabok; residents living in close proximity to the factory; residents living further away from the factory or in the outskirts of the Town of Zabok; representatives of the Management board of the Dunapack factory; and representatives of civil society associations dealing with environmental protection.

The research results indicated the ways in which the factory has applied the principles of sustainable development in its operations. Considering the production activities of the factory, this dissertation placed the greatest emphasis on the analysis of the environmental elements of sustainable development, i.e. the impacts of the factory's operations on the environment. The conclusions of the results of the empirical study were that from the start of production, the factory positively affected the socioeconomic development of the town and local community, and that the factory has created a positive image of its operations up to date within local community and wider, due to the overall stimulatory and responsible approach taken towards the town, abiding by regulations on operations, and the implementation of the principles of corporate social responsibility. This confirmed the set hypotheses of this research.

The issue that was the subject of study of this doctoral dissertation serves as the basis for similar analyses and research in other towns. It is clear that this topic demands an interdisciplinary

approach, including numerous aspects and an analysis of the potential impacts of development potential in urban areas. Due to the interdisciplinary approach, the concept of sustainable development can be considered most relevant for future research. Addressing the concept of sustainable development implies a multidisciplinary approach encompassing a wide spectrum of scientific disciplines, from the technical and social sciences, to the humanities. For example, sociology, as a synthetic science, contributes to other social disciplines within which certain elements of sustainable development are studied and critically evaluated, such as urban sociology, sociology of tourism, social ecology and sociology of risk.

This dissertation examines the position of a modern factory within the framework of a transitional company. It was established that the factory has been accepted within the community, that it operates in cohabitation with the local population, and that there have been no “outbreaks” in its regular operations over the past 16 years. The conditions in which this cohabitation of technology and local life is possible are based on several key elements:

1. The factory is an entity that provides possible employment.

2. The factory has the capacity to be successful.

3. The factory has a positive impact on the development of the local community.

4. Over the year, the factory has built friendly relations with the town, and positively influenced its development.

5. There is potential for the future development of the factory in Zabok, since its production is based on the concept of sustainable development.

6. There is potential for the future development of the factory, particularly if it abides by the principles of rational operations based on a clear mission to support the town’s development and supports a range of cultural and other events. In addition to creating a positive atmosphere in the local community and in the town, another key requirement for the positive success of the factory is the need to develop a legal framework in which the compensation to the local community is clearly outlined, not only through incidental and non-systemic situations.

7. In the near future, to ensure the continuation of the friendly relations between the factory and the community, it is necessary to base this relationship on the principles of corporate social responsibility and other rules of conduct, which should be increasingly based on systemically planned rules of conduct.

Finally, the new knowledge acquired, in combination with the existing knowledge, will enrich and direct future research. This will improve the sociological aspect of social transformation, laying the foundations for strong development of socially responsible actions in the integration of foreign companies in the daily life of the local community.

KEY WORDS: social effects of the factory on the environment, qualitative methodology as research strategy, local community, sustainable development, corporate social responsibility, factory influence, industrial ecology, town of Zabok

Sadržaj

1. UVOD 1

1.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA, CILJEVI I HIPOTEZE RADA 6

1.2. STRUKTURA RADA 13

2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR 15

2.1. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA 21

2.1.1. Ekološko načelo održivog razvoja 27

2.1.1.1. Koncept industrijske ekologije 29

2.1.2. Društvena načela održivog razvoja 38

2.1.3. Legislativa održivog razvoja u Republici Hrvatskoj 39

2.1.3.1. Strategija održivog razvitka 40

2.2. KONCEPT DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA (DOP) 42

2.2.1. Norma HRN ISO 26000: 2010 55

2.2.2. Izvještaji o održivosti 58

2.3. URBANA AGLOMERACIJA 61

2.3.2. Urbana algomeracija Zagreb (UAZ) 62

2.3.2.1. Grad Zabok 64

2.4. OSVRT NA OSNOVNE UČINKE TVORNICA NA SREDINU 75

3. KRATKA POVIJEST I OPIS TVORNICE ZA PROIZVODNJU I PRERADU VALOVITOG PAPIRA 78

4. METODOLOGIJA RADA 97

5. ISTRAŽIVANJE 102

5.1. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA METODE ANALIZE SADRŽAJA 102

5.1.1. Osvrt na strateške i razvojne planove te zapisnike Gradskog vijeća Grada Zaboka 102

5.1.2. Analiza sadržaja tiskovine (tjednika *Zagorski list* u periodu 2003. do 2018. godine) 107

5.2. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA METODE INTERVJUA 111

5.3. RASPRAVA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA 136

5.3.1. Učinci vezani uz ekonomsku održivost 136

5.3.2. Učinci vezani uz društvenu održivost i suradnju s lokalnom zajednicom 139

5.3.3. Učinci vezani uz odgovornu politiku i praksu upravljanja okolišem 141

6. ZAKLJUČAK 144

7. POPIS LITERATURE 155

8. PRILOZI 172

POPIS SLIKA

Slika 1. Princip trostrukog dobitka 23

Slika 2. Tri stupa održivog razvoja 24

Slika 3. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine 26

Slika 4. Članak iz prvog broja ZIVT-ovog vjesnika 69

Slika 5. Prikaz zabočke gospodarske zone 78

Slika 6. Prikaz dijela proizvodnog pogona tvornice Dunapack 82

Slika 7. Rezultat mjerenja emisije ugljičnog dioksida (CO2) u jednom proizvodu valovite ljepenke kroz životni vijek proizvoda 85

Slika 8. Područje Urbane aglomeracije Zagreb 178

Slika 9. Certifikat tvrtke Valoviti papir Dunapack d.o.o. o sudjelovanju u projektu 179

Slika 10. Shematski prikaz funkcioniranja eko-industrijskog parka Kalundborg u Danskoj 180

Slika 11. Struktura naselja u Gradu Zaboku 181

Slika 12. Tekstilna industrija Milan Prpić d.d., kasnije ZIVT (Zagorska industrija vunenih tkanina) – snimka prije 2. svjetskog rata 181

Slika 13. Panoramska snimka ZIVT-a 1976. godine 182

Slika 14. Zatvoreni proizvodni proces unutar Prinzhorn Grupe 182

Slika 15. Prikaz tvornica u vlasništvu Prinzhorn Grupe 183

Slika 16. Tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o. 184

POPIS TABLICA

Tablica 1. Pristupi za mjerenje društvenog učinka 19
Tablica 2. Pozitivni efekti ekoindustrijskog razvoja na lokalnoj i regionalnoj razini 31
Tablica 3. Prikaz izbora društvenih ciljeva, odnosno konkretnih inicijativa najboljih praksi . 49
Tablica 4. Kratki usporedni prikaz rezultata istraživanja o individualnoj i korporativnoj filantropiji 53
Tablica 5. Koncept norme ISO 26000 56
Tablica 6. Grad Zabok – stanovništvo prema popisima od 1857. do 2011. godine 65
Tablica 7. Udio ZIVT-a u dohotku i broju zaposlenih u industriji i privredi Općine Zabok 1975. godine 71
Tablica 8. Prikaz ukupne količine valovitog papira u tm^2 po godini poslovanja 80
Tablica 9. Sumarni prikaz učinaka tvornice na okoliš 87
Tablica 10. Kretanje broja zaposlenih u razdoblju od 2004. do 2018. godine 89
Tablica 11. Prikaz broja žena po radnim mjestima 90
Tablica 12. Prikaz zaposlenika po stručnoj spremi u 2018. godini 90
Tablica 13. Broj sati usavršavanja po zaposleniku u prethodnoj godini 91
Tablica 14. Prikaz mjesta stanovanja zaposlenika 91
Tablica 15. Pregled ostvarenih bodova Indeksa DOP-a u pojedinom području 94
Tablica 16. Osnovni pokazatelji poduzetničke aktivnosti 2013. godine 104
Tablica 17. SWOT analiza za područje gospodarstva 104
Tablica 18. Dobna i spolna struktura sudionika/ca istraživanja 112
Tablica 19. Struktura obrazovanja po spolu sudionika/ca istraživanja 112
Tablica 20. Sumarni prikaz stavova ispitanika po glavnim temama 135
Tablica 21. Primjeri definicija održivog razvoja i održivosti 185

1. UVOD

U sociologiji se od samih početaka istražuje povezanost ekonomije, tehnologije i društvenih promjena te utjecaj modernizacijskih procesa na društvo i zajednicu. Od klasika sociološke misli poput Durkheima i Webera do suvremenih autora poput Giddensa, Becka i Castellsa, sociolozi se bave analizom različitih elemenata društvene strukture poput ekonomije, politike i kulture te njihovih međusobnih utjecaja na različitim društvenim razinama (mikro, mezzo i makro). Suvremene društvene promjene poput globalizacije i pojave umreženog društva (Castells, 2000) dodatno potiču interes za istraživanje dinamike socio-ekonomskih promjena. Castells tako ističe kako je „revolucija informacijske tehnologije bila ključna kako bi omogućila temeljni proces restrukturacije kapitalističkog sustava nakon 1980. godine“ (Castells, 2000:49), što predstavlja temelj za razumijevanje suvremenog društva jer su “društva organizirana oko ljudskih procesa strukturiranih povijesno određenim odnosima proizvodnje, iskustva i moći» (Castells, 2000:50). U nastavku Castells opisuje svoju teorijsku poziciju pritom ističući relevantnost odnosa proizvodnje, kao složenog društvenog procesa koji počiva na klasnim odnosima, odnosima moći i raspodjeli viška proizvodnje, za društvenu strukturu tj. način određivanja „pravila prisvajanja, distribucije i upotrebe viška“ (Castells, 2000:51). Za razliku od Castellsova, u ovome radu fokus je na mikro razini, odnosno na istraživanju utjecaja ekonomskih čimbenika na društvene odnose i zajednicu u određenom prostoru, a sve u smislu prepoznavanja razvojnih i modernizacijskih potencijala za unapređenje temeljnih društvenih aspekata koje navodi Castells: proizvodnje, iskustva i moći. Drugi fokus ovoga rada predstavlja prostorna dinamika tokova i mjesta, jer strukturalna dominacija prostora tokova nad mjestima u kojima ljudi žive „značajno mijenja značenje i dinamiku mjesta“ (Castells, 2000:453) što je u ovome radu prepoznato kao potencijal za prevladavanje ograničenja „periferije“ o kojima govori Rogić u knjizi Tehnika i samostalnost iz 2000. g. (Rogić modernizaciju definira kroz tri procesa: industrijalizaciju, urbanizaciju i birokratizaciju) i umrežavanje u globalne tokove te razvoj lokalne zajednice u skladu s UN-ovim ciljevima održivosti (2030 *Agenda for Sustainable Development*, SDGs). Prostor je „vidljiva dimenzija društvene strukture i organizacije društvenog života“ (Šarinić i Čaldarović, 2015:109) koja zrcali društvene i razvojne nejednakosti tj. prostorne strukture nejednakog razvoja. U ovome se radu želi istražiti utjecaj ekonomskih čimbenika na implementaciju održivog razvoja i unapređenje kvalitete života zajednice na jednom prostorno i demografski ograničenom primjeru, ali koji se smatra relevantnim za brojne manje gradove u Hrvatskoj i široj regiji.

Industrijska revolucija svojim je velikim promjenama i posljedicama utjecala na razvoj društva. Razvoj industrije posvuda je potaknuo goleme migracije seljaštva sa zemlje u tvornice, čime su se naglo proširile urbane zone naselja, što je pak rezultiralo pojavom novih vrsta društvenih odnosa (Giddens, 2007). Početak razvoja industrije izravno je utjecao i na razvoj onih velikih gradova koji su imali povoljan prometni položaj, kao i na funkcionalne promjene u strukturi gradova pa su se tako stvarale i razvijale i nove funkcije te novi sadržaji organizacije života. Utjecaj industrije na ekonomski i socijalni preobražaj društva potaknuo je mnoge autore da prouče i analiziraju mnogostruke utjecaje industrije na društvo, posebno u područjima ekonomije, sociologije i geografije (Šiljković, 2011). Između ostalog, kako ističu mnogi autori (primjerice Castells), u modernom društvu došlo je do transformacije industrije, pojave fleksibilizacije rada, porasta informatičke tehnologije i umreženog društva, što je dovelo do bitnih promjena u strukturiranju i organizaciji društva (Castells, 2000).

Autorice Švarc i Lažnjak u svojim radovima ističu golemu ulogu utjecaja znanja i znanosti na gospodarski razvoj. „Najveći rast i razvoj ostvaruju zemlje u kojima je veza industrije i znanosti izravna, regulirana tržišnim zakonitostima ponude i potražnje, te u kojima industrija izravno financira razvoj i istraživanja prema vlastitim potrebama.“ (Švarc i Lažnjak, 2003:107) Kako navodi Švarc na primjeru dviju zemalja, Južne Koreje i Gane, koje su 60-ih godina imale isti dohodak po stanovniku (700 USD) i bile izrazito siromašne, da bi danas Južna Koreja imala gotovo 3 puta veći dohodak po stanovniku (2.700 USD), i to iz razloga ubrzane industrijalizacije koja se ostvarivala kroz tehnološke transfere i ulaganja od strane gospodarskog sektora u istraživanja i razvoj (Švarc, 2011:922).

Istraživanja i teorijske rasprave u ovom području, pokazale su da je proizvodni pogon-tvornica, kao razvojni subjekt u mjestu, primjenom znanja i inovacija u svrhu unapređenja tehnologije proizvodnje i smanjenja zagađenja, ključan.

Značenje pojma „industrija“ (Šiljković, 2011) uključuje industriju u širem smislu – kao svaku proizvodnu djelatnost i industriju u užem smislu – kao tvorničku aktivnost kojom se prerađuju sirovine u gotove proizvode, dok autori Bačun, Matešić, Omazić (2012) pojam industrije označavaju kao gospodarsku djelatnost u kojoj se primjenom strojeva ostvaruje masovna i standardizirana proizvodnja. Industrija (Herceg, 2013) je gospodarska djelatnost nastala industrijskom revolucijom, a podrazumijeva strojnu preradu sirovina ili poluproizvoda u gotov proizvod. Razne grane industrije opterećuju okoliš emisijama različitih štetnih tvari čime

negativno utječu na ljudski, biljni i životinjski svijet. Dosadašnja istraživanja o utjecaju industrije na društvo u najopćenitijem smislu, kao i na mikrocjeline društva – regije, naselja i oblasti, pokazuju kako izgradnja industrijskih postrojenja i njihovo funkcioniranje te utjecaj na mikrocjeline društva u kojima operiraju utječe prvenstveno na okoliš (Streissguth, 2011; Feletar, 1991), ali i na društvene (Vahtar-Jurković, 2005) i gospodarske prilike, šire i uže okolice (Stiperski, 1993). Industrijski razvoj, primjerice, potiče ostvarivanje niza društvenih ciljeva čime se kontinuirano šire mogućnosti daljnjeg učvršćivanja ukupnog društveno-ekonomskog razvoja, unaprjeđuju materijalni, ali i kulturni te ostali uvjeti života i rada (Crikvenac, 1993).

Svaka tvornica ima dvije glavne funkcije: ekonomsku, tj. proizvodnju dobara, i socijalnu, tj. stvaranje i raspodjelu zadovoljstva među ljudima pod njenim krovom (Haladin, 1987). O različitim utjecajima tvornica na lokalnu sredinu moguće je naći dokumentaciju, tvrdnje i elaboracije u radovima autora koji se bave industrijskom geografijom (Stiperski, Feletar i dr.), kao i u mnogim sociološkim radovima (npr. Leburić, Čaldarović, Maroević, 2006; Lay, Zupanc, 2016) koji su uglavnom rađeni u sklopu analiza, radova, studija o utjecaju na okoliš ili su provedene kao samostalne sociološke analize. Navedene sociološke analize pokušavale su u okviru zadanih zakonskih okvira proučiti najkompleksnije elemente utjecaja pogona (tvornice) na lokalni i širi okoliš, uzet u najkompleksnijem smislu. U mnogim slučajevima se konstatiralo da utjecaj nije linearan – primjerice, samo „pozitivan“, nego često i negativan ili „neutralan“.

U sociologiji je poznato nekoliko tema, koncepata i teorija iz područja sociologije razvoja (primjerice koncept društveno odgovornog poslovanja, koncept korporativne filantropije, koncept urbane aglomeracije) o čemu će biti više riječi u nastavku ovog rada, u zasebnim poglavljima. Prema autoricama Viterna i Robertson (2015) od samog se početka razvoj u sociologiji kretao u dva smjera. Prvi smjer uključivao je znanstvenike koji su bili usmjereni na razradu i generiranje teorijskih shvaćanja društvenih promjena, osobito na nacionalnoj razini. U drugom smjeru došlo je do aktiviranja i organiziranja različitih aktivnosti političara i građana koji su, potpomognuti velikim financijskim korporacijama, agencijama i humanitarnim organizacijama (kao što su Ujedinjeni narodi, Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond), započeli s novim inicijativama za promicanje pozitivne društvene promjene, posebice obnavljanjem ratom razorene Europe i smanjivanjem ljudske bijede u zemljama u razvoju. Kritičko razmatranje problema s kojima se suočava sociologija razvoja valja sagledati i u odnosu „novog kolonijalizma“– ne dovode li se primjerice manje razvijene zemlje u

„kolonijalni položaj“ novog tipa vanjskim „pomoćima“ – financijskim i organizacijskim. Razvijene zemlje svakako imaju odgovornost potaknuti razvoj i u manje razvijenim područjima, a rasterećuju se odgovornosti donirajući pomoć te izbjegavajući probleme koje ekonomska migracija sa sobom nosi (npr. suvremene migracije koje su velikim dijelom uzrokovane i nezaposlenošću, nerazvijenom ekonomijom i sl., osim onih migracija čiji su razlozi političke naravi - ratovi, agresije, smjene vlasti i sl.). Najnoviji razvoj gospodarstva, proizvodne inovacije, promjene industrijske osnovice mnogih razvijenih društava uz specifične društvene promjene koje se često nazivaju „postindustrijskim društvom“ (Tourraine, primjerice), doveli su i do mnogih društvenih promjena, kako u organizaciji industrijskog poslovanja, (primjerice, s primarne i sekundarne industrijske proizvodnje do industrijske proizvodnje uslužnih djelatnosti roba), a onda i specifičnih oblika organizacije društva. U tom smislu, u suvremenom društvu danas se raspravlja o „fleksibilizaciji“ industrije, ali i o pojavi „fleksibilnog radnika“ koji se prilagođava promjenama adaptirajući se zahtjevima drugačije organizacije proizvodnih aktivnosti i povećavajući stupanj kompatibilnosti između tehnologije i zahtjeva za specifičnom proizvodnjom. Potaknut posljedicama procesa globalizacije, u vidu pretjeranog iskorištavanja prirodnih bogatstava, a s ciljem očuvanja planeta za buduće naraštaje, razvio se jedan noviji koncept razvoja, koncept „održivog razvoja“, o kojem danas raspravljaju mnogi svjetski (Blewitt, Azapagić, Clift, Perdan i dr.), ali i domaći autori (Cifrić, Lay, Herceg i dr.). Održivi razvoj definiran je kao uporaba obnovljivih resursa za ekonomski rast, zaštita životinjskih vrsta i bioraznolikosti te obveza da se održavaju čist zrak, voda i zemlja (Giddens, 2007:611). Suvremeni svijet suočava se s mnogim globalnim ekološkim prijetnjama i problemima te je većina njih blisko vezana s rizikom, kao posljedicom rezultata ekspanzije znanosti i tehnologije. Danas nam prijete ekološki rizici koje prijašnja generacija nije ni poznavala. Ekološkim problemima veliku pažnju poklanjaju vodeći sociolozi poput Becka i Giddensa koji ekološke probleme smještaju u maticu sociooloških teorija poput razvojnih teorija, modernizma i postmodernizma i društva rizika (Puzek, 2017:48). Tako je Beck, prvi put upotrijebio pojam društva rizika, gdje je istaknuo kako su mnogi današnji rizici globalni po dosegu. Čine prijetnju svim ljudskim društvima jer ne prave razliku po nacionalnoj pripadnosti, bogatstvu ili društvenom podrijetlu (Giddens, 2007:620). Jedna od gorućih prijetnji suvremenoj civilizaciji su klimatske promjene kao posljedica globalnog zagrijavanja Zemlje te postaju vodeći problem modernog čovječanstva. Lay (2006) spominje pojam klimatske pismenosti, kao jednog od alata za ovladavanje ovog problema, smatrajući da je prosječna klimatska pismenost u suvremenoj civilizaciji na niskoj razini, s obzirom da sustavno pogoršanje na polju globalnog zagrijavanja neizravno potvrđuje ovu procjenu. Vrlo slabo se radi na osvještavanju ljudi po

pitanju uzroka, ali i posljedica koje globalno zatopljenje sa sobom nosi. Zbog niske razine klimatske pismenosti (klimatska pismenost podrazumijeva znanje i razumijevanje, komuniciranje o stečenim znanjima i spoznajama i najvažnije – donošenje odluka za djelovanje) i nerazumijevanja, ljudi gotovo da ne mijenjaju svoje navike i ponašanje, odnosno ne donose odluke za djelovanje prema boljem. Najviše su problematične upravljačke, ali političke elite koje se u odnosu na globalno zagrijavanje i klimatske promjene dominantno ponašaju po „BAU" modelu: Sutra ćemo raditi onako kako smo radili jučer (engl. *bussiness as usual*). Njihovu spoznaju o rizicima od globalnog zagrijavanja zastiru profit, a nerijetko i pohlepa (Lay, 2006: 43). Od početka industrijalizacije koncentracija stakleničkih plinova znatno je porasla te su kao posljedica industrijskog razvoja nastali staklenički plinovi koji se ne javljuju u prirodi. Većina se znanstvenika slaže da se velik porast ugljičnog dioksida u atmosferi može pripisati spaljivanju fosilnih goriva i drugim ljudskim djelatnostima, poput industrijske proizvodnje, poljoprivrede velikih razmjera, deforestacije, iskapanja ruda, odlaganja velikih količina otpada na jednom mjestu i ispuštanja plinova iz vozila (Giddens, 2007: 621). Globalni problemi, poput klimatskih promjena, imaju globalne uzroke i zahtijevaju globalna rješenja. Stoga se koncept održivog razvoja kao moguće rješenje globalnih problema sastoji u globalnom konfliktu, zbog, s jedne strane, potrebe za gospodarskim razvojem, proizvodnjom i profitom te s druge strane, ograničenosti resursa koja dovodi u pitanje mogućnost ostvarivanja potreba budućih generacija.

Kako navodi Cifrić, u svakom društvu dolazi do pojave konflikata koji izražavaju društvenu dinamiku. Konflikti, bilo da su potencijalni ili stvarni, povijesna su konstanta društva te se ne javljaju spontano, već su posljedica stanja društvene svijesti na koju utječe ideologija i ideje. O razvoju i o konfliktima na svjetskoj razini može se govoriti kao o suprotstavljanju dva tipa kapitala (prirodni i proizvedeni) i o dva svijeta (razvijeni i nerazvijeni) (Cifrić, 2000: 233, 235). Jedno od rješenja predstavlja i usmjeravanje razvoja u društvo osnovano na načelima održivosti, odnosno „održivog razvoja". No, uspjeh koncepta održivog razvoja na svjetskoj razini moguć je ostvarivanjem glavnih političkih ciljeva i provođenjem društvenih promjena (Drljača, 2012). Održivi razvoj ide u smjeru vođenja razvojnih politika uz maksimalnu primjenu znanstvenih dostignuća i novih tehnologija u cilju zaštite prirode i očuvanja okoliša.

Budući da ima važnu ulogu, kako za sadašnje, a naročito za buduće generacije, u kontekstu proučavanja i utvrđivanja učinaka tvornica na lokalnu zajednicu, u ovom radu posvetit će se posebna pozornost proučavanju spomenutog koncepta kao modela nadvladavanja navedenih

problema razvoja društva. U nastavku izlaganja slijedi prikaz predmeta istraživanja, ciljeva i hipoteza ovog rada.

1.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA, CILJEVI I HIPOTEZE RADA

Društvo kao cjelina izrazito je diferencirano na razvijene i nerazvijene zemlje, s različitim stupnjevima razvijenosti, ovisničkim položajima, uvezenom radničkom klasom, dominacijom kapitala i sl. Posljednjih desetljeća društvene promjene događale su se velikom brzinom, jedna od njih s velikim posljedicama je i globalizacija. Globalizacijom se ne smatra samo razvoj svjetskih mreža, društvenih i ekonomskih sustava koji su udaljeni od područja našeg interesa, već se ona smatra i lokalnom pojavom – koja utječe na sve nas u svakodnevnom životu (Giddens, 2007:51). Neki od uzroka rastuće globalizacije, kako navodi Giddens, su *političke promjene* (primjerice propast sovjetskog komunizma i slom Sovjetskog Saveza 1991., ali i osnivanje međuvladinih kao i međunarodnih nevladinih organizacija), potom *protok informacija* (gdje se širenjem informacijske tehnologije ubrzao protok informacija o ljudima i događajima na udaljenim mjestima) te osnivanje *transnacionalnih odnosno međunarodnih korporacija (kompanije koje proizvode dobra ili usluge u više država)* koje su postale globalna pojava nakon Drugog svjetskog rata. Globalizacija je tako postala „ovdašnja“ pojava, koja zahvaća intimne i osobne živote ljudi na mnogo različitih načina (Giddens, 2007: 61).

Posljedice globalizacije su dalekosežne, a niz promjena koje je globalizacija donijela suočava društvo s novim oblicima rizika koji su kvalitativno različiti od rizika iz prošlosti. Pojava rizika[1] javlja se kao rezultat složenih serija uzroka i posljedica povezanih u lanac događaja koji započinje uzrokom pojave, uključivši okolišne, tehnološke i socijalne promjene (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997).

Danas se svijet suočava s proizvedenim rizicima nastalim utjecajem ljudskog znanja i tehnologije na prirodni svijet. Svi ti rizici, kako je to smatrao Beck, pridonose stvaranju globalnog društva rizika. Zbog ekspanzije tehnologije, većina ekoloških problema blisko je povezana s rizikom (Giddens, 2007). Stoga su kao jedan od najdominantnijih proizvedenih rizika ekološki rizici, kojima će se u ovom radu prvenstveno baviti, nastali kao posljedica

[1] Rizik (engl. *risk*) - mogućnost materijalnog i/ili nematerijalnog gubitka. Pojam rizika u širem značenju označava i pojam opasnosti. Izvor: Poslovni dnevnik, http://www.poslovni.hr/leksikon/rizik-1038, pristup: 20.11.2019.

utjecaja industrijskog razvoja na prirodu, odnosno na sve sastavnice okoliša (zrak, tlo, more, vode, krajobraz te biljni i životinjski svijet) i ljudsko društvo.

Neki autori (primjerice Čaldarović, Rogić) konstatiraju da postoji pet osnovnih dimenzija rizika na koje se treba usredotočiti kako bi se ekološki rizik kontekstualizirao na određenu mikrosredinu, zajednicu ili lokaciju i na taj način omogućio temeljnije proučavanje fenomena (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 37-49) i to:

- Struktura rizika – koja se mijenja kroz vrijeme pa se govori o evaluaciji rizika, pa postoje npr. stariji i noviji rizici, prepoznati i neprepoznati, poznati i nepoznati i sl.,

- Trajnost rizika – promatranje rizika kroz dimenziju vremena, gdje je pitanje trenutka kada će se neka opasnost prepoznati kao rizik, odnosno kada će iz latentne faze prijeći u manifesnu,

- Povratna priroda posljedica rizika – manifestira se kroz proces pridavanja važnosti pojedinog rizika za zajednicu, odnosno procjeni vjerojatnosti njegovog pojavljivanja,

- Veličina rizika – uključuje kvantificirana obilježja i kvalitativne dimenzije rizika,

- Socijalna cijena rizika – uključuje zbroj svih šteta do kojih neki rizik dovodi.

Kako bi se rizicima moglo što bolje upravljati, a to je neizbježna dimenzija „društva rizika“ (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 47) potrebno je primijeniti različite oblike analiza koje uključuju i sljedeće:

- Rizici se moraju prvo identificirati, odnosno utvrditi postoje li ili ne,

- Rizici se potom procjenjuju (evaluiraju u svojim konsekvencama) – u smislu kakav će **učinak** određeni rizik imati i koliki će biti, te

- Završna evaluacija rizika – procjena o tome kakvo će biti njegovo ukupno djelovanje na okoliš (Social Assessment).

U ovom radu društveni će se učinak[2] proučavati kroz različite aspekte djelovanja tvornice valovitog papira u Zaboku na okoliš. Kroz različite pokazatelje - objektivne (tehnološki otpad nastao proizvodnjom) ali i subjektivne – percepciju lokalnog stanovništva o utjecajima do kojih dovodi postojanje i aktivnost tvornice, pažnja će najviše biti usmjerena na, kako navodi autor Čaldarović (2012: 15) **socijalno-ekologijsku paradigmu**, kao najsuvremeniju paradigmu razvoja koja s okolišem računa kao s osnovnim resursom, počevši od koncepta održivog razvoja koji naspram industrijskog razvoja promiče ekološki osviješten razvoj.

Sve organizacije stvaraju određene društvene učinke: neki su pozitivni, a neki negativni, neki kratkoročni, neki dugoročni, neki popravljivi, neki ireverzibilni, neki poznati, a neki nepoznati. Stoga je detektiranje različitih učinaka - u ovom primjeru učinaka proizvodnje valovitog papira- na lokaciju u kojoj se tvornica nalazi (Zabok) mnogo kompleksnije nego što se to može uvijek i unaprijed pretpostaviti. A osnovna je pretpostavka da su učinci tvornice pozitivni - kao npr. potpomaganje i jačanje razvoja mjesta, širenje mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva, omogućavanje rasta standarda stanovništva, financijska pomoć i obaveza doprinosa financijskih sredstava za razvoj mjesta koji je propisan u drugim zemljama – CDF *Community Development Fund*,[3] kroz kompenzacijska sredstva kao beneficija mjestu zbog potencijalnih šteta, kao i regularnog funkcioniranja gdje se ipak smanjuje „kvaliteta života“ različitim utjecajima tvornice.

U suvremenom društvu, učincima se pokušava upravljati, kao uostalom i cijelim društvom. „Upravljivost“ pogona, dijelova ukupnih sustava i samom cjelinom složenih sustava nije jednostavno. U posljednjim godinama analiza društvenih učinaka, odnosno njihova procjena – tipovi i magnitude – posebno se razvila, kao način suočavanja s neželjenim posljedicama različitih pogona, procedura poznata kao *Social Assessment*. Tako primjerice u novijim analizama studija utjecaja na okoliš (SUO) „socijalna procjena“ odnosno *Social Assessment* podrazumijeva složenu sociološku analizu pomoću kojih je utvrđen najširi društveni utjecaj, ali i precizniji uvidi u sociološke i ekonomske dimenzije predloženih inicijativa, objekata ili

[2] Lat. *Effectus*, gdje se pod pojmom učinak smatra posljedica nečega, ono što nastaje kao rezultat neke radnje

[3] Fond za razvoj zajednice (CDF) započeo je s aktivnostima u studenom 1999. godine, kada je osnovan u partnerstvu s Fundacijom Soros / Institut za otvoreno društvo. CDF djeluje kao nevladina organizacija sa statusom javne dobrobiti, od studenog 2000. godine, za provođenje projekata razvoja zajednice. CDF je jedna od prvih inicijativa na Kosovu nakon sukoba, stvorena da pomogne zajednicama u obnovi njihove uništene infrastrukture i poboljšanju usluga u zajednici. Misija CDF-a je razvoj zajednice i stvaranje uvjeta za integraciju, jednak pristup i uključivanje kroz stručnost i inovativna rješenja, kroz podršku lokalnim inicijativama, kao i jačanje kapaciteta u zajednicama. Izvor: http://kcdf.org/history/ pristup: 23.12.2019.

projekata. Svrha navedenih analiza jest odgovoriti na pitanje o ukupnoj procjeni tipova učinka, kakva je (ukupna) „socijalna šteta“ pa i „socijalna cijena“, neke novonastale situacije te koliko se dugoročno mogu očekivati promjene situacije (Čaldarović, Šarinić, 2010). Autori navode da procjena „sociooloških posljedica“ mora biti izvedena kao kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih elemenata. Neki od najvažnijih aspekata ugrožavanja prirode kao resursa održivog razvitka u urbanom kontekstu su (Čaldarović, Šarinić, 2010: 742): 1. Negacija prirodnih resursa izgradnjom ili nekim oblikom iskorištavanja, 2. Ugrožavanje tekućim oblicima iskorištavanja, 3. Ugrožavanje budućim (predloženim) oblicima iskorištavanja (osjetljivost uloge SUO), 4. Privatizacija prostora i sadržaja grada, 5. Prekid postojećih i uvođenje novih neprovjerenih tipova djelatnosti, 6. Stigmatizacija grada u cjelini ili dijelova njegova teritorija te 7. Netransparentan i nedemokratski proces odlučivanja.

Europska komisija navodi da je Studija utjecaja na okoliš (*Environmental Impact Assessment*) studija svih utjecaja pojedinog projekta na okoliš. Izrađena studija utjecaja na okoliš uvjet je prilikom odabira velikih infrastrukturnih projekata za financiranje od strane EU. S druge strane, strateška procjena utjecaja na okoliš odnosi se na vrednovanje programa i prioriteta. Studija utjecaja na okoliš sastoji se od dvije komponente: a) analitički pregled, koji se odnosi na početnu i sveobuhvatnu analizu kako bi se utvrdio stupanj ekološke procjene koji je potreban prije odobrenja provedbe i b) definiranje utjecaja za koje je nužna detaljnija evaluacija. Procjena utjecaja na okoliš ispituje očekivane i neočekivane posljedice.[4]

Društveni učinci prema autorima Epstein i Yuthas (2014) stvaraju, ovisno o aktivnostima i ulaganjima, društvene i ekološke promjene koji uključuju pitanja kao što su jednakost, kvaliteta življenja, zdravlje, prehrana, siromaštvo, sigurnost i pravda. Utjecaji na okoliš uključuju takva pitanja kao što su očuvanje, upotreba energije, kako zbrinuti otpad, kako osigurati „što više“ zdravlja populaciji, a istodobno sačuvati okoliš, kako izbjeći iscrpljivanje resursa te kako se organizirati na razini Zemlje i postići koncensus o klimatskim promjenama.

U ovom radu društveni učinak predstavlja ukupni rezultat proučavane tvornice, nastao provođenjem svih vrsta njezine aktivnosti. Kako bi se svim zainteresiranim dionicima razumljivo prezentirala vrijednost učinka koji ova tvornica odnosno organizacija stvara, potrebno je najprije taj učinak izmjeriti. Proces mjerenja društvenog učinka zahtijeva od organizacije da svoj utjecaj procjenjuje kroz tri dimenzije: okolišnu, društvenu i ekonomsku te

[4] Izvor: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/, pristupljeno 2.5.2019.

će se u tom smislu u ovom radu koristiti metodama (više o metodologiji vidi u poglavlju 4.) kojima će se temeljem sustava pokazatelja prikazati stvoreni društveni učinak koji je organizacija svojim djelovanjem proizvela.

Stoga je glavni predmet ovog doktorskog rada istraživanje društvenih, ekonomskih i ekoloških učinaka tvornice za proizvodnju valovitog papira (*Valoviti papir Dunapack d.o.o.*) na lokalnu zajednicu u Gradu Zaboku.

Na što se misli kada se govori o pojmu lokalna zajednica? Lokalna zajednica[5] geografski je definirana, povezana s određenim mjestom pa u pravilu upućuje na zajednicu mjesta (*community of place*) gdje pojam „lokalno" neizbježno nosi i prostorne konotacije (Geiger, Zeman, 2010: 74). Lokalna zajednica predstavlja najmanju društvenu jedinicu kreiranu od strane određene ljudske skupine koja omogućava njezin rast i razvoj kao i istraživanje svih eksplicitnih i implicitnih promjena do kojih dovode razvojne promjene (Bakija, 2017: 10). Razvoj na razini lokalne zajednice (Bakija, 2017: 10 prema Wolfgang Sachs, 2010: 6) „uvijek implicira pozitivnu promjenu, korak od jednostavnog prema složenijem, od inferiornog prema superiornom, od goreg prema boljem".

Kako Pusić (1963) navodi, autor George A. Hillery sakupio je 94 definicije i klasificirao ih u dvije skupine: one koje u lokalnoj zajednici vide neku vrstu međusobnog i uzajamnog djelovanja ljudi, tzv. društvene interakcije (takvih je definicija najviše, odnosno 91) i tri definicije koje gledaju isključivo odnos čovjeka prema prirodnoj okolini u smislu ekoloških odnosa. Standardnu definiciju razvoja zajednice[6] postavili su Ujedinjeni narodi 1956. godine za koju Pusić (1963) smatra da bi bliži prijevod bio *razvoj lokalne zajednice,* prema kojoj razvoj zajednice označava one procese kroz koje se napori ljudi povezuju s nastojanjima državnih vlasti na poboljšanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih uvjeta pojedinih zajednica i na njihovom uklapanju u život stanovnika kako bi ih se osposobilo da u punijoj mjeri doprinose općem napretku.

Osim do sada navedenih preciziranja, I. Rogić i O. Čaldarović naglašavaju da postoje četiri glavne skupine odrednica koje presudno oblikuju identitet lokalne zajednice posebno s njenim

[5] Pojam lokalna zajednica označava zajednicu ljudi povezanih zajedničkim potrebama, tradicijom i identitetom u prostoru koji im omogućuje izravan dodir i komunikaciju (Hrvatska enciklopedija). http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37030, pristupljeno 14.1.2019.)
[6] Engl. *Community development*

odnosom spram rizika, a posrednije i prema odnosu prema ekološkim dimenzijama (Rogić, Čaldarović, Subašić, 1997: 53):

- područje i njegova obilježja,
- institucionalna mreža – određuje općeniti sistemski okvir društvenog djelovanja posebnih aktera lokalne zajednice,
- kolektivna osobnost lokalne zajednice – iskustvo aktera lokalne zajednice da su pripadnici iste skupine te
- individualni i grupni akteri – u lokalnoj zajednici svakodnevno djeluju kao njezini unutrašnji članovi.

Kako bi se određeni, kako su to autori Rogić i Subašić nazvali, *kontraverzni* objekt uspješno locirao na određenu lokaciju, potrebno je da su svi negativni odnosno neželjeni utjecaji na lokalnu zajednicu kompenzirani kroz davanje određenih naknada lokalnoj zajednici. Prvenstveno iz razloga što je korist određenog objekta proširena na cijelo okolno područje neke zajednice, dok je šteta uzrokovana negativnim utjecajem objekta uglavnom lokalno usmjerena. Važno je naglasiti razliku između naknade i ekoloških davanja. Dok su ekološka davanja na neki način odšteta za onečišćenje po sistemu „onečišćivač plaća“, gdje se zbog onečišćenja radi o negativnom učinku na okoliš; naknada kao kompenzacija lokalnoj zajednici to nikako nije. Drugim riječima, objekt mora ispunjavati i poštivati svu propisanu zakonsku regulativu iz područja sigurnosti, zaštite okoliša i prirode i tu ne smije biti kompromis. Što znači da se lokalnoj zajednici naknada daje za sve neželjene posredne utjecaje koje joj se nameću smještajem kontraverznog objekta, a nisu u vezi s ekološkim sustavom. Stoga je svrha naknade izravnati negativne utjecaje, ali i donošenje neto koristi, odnosno unapređenje lokalne zajednice (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 86-89).

Koliko neki objekt ili tvornica utječu na lokalnu zajednicu ovisi o vrsti i veličini tog objekta, njegovim tehničkim rješenjima, lokaciji, veličini lokalne zajednice, njezinim resursima, ali i mnogim drugim značajkama. Autori Čaldarorović, Rogić, Subašić (1997) navode utjecaje odlagališta radioaktivnog otpada na lokalnu zajednicu, podijelivši ih u šest bitnih skupina, međutim isti se utjecaji mogu primijeniti i za bilo koje drugo, primjerice, industrijsko postrojenje. Radi se o sljedećim utjecajima (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 90-92):

- Ekonomski utjecaj - koji može biti pozitivan (zapošljavanje, opći gospodarski razvoj, nabava i potrošnja raznih lokalnih dobara i usluga) i negativan (povećanje cijena robe i

usluga zbog povećane potražnje, smanjenje vrijednosti nekretnina, smanjenje prihoda od turizma)

- Demografski utjecaj – zbog povećanja broja zaposlenih može doći do bitne promjene demografskog obilježja lokalne zajednice, što može rezultirati određenim pritiskom na lokalne objekte društvenog standarda (bolnice, vrtići, domovi zdravlja, škole i sl.)
- Utjecaj na stambenu izgradnju – problemi vezani uz smještaj (povremeni ili stalni) pridošlih radnika, zatim porast cijena smještaja zbog potražnje, odnosno pada vrijednosti nakon završetka izgradnje objekta
- Utjecaj na javne usluge – cjelokupni sustav javnih usluga može postati nedovoljan što izaziva pad kvalitete usluga
- Financijski utjecaj – svi gore navedeni utjecaji imaju svoju financijsku posljedicu
- Društveni utjecaj – prvenstveno ovisi o veličini i tipu lokalne zajednice, gdje je kod malih ruralnih zajednica taj utjecaj najsnažniji. Ukoliko se radi o kontraverznom objektu dolazi do negativnog označivanja odnosno stigmatizacije lokalne sredine jer zbog tog objekta postaje neprivlačna za život i gubi ugled. Također pojavu osjećaja prijetnje kod pojedinca ili skupine ljudi koji se javlja boraveći blizu opasnog objekta također treba uzeti u obzir. Ako je rizičnost tog objekta veća, strah je određeniji te dolazi do pojave *NIMBY* reakcije o čemu će više riječi biti u nastavku rada.

U ovom radu proučavat će se koncept razvoja industrije u jednoj manjoj sredini istražujući i utvrđujući koje su pozitivne i negativne posljedice (učinci) nastale aktivnošću tvornice u Zaboku. Najvažniji element za ocjenu utjecaja navedene tvornice bit će svakako rezultati terenskog istraživanja pomoću kojeg će se pokušati zaokružiti slika utjecaja, relevantna i za sociologiju razvoja na mikrorazini.

Stoga, kako je već ranije naglašeno, temeljni je cilj ovog rada istražiti na koje je sve načine pojedinačni razvojni subjekt utjecao na društveno-gospodarski razvoj Grada Zaboka u određenom vremenskom razdoblju te do kakvih je promjena u mikrosredini (Zaboku) došlo zbog postojanja navedene tvornice.

Osim navedenog temeljnog cilja, važno je istaknuti da će se ovim radom na primjeru Grada Zaboka i tvornice Valoviti papir Dunapack d.o.o. precizno ispitati koje komponente i kako (su)djeluju u profiliranju utjecaja različitih elemenata razvojnog sklopa djelatnosti, djelovanja proizvodnje jednog značajnog razvojnog subjekta – tvornice u gradu.

S obzirom na navedene ciljeve, istražit će se kakvi su utjecaji tvornice (pozitivni i eventualno negativni) na Grad Zabok. Pretpostavlja se da su utjecaji prvenstveno pozitivni iz više razloga, a navedeno se razlaže u nekoliko **hipoteza**:

1. Pokretanje proizvodnje u navedenoj tvornici imalo je pozitivan utjecaj na društveno-gospodarski razvoj mjesta i lokalne zajednice.

2. U dosadašnjem funkcioniranju (od 2003. do danas) tvornica je stekla pozitivnu sliku u užem i širem okruženju, no prvenstveno u okvirima lokalne zajednice, ali i šire, zbog ukupnog poticajnog i odgovornog odnosa prema sredini, poštivanju propisa poslovanja i ekološkim karakteristikama podneblja.

3. Implementacija načela društveno odgovornog poslovanja (DOP-a)[7] u svom redovitom poslovanju tvornice dovela je do očuvanja i unapređenja stanja okoliša u mjestu.

Analizom rezultata provjerit će se postavljene hipoteze te dati eventualni prijedlozi aktivnosti, odnosno preporuke za poboljšanje djelovanja tvornice u lokalnoj zajednici.

1.2. STRUKTURA RADA

Ovaj doktorski rad sastoji se od pet glavnih poglavlja s pripadajućim potpoglavljima, zaključkom rada, popisom korištene literature i prilozima. U uvodnom dijelu navodi se predmet istraživanja, ciljevi i hipoteze rada. Zatim slijedi razrada teorijsko-konceptualnog okvira u kojem se obrađuju koncepti održivog razvoja, društveno odgovornog poslovanja te industrijske ekologije. Potom se obrađuje pojam Urbane aglomeracije i Grad Zabok kao sastavni dio Urbane aglomeracije Zagreb. Opisom povijesti Zaboka daje se osvrt na početke razvoja industrije i tvornicu ZIVT (Zagorsku industriju vunenih tkanina) kao začetnicu razvoja industrije u Zaboku. Prije poglavlja koji prikazuje rezultate istraživanja, daje se prikaz metodologije korištene u izradi rada. U poglavlju koje se odnosi na istraživanje, interpretiraju se rezultati metode analize sadržaja, kao i rezultati metode intervjua prema tematskim cjelinama te se u

[7] DOP je kratica za društveno odgovorno poslovanje. O DOP-u se govori kada neka tvrtka, iznad strogo zakonom propisanih obaveza, integrira brigu za okoliš i društvo u sustav donošenja odluka. (https://dop.hgk.hr/, pristupljeno 18.4.2019.)

raspravi o rezultatima istraživanja uspoređuju rezultati dobiveni praćenjem primjene aspekata održivog razvoja u poslovanju tvornice.

U završnom dijelu rada iznesene su zaključne napomene te popis korištene literature i prilozi rada.

2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR

U ovom poglavlju će se ideja o tvornici kao razvojnom resursu društveno-ekonomskog značaja sagledati unutar šireg teorijskog koncepta, gdje suvremene društvene promjene poput globalizacije i pojave umreženog društva dodatno potiču interes za istraživanje dinamike društveno-ekonomskih promjena.

U društvenim znanostima općenito se zastupa stav da je moderno društvo neposredno povezano pa i uvjetovano stanjem okoliša te da se socijalne krize izražavaju kao krize okoliša. Stoga se razvoj modernog društva ne interpretira više izvan niti mimo okoliša. Okoliš je postao ključna determinanta razvoja modernih društava pa se o njemu govori kao o kompleksu pitanja bez kojeg je nemoguć daljnji razvoj i socijalna evolucija modernog društva. Stanje okoliša definira se kao ekološka kriza koja istodobno izražava stanje društva i njegov odnos prema okolišu. Ideja socijalne evolucije suočava se već nekoliko desetljeća s problemom racionalnog odnošenja društva prema okolišu, što se može pratiti i konceptom „održivog razvoja" kao pokušaja izlaza iz konflikta moderne empirije i stanja okoliša u razvojnoj perspektivi (Cifrić, 1995: 242-243).

Proizvodnja, kako navodi Castells (2000: 51), je društveno složen proces, u kojem korištena materija uključuje prirodu koju čovjek stvara, ali i mijenja. Odnos između radne snage i materije u procesu rada uključuje uporabu proizvodnih sredstava nad materijom na temelju energije, znanja i informacija. Pozitivni učinci novih industrijskih tehnologija na ekonomski rast, životni standard i produženje životnog vijeka, pojavili su se kasno, u drugoj polovici 19. stoljeća, kada su proizvodne tehnologije stvarale teren za održivi šumpeterijanski[8] razvoj jer se tehnološki napredak proširio i na prethodno nezahvaćene industrije (Castells, 2000: 71).

Proces modernizacije čvrsto je povezan s procesom industrijalizacije (Poljanec-Borić, 2007, Malenica, 2004) a zanimljiv je i pristup Županova analiza gdje analizirajući proces industrijalizacije u Hrvatskoj, Županov razlikuje tri faze njezinog razvoja. Prva faza razvoja počinje u prvoj polovici 19. stoljeća do završetka Drugoga svjetskog rata, potom slijedi druga faza koja traje do 1990. godine i koja je proizvela dvije bitne društvene posljedice: a) najveći dio društvenog bruto proizvoda stvara se u industrijskom sektoru i b) proces urbanizacije stanovništva postaje ubrzan. Treća faza odnosno deindustrijalizacija, započinje nakon političkih

[8] Joseph Schumpeter jedan je od najpoznatijih ekonomista, poznat po teoriji privrednog razvitka, teoriji inovacija, teoriji poduzetništva i kao povjesničar ekonomske misli. Razvitak je, prema Schumpeteru, dinamičan proces, remećenje ekonomskog statusa quo. Schumpeteru je poduzetnik ključna figura jer on je, posve jednostavno, persona causa gospodarskog razvitka. Izvor: Pavec, 2018.

promjena 1990. godine. U tom razdoblju dolazi do zatvaranja postojećih industrijskih poduzeća bez njihove zamjene nekim novim, profitabilnim djelatnostima (Malenica, 2004:110). Izgradnja novih proizvodnih postrojenja u fazi deindustralizacije je nešto što bi trebalo stvoriti pozitivan efekt već na samom početku zbog utjecaja na razvoj mjesta u kojem se nalazi, međutim važno je spomenuti da postoje određene poteškoće u prihvaćanju izbora lokacije za izgradnju nekog tvorničkog postrojenja od strane lokalnog stanovništva. Autori Čaldarović, Rogić i Subašić u svojim radovima bave se problematikom razloga i uzroka neprihvaćanja i protivljenja lokalnog stanovništva prvenstveno na izgradnju opasnih postrojenja poput elektrana, kemijskih tvornica, ali i odlagališta otpada, opisujući sindrom NIMBY[9] kao cjelinu ponašanja jednog dijela ljudi u vidu, ponekad žestokog, otpora nad izgradnjom spornog objekta. Jedan od glavnih društvenih razloga neprihvaćanja i protivljenja lokalnog stanovništva novim inicijativama jest nepravda u raspodjeli dobiti i štete i u načinu i samom procesu izbora lokacije (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 85). Već je ranije, u potpoglavlju 1.1. bilo riječi o kompenzacijama lokalnoj zajednici u vidu financijskih naknada, za bilo koje opterećenje koje mora trpjeti na račun dobrobiti šire zajednice. U nekim zemljama, primjerice Sjedinjenim Američkim Državama postoje zakonom predviđene naknade prilikom izgradnje kontraverznih objekata, kao primjerice odlagališta radioaktivnog otpada, gdje je bila obvezna izrada studije kojom bi se predložili mogući oblici i načini pomoći lokalnoj zajednici (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1997: 99).

Održivi razvoj je sintagma koja datira još iz 19. stoljeća, gdje je prvi put spomenuta u kontekstu održivog gospodarenja šumama. Pojam razvoj označava proces stalnog unapređenja koji kombiniranjem ekonomskog rasta i širih socijalnih i kulturnih promjena potiče pojedince da dostignu svoje potencijale, gdje se kroz dimenziju održivosti moraju uzeti u obzir određena fizička ograničenja koja nastaju zbog ekosustava, stoga promišljanje o okolišu mora biti uključeno u sve sektore i područja politike (Matešić, 2012: 12). Stavovi o konceptu održivog razvoja nisu u potpunosti ujednačeni, pa tako primjerice autor Lay (1998) navodi da je koncept održivog razvoja sociologijski zanimljiv iz razloga što nosi potencijale za veća znanja, plemenitu vrijednost i viši stupanj svijesti. Unazad 20-ak godina osviještenost socijalnih aktera

[9] Od engl. *Not in My Backyard*, u prijevodu „Ne u mom dvorištu". Strukturu sindroma NIMBY određuju obilježja kao što su: nedostatak povjerenja u vlast i stručnjake; poremećaj načela pravednosti o ravnomjernoj raspodjeli rizika; opažanje utjecaja predloženog projekta na zdravlje i opći način života u zajednici; različiti strahovi i rizici, osobito s obzirom na različito opažanje uloge stručnjaka i nestručnjaka i njihovih procjena; problemi koji proistječu iz tehničke racionalnosti i socijalne odgovornosti i problemi koji proistječu iz nedostatka javnog sudjelovanja (Čaldarović, Rogić, Subašić, 1998:115 prema Šućur, 1992).

o važnosti primjene održivog razvoja dolazi do sve većeg izražaja. Industrijska je revolucija dovela do toga da se proizvodnjom uzimalo više energije i resursa nego što je to održivo, s obzirom da je industrijska civilizacija počivala na gotovo potpunom iskorištavanju neobnovljivih resursa energije, kao što su nafta, ugljen i plin. Zbog ozbiljnih posljedica, prvenstveno na naš planet, bilo je nužno promijeniti takav pristup.

Kada se raspravlja o DOP-u i osviještenim ekološkim konceptima, jasno je da je potrebno precizirati i ideju „društvenog učinka". Svaka smišljena aktivnost ljudi kroz tehnologiju i njenu primjenu dovodi do stanovitih rezultata, posljedica i učinaka, s obzirom da se oni realiziraju u segmentima društva (organizacija, proizvodni pogon, sektor proizvodnje i sl.). Taj je učinak moguće proučavati kroz generiranje promjene i prihvat ili odbijanje učinka – iz različitih razloga. Stoga se može prihvatiti stav da je prvi korak u preciziranju pojma ukupna jasnoća društvene misije organizacije kao dijela ukupne društvene strukture. Pozitivno djelovanje i pozitivan učinak nekog segmenta društvene proizvodnje vidljiv je u njenim proizvodima, tipovima klijenata te ciljevima društvenih promjena.

Prema autorima Epstein i Yuthas (2014: 86) organizacije mogu koristiti tri primarna načina za stvaranje društvenih promjena:

- kroz svoje proizvode i usluge,
- kroz svoje proizvodne procese odnosno infrastrukturu te
- kroz ulaganja i investicije.

U nastavku će se ukratko raspraviti najvažnije karakteristike svake od situacija.

1. Učinci koji mogu nastupiti zbog vrste proizvoda i usluga

Društveno odgovorne organizacije obično stvaraju proizvode i usluge koje imaju općenit pozitivan društveni utjecaj. Proizvodi na više načina mogu stvoriti određene učinke i to ne samo tijekom korištenja od strane potrošača, već i nakon završetka njegova trajanja. Kakav utjecaj određeni proizvod može imati, ovisi o načinu njegova korištenja. Nepravilna ili neodgovorna upotreba nekog proizvoda mogu stvoriti negativne učinke (npr. upotreba pesticida, antibiotika i sl.), iako isti proizvod, ako se pravilno koristi, može osigurati veliki benefit za korisnika. Također, kakav će učinak proizvod imati, utječe i način njegova odlaganja nakon upotrebe. Baterije i elektronička oprema mogu imati opasne posljedice po okoliš, ako se nepropisno zbrinjavaju. Mnoge velike korporacije, kao što je na primjer *Wal-Mart* (Epstein, Yuthas, 2014:

91) provode analizu životnog ciklusa proizvoda[10] kojom se vrši procjena utjecaja određenog proizvoda na okoliš. Na taj način omogućuju potrošačima da se informiraju o proizvodu prije same odluke o njegovoj kupnji.

2. *Učinci proizvodnih procesa i infrastrukture*

Svakom donesenom operativnom odlukom, organizacije mogu utjecati na pojavu različitih učinaka na okoliš, prije svega stvaraju pozitivne ili negativne učinke.

Odabir mjesta lociranja tvornice može imati važan društveni učinak (Epstein, Yuthas, 2014).

Pojam infrastruktura, u najširem smislu, obuhvaća izgrađivanje i konstruiranje niza pogodnosti koje služe za poboljšanje zdravlja, sigurnosti, pokretljivosti i dobrobiti općenito (Rogić et al., 2008: 11).

Svaka infrastruktura izgrađena za podršku tvornica ili drugih poduzeća stvara niz učinaka, od izbora materijala koji se koriste u gradnji, rasvjeti, izgledu okolice, te nizu ostalih infrastrukturnih faktora kojima se utječe na kvalitetu života kako zaposlenika, tako i članova lokalne zajednice. Kada tvornica svojim radom negativno djeluje na okoliš ili narušava svakodnevnicu članova lokalne zajednice, nastoji kompenzirati navedeno sudjelujući u drugim projektima za dobrobit lokalne zajednice, kao što je modernizacija prometnica, izgradnja škola i ostalih pratećih sadržaja. Jedan od takvih primjera je i korporacija *Ambuja Cement Ltd*., najveći indijski izvoznik cementa (Epstein, Yuthas, 2014: 96) koji je, kako bi kompenzirao poremećaje koje su njegove tvornice stvarale u selima gdje su se nalazile, davao prednost zapošljavanju lokalnog stanovništva u tim tvornicama, osnivao bolnice, vršio druga ulaganja u infrastrukturu kojima se pojačavao pozitivan društveni učinak kroz npr. uvođenje nove energetski učinkovite tehnologije za proizvodnju energije iz biomase, sakupljanje kišnice, bolje upravljanje otpadnim vodama, izgradnja luke kako bi se smanjila udaljenost prijevoza robe, a time i količina emisija u okoliš.

3. *Ulaganja (investicije)*

Kad organizacija ima novac koji nije potreban za tekuće poslovanje, taj novac ulaže u ono što autori nazivaju „pasivnim ulaganjem“, gdje navode tri vrste pasivnih ulaganja - ulaganja vezana uz misiju organizacije (*mission-related investments)*, ulaganja vezana uz određene programe investiranja (*program-related investments*) i društveno odgovorna ulaganja (s*ocially responsible investments*).

[10] Više o samoj analizi u poglavlju 3.

Razlozi zbog čega relativno malo organizacija mjeri svoj društveni učinak prema Epstein, Yuthas, 2014: 117 su:

- mjerenje je skupo,
- mjerenje je teško i
- mjere su nefunkcionalne.

No, najčešći je razlog, kako navode isti autori, zbog čega mnoge organizacije ne mjere svoj utjecaj jest da jednostavno ne znaju kako bi to trebalo učiniti. Najčešće ne znaju što bi mjerile, kako izmjeriti te smatraju da nemaju potrebne vještine i stručnost za provedbu plana mjerenja i tumačenje rezultata.

Unatoč tome, broj organizacija koje mjere svoje aktivnosti i rezultate kontinuirano raste i često mnoge od njih imaju uspostavljene sofisticirane mjerne sustave. Pristupi mjerenju mogu se podijeliti u četiri osnovne kategorije, kako je navedeno u tablici 1.

Tablica 1. Pristupi za mjerenje društvenog učinka

Pristup	Metode	Organizacije koje koriste navedene pristupe za mjerenje svojih učinaka[11]
Stručna procjena	Rasprava Zapažanje Stručna analiza	*Global Giving*
Kvalitativno istraživanje	Strukturirani intervjui Izlazak na teren	*Knight Foundation* *Geneva Global* *Unilever Indonesia*
Kvantifikacija	Ankete Izravna mjerenja Analiza troškova	*Acumen Fund*
Monetizacija	Analiza troškova i koristi Društveni povrat ulaganja	*Robin Hood Foundation* *Washington State Institute for Public Policy* *Newmont Ghana Gold Ltd.*

Izvor: Epstein, Yuthas, 2014: 140

- Stručna procjena obuhvaća rasprave i zapažanja iskusnih profesionalaca kroz razgovore s raznim dionicima (kupci, poslovni partneri, članovi lokalne zajednice...)

[11] Studije slučaja navedenih organizacija navedene su u radu *Measuring and Improving Social Impacts: A Guide for Nonprofits, Companies, and Impact Investors*, autora Epstein i Yuthas.

- Kvalitativno istraživanje obuhvaća sustavno, dubinsko istraživanje o društvenim učincima koji mogu uključivati posjete tvornici/organizaciji, strukturirane intervjue i fokus grupe.

- Kvantifikacija obuhvaća podatke i izvještaje u numeričkom obliku, kroz izravna mjerenja ili kroz odgovore na anketne upitnike.

- Monetizacija[12] obuhvaća kvantitativno vrednovanje koje pretvara izmjerene učinke u novčane vrijednosti.

Svaka od navedenih metoda ima svoje jake i slabe strane, stoga organizacije često koriste više pristupa u mjerenju svojih učinaka.

Studija slučaja korporacije *Newmont Minng*, danas najvećeg proizvođača zlata na svijetu, prikazuje analizu društveno-ekonomskih učinaka njihove podružnice *Newmont Ghana Gold Ltd.* (NGGL), gdje se nalaze rudnici zlata u Gani. Analiza je uključivala kvalitativni pristup i monetizaciju i procjenu utjecaja rudnika zlata na zaposlenost, porezne prihode, prihode kućanstava i dobit dobavljača. Vođeni su intervjui s raznim dionicima u Gani za procjenu odnosa NGGL-a s lokalnom zajednicom. Analiza je uključivala raspon sljedećih društveno-ekonomskih učinaka NGGL-a (Izvor: Epstein, Yuthas, 2014: 149, prema Kapstein, Kim, 2011):

- makroekonomske učinke (doprinosi BDP-u Gane, saldo plaćanja i strana ulaganja),

- društveno-ekonomske učinke (doprinosi dodanoj vrijednosti, zapošljavanje, državni prihodi, obrazovanje te razvoj infrastrukture),

- učinke na zajednicu (preseljenja, smanjenje raspoloživih poljoprivrednih površina, razvoj i promjene u zajednici i društvenoj strukturi, privlačenje radnika migranata i sl.),

- učinke na okoliš (zagađenje zraka, zagađenje vode, promjene krajolika, obnova i krčenje šuma te gubitak biološke raznolikosti).

[12] Monetizacija je koncept koji je vrlo čest u suvremenom rječniku, a koristi se u ekonomskoj sferi. Pod njim se misli na proces u kojem su stvari koje je teško steći i shvatiti predmet primanja novčane dobiti. To su antikni predmeti, predmeti kućanstva, tj. prodaja robe ili pružanje usluga koje ne donose korist u običnom prometu potrošačke sfere. Izvor: https://hr.puntomarinero.com/monetization-what-is-it-meaning/ pristupljeno: 27.12.2019.

U potpoglavlju 2.2.2. bit će više riječi o okvirima i metodologiji nefinancijskih izvještaja čija je svrha potaknuti korporacije u spoznavanju vlastite odgovornosti za svoje društvene i okolišne učinke, poštivanju ljudskih prava, borbu protiv korupcije i aktivnu promociju politika raznolikosti.

Na temelju proučene literature izrađen je osnovni teorijski i metodološki koncept proučavanja društvenih učinaka tvornice na lokalnu zajednicu na primjeru tvornice Valoviti papir Dunapack d.o.o. U nastavku će biti precizirani koncepti, teorijska konceptualizacija rada te empirijski nalazi istraživanja.

2.1. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Suvremeno, rizično društvo suočava se s brojnim ekonomskim, društvenim, kulturološkim, ekološkim, političkim i drugim problemima koji su nerijetko uzrokovani neodgovornim korištenjem resursa (ljudskih, prirodnih, materijalnih, financijskih). Navedeno ukazuje na potrebu tranzicije ka osviještenijem i odgovornijem korištenju resursa, odnosno na nužnost tranzicije s linearne na odgovorniju, kružnu ekonomiju kao cjelovitom, uravnoteženom, etičkom i zatvorenom procesu odgovornog korištenja resursa vodeći pritom računa o potrebama sadašnje i budućih generacija (Afrić Rakitovac, 2016: 19).

Tijekom posljednjih tridesetak godina relativno se mnogo pisalo o konceptima održivog razvoja i društveno odgovornog poslovanja, kako u svjetskoj (na primjer Kotler, Lee, i dr.), tako i u hrvatskoj literaturi (primjerice Lay, Matešić, Omazić, Herceg i dr.).

Autor Čaldarović (1993b)[13] u svom radu „Sociologija i održivi razvoj“ izlaže osnovne karakteristike sociologije kao sintetičke znanosti i njezinu potencijalnu ulogu u mogućoj provedbi koncepta održivog razvoja. Kako autor navodi, sociologija kao aplikativna disciplina, prisutna je u nizu specifičnih teorijsko-metodoloških cjelina kojima se pojedini elementi održivog razvoja proučavaju i valoriziraju. Stoga je moguće govoriti, osim na primjeru sociologije razvoja, i o urbanoj sociologiji, socijalnoj ekologiji, sociologiji turizma, kao i o nekim drugim subdisciplinama sociologije.

[13] Sociologija je kao aplikativna disciplina prisutna u nizu specifičnih teorijsko-metodoloških cjelina kojima se pojedini elementi održivog razvoja proučavaju i kritički valoriziraju. U navedenom smislu, u radu je spomenuta sociologija razvoja (vidi o tome pobliže Kalanj, 1993), urbana sociologija, sociološko proučavanje energije i društva, sociologija turizma, socijalna ekologija, ali i neke druge subdiscipline.

Odnos između čovjeka i okoliša dramatično se mijenjao kroz povijest. Nagli rast stanovništva u 20. stoljeću, odnosno još intenzivniji posljednjih godina[14] ugrožava različite vrste izvora kao što su pitka voda, obradivo tlo, more ili šume. Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća počinje se javljati bojazan da gospodarski rast i razvojni konzumerizam, narušavaju ekološku ravnotežu, ekonomsku stabilnost i sigurnost planeta (Blewitt, 2017: 22). Svjetsko udruženje ekonomista pod nazivom „Rimski klub" 1972. godine objavljuje prijelomnu studiju „Granice rasta" kojom upozorava da postoje granice ekonomskog rasta koji se temelji na iskorištavanju neobnovljivih prirodnih izvora te da postoje razne vrste onečišćenja tla, rijeka i zraka kao popratnih pojava u proizvodnim procesima i uporabi novih tehnologija (Blewit, 2017; Herceg, 2013; Cifrić, 2002; Lay, 1993; Supek, 1989).

Ideja o održivom razvoju prvi je puta iznesena u Stockholmu na Prvoj konferenciji UN-a[15] o zaštiti okoliša (Herceg, 2013: 255). Postoji više definicija što je održivi razvoj,[16] a najpoznatija i najčešće upotrebljavana je ona navedena u izvješću „Naša zajednička budućnost[17]" UN-ove Komisije za okoliš i razvoj iz 1987. godine.[18] Prema njoj, održivi je razvoj „razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba". U izvješću je ukazana potreba definiranja koncepta održivog razvoja zbog dalekosežnih posljedica koje na okoliš mogu imati nekontroliran ekonomski i populacijski rast. To znači da, pri odlučivanju i provođenju aktivnosti kojima svaka organizacija stvara novu vrijednost, treba sustavno uzimati u obzir ekonomske i društvene činitelje ali i one vezane za zaštitu okoliša. Povijesno gledano, „održivi razvoj" je sintagma nastala još u 19. stoljeću, a prvi je put upotrijebljena u kontekstu održivog gospodarenja šumama.[19] Obilježje mu je unutarnja proturječnost jer sjedinjuje statičnost (održivost) i dinamičnost (razvoj). Pridjev „održiv" opisuje procese koji nikad ne dolaze do kraja, već se temelje na beskonačnom kruženju tvari i energije.[20]

[14] Godine 1900. u svijetu je bilo 1 567 000 000 stanovnika. Do 2000. taj se broj gotovo učetverostručio i iznosio 6 064 000 000 stanovnika. Procjene UN-a govore da će do 2050. godine Zemlja imati 9,3 milijardi ljudi (Herceg, 2013:254).
[15] Ujedinjeni narodi međunarodna je organizacija osnovana radi očuvanja svjetskog mira i sigurnosti, rješavanja ekonomskih, društvenih i političkih problema međunarodnom suradnjom te promicanjem poštivanja ljudskih prava (Hrvatska enciklopedija, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63043, pristupljeno 4.5.2019.).
[16] Primjeri definicija održivog razvoja i održivosti po različitim autorima prikazani su u tablici 18. u prilogu 5. ovog rada
[17] Engl: *Our Common Future*
[18] *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske* (Narodne novine, br. 30/09).
[19] Pojam se prvi puta spominje u njemačkom šumarstvu, a govori o trajnom očuvanju šumskog fonda tako da ga i sljedeći naraštaji mogu koristiti (Herceg, 2013:255).
[20] Dostupno na: http://www.dop.hr/?p=700

Održivi razvoj ima tri vodeća načela - integritet okoliša, socijalnu jednakost i ekonomski prosperitet koji čine važan princip *Triple Bottom Line*[21] (slika 1) odnosno Princip trostrukog dobitka.

Slika 1. Princip trostrukog dobitka

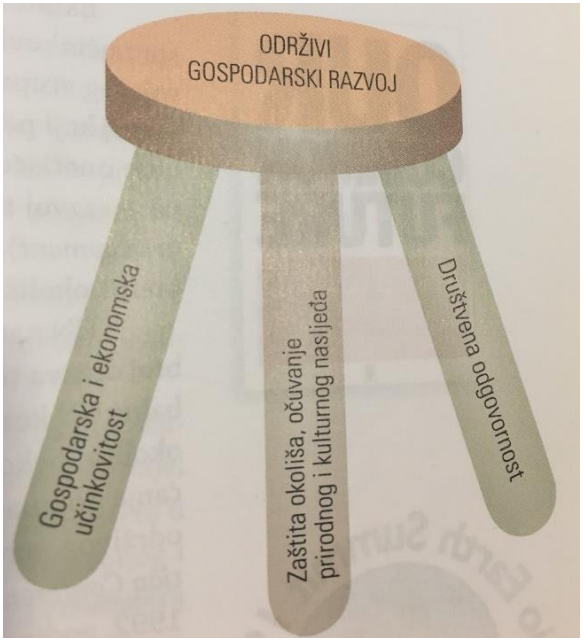
Izvor: https://sustain.wisconsin.edu/sustainability/triple-bottom-line/ pristupljeno 28.12.2019.

Prema Layu, u konceptu održivog razvoja, važno je uočiti elemenat svjesno vođenog procesa razvoja koji se temelji na uravnoteženom odnosu između ukupnog broja stanovništva, kvalitete okoliša i količine prirodnih resursa te materijalne proizvodnje dobara. Stoga svaka neravnoteža između temeljnih elemenata: stanovništva-okoliša-gospodarstva odnosno proizvodnje otvara procese koji se smatraju neodrživima (Lay, 1998: 39).

Cilj održivog razvoja je trojak. Razvoj treba počivati na: 1) gospodarskoj učinkovitosti, odnosno ekonomskom razvoju, gdje ekonomski održiv razvoj pretpostavlja ostvarivanje gospodarskog razvoja i učinkovitosti; 2) društvenom napretku, odnosno društvenoj odgovornosti koja se postiže ostvarivanjem zadovoljavajućeg stupnja životnog standarda i 3) odgovornosti prema okolišu, gdje ekološka održivost podrazumijeva razvoj koji poštuje

[21] Navedeno načelo poznato je i pod nazivom 3 P (*People-Planet-Profit*). John Elkington - poznati britanski savjetnik za upravljanje i guru održivosti - izmislio je 1994. godine pristup „triple bottom line“ kao svoj način mjerenja uspješnosti u korporativnoj Americi, koji je bio usmjeren na sveobuhvatne rezultate ulaganja – na međusobno povezane dimenzije profita, ljudi i planete – što može predstavljati važan alat za podršku ciljevima održivosti. Izvor: https://sustain.wisconsin.edu/sustainability/triple-bottom-line/ pristupljeno 28.12.2019.

prihvatni kapacitet okoliša. Navedene tri stavke (slika 2.) nazivaju se stupovima održivog razvoja (Herceg, 2013: 256).

Slika 2. Tri stupa održivog razvoja

Izvor: Herceg, 2013: 255

Na konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvitku (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) održanoj 1992. godine u Rio de Janeiru, pozornost svjetske javnosti bila je usmjerena na sve veće probleme vezane uz pitanja razvitka i okoliša na lokalnoj i globalnoj razini. Deklaracija i Akcijski program za 21. stoljeće (Agenda 21) koji su usvojeni na toj Konferenciji, daju snažnu potporu načelu održivog razvitka te poziva države da donesu nacionalne strategije za održivi razvitak koje bi dopunile i uskladile različite sektore ekonomske politike, socijalne politike i politike zaštite okoliša te postojeće nacionalne planove.

Kao nastavak programa Milenijskih globalnih ciljeva (2000. – 2015.) na Konferenciji Ujedinjenih naroda u New Yorku 25. rujna 2015. godine usvojen je novi Program globalnog razvoja do 2030. godine (Agenda 2030) s planom ostvarivanja 17 globalnih ciljeva za održivi

razvoj[22] (slika 3) i 169 pridruženih podciljeva koji se odnose na međunarodni razvoj, za koje se očekuje da će ih članice Ujedinjenih naroda koristiti u kreiranju svojih programa i politika.
U kolovozu 2015. godine, 193 su se zemlje usuglasile oko sljedećih sedamnaest ciljeva i (njihovih 169 pridruženih ciljeva):[23]

Cilj 1. Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima

Cilj 2. Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu

Cilj 3. Zdravlje - osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija

Cilj 4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja

Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke

Cilj 6. Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve

Cilj 7. Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve

Cilj 8. Promovirati uključiv i održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve

Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost

Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i između država

Cilj 11. Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim

Cilj 12. Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje

Cilj 13. Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica

Cilj 14. Očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj

[22] Eng. *Sustainable Development Goals*
[23] Izvor: http://idop.hr/hr/dop-trendovi/ciljevi-odrzivog-razvoja-sdg/opcenito-o-globalnim-ciljevima-odrzivog-razvoja/17-globalnih-ciljeva-za-odrzivi-razvoj-koji-ce-do-2030-promijeniti-sliku-svijeta/, pristupljeno: 9.5.2019.

Cilj 15. Zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti

Cilj 16. Promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama

Cilj 17. Ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj

Na službenoj stranici UN-a objavljeno je izvješće o statusu provedbe ciljeva održivog razvoja za 2018. godinu, gdje se uočava napredak u odnosu na 2015. godinu.[24]

Slika 3. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine
Izvor: Institut za društveno poslovanje[25]

Razvojna načela EU temelje se na osnovnim odrednicama održivog razvoja, što označava ravnotežu između gospodarskog i društvenog rasta uz kontinuiranu brigu o svim aspektima zaštite okoliša, s posebnim naglaskom na uštedu prirodnih resursa i zaštiti klimatskog omotača. Kao UN-ova razvojna ruka, UNDP ima ključnu ulogu u pružanju potpore - postavljanjem društava na put održivog razvoja, upravljanje rizikom i jačanje otpornosti te unapređenje

[24] Više o izvješću na https://unstats.un.org/sdgs/report/2018/overview/, pristupljeno: 7.6.2019.
[25] http://www.idop.hr/hr/dop-trendovi/sdg-ciljevi-odrzivog-razvoja/opcenito-o-globalnim-ciljevima-odrzivog-razvoja/17-globalnih-ciljeva-za-odrzivi-razvoj-koji-ce-do-2030-promijeniti-sliku-svijeta/ (pristupljeno 14.1.2019.)

prosperiteta i blagostanja. Agendom iz 2030. godine definiran je koncept suradnje unutar međunarodne zajednice u pogledu globalne obveze stvaranja bolje budućnosti za ljude i planet temeljem kojeg će svijet ići putem održivog razvoja. Dok su milenijski razvojni ciljevi bili usmjereni na zemlje u razvoju, Agenda 2030. je globalni sporazum kojim se utvrđuje univerzalni, sveobuhvatni program djelovanja za sve zemlje uključujući i njihove nacionalne politike.[26]

Koncept održivog razvoja mnogo je zastupljen u teoriji i raznim međunarodnim politikama, no stvarno pitanje koje se postavlja i nadalje ostaje - što primjena održivog razvoja znači u praksi.

U razradi koncepta održivog razvoja, Ujedinjeni narodi (UN) glavno su globalno tijelo za kreiranje smjernica održivog razvoja, odnosno ekonomske, ekološke i društvene smjernice. Navedeno uključuje da ekonomski sustav mora biti sposoban proizvesti proizvode i usluge kroz održivu razinu upravljanja, ekološki sustav mora održavati stabilnu osnovu postojećih resursa kroz održavanje biološke raznolikosti i klimatske stabilnosti te društveno održiv sustav mora postići odgovarajuću razinu distribucije pravednosti, odgovarajuće socijalne usluge, jednakost među spolovima, političku odgovornost i pravo javnosti (Jerčinović, 2019: 24). Na temelju konzultiranja relevantne literature i mnogobrojnim raspravama o tome što stvarno jest koncept održivog razvoja, utvrđeno je da je zbog kompleksnosti definiranja koncepta potrebno pristupiti sagledavajući jednako ekonomsku, socijalnu, političku i ekološku komponentu. Također, sasvim je jasno da je područje problematiziranja koncepta održivog razvoja multidisciplinarni zadatak koji zahtijeva angažman mnogih disciplina, od tehničkih do društvenih i humanističkih.

U ovom radu, fokus će biti prvenstveno na proučavanju ekoloških i društvenih čimbenika održivog razvoja.

2.1.1. Ekološko načelo održivog razvoja

Kako bi se bolje razumio i operacionalizirao koncept održivog razvoja na način kako je formuliran u dokumentu „Naša zajednička budućnost“,[27] autor Morelli (2011) predlaže uspostavljanje popisa 15 vodećih načela za zadovoljavanje potreba društva u okviru ekološke

[26] https://www.startthechange.eu/2018/10/26/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja/?lang=hr (pristupljeno 29.4. 2019.)
[27] Eng. *Our Common Future*

održivosti prikupljenih od strane različitih autora, koje je razvrstao u 5 kategorija (Jerčinović, 2019: 26 prema Morelli 2011: 6):

1. Društvene potrebe:

- proizvoditi proizvode i usluge koji neće zahtijevati od budućih generacija rješavanje njihovog odlaganja i nepovoljnog djelovanja na ekosustav
- stvarati proizvode i usluge koji doprinose održivoj ekonomiji
- podržavati zapošljavanje lokalnog stanovništva
- podržavati *fair trade*[28] proizvode
- analizirati ekološke značajke karakteristike (sastojke) sirovina gdje je održivost ključan uvjet u izboru sastojaka za nove proizvode i usluge.

2. Očuvanje biološke raznolikosti:

- odabrati sirovine koje održavaju biološku raznolikost prirodnih resursa
- koristiti održive izvore energije
- ulagati u poboljšanje energetske učinkovitosti.

3. Regenerativni kapacitet:

- održavati stopu iskorištavanja obnovljivih resursa u sustavu koji ih generira
- stopa iskorištavanja neobnovljivih resursa mora biti ispod stope obnovljivih zamjena.

4. Ponovno korištenje i recikliranje:

- stvarati proizvode koji se mogu ponovno upotrijebiti ili reciklirati
- planirati proizvodnju i poslovne procese kao zatvorene sustave kako bi se smanjila emisija štetnih tvari i otpad sveo na nulu.

5. Ograničenja koja proistječu iz korištenja neobnovljivih resursa i proizvodnje otpada:

- ograničiti stupanj ekonomskog sustava na razinu optimalnog ili unutar nosivog kapaciteta, dakle održivog
- držati emisiju otpada unutar asimilacijskog kapaciteta, bez neprihvatljive degradacije buduće apsorpcijske sposobnosti

[28] *Fair trade* je naziv za oblik nadzirane trgovine, pri kojoj su cijene za proizvode koje se plaćaju proizvođačima obično više od cijena na svjetskom tržištu. Na taj način se želi proizvođačima omogućiti veći i pouzdaniji prihod u odnosu na konvencionalnu trgovinu. Pokret zagovara plaćanja fer cijena za proizvode, kao i poštovanje socijalnih i ekoloških standarda u proizvodnji. Fair trade pokret usmjeren je uglavnom na proizvode iz zemalja u razvoju koji se izvoze u razvijene zemlje. Izvor: http://www.efos.unios.hr/pravedna-trgovina-i-odrzivost/wp-content/uploads/sites/438/2013/04/Pravedna-trgovina-i-odr%C5%BEivost_Handout-materijali.pdf, pristup: 27.12.2019.

- razvijati transport koji ne utječe nepovoljno na okoliš.

Stoga se može zaključiti da je održivost više od ograničenja potrošnje, to je potražnja za proizvodima i uslugama te izbor tehnologije koja štiti ekosustav i biološku raznolikosti.
U tom smjeru može se govoriti o konceptu industrijske ekologije čiji je fokus proučavanja interakcija između industrijskih i ekoloških sistema te je primarni cilj industrijske ekologije promoviranje i osnaživanje održivog razvoja industrije na globalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini (Popović, 2003), o čemu će više riječi biti u nastavku ovog rada.

2.1.1.1. Koncept industrijske ekologije

Industrijska ekologija je mlada, ali rastuća višedisciplinarna grana znanosti koja udružuje aspekte konstruiranja, ekonomije, sociologije, toksikologije i prirodnih znanosti. Pojam se proširio 1989. godine objavom članka autora Roberta Froscha i Nocholasa E. Gallopoulosa u časopisu *Scientific American* u kojem su autori postavili pitanje zašto se ne bi industrijski sustavi ponašali kao ekosustav u kojem otpad jedne vrste može biti resurs drugoj vrsti? Zašto ne bi izlaz jedne industrije bio ulaz drugoj smanjujući tako uporabu sirovina, zagađenje i troškove za zbrinjavanje otpada.[29] Na taj bi način industrija oponašala procese u prirodi u kojoj je otpad jedne vrste resurs druge vrste smanjujući uporabu sirovina i utjecaj onečišćenja te stvarajući istodobno uštede u procesu (Bačun i sur., 2012: 113).

Desetogodišnja razvojna strategija Europa 2020. kao jedan od tri osnovna prioriteta razvoja Europske unije predlaže održiv rast, odnosno promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, zelenija je i konkurentnija. Središnji aspekt ove strategije je prelazak s postojećeg linearnog na kružno gospodarstvo, ekonomski model koji osigurava održivo gospodarenje resursima i produžavanje životnog vijeka materijala i proizvoda. Cilj ovog modela je svesti nastajanje otpada na najmanju moguću mjeru, i to ne samo otpada koji nastaje u proizvodnim procesima, već sustavno, tijekom čitavog životnog ciklusa proizvoda i njegovih komponenti. Za prelazak na kružno gospodarstvo, nužan za završetak programa učinkovitoga korištenja resursa u okviru strategije Europa 2020. za pametan i održiv rast, potrebne su promjene u cijelom lancu vrijednosti, od dizajna proizvoda do novih poslovnih i tržišnih modela, od novih načina pretvaranja otpada u resurse do novih načina ponašanja potrošača. Politika gospodarenja otpadom u tom smislu pridonosi na način da podržava smanjenje

[29] https://hr.wikipedia.org/wiki/Industrijska_ekologija (pristupljeno 4.5.2019.)

nastanka otpada kroz razvoj funkcionalnog sustava gospodarenja otpadom, koji ima za cilj otpad koristiti kao vrijedan resurs. U sustavima kružnog gospodarstva dodana se vrijednost proizvoda zadržava što je dulje moguće i ne stvara se otpad. Njima se resursi zadržavaju u gospodarstvu nakon kraja uporabnog vijeka proizvoda kako bi se produktivno upotrebljavali i tako stvarali novu vrijednost. Povećanjem povezanosti gospodarskog rasta, korištenja resursa i njegovih učinaka otvara se mogućnost trajnog održivog rasta. Jačanje napora za povećanje produktivnosti resursa ići će usporedno s postojećim ciljevima politike Europske unije poput smanjenja emisija ugljičnog dioksida, povećanja energetske učinkovitosti, osiguranja pristupa sirovinama, istovremeno smanjujući učinke na okoliš i emisije stakleničkih plinova. [30]

U industrijskoj ekologiji, industrija se ne promatra odvojeno od svog okruženja već se na nju gleda kao na dio sustava s kojim je povezana transakcijama, aktivnostima i utjecajem.[31] Ovakav cjelovit pogled ukida otpad kao kategoriju jer on predstavlja ulazne resurse za novu proizvodnju, a čiji će se koncept prikazati na primjeru tvornice *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* koja je predmet proučavanja ovog rada. Autori Omar i El-Haggar (2017) navode primjenu tri koncepta nužna za razvoj održive industrijske zajednice: koncept čistije proizvodnje čiji je cilj spriječiti nastanak otpada na samom izvoru, koncept industrijske ekologije čiji je cilj iskorištavanje otpada (gdje je otpad iz jednog procesa sirovina u drugom), a iz čijeg je koncepta nastao *koncept ekoindustrijskih parkova* (EPI),[32] odnosno industrijske simbioze. Industrijska simbioza odgovara modelu cirkularne ekonomije ili kružnog gospodarstva. Treći koncept idejom je vrlo sličan prethodnom konceptu i naziva se ekološki uravnotežen industrijski kompleks *(EBIC)*[33] i, za razliku od koncepta EPI, dizajniran je za pronalaženje kompatibilnih industrija smještenih u blizini, a koje mogu međusobno iskoristiti otpad te se njegovom primjenom dostiže nulto zagađenje, odnosno, zagađenja nema.

Glavna prednost usvajanja svih ovih koncepata je minimiziranje troškova sirovina, prijevoza, skladištenja i odlaganja otpada, kao i troškova obrade otpada.

Jedan od prvih ekoindustrijskih parkova u svijetu je industrijski park u gradu Kalundborg u Danskoj.[34] To je prva svjetska industrijska simbioza koja se razvila tijekom proteklih 50 godina.

[30] http://www.fzoeu.hr/hr/zastita_okolisa/odrzivi_razvoj/kruzno_gospodarstvo/ (pristupljeno 2.12.2019.)
[31] http://www.dop.hr/?p=672 (pristupljeno 3.12.2019.)
[32] Ideja EPI-a prvi je put prezentirana na konferenciji o okolišu UN-a 1992. u Rio de Janeiru. Korištenje tog pojma podrazumijeva zajedničku geografsku lokaciju interesno povezanih tvrtki, npr. razmjenom otpada i suradnjom na različitim razinama (Šiljković, 2011).
[33] *Environmentally Balanced Industrial Complex-EBIC*
[34] http://www.symbiosis.dk/en/ (pristupljeno 4.5.2019.)

Suradnja među tvrtkama u simbiozi osigurava obostranu korist, ekonomsku i ekološku. Tako se u spomenutom ekoindustrijskom parku može naći poveznica nusprodukata i otpadne topline između brojnih subjekata kao što su velike elektrane, rafinerije ulja, farmaceutska postrojenja, tvornice gipsanih ploča, proizvođača enzima i samoga grada (slika 13). Prema dostupnim podacima, tamošnja simbioza smanjuje emisiju CO2 za otprilike 275 000 tona godišnje i štedi oko 3 milijuna kubičnih metara vode godišnje.[35]

Neki od pozitivnih efekata ekoindustrijskog razvoja navedeni su u tablici 2.

Tablica 2. Pozitivni efekti ekoindustrijskog razvoja na lokalnoj i regionalnoj razini

zajednica	okoliš	biznis
širenje mogućnosti za lokalni biznis	kontinuitet poboljšanja okoliša	visoko profitabilan
veća porezna baza	bolje korištenje izvora	podizanje tržišnog imidža
samosvijest zajednice	smanjenje otpada	visoka specijaliziranost radnih mjesta
smanjenje troškova za uklanjanje otpada	inovacijska rješenja za okoliš	kvalitetnije intervencije u okolišu
kvalitetnije zdravlje	poboljšana zaštita prirodnih ekosustava	pristup financiranju
jačanje visokokvalitetnih kompanija	učinkovitije korištenje prirodnih resursa	reguliranost, fleksibilnost
poboljšanje zdravlja za zaposlenike i zajednicu	smanjeno onečišćenje u procesu proizvodnje	visoka ulaganja u razvoj
partnerstvo s biznisom	zatvoreni ciklus proizvodnje uporaba otpada kao sirovine	smanjenje troškova uklanjanja otpada
minimalni utjecaj na infrastrukturu	korištenje otpada u energetske svrhe	dohodak od prodaje nusproizvoda
poboljšanje porezne osnove	manji izdaci za onečišćenja	smanjenje odgovornosti za okoliš

[35] https://euobserver.com/regions/130407 (pristupljeno 4.5.2019.)

zajednica	okoliš	biznis
podizanje kvalitete života u područjima nedaleko eko-industrijskog razvoja	stambeni objekti	poboljšanje javnog imidža
poboljšanje estetike	promjena krajobraza	povećanje produktivnosti zaposlenih

Izvor: Eco-Industrial Parks, 2000. prema Šiljković, 2011: 96

Pristup Cradle to cradle ili „od kolijevke do kolijevke"

Cilj pristupa od „kolijevke do kolijevke" (Omar, El-Haggar, 2017) stvaranje je cikličkog procesa umjesto linearnog koji je specifičan za pristup *cradle to grave,* odnosno od „ kolijevke do groba" u kojem je glavni cilj smanjenje otpada. Međutim, pristup od „kolijevke do kolijevke" ide korak dalje i pokušava potpuno eliminirati otpad. U prirodi, kada stablo ili životinja umre, odnosno kad se stvara otpad, taj otpad postaje hranjiva tvar za drugi proces.

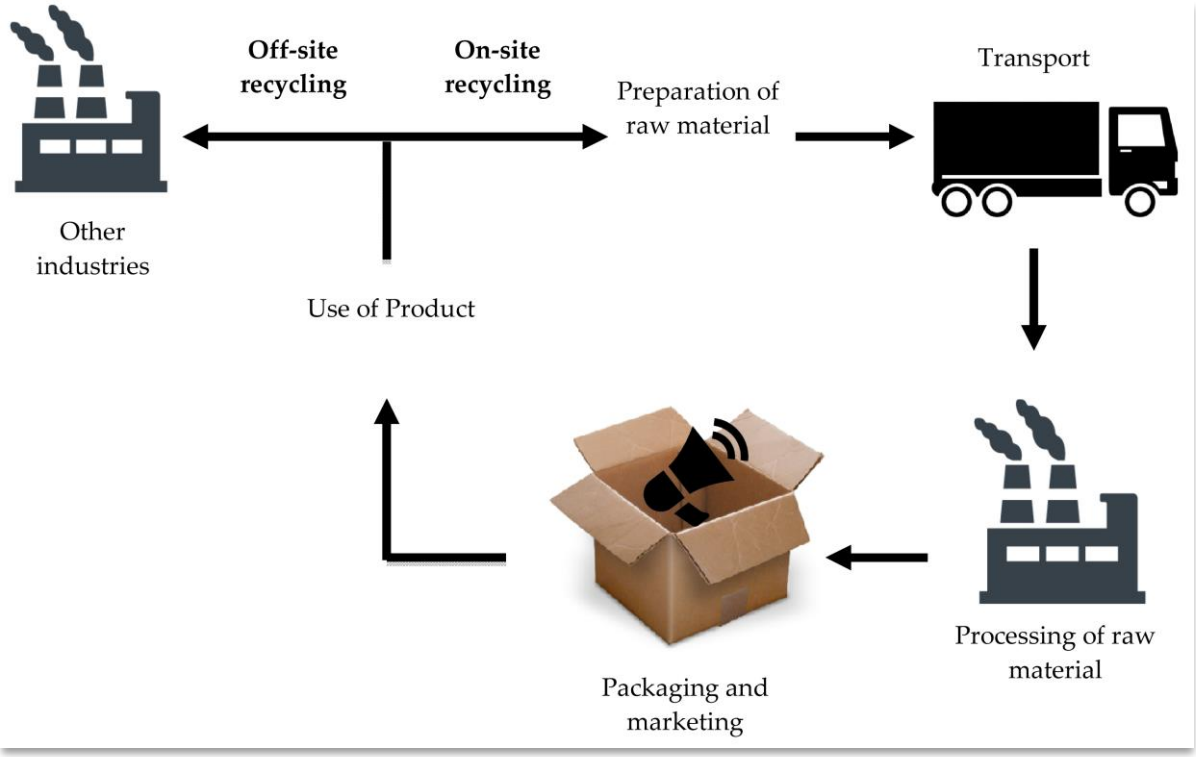
„Cradle2Cradle" djelo je kreirano po uzoru na prirodu i harmoniju ekosustava – sve ono što danas radimo i stvaramo, trebalo bi imati svoj prirodan tijek, mogućnost novih pretvorbi te, istovremeno, osiguravati doprinos, boljitak te blagostanje svakoj zajednici. Unatoč tome što ovakav način razmišljanja može djelovati utopijski, na svu sreću, u potpunosti je ostvariv.[36]

Ideja djelovanja, življenja i proizvodnje „od kolijevke do kolijevke", umjesto „od kolijevke do groba" kao glavnoga načela današnje civilizacije, misao je vodilja dvojice autora Williama McDounagha i Michaela Braungarta (2002) koji su bili ključni u dizajniranju i razvoju sadašnjeg *Cradle to cradle* koncepta.

Način na koji je proizvod dizajniran ukazuje na njegov utjecaj na okoliš. Otpad se stvara, ali, kao i u prirodi, koristi se kao hrana za novi proces. Koristeći prirodu kao model, proizvodi i sustavi osmišljeni su kako bi ponovno vratili zastarjele materijale u sustav i zatim ih ponovno iskoristili. To se zove sustav zatvorene petlje jer se otpad ne odbacuje. Prema McDonoughu i Braungartu, u procesu od „kolijevke do kolijevke", otpadni proizvodi su u osnovi hranjive tvari za drugi proces. Na slici 4 prikazan je ciklus zatvorene petlje protoka materijala koji ima benefit

[36] http://www.idop.hr/hr/o-nama/knjiznia/knjige/cradle-to-cradle/ (pristupljeno 4.5.2019.)

na način da će smanjiti količinu nastalog otpada i tako očuvati okoliš, istovremeno osiguravajući stalnu dostupnost materijala visoke kvalitete.

Slika 4. Pristuo Cradle-to-Cradle („od kolijevke do kolijevke“)
Izvor: Omar, El-Haggar, 2017: 305

Proizvodni sustav *Cradle to Cradle (C2C)* podržava filozofiju da nikakav materijal neće biti otpad na kraju ciklusa, odnosno, pristupom se promiče dizajn proizvoda u kojem se sastavni materijali mogu koristiti za drugi proizvod, gdje uvijek postoji zatvorena petlja. U nastavku slijedi opis načela ekološkog dizajna proizvoda koji se temelji na konceptu „Cradle to Cradle“.

Načelo eko-dizajna proizvoda i kružno gospodarstvo

Svi proizvodi imaju određeni negativan utjecaj na okoliš tijekom životnog ciklusa, od korištenja sirovina i energije, preko proizvodnje, pakiranja, transporta, odlaganja i recikliranja. Negativnim utjecajima smatraju se energija potrošena prilikom proizvodnje, otpadni materijal i otrovne supstance oslobođene tijekom ekstrakcije resursa, prerade i transporta, zatim energija koju koristi proizvod tijekom svog životnog ciklusa te otpadni proizvodi i energija potrebna za zbrinjavanje proizvoda. Problem otpada u Europskoj uniji reguliran je Okvirnom direktivom o otpadu (2008/98/EZ), koja je postavila ključne smjernice za odgovorno gospodarenje otpadom. Prema Europskoj komisiji 80% svih utjecaja na okoliš povezanih s nekim proizvodom određeno je već tijekom faze dizajna, stoga bi primjenom načela eko-dizajna u početnim fazama dizajna proizvoda, potrošena ili izgubljena energija tijekom cijelog životnog ciklusa proizvoda trebala biti znatno smanjena.[37]

Eko-dizajn označava dizajniranje proizvoda s naglaskom utjecaja proizvoda na okoliš tijekom njegovog cijelog životnog ciklusa.[38] Proizvod eko-dizajna odražava filozofiju koncepta od „kolijevke do kolijevke“ čime se osigurava da se u cijelom procesu ne stvara nikakav otpad. Oponašajući životne cikluse u prirodi, eko-dizajn je temeljni koncept u postizanju istinski kružnog gospodarstva[39] čijim se pristupom u proizvodnji roba i usluga zadovoljavaju potrebe kupaca, istovremeno koristeći minimalnu razinu resursa s minimalnim utjecajem, kako na okoliš, tako i na društvo.

Prema Gallaud i Laperche (2016) postoje višestruki pristupi i aktivnosti koji se koriste u kružnom gospodarstvu, a oni se razlikuju prema definicijama i zemljama u kojima se razmatraju, no uključuju ponovnu uporabu, popravak, recikliranje, eko-dizajn, industrijsku ekologiju, održivu opskrbu i odgovornu potrošnju, odnosno mnoštvo pojmova koji pokazuju da se definicija kružnog gospodarstva još nije u potpunosti stabilizirala. Eksperimenti koji su se odnosili na kružnu ekonomiju razvijali su se u raznim dijelovima svijeta početkom 2000-ih godina. Međutim, kružno gospodarstvo pojam je koji se spominje u raznim disciplinama 70-ih godina prošlog stoljeća.

[37] http://www.idop.hr/hr/dop-trendovi/zanimljivosti/dop-trendovi/vaznost-eko-dizajna-u-kruznoj-ekonomiji/ pristupljeno 7.6.2019.
[38] Definicija eko-dizajna podrazumijeva uključivanje ekoloških aspekata u dizajn proizvoda s ciljem poboljšanja njegove ekološke učinkovitosti kroz njegov cijeli životni ciklus (Pravilnik o utvrđivanju zahtjeva za eko-dizajn proizvoda povezanih s energijom, NN 50/2015-članak 2.)
[39] Engl. *circular economy*

U svrhu poticanja provedbe aktivnosti sprječavanja nastanka otpada, kao najučinkovitijeg i najodrživijeg načina korištenja resursa, sve zemlje članice Europske unije (EU), pa tako i Republika Hrvatska, dužne su izraditi *Plan sprječavanja nastanka otpada*, stoga je Republika Hrvatska svoje zakonodavstvo uskladila s pravnom stečevinom EU kroz odredbe *Zakona o održivom gospodarenju otpadom,* odnosno *Planom gospodarenja otpadom za razdoblje 2017. – 2022. godine*. Prema navedenim propisima, sprječavanje nastanka otpada podrazumijeva mjere poduzete prije nego neka tvar, materijal ili proizvod postane otpad, sa svrhom smanjenja količine otpada uključujući ponovnu uporabu proizvoda i produljenje njegova životnog vijeka, smanjenje negativnih utjecaja nastalog otpada na okoliš i ljudsko zdravlje te smanjenje sadržaja opasnih tvari u materijalima i proizvodima.

Središnji aspekt desetogodišnje razvojne strategije Europa 2020.[40] je prelazak s postojećeg linearnog na kružno gospodarstvo (slika 5), ekonomski model koji osigurava održivo gospodarenje resursima i produljenje životnog vijeka materijala i proizvoda. Cilj ovog modela je svesti nastajanje otpada na najmanju moguću mjeru, i to ne samo otpada koji nastaje u proizvodnim procesima, već sustavno, tijekom čitavog životnog ciklusa proizvoda i njegovih komponenti. Akcijski plan EU-a za kružno gospodarstvo naglašava važnost upotrebe sekundarnih sirovina. Upotreba takvih materijala na početku životnog ciklusa proizvoda smanjit će troškove proizvodnje i naš utjecaj na okoliš, sačuvati vrijedne resurse, poticati inovacije u razvoju proizvoda i stimulirati ekonomiju. Nadalje, kružno gospodarstvo će povećati socijalnu koheziju i dovesti do stvaranja novih radnih mjesta.[41]

[40] *Strategija Europa* 2020. usvojena je 2010. godine te se izravno nastavlja na *Lisabonsku strategiju* iz 2000. godine koja je za cilj imala učiniti Europsku uniju najkonkurentnijim i najdinamičnijim svjetskim gospodarstvom temeljenim na znanju do 2010. godine.
Ciljevi *Strategije Europa* 2020. jesu:
1. Zapošljavanje − 75 % populacije u dobi između 20 i 64 godine trebalo bi biti zaposleno.
2. Inovacije − 3 % BDP-a EU treba investirati u istraživanje i razvoj.
3. Klimatske promjene − treba ispuniti klimatsko-energetske ciljeve „20/20/20“ (uključujući i do 30% smanjenja emisije CO2 ako okolnosti dopuštaju).
4. Obrazovanje − postotak osoba koje rano napuste školovanje trebao bi biti ispod 10%, a najmanje 40% mlađe generacije trebalo bi završiti tercijarni (ili njemu odgovarajući) stupanj obrazovanja.
5. Siromaštvo - 20 milijuna manje ljudi trebalo bi biti u opasnosti od siromaštva
http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/pojmovnik/strategija-europa-2020 pristupljeno 10.6.2019.
[41] http://www.fzoeu.hr/hr/zastita_okolisa/odrzivi_razvoj/kruzno_gospodarstvo/ pristupljeno 10.6.2019.

Slika 5. Model kružnog gospodarstva

Izvor: Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. – 2022. godine (NN 3/2017)

Jedan od bitnih dijelova kružnog gospodarstva odnosi se na dizajn proizvoda.

Pojam dizajn za okoliš[42] ili eko-dizajn posljednjih desetljeća sve se više koristi u održivoj proizvodnji gdje se kroz razne EU direktive[43] i međunarodne norme nastoji poticati tvrtke na korištenje načela eko-dizajna u svom poslovanju (Sanyé-Mengual i dr., 2014). Standard ISO 14001[44] (Sustavi upravljanja okolišem - smjernice za uključivanje ekološkog dizajna) opsežno je izmijenjen i dopunjen 2015. godine, a nova verzija standarda sugerira bliže usklađivanje tradicionalnog sustava upravljanja okolišem s pristupima analize karbonskog otiska stopala (*Carbon Footprint*) kao općeprihvaćenog alata za kvantificiranje utjecaja proizvoda na globalno zatopljivanje kvantitativno ga izražavajući kao CO2[45] ekvivalent. Razmišljanje o životnom ciklusu usvojile su mnoge korporacije u posljednjih nekoliko godina za procjenu ekološke učinkovitosti proizvoda i tvrtki.

[42] Engl. *Design for environment (DfE)*
[43] Direktiva 2005/32 / EC bila je prva EU direktiva o eko-dizajnu proizvoda koji koriste energiju
[44] Od engl. *International Organization of Standardization (ISO)* 14001 najšire je korišteni standard za upravljanje rizikom u okolišu
[45] Ugljikov dioksid (CO2)

Metodologija eko-dizajna usko je vezana uz LCA[46] metodu kojom se procjenjuje utjecaj životnog vijeka proizvoda na okoliš, definiranu standardom ISO 14040.[47] Navedena metoda ujedno uspostavlja i objektivne kriterije u ocjeni održivog razvoja.

Prema Sanyé-Mengual i sur. (2014: 4) postoje određeni unutarnji i vanjski utjecaji za uvođenje eko-dizajna u tvrtkama. Prednosti i mogućnosti koje eko-dizajn nudi za tvrtke koje ga primjenjuju su:

- ekološke (kroz smanjenje upotrebe resursa, smanjenje utjecaja na okoliš, povećanje učinkovitosti, kontinuirano poboljšanje, usklađivanje sa zakonskom regulativom te doprinos globalnom održivom razvoju)

- ekonomske (kroz uštedu, smanjenje fiksnih troškova, ulaz na nova tržišta, razvoj novih proizvoda te poboljšanu kvalitetu proizvoda)

- socijalne (kroz poboljšan imidž tvrtke, poticanje inovacija i poduzetništva, veću ekološku svijest i odgovornost prema okolišu te povećanu motivaciju zaposlenika)

Tvornica *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* je 2015. godine sudjelovala u projektu analize životnog ciklusa jednog proizvoda iz svog proizvodnog asortimana te uz pomoć tima za provedbu projekta izradila karbonski otisak[48] tog proizvoda. Detaljnije o navedenom projektu i rezultatima mjerenja može se vidjeti u poglavlju 5.

[46] Engl. *Life cycle assessment*
[47] ISO 14040:2006: *Environmental management -- Life cycle assessment -- Principles and framework;* https://www.iso.org/standard/37456.html; pristupljeno 7. 6. 2019.
[48] U kontekstu klimatskih promjena „otisak" predstavlja metaforu za ukupni utjecaj koji neka pojava ima na prirodu i njene resurse. Njegov naziv obuhvaća različite plinove koji uzrokuju efekt staklenika i time doprinose globalnom zatopljenju. Karbonski otisak (eng. *Carbon footprint*) predstavlja ukupnu količinu GHG* emisija (GHG*, eng. *greenhouse gases*) – stakleničkih plinova koji izazivaju efekt staklenika, koje izravno ili neizravno proizvode individue, organizacije, događaji ili produkti.

2.1.2. Društvena načela održivog razvoja

Pojam koji se odnosi na ostvarivanje društvene komponente održivosti u zajednici, podrazumijeva postojanje dvije različite vrste mogućnosti realizacije takvog cilja – mogućnosti za pojedinca i mogućnosti za cjelokupnu zajednicu. No da bi zajednica doista bila održiva, potrebno je razvijati, usklađivati i povezivati obje komponente rukovodeći se načelima pravednosti, društvenog uključivanja socijalne inkluzije i interakcije, sigurnosti i prilagodljivosti (Kordej-De Villa, 2009: 21).

Kako definira McKenzie (2004:23) u svom radu *Social Sustainability: Towards Some Definitions*, društvena održivost je pozitivno stanje i proces unutar zajednica koji uvjet društvene održivosti može postići. Kako bi se navedeno postiglo, isti autor navodi listu odgovarajućih načela:

- jednakost pristupa ključnim uslugama (uključujući zdravstvo, obrazovanje, prijevoz, stanovanje i rekreaciju),
- jednakost među generacijama, što znači da buduće generacije neće biti u nepovoljnijem položaju od sadašnjih generacija,
- sustav kulturnih odnosa u kojem se vrednuju i štite pozitivni aspekti različitih kultura,
- široka politička participacija građana ne samo u izbornim procedurama nego i na drugim područjima političkog djelovanja, osobito na lokalnoj razini,
- stvaranje osjećaja pripadnosti zajednici,
- razvoj sustava prijenosa svijesti o društvenoj održivosti s jedne generacije na drugu i poticanje osjećaja odgovornosti zajednice za održavanje tog sustava,
- izgradnja mehanizama u zajednici koji će zajednički prepoznati svoje snage i potrebe,
- razvoj mehanizama u kojima zajednica može ispuniti svoje potrebe tamo gdje je to moguće akcijom zajednice, te
- razvoj mehanizama za političko zagovaranje kako bi se zadovoljile potrebe koje zajednica svojim djelovanjem sama ne može ostvariti.

2.1.3. Legislativa održivog razvoja u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj počeci održivog razvoja počinju 90-ih godina prošlog stoljeća usvajanjem zakonske regulative u skladu s praksom drugih, razvijenih zemalja. Sabor Republike Hrvatske 1992. godine donio je Deklaraciju o zaštiti okoliša, čime je Republika Hrvatska podržala Agendu 21 i Plan djelovanja koji su usvojeni 1992. na konferenciji u Riju. Deklaracija je sadržavala sljedeće bitne odrednice: [49]

- postavke o pristupu Republike Hrvatske međunarodnim ugovorima iz područja zaštite okoliša te o suradnji s međunarodnim organizacijama,
- opredjeljenje na gospodarski održiv razvoj temeljen na održivoj poljoprivredi i šumarstvu, pomorstvu i turizmu te gospodarstvu i industriji zasnovanoj na ekološki prihvatljivim tehnologijama,
- energetska politika utemeljena na energetskoj učinkovitosti te postupno uvođenje obnovljivih energetskih izvora, te
- informiranost pojedinca o tome da ima pravo na pristup informacijama o stanju okoliša i prirodnih resursa, pravo da bude konzultiran i da sudjeluje u odlučivanju o aktivnostima koje će imati značajan utjecaj na okoliš.

Republika Hrvatska je također preuzela obveze koje proizlaze iz Milenijske deklaracije i Milenijskih ciljeva razvoja usvojenih na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 2000. godine. Nacionalna izvješća o provedbi ciljeva Milenijske deklaracije izrađena su 2004. i 2006. godine. U Načelima razvoja Republike Hrvatske koje je usvojila u lipnju 2001., Vlada je ponovno odredila da će se razvoj Hrvatske u 21. stoljeću zasnivati na konceptu održivog razvoja. Autori Načela navode da stanje u kojem se Hrvatska nalazila nije bilo održivo, ni u društvenom, ni u gospodarskom smislu, te preobražaj u uspješno društvo 21. stoljeća zahtijeva nastavak krupnih, sveobuhvatnih i neodgodivih promjena i postavljanje temelja europske Hrvatske kao civilnog, ekonomski uspješnog i demokratskog društva.

Osnovni je cilj osigurati održivo korištenje prirodnih izvora na nacionalnoj i međunarodnoj razini, a Hrvatska je postala stranka mnogih konvencija, te je u sve većem broju službenih dokumenata upotrijebljena sintagma održivi razvoj.

[49] Preuzeto iz izvještaja Održivi razvoj u Republici Hrvatskoj, autorice Lidije Pavić-Rogošić 2009. godine, dostupno na: http://odraz.hr/media/35622/izvjestaj_o_odrzivom_razvoju_u_rh_%20270909.doc

Za poštivanje, uvažavanje, usklađivanje i ugradnju kriterija održivog razvoja potrebno je uskladiti tri komponente nužne za definiranje održivog razvitka, koje su ranije spomenute u radu: gospodarska, socijalna i okolišna. Pitanje zaštite okoliša, odnosno okolišne komponente, pravno je uređeno u brojnim dokumentima, počev od Ustava, preko različitih zakona pa sve do mnogobrojnih provedbenih akata kojima je regulirano to područje. Ustav Republike Hrvatske, kao jedinstveni opći pravni akt s najvišom pravnom snagom u Republici Hrvatskoj, utvrđuje jedno od osnovnih prava čovjeka - pravo na zdrav život i okoliš, a istodobno obvezuje društvenu zajednicu da osigura uvjete za ostvarenje tog prava. Građani, državna, javna i gospodarska tijela i udruge dužni su, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša (Luttenberger, 2003: 303).

Usmjeravanje Republike Hrvatske prema primjeni koncepata održivom razvitku vodi se temeljnim načelima koji su sadržani u dokumentu pod nazivom Strategija održivog razvoja, o kojoj će više riječi biti u nastavku.

2.1.3.1. Strategija održivog razvitka

Kakav je odnos između Strategije održivog razvitka i održivog razvoja? Prihvati li se teza da je održivi razvoj koncept vodeće ideje održivosti koja služi kao osnovna smjernica za konkretiziranje razvoja u okvirima nacionalne politike – tada slijedi da bi održivi razvoj morao biti sadržan kao niz poželjnih, konkretiziranih ciljeva u strategiji zaštite okoliša. Kako navodi autor Cifrić, konkretizacija znači „prevođenje“ općih načela održivosti, kako u gospodarstvu, tako i u društvu i okolišu, u društvu prihvatljive i poželjne ciljeve (Cifrić, 2000: 239).

U *Zakonu o zaštiti okoliša*,[50] *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*[51] zauzima ključno mjesto kao dokument koji dugoročno usmjerava gospodarski i socijalni razvitak te zaštitu okoliša prema održivom razvitku Republike Hrvatske.[52] Strategijom se dugoročno usmjerava gospodarski i socijalni razvitak te zaštita okoliša prema održivom razvitku Republike Hrvatske, definiranjem ciljeva i utvrđivanjem mjera za njihovo ostvarivanje, uvažavajući postojeće stanje te preuzete međunarodne obveze. Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske usmjerena je, uz poštivanje preuzetih međunarodnih obveza, na dugoročno djelovanje u osam ključnih

[50] Objavljen u Narodnim novinama, br. 80/13, 153/13, 78/15, 12/18 i 118/18.
[51] Objavljena u Narodnim novinama, br. 30/09.
[52] Članak 51. *Zakona o zaštiti okoliša*

područja: 1. poticaj rasta broja stanovnika Republike Hrvatske; 2. okoliš i prirodna dobra; 3. usmjeravanje na održivu proizvodnju i potrošnju; 4. ostvarivanje socijalne i teritorijalne kohezije i pravde; 5. postizanje energetske neovisnosti i rasta učinkovitosti korištenja energije; 6. jačanje javnog zdravstva; 7. povezivanje Republike Hrvatske; 8. zaštitu Jadranskog mora, priobalja i otoka. Na tim je područjima nužno preusmjeriti postojeće procese prema održivijem ponašanju. Riječ je o osam ključnih izazova održivog razvitka na kojima se temelje i strateški pravci razvitka Republike Hrvatske.

Prema Strategiji, održivi razvitak pretpostavlja ostvarivanje tri opća cilja: stabilnoga gospodarskog razvitka, pravedne raspodjele socijalnih mogućnosti te zaštite okoliša. Ti se ciljevi, uz uvažavanje odgovornosti države na međunarodnoj razini za globalna pitanja, mogu ostvariti jedino u zajedničkoj suradnji svih dionika. Za usmjeravanje Republike Hrvatske prema održivom razvitku treba se voditi sljedećim općim načelima:

- zaštitom ljudskog zdravlja;
- promicanjem i zaštitom temeljnih ljudskih prava;
- solidarnošću unutar generacija i među generacijama;
- ostvarivanjem otvorenog i demokratskog društva;
- uključivanjem građana;
- uključivanjem poslodavaca i socijalnih partnera;
- socijalnom odgovornošću poslodavaca;
- integracijom gospodarskih, socijalnih i okolišnih sastavnica u izradi svih politika (smjernica);
- obrazovanjem za održivi razvoj;
- usklađenošću politika svih razina uprave i lokalne samouprave;
- upotrebe najbolje moguće dostupne tehnologije;
- obnavljanja (npr. ponovnim korištenjem ili recikliranjem) prirodnih resursa;
- promicanjem održive proizvodnje i potrošnje;
- predostrožnošću i prevencijom;
- „onečišćivač plaća“ za onečišćenja koja nanosi okolišu.

Prva Strategija donesena je u veljači 2009. godine, te obzirom na činjenicu da se prema Zakonu o zaštiti okoliša nova strategija donosi svakih deset godina, sukladno tome u 2019. trebala bi se donijeti nova, međutim do prosinca 2019. nova strategija još nije stupila na snagu.

U nastavku slijedi opis koncepta **društveno odgovornog poslovanja**, poznatog pod akronimom DOP.

2.2. KONCEPT DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA (DOP)

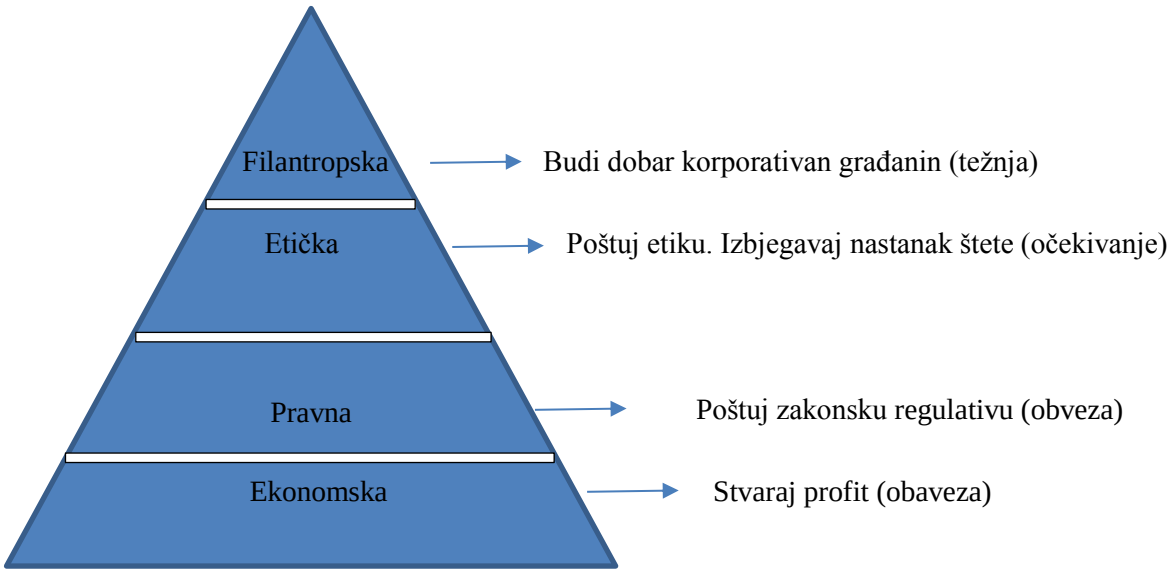
Pojam društveno odgovorno poslovanje[53] (poznat po akronimu DOP) ima svoje podrijetlo u društvenom aktivizmu 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća kada se sve češće počinje javljati svijest o pitanjima kao što su jednake šanse za sve, rasna jednakost, kao i sigurnost i zdravlje radnika na radnome mjestu (Tafra-Vlahović, 2009, prema Heath, 2001 i Le Jeune, 2004). Prvu definiciju društveno odgovornog poslovanja, objavljuje Bowen (1953) koji DOP definira kao obveze gospodarstvenika da slijede one politike, donose one odluke ili slijede one postupke koji su poželjni u smislu ciljeva i vrijednosti našeg društva. DOP je usredotočen na dugoročna pitanja održivosti. Upravo je na UN-ovoj konferenciji 1992. u Rio de Janeiru, najvažniji uspjeh bio javna afirmacija pojma i svijesti o značaju društveno odgovornog poslovanja kao ključnog preduvjeta za održivi razvoj (Salarić, Jergović, 2012). U svijetu raste broj organizacija koje promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti, kao odgovor na sve veće društvene i gospodarske pritiske te pritiske zelenih vezane uz zaštitu okoliša, ali i kao posljedica spoznaje o utjecaju vlastitih postupaka na ukupnost aktivnosti i života društva u kojem živimo (Salarić, Jergović, 2012). O konceptu DOP-a mnogo se piše, o čemu svjedoči veliki broj objavljenih radova kako u svijetu tako i kod nas, što bi moglo upućivati na aktualnost teme, ali i relativno visoku osviještenost svih aktera u društvu o važnosti implementacije koncepta DOP-a u svakodnevnom poslovanju.

Postoje različiti autorski pristupi razumijevanju pojma DOP naročito u pojedinim zemljama. Razlog tome su razlike u tradiciji, kulturnim vrijednostima, etičkim normama, ekonomskoj situaciji, zakonima i sl. Tako se primjerice odgovorno ponašanje gospodarstvenika prema zaposlenicima, dioničarima i vlasnicima, potrošačima i dobavljačima te zajednicama u kojima posluju u Sjedinjenim Američkim Državama najčešće naziva korporativna filantropija (*engl. Corporate Philanthropy*). U britanskoj tradiciji ona se opisuje pojmom korporacijskoga građanstva (*engl. Corporate Citizenship*), dok je u europskom kontinentu bliži pojam društvena odgovornost gospodarstva (engl. *Corporate Social Responsibility-CSR)* (Afrić Rakitovac, 2016: 20).

[53] Engl. *Corporate Social Responsibility* (CSR) ili u prijevodu korporacijska društvena odgovornost

Konceptualizacija DOP-a započela je sredinom 20. stoljeća kada se pod takvim tipom poslovanja podrazumijevala obveza tvrtke da razmatra i ono izvan njenih pravnih i ekonomskih obveza te obveza da razmatra filantropske i etičke elemente. Tijekom 1990-ih godina DOP se počeo razmatrati kao odgovor tvrtke ili organizacije na pritiske dioničara. To bi, međutim, značilo da organizacija implementira DOP samo kako bi bila legitimna te kako bi odgovorila na društvene zahtjeve. Ipak, ne može se zanemariti namjera organizacije da etično i održivo posluje te istovremeno doprinosi zajednici u kojoj djeluje (Quien, 2012: 304 prema Bravo i dr., 2011).

Autor Caroll je 1991. godine na temelju dobivenih rezultata svojih empirijskih istraživanja razvio model DOP-a u obliku piramide (slika 6) kao pomoć menadžerima kako bi dobili uvid u konstantnu međusobnu povezanost različitih vrsta odgovornosti. Po njegovoj definiciji CSR odnosno DOP je način poslovanja koji podrazumijeva ekonomsku profitabilnost, izvršavanje zakona, etičko ponašanje i pružanje podrške društvu (Sredojević, 2006).

Slika 6. Četiri dimenzije društvene odgovornosti poduzeća

Izvor: Prilagođeno prema Carroll (1991)

Koristi primjene DOP-a za korporaciju

Prema Sredojević (2006: 10) koristi korporacije od primjene DOP-a prvenstveno ovise o gospodarskoj grani kojoj korporacija pripada, kao i specifičnosti okruženja u kojoj djeluje. Same korporacije uviđaju mnoge koristi od primjene DOP načela u svojim poslovnim strategijama, kako unutar kompanije tako i na tržištu u kojem posluju. Stoga autorica Sredojević navodi neke od **izravnih koristi** koje kompanija može ostvariti primjenjujući DOP:

- **Ljudski kapital** – u smislu privlačenja visoko kvalitetne radne snage, gdje je potencijalnim kandidatima vrlo važna pozicija kompanije u odnosu na DOP aktivnosti, što može predstavljati odlučujuću prednost u odnosu na konkurenciju prilikom regrutacije i selekcije kandidata, što je od velikog značaja u današnjim uvjetima visoke konkurentnosti, a istodobno zabilježenog manjka radne snage na tržištu. Nadalje, DOP je važan faktor i u zadržavanju postojeće radne snage, kao primjerice poboljšanje uvjeta rada, investiranje u obrazovanje i edukaciju i sl.
- **Upravljanje rizicima** – što spada u središnji dio strategija mnogih korporacija. Primjerice nepoštivanje zakona, standarada o zaštiti radne okoline ili bilo kakvi drugi incidenti mogu privući pažnju različitih dionika i medija i uništiti reputaciju i ugled kompanije građen godinama. Organizacijska kultura, kao skup vrijednosti, normi i običaja u smislu što je ispravno ponašanje, a što ne, ima ključnu ulogu u prevenciji navedenih rizika.
- **Diferencijacija brenda** – korištenje DOP-a u brendiranju korporacije može stvoriti konkurentnu prednost na tržištu.
- **Preusmjeravanje pažnje** – korporacije koje zbog specifičnosti svog poslovanja imaju negativnu percepciju od strane javnosti, kao npr. duhanska, naftna, kemijska industrija, aktivnom primjenom DOP programa mogu preusmjeriti tu percepciju javnosti na pozitivne učinke.
- **Sudjelovanje u inicijativama** – odnosi se na aktivno sudjelovanje u inicijativama i događajima od društvenog značaja kroz donacije, sponzorstva i humanitarne akcije. Rezultati nekih istraživanja pokazuju da kroz duže vremensko razdoblje, ovakve aktivnosti DOP-a daju veći doprinos ostvarenju profita od primjerice marketinga.
- **Komunikacija i informiranost** – redovna komunikacija s izravnim i neizravnim okruženjem, kao i stalno praćenje aktualnosti u stručnoj javnosti i društvu, potiče korporaciju za razvojem inovativnosti, širenjem mreže suradnje, otvaranjem novih

prilika, stoga se može zaključiti kako kvalitetna komunikacija doprinosi dobrom korporacijskom upravljanju, održivom razvoju i poslovnom ugledu.

Navedeno potvrđuje i Kotler, koji u svojim radovima promiče DOP i ističe njegove nepobitne koristi za tvrtke koje ga uvode u svoju praksu kroz sljedeće pokazatelje: (Salarić, Jergović, 2012: 300)

- povećanje prodaje i udjela na tržištu: 80% anketiranih kupaca platilo bi više proizvod koji čuva okoliš,
- jačanje brenda: 17% ljudi pazi i izbjegava proizvode tvrtki s negativnim imidžom,
- jačanje sposobnosti privlačenja ljudi i motivacije, gdje je gotovo 80% mladih ljudi u jednoj anketi izjavilo da bi radije radilo u odgovornoj tvrtki, a uz manju plaću,
- sniženje troškova: The Body Shop ima izuzetnu poznatost bez izravnih troškova reklame,
- povećanje privlačnosti za ulagače i veći povrat: tvrtke s pozitivnim DOP imidžem privlače veća ulaganja,
- sve veći broj financijskih institucija pruža povoljniju cijenu kapitala tvrtkama s pozitivnim DOP imidžom,
- dioničari su skloni tražiti manji povrat kod društveno odgovornih tvrtki.

Stoga se može reći da je DOP „pojam povezivan sa srodnim područjem poslovnog ugleda, pri čemu je nerazvijena korporacijska društvena odgovornost velika opasnost za ugled, a razvijena korporacijska društvena odgovornost je osiguranje od štete za ugled, koje je vidljivo u poslovnom upravljanju prema dokazano najboljim praksama“ (Tafra-Vlahović, 2009: 164). Autori Kotler i Lee (2009) opredijelili su se (umjesto DOP-a) za izraz korporativna društvena odgovornost koja označava opredjeljenje tvrtke za unapređenje dobrobiti zajednice s naglaskom na dobrovoljni pristup, poslovanje usmjereno na aktivnostima koje nisu u formi zadovoljavanja zakonskog minimuma, već mnogo više od toga. Pojam društveno odgovorno poslovanje predstavlja širi pojam (*umbrella concept*) koji se odnosi na odnos poslovne zajednice i društva. Koncepcija je prepoznata kao kompleksna u provedbi i dinamička po prirodi (Afrić Rakitovac, 2016: 27).

Širom svijeta raste broj kompanija koje promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti kao odgovor na različite ekonomske, društvene i okolišne pritiske. Takve kompanije žele poručiti različitim dionicima s kojima imaju doticaj, kao što su zaposlenici, investitori, potrošači, javni sektor, organizacije civilnog društva i dr., da investiraju u svoju budućnost

smatrajući da njihov dobrovoljni angažman i opredijeljenost mogu pomoći u povećanju dobiti.[54]

DOP ima veliki potencijal (Sigthorsson, 2012.: 149 prema Rogošić, 2014) za:

1. ograničavanje negativnog utjecaja poslovanja na društvo,
2. povećanje razine stjecanja poslovnih i društvenih interesa i
3. dovodi do korporativne akcije da na jedan ili drugi način promiče društvene interese.

Temeljem dostupne literature, može se reći da je DOP područje koje se sve više razvija, odnosi se na način na koji organizacije upravljaju svojim poslovnim procesima kako bi ostvarile pozitivan učinak na društvo. Kako bi se procijenilo na koji način hrvatska poduzeća daju svoj doprinos održivom razvoju, odnosno ekonomskom rastu koji ublažava negativan utjecaj na okoliš i društvo, osmišljen je alat za procjenu potencijalnih utjecaja nazvan Indeks DOP-a.[55] Indeks DOP-a je metoda procjene društvene odgovornosti poduzeća u Hrvatskoj koja se temelji na sustavu rangiranja koji omogućuje objektivnu procjenu društveno odgovornih praksi poduzeća i usporedbu s praksama drugih. Indeks DOP-a je ujedno i nagrada koju jednom godišnje u kategoriji malih, srednjih, velikih i javnih tvrtki zajednički dodjeljuju Hrvatska gospodarska komora i Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Biti društveno odgovoran znači raditi i preko zakonskih obveza, na dobrovoljnoj osnovi investirati u ljude, okoliš i u odnose s dionicima. Europska komisija, kako je navedeno u izvješću iz 2011. godine, definirala je DOP kao „odgovornost poduzeća za njihov utjecaj na društvo“[56] To je koncept prema kojem kompanije integriraju brigu o društvu i okolišu u svoje poslovanje te u odnose s dionicima (*stakeholders*). Koncept u sadržajnom smislu obuhvaća različite primjere „odgovornosti gospodarstva prema zaposlenicima, dioničarima i vlasnicima, menadžmentu, potrošačima i dobavljačima, prirodnoj okolini, zajednicama u kojima obavljaju svoj posao ili prodaju usluge…“ (Čengić, 2005: 54, prema Bežovan, 2004: 72).

DOP kao dio europske politike započinje 1993. Bijelom knjigom Europske komisije o ekonomskom rastu i zapošljavanju. Europska komisija je 2001. godine objavila Zelenu knjigu „Promocija europskog okvira za društveno odgovorno poslovanje“ koja DOP definira kao „koncept prema kojem poduzeća na dobrovoljnom načelu integriraju brigu za društvena pitanja

[54] http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj (Pavić-Rogišić, Društveno odgovorno poslovanje - pristupljeno 12.5.2019.)

[55] Indeks DOP-a je metodologija za ocjenjivanje odgovornih praksi u poslovanju hrvatskih tvrtki, nastala je po uzoru na slične svjetske metodologije, i to u prvom redu na *Business in the Community CR Index* (više na https://dop.hgk.hr/).

[56] Priručnik *Društveno odgovorno poslovanje za sve* (2014)

i zaštitu okoliša u svoje poslovne aktivnosti i odnose s vlasnicima, dioničarima, zaposlenicima, potrošačima, dobavljačima, vladom, medijima i širom javnošću.“[57]

Uz razvoj društveno odgovornog poslovanja veže se i ekonomska stabilnost koja u tom smislu prepoznaje ekonomsku vrijednost, društvenu odgovornost i odgovornost prema okolišu.

Koncept društveno odgovornog poslovanja nije nešto što je trenutno aktualno, već imperativ u poslovnom svijetu koje će sve kompanije, prije ili kasnije, morati prihvatiti ukoliko žele zadržati svoje mjesto na tržištu.[58]

Do sada je poznato nekoliko metodologija procjene društvenog utjecaja (*Social Impact Assessment*) kojima se procjenjuju socijalni učinci infrastrukturnih projekata i drugih razvojnih intervencija, nastali iz modela procjene utjecaja na okoliš kao načina procjene utjecaja na društvo određenih razvojnih shema i projekata prije njihove izgradnje, odnosno realizacije. Vanclay (2003, 2015) u svojim radovima nabraja društvene učinke koji se procjenjuju, smjernice, načela razvoja i temeljne vrijednosti procjene društvenog utjecaja. U svom radu Folrman, Kingler-Vidra i Facada (2016) navode niz različitih metoda procjene društvenog utjecaja poduzeća koje u svijetu postoje, s osvrtom na prednosti i slabosti kod primjene istih. Temeljem provedene analize, a s ciljem unapređenja procjene društvenog utjecaja, autori predlažu uspostavljanje nove, jedinstvene i cjelovite platforme naziva *External Rate of Return platform* (ERR), odnosno metode koja bi na transparentan način omogućila procjenu utjecaja različitih tvrtki temeljem predloženih područja analize i relevantnih indikatora.

Svjetski poslovni savjet za održivi razvoj (WBCSD[59]) osnovao je 1997. godine radnu grupu za DOP koja je otvorila nove, u ono vrijeme slabije praćene teme društvenog karaktera, kao što su ljudska prava, prava radnika, uključenost zajednice i upravljanje lancem dobavljača čime se fokus dodatno proširio s dominantne teme koja se odnosila prvenstveno na zaštitu okoliša. Iste godine osnovan je Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj koji je počeo promovirati navedene teme u našoj zemlji.[60] 2004. godine održana je prva Konferencija o DOP-u na kojoj je sudjelovalo više od 150 predstavnika poduzeća, poslovnih udruženja, Vlade, stručnih organizacija, akademske zajednice, sindikata i nevladinih organizacija i u sklopu koje je usvojena Agenda 2005. u kojoj su definirana osnovna područja djelovanja i moguća poboljšanja

[57] Društveno odgovorno poslovanje za sve, Nacionalna studija Republike Hrvatska, 2013.
[58] Društvena odgovornost velikih kompanija, https://ajb.me/v598s; pristupljeno 13.6. 2019.
[59] Eng. World Business Council for Sustainable Development
[60] Gospodarstvo i održivost, 2018, broj 55.

u društveno odgovornim praksama hrvatskih poduzeća te istaknut prijedlog osnivanja Zajednice za društveno odgovorno poslovanje u okviru Hrvatske gospodarske komore kao i prijedlog izrade metodologije za procjenu i vrednovanje društveno odgovornih i održivih praksi poduzeća.[61] 2007. godine započela je pilot faza realizacije projekta koja se sastojala od ispitivanja kvalitete upitnika na uzorku od dvadeset poduzeća te su u prosincu 2008. godine prvi puta dodijeljene nagrade najboljim poduzećima u području društveno odgovornog poslovanja.

Metodologija DOP-a definira niz kriterija za ocjenjivanje stupnja međusobne usklađenosti u šest osnovnih područja: ekonomska održivost, uključenost društveno odgovornog poslovanja u poslovnu strategiju, radna okolina, zaštita okoliša, tržišni odnosi i odnosi sa zajednicom. Unutar poduzeća, socijalno (društveno) odgovorna praksa uključuje zaposlenike i odnosi se na područja kao što su investiranje u ljudski kapital, zdravlje i sigurnost te upravljanje promjenama. Autori Garriga i Mele (2004) ističu da se većina postojećih teorija DOP-a usredotočuje na četiri glavna aspekta: (1) zadovoljavanje ciljeva koji ostvaruju dugoročnu dobit; (2) primjenu poslovne moći na odgovoran način; (3) integraciju društvenih zahtjeva i (4) doprinos društvu čineći ono što je etički ispravno. Konceptom društveno odgovornog poslovanja, bavi se niz autora – domaćih i inozemnih (Omazić, Matešić, Kotler, Lee) te je, primjerice u knjizi *Making Sustainability Work* (2014) autora Epsteina i Rejc Buhovac, opsežnim istraživanjima formiran vodič za provedbu i mjerenje učinkovitosti modela korporativne održivosti uključujući najbolje prakse iz desetaka tvrtki u Europi, Aziji, Sjevernoj i Južnoj Americi, Australiji i Africi.

Autori Kotler i Lee (2009) u svojoj knjizi navode 6 korporativnih društvenih inicijativa kao najvažnije tekuće aktivnosti koje korporacija poduzima da bi ispunila obveze u okviru svoje društvene odgovornosti, a to su:

- Promocija korporativnih uzroka / podrška rastu brige i svijesti za stanje u društvu (*corporate cause promotion*),
- socijalni marketing / marketinške kampanje s ciljem promjene ponašanja u društvu (*social marketing*),
- uzročno vezan marketing / donacije ovisne o opsegu prodaje (*cause-related marketing*),

[61] https://www.hrpsor.hr/povijesni-razvoj-projekta-indeks-dop-a-2-536.html (pristupljeno 14.1.2019.)

- korporativna filantropija / dobročinstvo prema drugima u zajednici (*corporate philanthrophy*),
- društveno koristan rad / zaposlenici - volonteri (*employees volunteerism*) te
- društveno odgovorno poslovno ponašanje / redovno poslovanje temeljeno na povišenoj društvenoj odgovornosti (*socially responsible business practices*).

Primjerima 60-ak kompanija, kao što su *Dell, FedEx, Levi Straus, Starbuck* i dr., Kotler i Lee (2006) prikazali su najbolje svjetske prakse DOP-a. U tablici 3 dati su prijedlozi izbora društvenih ciljeva, odnosno konkretnih inicijativa iz sažetaka najboljih praksi.

Tablica 3. Prikaz izbora društvenih ciljeva, odnosno konkretnih inicijativa najboljih praksi

Izbor društvenih ciljeva	Izbor konkretnih inicijativa koje će podržati društvene ciljeve
Izaberite samo nekoliko društvenih ciljeva koje ćete podržati.	Izaberite inicijative koje najviše odgovaraju poslovnim ciljevima i zadacima.
Izaberite one ciljeve i probleme za koje su zainteresirani pripadnici zajednica u kojima poslujete.	Izaberite inicijative koje odgovaraju prioritetnim potrebama društvenog cilja.
Izaberite ciljeve koji se uklapaju u misiju organizacije, vrijednosti, proizvode i usluge.	Izaberite više inicijativa za jedan društveni cilj dodajući one koje još nisu uključene u sadašnje aktivnosti.
Izaberite ciljeve koji mogu podržati poslovne ciljeve: marketinške, odnose s dobavljačima, povećanje produktivnosti i smanjenje troškova poslovanja.	Izaberite inicijative koje pružaju najveći potencijal za uspostavljanje jakih partnerskih odnosa u zajednici.
Izaberite ciljeve za koje su zainteresirani glavni vlasnici udjela: zaposlenici, ciljana tržišta, potrošači, investitori i rukovoditelji korporacija.	Izaberite inicijative s kojima ste već imali iskustvo.
Izaberite ciljeve koji se dugoročno mogu podržavati.	Izaberite inicijative koje će iskoristiti postojeće resurse.

Izvor: Kotler & Lee, 2009: 247

I hrvatski autori obradili su studije slučajeva najboljih praksi društveno odgovornog poslovanja. Autori Omazić i sur. (2012) svojom zbirkom studija slučaja, u kojoj su obradili 20 poduzeća, željeli su izraditi bazu koja bi, uz edukativnu svrhu, imala funkciju promocije najboljih praksi hrvatskih poduzeća široj javnosti. U knjizi u koju su na osnovi svojih istraživanja objavili studije od malih poduzetnika pa sve do velikih međunarodnih korporacija s ciljem da prikažu što širu praksu s višestrukim fokusom na sve elemente društveno odgovornog poslovanja.

Tudor i sur. (2018) u knjizi *Dobra Hrvatska* stavili su u fokus 65 hrvatskih organizacija (od kojih je 17, odnosno više od četvrtine, iz oblasti proizvodnje i proizvodnih usluga) u kojima je prikazano ukupno 79 primjera dobre prakse razvrstanih u tri osnovna područja ostvarivanja DOP-a i održivosti i to: dobrobit za zajednicu, dobrobit za okoliš i dobrobit za zaposlenike. Navedene prakse nadovezuju se na realizaciju Globalnih ciljeva održivog razvoja (detaljnije o ciljevima - slika 3).

Već je ranije spomenuto da je DOP usredotočen na rješavanje dugoročnih pitanja održivosti. „Indeks DOP-a“ kao primjer metodologije za ocjenjivanje odgovornih praksi u poslovanju hrvatskih tvrtki, nastao je po uzoru na slične svjetske metode, a preduvjet sudjelovanja u ocjenjivanju jest da tvrtka posluje financijski pozitivo prema kriterijima „Zlatne kune“.

DOP se u korporacijama primjenjuje kroz uvažavanje i analizu više kriterija (Sredojević, 2006: 13):

- primjenom kodeksa ponašanja koji trebaju biti usklađeni s nacionalnom i međunarodnom EU regulativom koja uređuje područje održivog razvoja i društveno odgovornog poslovanja.

- Standarde upravljanja koji predstavljaju instrument za upravljanje DOP-om.

- Reviziju i izvještavanje – sve je veći broj korporacija koje rade izvještaje na osnovi GRI[62] smjernica u cilju standardizacije, iz kojih su vidljivi rezultati njihova poslovanja vezano uz održivost.

- Označavanje ekonomskih, ekoloških ili društvenih karakteristika na proizvode ili usluge gdje kupci prilikom kupovine odnosno korištenja usluge imaju pravo na osobni izbor, što utječe i na stvaranje većih prodajnih mogućnosti korporacije.

[62] *Global Reporting Initiative*, GRI Smjernice- više o samim smjernicama u potpoglavlju 2.2.2.

Stoga biti društveno odgovoran znači raditi i preko zakonskih obaveza, na dobrovoljnoj osnovi investirati u ljude, okoliš i u odnose s dionicima.

Primjena DOP-a u suvremenom postindustrijskom ili postmodernom društvu, koja je prethodno opisana, pokazuje koliko su se promijenili elementi poslovanja od „čiste proizvodnje do odgovornog poslovanja“ u kojem su integrirani, i to ne samo tehnološki postupci, nego i društvena odgovornost prema zaposlenicima, dionicima, ali i užoj i široj okolici.
Jedan od aspekata istraživanja za potrebe izrade ovog doktorskog rada bit će utvrditi stupanj pridržavanja načela određenih DOP-om u poslovanju analizirane tvornice.
Može se reći da je DOP danas centralni koncept koji definira odnosno oblikuje odnos tvornice prema zajednici, stoga će u ovom radu DOP biti uzet kao ključni koncept i indikator koji će prikazati, u ovom konkretnom slučaju, utjecaj tvornice na lokalnu zajednicu.

Korporativna filantropija

Potenciranje filantropskog[63] načela u poslovanju dio je koncepta društveno odgovornog poslovanja (DOP-a), nazvanog korporativna filantropija. Primjenjujući ju, tvrtke mogu jasno dokumentirati svoje vrijednosti i uvjerenja zaposlenima, partnerima, klijentima te javnosti. Dajući podršku društvu, bilo u novčanim sredstvima, proizvodima ili uslugama, tvrtke pokazuju kako razumiju potrebe šire zajednice. Davanje u okvirima korporativne filantropije zadovoljstvo nalazi tek u pozitivnoj društvenoj promjeni ili podršci nekoj društvenoj vrijednosti.[64]

Iako je korporativna filantropija dio koncepta DOP-a, ona predstavlja jednu dimenziju šire koncepcije društveno odgovornog poslovanja usmjerenu izgradnji društveno odgovornih odnosa sa zajednicom. Korporativnom filantropijom žele se postići 3 cilja:

- implementacija koncepcije društveno odgovornog poslovanja i pozitivna promocija poslovanja
- osiguranje potrebne pomoći zajednici u kojoj kompanije djeluju i
- stvaranje pozitivnog učinka na zadržavanje i privlačenje zaposlenika.[65]

Kako bi utvrdili stavove građana odnosno tvrtki o potenciranju filantropskog načela u poslovanju, provedeno je istraživanje[66] od strane *Slagalice - Zaklade za razvoj lokalne zajednice* kao prvo takvo na ovom prostoru, o individualnoj i korporativnoj filantropiji u Republici Hrvatskoj čiji je cilj bio prikupiti podatke o individualnoj i korporativnoj filantropiji, odnosno o visini sredstava koja građani i poslovni sektor izdvajaju u opće korisne svrhe, o razlozima i motivima za davanje te o trendovima davanja. Iz istraživanja se može zaključiti da je filantropija u Hrvatskoj i dalje nov pojam (iako je filantropija stara tradicija, posebno aktivna u Velikoj Britaniji), umjesto kojeg se često koristi termin dobrotvorna davanja ili dobročinstvo.

[63] Filantropija (grčki φιλανθρωπία), čovjekoljubljе; ponašanje kojemu su poticaj humanitarne pobude; djelatnost za dobrobit drugih ljudi, npr. dobrotvorni rad, zaklade, donacije i dr. Izvor: Hrvatska enciklopedija, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19515 (pristupljeno 2.1.2019.)
[64] http://www.filantropija.hr/filantropija/korporativna-filantropija (pristupljeno 2.1.2019.)
[65] www.civilnodrustvo-istra.hr/images/uploads/files/KAR_Filantropija_brosura.pdf (pristupljeno 2.1.2019.)
[66] Istraživanje je provedeno od listopada 2015. do lipnja 2017. u okviru projekta „Povjerenje u lokalnu filantropiju" koje je provela *Slagalica - Zaklada za razvoj lokalne zajednice* u partnerstvu s Udrugama ODRAZ iz Zagreba i P.G..I iz Belog Manastira. Projekt je financirala Europska unija kroz program IPA 2012., uz sufinanciranje Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

U tablici 4. nalazi se kratki usporedni prikaz rezultata istraživanja između stavova građana i stavova tvrtki.[67]

Tablica 4. Kratki usporedni prikaz rezultata istraživanja o individualnoj i korporativnoj filantropiji

Prikaz rezultata istraživanja	Stavovi građana	Stavovi tvrtki
- filantropska aktivnost u smislu davanja u općekorisne svrhe	- 68,3 % ispitanih građana sudjelovalo je u nekoj akciji davanja u općekorisne svrhe	- 84 % ispitanih tvrtki najmanje jednom godišnje donira materijale/robu ili usluge u općekorisne svrhe
- razlozi zbog kojih filantropske aktivnosti i davanja u općekorisne svrhe nisu veća	- loša materijalna i financijska situacija građana - preopterećenost vlastitim problemima, građani nemaju vremena za brigu o drugima	- nedostatak financijskih sredstava - nedostatak povjerenja u ispravnu distribuciju prikupljenih sredstava
- motivacija za filantropske aktivnosti	- akcija građane mora dirnuti - akcije kojima se pomaže ugroženim pojedincima i skupinama	- želja za pomaganjem i unapređivanjem okoline u kojoj posluju - želja za pomaganjem određenim ljudima tj. doprinos rješavanju problema
- tvrtke kao donatori	- poslovni sektor treba izdvajati više, ali to ne čine zbog: nedostatka financijskih sredstava, nezainteresiranosti vlasnika koji isključivo brinu o profitu	- tvrtke trebaju izdvajati više, ali to ne čine zbog: nedostatka financijskih sredstava, nedostatka povjerenja u ispravnu distribuciju prikupljenih sredstava
- motivacija poslovnog sektora za filantropske aktivnosti	- stvaranje pozitivnije slike o tvrtki kod potrošača i suradnika - želja da pomognu i unaprijede okolinu u kojoj posluju	- želja za pomaganjem i unapređivanjem okoline u kojoj posluju - želja za pomaganjem određenim ljudima, tj. doprinos rješavanju problema

[67] U istraživanju o individualnoj filantropiji sudjelovalo je 1000 građana, dok je u istraživanju o korporativnoj filantropiji sudjelovalo 100 tvrtki različite vlasničke strukture, veličine prema broju zaposlenih, od 20 do 250 (Dimić Vugec i Pavić-Rogošić, 2017).

Prikaz rezultata istraživanja	Stavovi građana	Stavovi tvrtki
- uloga zaklada u filantropskim akcijama	- imaju jednaku podršku i povjerenje građana kao i druge organizacije civilnog društva u ulozi pokretača akcija prikupljanja sredstava u općekorisne svrhe	- prepoznavanje uloga: inicijatori prikupljanje sredstava, osiguranje transparentne i pravedne distribucije prikupljenih sredstava, organiziranje i sudjelovanje u akcijama

Izvor: Dimić Vugec i Pavić-Rogošić, 2017: 85

Iako korporativna filantropija najčešće podrazumijeva doniranje novčanih sredstava, može se raditi i o doniranju vlastitog proizvoda bez naknade, davanju prostora ili neke druge imovine na korištenje, davanju vlastitih usluga (primjerice osiguravanje pomoći stručnjaka iz redova vlastitih zaposlenika ili formiranje volonterskih grupa među zaposlenima) ili organizaciji dobrotvorne aktivnosti. Takve aktivnosti nazivaju se još korporativnim volontiranjem.[68] Njihova je prednost što su rezultati vidljivi odmah, za razliku od novčanih donacija.

Korporativno volontiranje

Korporativno volontiranje[69] također je jedan od oblika društveno odgovornog poslovanja. Radi se o vrlo specifičnom načinu pridonošenja boljitku zajednici u kojoj tvrtka djeluje jer diversificira načine na koje privatni sektor može filantropijski djelovati. Korporativno volontiranje podrazumijeva volonterski angažman zaposlenika neke tvrtke koji se odvija unutar radnog vremena zaposlenika, odnosno u organizaciji tvrtke u kojoj rade.[70]

Koncept i pojam korporativnog volontiranja u svijetu se pojavljuje u puno oblika, za razliku od Hrvatske gdje tek manji broj poduzeća provodi aktivnosti volontiranja zaposlenika, ponajviše sudjelovanjem u jednokratnim volonterskim akcijama kao obliku *team buildinga*. Autorice

[68] http://www.filantropija.hr/filantropija/korporativna-filantropija (pristupljeno 2.1.2019.)
[69] Engl. *corporate volunteering*
[70] http://odgovorno.hr/o-dop-u-strucno/korporativno-volontiranje-prilika-za-mnogo-dobrobiti/ (pristupljeno 2. 1. 2019.)

Opačak Bebić i Prgić Znika (2017) su u priručniku *Korporativno volontiranje* iznijele neke od primjera pozitivnih praksi korporativnog volontiranja u Republici Hrvatskoj.

U Republici Hrvatskoj na snazi je Zakon o volonterstvu (NN 58/07, 22/13) koji, između ostalog, uređuju osnovne pojmove vezane za volontiranje, temeljna načela te vrijednosti volontiranja. Tako se prema tom Zakonu, volontiranjem smatra *dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili za* ***zajedničku dobrobit****, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili potraživanja druge imovinske koristi za obavljeno volontiranje.*[71]

Stoga se volontiranje prepoznaje i promiče kao aktivnost ili usluga od interesa za Republiku Hrvatsku koja dovodi do poboljšanja kvalitete života, izgradnje socijalnog kapitala, osobnog razvoja, do aktivnog uključivanja osoba u društvena zbivanja te do razvoja humanijega i ravnopravnijega demokratskog društva. Volontiranjem se doprinosi društvenom razvoju, građanskom sudjelovanju, socijalnoj koheziji i socijalnom uključivanju.[72]

2.2.1. Norma HRN ISO 26000: 2010

Norme u području DOP-a omogućavaju organizacijama upravljanje rizicima koji se javljaju svakodnevno te služe poboljšanju korporativne učinkovitosti. Kako se primjena društveno odgovornog poslovanja temelji na dobrovoljnoj bazi, postavlja se pitanje primjenjuju li kompanije načela DOP-a jer žele unaprijediti svoje poslovanje i pozitivno utjecati na zajednicu ili im navedeno služi isključivo u marketinške svrhe u cilju samopromocije, bez istinskih unapređenja u načinu poslovanja. Stoga bi primjena standarda, u ovom slučaju norme HRN ISO[73] 26000, poslužila kao snažan alat za društvenu odgovornost koji će pomoći organizacijama da prijeđu s dobrih namjera na dobre postupke.

Norma HRN ISO 26000: 2010, Smjernice o društvenoj odgovornosti, objedinjuje međunarodno stručno znanje o društvenoj odgovornosti i daje upute o osnovnim načelima društvene odgovornosti, njezinom prepoznavanju i suradnji s dionicima, o ključnim temama i pitanjima koji se odnose na društvenu odgovornost i načine integracije društveno odgovornog ponašanja

[71] Članak 3. Zakona o volonterstvu
[72] Članak 2. Zakona o volonterstvu
[73] Eng. *International Organization for Standardization*

u organizaciju. U njezinoj je izradi sudjelovalo 450 stručnjaka, aktivnih sudionika i 210 promatrača iz 99 zemalja članica ISO-a, čime je radna skupina bila najveća i najpotpunija radna skupina s obzirom na zastupljenost interesnih skupina u odnosu na bilo koju drugu radnu skupinu osnovanu radi izrade neke ISO-ove norme.[74] S obzirom na broj zainteresiranih dionika u izradi ove norme, može se uočiti važnosti i aktualnost DOP-a na globalnoj razini.

U tablici 5 daje se prikaz koncepta norme koji definira njezin osnovni sadržaj. Sastoji se od sedam klauzula koje uključuju opseg, nazive, definicije i skraćene nazive, razumijevanje društvene odgovornosti, načela društvene odgovornosti, prepoznavanje socijalne odgovornosti i privlačenje interesnih skupina, smjernice temeljnih predmeta društvene odgovornosti, smjernice za integriranje društvene odgovornosti u cijelu organizaciju, aneks vezan uz dobrovoljne inicijative i alate društvene odgovornosti kao i bibliografiju i indeks (Lazibat, Samarždija, Sutić, 2010).

Tablica 5. Koncept norme ISO 26000

Naziv klauzule	Broj klauzule	Opis sadržaja klauzule
Opseg	Klauzula 1	Definira se sadržaj i opseg ove međunarodne norme i identificiraju određena ograničenja i isključenja
Nazivi, definicije i skraćeni nazivi	Klauzula 2	Identificira i daje definicija ključnih pojmova koji su od temeljne važnosti za razumijevanje društvene odgovornosti i za korištenje ove međunarodne norme.
Razumijevanje društvene odgovornosti		Opisuje važne čimbenike i uvjete koji su utjecali na razvoj društvene odgovornosti i koji i dalje utječe na njezinu prirodu i praksu. Također opisuje koncept same društvene odgovornosti – njegovo značenje i način apliciranja u samim organizacijama. Ova klauzula također obuhvaća i smjernice za korištenje međunarodne norme o društvenoj odgovornosti namijenjene malim i srednjim organizacijama.
Načela društvene odgovornosti	Klauzula 4	Uvodi i objašnjava temeljna načela društvene odgovornosti.

[74] Izvor: https://www.svijet-kvalitete.com/index.php/aktualno/2131-norma-hrn-iso-26000-na-hrvatskome-jeziku-3, pristup: 27.12.2019.

Naziv klauzule	Broj klauzule	Opis sadržaja klauzule
Prepoznavanje socijalne odgovornosti i privlačenje interesnih skupina organizacijske sfere utjecaja.	Klauzula 5	Usmjerena je na dvije prakse društvene odgovornosti: prepoznavanje organizacijske društvene odgovornosti i identifikaciju i privlačenje interesnih skupina, ona daje smjernice u odnosu između organizacije, dionika i društva, prepoznajući temeljne teme i pitanja društvene odgovornosti i organizacijske sfere utjecaja.
Smjernice temeljnih predmeta društvene odgovornosti	Klauzula 6	Objašnjava osnovne predmete i pitanja koja su povezana s društvenom odgovornošću. Za svaki predmet, dane su informacije o njegovom dosegu, odnosu prema društvenoj odgovornosti, relevantnim načelima i odgovornosti kao i odgovarajućim akcijama i očekivanjima.
Smjernice za integriranje društvene odgovornosti u cijelu organizaciju	Klauzula 7	Daje smjernice o stavljanju društvene odgovornosti u praksu unutar organizacije. To uključuje i upute vezane za: razumijevanje društvene odgovornosti organizacije, integriranje društvene odgovornosti u cijelu organizaciju, komunikacije vezane uz društvenu odgovornost, poboljšanje kredibiliteta organizacije o društvenoj odgovornosti, pregledavanje napretka i poboljšanje performansi i vrednovanje dobrovoljne inicijative za društvenu odgovornost.
Aneks vezan uz dobrovoljne inicijative i alate društvene odgovornosti	Aneks A	Predstavlja neiscrpan popis dobrovoljnih inicijativa i alata vezanih uz društvenu odgovornost koji je namijenjen jednom ili većem broju ključnih tema ili integraciji društvene odgovornosti unutar organizacije.
Bibliografija predstavlja izvor ove norme		Sadrži reference mjerodavnih međunarodnih instrumenata i ISO norme koje predstavljaju izvor ove norme.

Izvor: Lazibat, Samaržđija, Sutić, 2010: 4

Norma HRN ISO 26000 namijenjena je kao pomoć organizacijama u doprinosu održivom razvoju. Cilj joj je da ih potakne da iziđu iz okvira puke sukladnosti sa zakonima, prepoznavajući da je sukladnost sa zakonima temeljna dužnost svake organizacije i bitan dio njezine društvene odgovornosti. Cilj joj je da promiče zajedničko shvaćanje u području društvene odgovornosti i da bude dopuna drugim dokumentima i inicijativama za društvenu odgovornost, a ne da ih zamijeni.

2.2.2. Izvještaji o održivosti

Preduvjet održivog razvoja je društveno odgovorno poslovanje , stoga se održivi razvoj treba shvatiti kao način života, način na koji će se naše poslovanje odvijati. Velike korporacije diljem svijeta počele su izvještavati o društvenim troškovima[75] i koristima njihovog poslovanja. Ti učinci mogu biti uključeni u izvještaj o društvenoj odgovornosti i održivosti ili se mogu spojiti s godišnjim financijskim izvještajima. Posljednjih nekoliko godina predstavlja odlučujuće razdoblje za razvoj nefinancijskog izvještavanja u Europi. Sve je počelo u 2011. godini, kada je Europska komisija objavila komunikaciju Obnovljena strategija EU za društvenu odgovornost poduzeća za razdoblje 2011. – 2014., u kojoj je ustanovila potrebu za većom razinom transparentnosti ekonomskih, okolišnih i društvenih informacija koje pružaju velika poduzeća u Europskoj uniji. U skladu s tim, Direktiva o nefinancijskom izvještavanju (Direktiva 2014/95/EU) usvojena je u listopadu 2014. Objavljivanje nefinancijskih informacija ima ključnu ulogu u promjeni načina na koji poduzeća razmišljaju i pomaže im u spoznavanju vlastite odgovornosti za svoje društvene i okolišne učinke, poštivanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i aktivnu promociju politika raznolikosti. Ciljevi Direktive su povećati broj poduzeća koja izvještavaju o svojim nefinancijskim informacijama, poboljšati kvalitetu tih izvještaja i standardizirati njihov oblik. Globalna inicijativa za izvještavanje (GRI)[76] odlučila je preoblikovati Smjernice za izvještavanje G4, koje su trenutno najzastupljeniji i najšire korišten alat za nefinancijsko izvješćivanje na svijetu, u GRI Standarde. Ovi standardi važni su za velika poduzeća (500 i više zaposlenih) koja sukladno Direktivi 2014/95/EU Europske unije od 2017. godine u svoje izvješće o poslovodstvu trebaju uključiti nefinancijsko izvješće kako bi se poboljšala dosljednost i usporedivost nefinancijskih informacija koje se objavljuju diljem Unije.[77]

[75] Analiza društvenih troškova i koristi (eng. *cost-benefit analysis, CBA*) je metoda koja se nalazi u osnovi svake studije izvedivosti za projekte koji traže bespovratna sredstva iz EU fondova. Logika ovog pristupa je vrlo jednostavna: društveni novac (u ovom slučaju novac poreznih obveznika EU) treba donositi društvene koristi. CBA je samostalni alat kojeg administratori društvenih resursa mogu upotrebljavati u vlastite svrhe. Radi se o tome da pojam društvenih koristi ne predstavlja maglovit koncept, već su te koristi točno odredive i mogu se izraziti u novčanim jedinicama. Sve pojave koje se nazivaju društvenim koristima imaju odrediv pozitivan utjecaj na kupovnu moć i/ili bruto društveni proizvod u određenoj zajednici. Ukoliko se savjesno koristi, CBA analiza je alat za stvaranje najveće moguće koristi iz postojećih društvenih resursa, ali i moćan politički alat koji opravdava poduzete investicije. Izvor: https://www.corellia.com.hr/?page_id=295 (pristupljeno 27.12.2019.)

[76] Eng. *Global Reporting Initiative*, GRI Smjernice dostupne su na http://www.globalreporting.org/

[77] Izvor: DOP vodič, Vodič kroz implementaciju i harmonizaciju direktiva Europske unije u području društveno odgovornog poslovanja uz primjere dobre prakse iz odabranih zemalja članica, dostupno na: http://hi4csr.com/media/67848/CSR-Guide-Croatian_web.pdf (pristupljeno 20.12.2019.)

Direktiva 2014/95/EU ili Direktiva o nefinancijskim informacijama i informacijama o raznolikosti određenih velikih poduzeća i grupa u Hrvatskoj je implementirana u Zakon o računovodstvu.[78] Članak 24. a Zakona regulira obvezu da subjekti od javnog interesa koji su matična društva velike grupe koja na datum bilance na konsolidiranoj osnovi **prelaze kriterij prosječnog broja od 500 radnika** tijekom prethodne poslovne godine u svoje konsolidirano godišnje izvješće uključe konsolidirano **nefinancijsko izvješće** koje sadržava informacije u mjeri nužnoj za razumijevanje razvoja, rezultata poslovanja, položaja grupe te učinka njezinih aktivnosti koji se odnosi na okolišna, socijalna i kadrovska pitanja, te pitanja u vezi s poštivanjem ljudskih prava, borbe protiv korupcije i podmićivanja te opisom politike raznolikosti, uključujući nefinancijske ključne pokazatelje uspješnosti važne za određeno poslovanje. Nadzor i provjeru je li poduzetnik izradio i objavio nefinancijsko izvješće obavlja Ministarstvo financija (članak 39. Zakona), te je u slučaju da izvješće nije izrađeno propisana kazna za poduzetnika od 10.000 do 100.000 kuna (članak 42. Zakona).

Nefinancijsko izvještavanja poduzeća i organizacija trebaju se sastavljati prema okviru za nefinancijsko izvještavanje koji Direktivom 2014/95/EU nije striktno propisan. Postojeći međunarodni okviri i metodologije za nefinancijsko izvještavanje su:[79]

- Globalna inicijativa za izvješćivanje (GRI smjernice),
- Smjernice za multinacionalna društva Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD smjernice),
- Globalni sporazum Ujedinjenih naroda (UNGC),
- Vodeća načela o poduzetništvu i ljudskim pravima za provedbu okvirnog programa UN-a „ Zaštita, poštivanje i pomoć“ (UNGP),
- Norma ISO 26000 Međunarodne organizacije za normizaciju,
- Tripartitna deklaracija načelima koja se odnose na multinacionalna društva i socijalnu politiku Međunarodne organizacije rada (ILO).

Kao što je već ranije spomenuto, sadržaj nefinancijskog izvještaja treba biti usmjeren na okoliš, pitanja društva i zaposlenika, antikorupciju te mito, odnosno sadržavati poduzete mjere o:[80]

[78] Objavljen u Narodnim novinama broj 78/15,134/15, 120/16 i 116/18).
[79] Izvor: http://www.idop.hr/hr/izvjestavanje/izvjestavanje/nefinancijsko-izvjestavanje-izvjestavanje-o-odrzivosti/direktiva-201495eu/, pristupljeno 26.12.2019.
[80] Izvor: http://www.mfin.hr/hr/nefinancijsko-izvjesce, pristupljeno 29.12.2019.

1. Okolišna pitanja: aktualnim i predvidljivim učincima poslovanja poduzeća na okoliš te po potrebi na zdravlje i sigurnost, uporabi obnovljivih/neobnovljivih izvora energije, emisiji stakleničkih plinova, uporabi vode i onečišćenju zraka.

2. Socijalna i kadrovska pitanja: jamčenju jednakosti spolova, provedbi temeljnih konvencija Međunarodne organizacije rada, poštivanju prava radnika na informacije i savjetovanje, zdravlju i sigurnosti na radu te dijaloga s lokalnim zajednicama.

3. Ljudska prava te borbe protiv korupcije i mita: sprečavanju kršenja ljudskih prava odnosno važećim instrumentima za borbu protiv korupcije i mita.

U Nacionalnoj studiji o stanju nefinancijskog izvješćivanja u Hrvatskoj za 2017. i 2018. godinu,[81] koju je u suradnji s partnerima[82] izradilo Ministarstvo financija, analiziralo se stanje nefinancijskog izvješćivanja u Hrvatskoj i neki od zaključaka su navedeni u nastavku:

- U Hrvatskoj je ukupno za 2017. godinu bilo 67 obveznika, a u 2018. godini 69 obveznika sastavljanja nefinancijskog izvješća (NFI).
- 61 poduzetnik obveznik NFI-a je predao izvješće o nefinancijskom izvješćivanju, dok je 13 poduzeća dobrovoljno prihvatilo obvezu nefinancijskog izvješćivanja.
- Najveći broj poduzetnika obveznika nefinancijskog izvješćivanja objavilo je izvješće oslanjajući se na GRI standarde kao okvir za nefinancijsko izvješćivanje.
- Fokus u narednom razdoblju bit će na podizanju svijesti o važnosti NFI-a, čime se očekuje veća kvaliteta izvještaja i povećani broj dobrovoljnih izvještaja.

Nefinancijski izvještaji pojedinih hrvatskih poduzeća objavljeni su na stranici Hrvatskog poslovnog savjeta za održivi razvoj - HR PSOR.[83]

[81] Studija je dostupna na mrežnoj stranici Hrvatske udruge poslodavca, https://www.hup.hr/predstavljena-nacionalna-studija-o-stanju-u-nefinancijskom-izvjescivanju-u-hrvatskoj-2017-i-2018.aspx, pristupljeno 30.12.2019.

[82] Institutom za društveno odgovorno poslovanje, Ekonomskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskom udrugom poslodavaca, Global Compact mreža Hrvatska, i PwC-om Hrvatska

[83] https://www.hrpsor.hr/nefinancijska-izvjesca-1-101.html, pristupljeno 30.12.2019.

2.3. URBANA AGLOMERACIJA

Kada se govori o održivom urbanom razvoju, integrirana teritorijalna ulaganja (ITU) predstavljaju novi mehanizam Europske unije koji je uveden s ciljem jačanja uloge gradova kao pokretača gospodarskog razvoja u razdoblju 2014. – 2020. godine. Urbane aglomeracije postoje u svim stanovništvom brojnijim europskim državama, a mogućnost stvaranja urbanih aglomeracija kao i upravljanje njihovim razvojem prepoznata je i u Hrvatskoj.[84] Sukladno Sporazumu o partnerstvu između Europske komisije i Republike Hrvatske, mjere se provode u sedam najvećih urbanih središta s najvišom koncentracijom stanovništva i odgovarajućim kapacitetima za provedbu projekata, a koja su za provedbu ITU mehanizma odabrana temeljem kriterija iz javnog poziva Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. Radi se o četiri urbane aglomeracije s više od 100 000 stanovnika u središnjim naseljima: Zagreb, Osijek, Rijeka i Split te tri urbana područja s više od 50 000 stanovnika u središnjim naseljima: Zadar, Slavonski Brod i Pula. Kandidaturu za ITU urbana područja potvrđuju integriranim strateškim dokumentima koji uključuju gospodarski, ekološki, klimatski i društveni aspekt te vode računa o povezivanju grada sjedišta s okolnim prostorom.[85]

Pojam urbanizacija potječe od latinske riječi „urbs“ što znači grad. Prema Vresku (2002) urbanizacija je proces koji označava postanak i razvoj gradova gdje je dinamika razvoja grada uvjetovana društveno-ekonomskim razvojem pojedinih zemalja. U urbanizaciji se mogu izdvojiti tri razdoblja: predindustrijsko ili agrarno, industrijsko - u čijem se razdoblju razvio znatan broj novih gradova u svim zemljama svijeta te postindustrijsko ili informacijsko razdoblje. Tvornica, odnosno proizvodnja materijalnih dobara, važna je i dominantna funkcija u mnogim gradovima i kao takva utječe na razvoj grada. Prema Vresku (2002), značenje industrije u gradu može se mjeriti na nekoliko načina: udjelom industrijskih radnika u ukupnom broju zaposlenih, udjelom nacionalnog dohotka od industrije, brojem industrijskih poduzeća itd.

Aglomeracija[86] je gradska regija koju čini središnji (matični) grad sa svojom urbaniziranom okolicom.[87] Kad se govori o zakonskom okviru koji, između ostalog, uređuje ciljeve i načela upravljanja regionalnim razvojem, treba spomenuti Zakon o regionalnom razvoju Republike

[84] Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb, 2017:7
[85] https://www.zagreb.hr/integrirana-teritorijalna-ulaganja-itu/88431, pristupljeno 5.5.2019.
[86] Termin „aglomeracija“ je latinskog porijekla, od agglomeratio što znači skupljanje, gomilanje, nagomilavanje
[87] http://www.geografija.hr/rjecnik/aglomeracija/, pristupljeno 27.12.2018.

Hrvatske[88] koji je uveo nove planske prostorne kategorije – urbana područja koja su Zakonom podijeljena u tri kategorije i to: urbane aglomeracije, veća urbana područja i manja urbana područja. Cilj je politike regionalnog razvoja pridonijeti društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske u skladu s načelima održivog razvoja. Navedenim zakonom stvorio se pravni temelj za provedbu Uredbe broj 1301/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2013.[89]

Stoga je, kako je već ranije navedeno, u svrhu planiranja i usklađivanja održivog urbanog razvoja, sukladno *Zakonu o regionalnom razvoju Republike Hrvatske*, u ožujku 2016. godine ustrojena Urbana aglomeracija Zagreb, sa sjedištem u Zagrebu, o čemu će više riječi biti u nastavku rada.

2.3.2. Urbana algomeracija Zagreb (UAZ)

Uporište za definiranje obuhvata urbane aglomeracije nalazi se u konceptu održivog razvoja i ulozi gradova kao pokretača razvoja. Prema Smjernicama Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, prvi korak u postupku strateškog planiranja bio je definirati obuhvat urbane aglomeracije koji uključuje administrativni teritorij najveće jedinice lokalne samouprave, odnosno grad koji je središte urbane aglomeracije te administrativne teritorije okolnih jedinica lokalne samouprave koje imaju snažne funkcionalne gospodarske veze s gradom središtem.[90] Urbana aglomeracija Zagreb (slika 11), smještena je u središnjem dijelu središnje Hrvatske i obuhvaća Grad Zagreb, ujedno sjedište aglomeracije, te dijelove Zagrebačke, Krapinsko-zagorske županije i županije Grada Zagreba, odnosno 30 jedinica lokalne samouprave, od čega 11 gradova (gdje je uključen i Grad Zabok) i 19 općina. Pokriva površinu od 2826, 5 km^2 na kojoj živi 1 0886 528 stanovnika i najveće je i najznačajnije urbano područje u Republici Hrvatskoj.

Cilj je zajedničkog strateškog planiranja razvoja Urbane aglomeracije Zagreb potaknuti ravnomjerni, ujednačeniji razvoj urbanog područja kroz sinergijsko djelovanje tri strateška cilja: unaprjeđenje kvalitete življenja, javne i društvene infrastrukture i ljudskih potencijala,

[88] Narodne novine, broj 147/14
[89] *Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No* 1080/2006; https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1301/oj (pristupljeno 28. 12.2018.)
[90] Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb, 2017:12

razvijanje konkretnog i održivog gospodarstva te unaprjeđivanje upravljanja okolišem, prirodom i prostorom. [91]

Strategiju razvoja Urbane aglomeracije Zagreb (SUAZ) za razdoblje do 2020. godine izradio je Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada Zagreba s mnogim drugim dionicima i članovima radne skupine u gradovima, općinama i županijama. Navedenu Strategiju trebalo je uskladiti s razvojnim dokumentima triju županija budući da je, prema Zakonu o regionalnom razvoju,[92] svaka županija dužna izraditi svoju županijsku razvojnu strategiju kojom utvrđuje razvojne ciljeve i prioritete koje želi postići do 2020. godine. Isto vrijedi i za Krapinsko-zagorsku županiju u kojoj se nalazi tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o.

Tri glavna i strateška cilja definirana Strategijom UAZ-a su:

- unaprijediti kvalitetu življenja, javnu i društvenu infrastrukturu i ljudske potencijale
- razvijati konkurentno i održivo gospodarstvo
- unaprijediti upravljanje okolišem, prirodom i prostorom.

Prvi cilj je na globalnoj razini u skladu s UN-ovim globalnim ciljevima za održivi razvoj (vidi sliku 3 u poglavlju 3.1.) i to sa sljedećim globalnim ciljevima: 3. Zdravlje – osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija; 4. Kvalitetno obrazovanje – promovirati mogućnost cjeloživotnog učenja; 5. Rodna ravnopravnost – postići ravnopravnost kroz osnaživanje svih žena i 11. Održivi gradovi i zajednice – učiniti gradove i naselja sigurnim, prilagodljivim i održivim.

Svaki od triju navedenih strateških ciljeva usklađen je s ciljevima ključnih nacionalnih strateških dokumenata, ovisno o području koje obuhvaća. Tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o. svojim se poslovanjem nastoji uskladiti i razvijati unutar ta tri strateška cilja aglomeracije što će biti detaljnije pojašnjeno u 4. poglavlju u kojem je opisano poslovanje tvornice.

Kako je ranije navedeno, Zabok je jedan od 11 gradova koji su u obuhvatu Urbane aglomeracije Zagreb te je kao jedan od dionika, u skladu s dodijeljenim zadaćama, odgovoran za provedbu strategije, bilo kroz koordinaciju i praćenje provedbe ili izravno kroz provedbu pojedinih mjera. U nastavku rada dane su osnovne informacije o Gradu Zaboku, između ostalog, koja ga naselja

[91] Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine
[92] Narodne novine, broj 147/14

čine, koliko ima stanovnika i sl. Više o samoj povijesti grada, može se naći u prilogu 3. ovog rada.

2.3.2.1. Grad Zabok

Novim teritorijalnim ustrojstvom lokalne samouprave, Zabok je dobio status grada 1993. godine, a do tada je bio sjedište bivše Općine Zabok u čijem sastavu su bila naselja: Zabok, Bedekovčina, Krapinske Toplice, Veliko Trgovišće i Sveti Križ Začretje.

Grad Zabok smješten je u središtu Hrvatskog zagorja, na jugozapadnom rubu Krapinsko-zagorske županije, na čvorištu željezničkih i cestovnih pravaca koji povezuju Hrvatsko zagorje preko Zagreba, Varaždina i Krapine s ostalim hrvatskim gradovima i srednjom Europom. Od Zagreba je udaljen 30-ak kilometara. Na površini od 34,41 km^2 razmješteno je 16 naselja (slika 11, Prilog 5) i to: Bračak, Bregi Zabočki, Dubrava Zabočka, Grabrovec, Grdenci, Gubaševo, Hum Zabočki, Jakuševec Zabočki, Lug Zabočki, Martinišće, Pavlovec Zabočki, Prosenik Gubaševski, Prosenik Začretski, Repovec, Špičkovina, Tisanić Jarek i Zabok u kojima u 2931 kućanstvu živi 8994 stanovnika.

Grad Zabok ima važan strateški i geoprometni položaj u Krapinsko-zagorskoj županiji koji mu daje bitne razvojne prednosti jer ovim prostorom, dolinom rijeke Krapine, prolaze važni državni prometni koridori. Naime, prostorom Grada prolazi Autocesta Zagreb – Macelj dio je cestovne mreže Republike Hrvatske, a nalazi se u europskom prometnom koridoru Xa. Ova je prometnica dio Pyhrnske autoceste (Nürnberg - Graz - Maribor - Zagreb) koja povezuje mrežu hrvatskih autocesta s europskom cestovnom mrežom i jedna je od povoljnijih cestovnih veza zemalja srednje i sjeverne Europe s jugom i jugoistokom Europe te Jadranskim morem. Unutar mreže europskih cesta, Autocesta Zagreb - Macelj nosi oznaku E 59, a u mreži hrvatskih autocesta oznaku A2. Osim cestovnih, na razvoj Zaboka presudno su utjecali i željeznički pravci. Zabok je danas treće središte po veličini prometa u Hrvatskoj. Samim time on je najvažnije željezničko križište u Krapinsko-zagorskoj županiji, i to iz četiri smjera - Zagreba, Varaždina, Đurmanca i Gornje Stubice.

Demografske karakteristike stanovništva

Prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva, 2011. godine,[93] Grad Zabok je imao ukupno 8994 stanovnika, od čega u samom naselju Zabok 2714. Od ukupno 16 naselja koja čine grad Zabok, 30,1 % stanovnika nalazi se u naselju Zabok.

Prema spolu, u Gradu Zaboku popisom je zabilježeno je 4257 muškarca i 4737 žena, što znači da su žene zastupljenije i čine 52,6 % ukupnog broja stanovništva Grada Zaboka. Osnovni podaci o kretanju broja stanovnika od 1857. godine do 2011. godine prikazani su u tablici 6.

Tablica 6. Grad Zabok – stanovništvo prema popisima od 1857. do 2011. godine

	Opis	Broj stanovnika ukupno sa svim naseljima	Naselje Zabok
1.	broj stanovnika prema popisu 1857. godine	3195	281
2.	broj stanovnika prema popisu 1869. godine	3708	319
3.	broj stanovnika prema popisu 1880. godine	4086	361
4.	broj stanovnika prema popisu 1890. godine	4664	511
5.	broj stanovnika prema popisu 1900. godine	4978	566
6.	broj stanovnika prema popisu 1910. godine	5558	600
7.	broj stanovnika prema popisu 1921. godine	5442	610
8.	broj stanovnika prema popisu 1931. godine	6025	681
9.	broj stanovnika prema popisu 1948. godine	6852	1020
10.	broj stanovnika prema popisu 1953. godine	6990	1149
11.	broj stanovnika prema popisu 1961. godine	7583	1454
12.	broj stanovnika prema popisu 1971. godine	8696	2331

[93] Podaci preuzeti sa stranice Državnog zavoda za statistiku (https://www.dzs.hr/), pristupljeno 24.11.2018.

	Opis	Broj stanovnika ukupno sa svim naseljima	Naselje Zabok
13.	broj stanovnika prema popisu 1981. godine	9002	2557
14.	broj stanovnika prema popisu 1991. godine	9394	2881
15.	broj stanovnika prema popisu 2001. godine	9365	2859
16.	broj stanovnika prema popisu 2011. godine	8994	2714

Izvor: Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001. (http://www.dzs.hr) pristupljeno: 5.5.2019. i Lončar, Ž. (2007). Statistički godišnjak Grada Zaboka.

Uspoređujući navedene podatke, treba naznačiti da je, unatoč identificiranom smanjivanju broja stanovnika u posljednjem desetljeću, dugoročno nazočan trend povećanja stanovnika Grada Zaboka. Naime, od 1857. godine, kada je na prostoru tadašnje Općine Zabok boravilo 3195 stanovnika, pa do 2001. godine, kada je na području Grada Zaboka boravilo 9365 stanovnika, gledajući vremensko razdoblje od 144 godine, primjetan je apsolutni rast broja stanovnika - ukupno 6170 stanovnika.

Rastu broja stanovnika nakon 30-ih godina prošlog stoljeća svakako je doprinio i razvoj tekstilne industrije u Zaboku. U nastavku će se pažnja posvetiti razvoju industrije u naselju i njenom utjecaju na život stanovništva.

Razvoj industrije u Zaboku

Iako pretežno poljoprivredni kraj, Zagorje još u 18. stoljeću počinje skromno razvijati industriju.

Najvažnija su industrijska poduzeća u to vrijeme bila staklarna u Humu na Sutli, tvornica glinenih proizvoda u Bedekovčini te tvornica keramike u Krapini. Nešto veći zamah industrija uzima između dva svjetska rata. Zbog guste naseljenosti, Hrvatsko zagorje predstavlja velik rezervoar jeftine radne snage, što je pokrenulo osnivanje većih tekstilno-industrijskih poduzeća

kao što su Krateks, Oroteks, ZIVT, odnosno Zagorska industrija vunenog tekstila (Njegač,1989: 104).

1. ZIVT – Zagorska industrija vunenih tkanina

Gospodarski razvoj Zaboka započinje sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća, točnije 1936. godine gradnjom tekstilne industrije Milan Prpić[94] d. d. Zabok (slika 15), kasnije poznatije pod nazivom ZIVT - Zagorska industrija vunenih tkanina[95] (slika 16) koji je bio nositelj cjelokupnog budućeg razvoja Zaboka. Prema saznanjima, Milan Prpić je u listopadu 1935. godine došao s ponudom da sagradi tekstilnu tvornicu. Mjesto je bilo siromašno jer je gospodarska situacija bila pogoršana proširenjem velike ekonomske krize i na Jugoslaviju 1931. godine, stoga su ljudi u Zaboku i okolnim selima bili željni redovnih prihoda u gotovu novcu te su u novoj tvornici vidjeli spas.[96] Poduzetnik Milan Prpić mnogo je napravio za Zabok i Zabočane, između ostalog, zaslužan je što Zabok za Hrvatsko zagorje postaje središte školovanja tekstilaca, gradio je kuće za učitelje te za vrijeme Drugog svjetskog rata zbrinjavao stotine obitelji osiguravajući radnicima posao unatoč nepovoljnim prilikama. Važno je spomenuti i činjenicu da je Zabok dobio električnu energiju kad i Prpićeva tvornica 1936. godine.[97]

Tekstilna industrija Milan Prpić u Zaboku postaje jedan od najznačajnijih „punktova“ kakvog-takvog ekonomskog razvitka toga kraja koji je u svojoj ondašnjoj nerazvijenosti vapio za bilo kakvim izlazom u postojećoj, vrlo naglašenoj, gospodarskoj krizi. Taj je predio Zagorja mnogo, i iznad svih svojih mogućnosti, žrtvovao u pozajmljenom novcu, kamatama na zajam, visokim

[94] Milan Prpić (1874. – 1954.), poduzetnik, industrijalac, veletrgovac i dobrotvor, još za života upisan u knjigu znamenitih Hrvata kao čovjek koji je centralu za poslovanje drvom hrvatskih šuma iz Budimpešte preselio u Zagreb. Osnivač je nekoliko dioničarskih društava kao što su *Velebit d.d., Uljanik, Petrolejsko d.d.* (danas INA) i *Plitvička jezera d.d.* Dolaskom u Zagorje, suočen s velikim siromaštvom, kako bi spriječio odljev stanovnika, odlučuje se za industrijalizaciju te je osnivač brojnih tekstilnih industrija (Godišnjak Grada Zaboka 2013:132.).

[95] Na sjednici Općinskog odbora Općine Zabok, dana 21.10.1935. predočen je dopis Milana Prpića u kojem se navodi da je voljan u mjestu Zabok izgraditi jedno veće tekstilno poduzeće. Zauzvrat traži da mu Općina Zabok dade 25 000 čhv prikladnog zemljišta u blizini željezničke stanice, zatim obrambeni nasip u potrebnoj duljini, izgradnju nogostupa prema mjestu Mokrice (Oroslavje) te da ga se oslobodi od plaćanja općinskog nameta za izgrađenu tvornicu kroz deset godina. Sve navedene zahtjeve, Općinski odbor Općine Zabok u cijelosti prihvaća (ZIVT 1936-1976, Zabok 1976.).

[96] Po crvenom tepihu: Z-A book, 2016:92.

[97] Po crvenom tepihu: Z-A book, 2016:140.

drugim troškovima oko smještaja te industrije tekstila da bi zadovoljio ponudi industrijalca iz Zagreba te tako osvojio tu Prpićevu tvornicu tekstila upravo za sebe i svoj „puk“, za svoje zabočke općinare (Androić i Feletar, 1976: 31).

Iz navedenog se uočava da su predstavnici Općine Zabok napravili sve, i iznad svojih financijskih mogućnosti, kako bi privukli investitora, u ovom slučaju Milana Prpića, da izgradi industrijsko postrojenje u Zaboku i na taj način pridonese njegovom društveno-gospodarskom razvitku. Što se tiče broja zaposlenih, prema podacima iz 1974. godine, prosječan broj zaposlenih u ZIVT-u iznosio je 1245 radnika, od čega najviše žena, i to u prosjeku 822 žene. U pogledu kvalifikacijske strukture radnika, najviše je bilo zaposleno nekvalificiranih i polukvalificiranih radnika. [98]

U tvornici ZIVT je od siječnja 1974. do prosinca 1976. godine svaki mjesec izlazio informativni list Zagorske industrije vunenih tkanina Zabok, naziva ZIVT-ov vjesnik kojeg je izdavalo Društvo inženjera i tehničara s namjerom da zaposlenici budu obaviješteni o svim zbivanjima u kolektivu ZIVT-a. Tako se u svih 36 brojeva, koliko ih je ukupno objavljeno, moglo čitati o rezultatima poslovanja, planovima rekonstrukcije i modernizacije strojnog parka po etapama, raznim pravnim savjetima i mišljenjima, nacrtima zakona i propisa kojima se uređuju radnička prava, o savjetima i preporukama liječnika,[99] raznim šaljivim dogodovštinama iz tvorničkog kruga, obljetnicama rada i sl. Svi zaposlenici bili su pozvani da se priključe u uređivanje tog internog lista. Tako su se iz prve ruke mogle saznati zanimljive činjenice o radu tvornice ZIVT, i to od njezinih početaka poslovanja. Na slici 7 prikazan je članak objavljen u prvom broju ZIVT-ovog vjesnika u kojem je prikazan osvrt zaposlenika na rad tvornice čiji je zaposlenik bio od prvog dana, odnosno od veljače 1936. godine.[100]

[98] *ZIVT-ov vjesnik* (1974), godina I, broj 11, str. 3.
[99] U sklopu upravne zgrade tvornice ZIVT, djelovala je ambulanta dispanzera medicine rada koja se sastojala od opće ambulante i zubne ambulante kojima su se služili radnici *ZIVT-a, Regeneracije, Elektre, Zagorskog vodovoda, Dekor-a i ZIVTEX-a* (ukupno više od 2000 zaposlenih).
[100] *ZIVT-ov vjesnik* (1974), godina I, broj 1, str. 5.

Od prvog dana sa ZIVT-om

Veljača 1936, od tada su prošle mnoge godine. Čini nam se bilo je to davno. No to mišljenje s nama ne djeli i drug Franjčec Ljudevit, čovjek koji je sve te godine proveo u ovom radnom kolektivu, koji je s njim proživljavao sve lijepe i one — — manje lijepe dane.

Počeo je raditi kada je ZIVT bio sastavljen od malih pogona predionice, tkaonice, bojadisaone i apreture u vlasništvu Milana Prpića.

Prema riječima druga Franjčeca, radilo se je teško, ali radilo se, gradili su se novi pogoni, kupovale mašine, nicale nove zgrade. Marljive ruke ZIVT-ovih radnika dale su mnoge satove besplatnog rada, mnoge kapi znoja ulile su se u zidove tvorničkih hala, u rekonstrukcije i modernizacije strojnog parka, stvarajući uvjete za sigurnije i ljepše dane sebi i onima koji će doći poslije njih.

U razgovoru o prvim danima svoga rada Ljudevit Franjčec se bez poteškoća sjeća mnogih detalja, događaja i imena iz tog vremena. Sjeća se . . . . . »radnicima se je od plaće oduzimalo 2% za otplatu zemljišta na kojem se ZIVT nalazi, a zarada je bilo vrlo mala svega 2 dinara po satu. Baš zbog tog smanjenja satnice ustali smo 1937 god. na štrajk. Za ono vrijeme postigli smo mnogo, više nam nisu oduzimali 2% od satnice.«

260 radnika koliko ih je bilo tada uposleno, osim prava na mukotrpan i žuljevit rad, drugih prava nisu imali. Čak im je tadašnji vlasnik odbio plaćanje socijalnog osiguranja. Socijalno osiguranje pak da bi na neki način naplatilo svoje troškove pokušalo je iz ZIVT-a odvesti vagon štofa. Revoltirani i ojađeni radnici digli su tada najveći i najteži štrajk u povijesti ZIVT-a. Da bi spriječili izlazak vagona iz tvornice, radnici su svojim tjelima zakrčili put lokomotivi. U svojim su naporima uspjeli, štof je ostao u tvornici.

Slika 4. Članak iz prvog broja *ZIVT-ovog* vjesnika

Izvor: ZIVT-ov vjesnik (1974), godina I, broj 1, str. 5.

Zbog nedostatka tekstilnih kadrova za zapošljavanje u ZIVT-u, naročito muške populacije koja je u vrlom malom broju u ono vrijeme upisivala tekstilnu školu, 1974. godine pokrenuta je zajednička akcija svih zainteresiranih sudionika i to ZIVT-a, Tekstilnog školskog centra i Zajednice za obrazovanje o dodjeljivanju kredita sudionicima i studentima deficitarnih struka,

u ovom slučaju tekstilne struke, s ciljem da se poveća zainteresiranost za upis u škole prelačkog i tkalačkog smjera budući da im je bilo osigurano zaposlenje u tvornici ZIVT.[101]

Tekstilna industrija spadala je u radno intenzivne grane tadašnje privrede zbog zapošljavanja velikog broja radne snage. Međutim, problemi koji su pratili tekstilnu industriju su stihijska izgradnja i niska potrošnja tekstila po glavi stanovnika, a u Europi je po potrošnji tekstila Hrvatska bila među posljednjim zemljama što je povezano s prihodom po glavi stanovnika koji je tada bio dosta nizak.[102] Prema podacima iz ZIVT-ovog vjesnika[103] potrošnja vunenih tkanina po jednom stanovniku u Hrvatskoj 1971. godine iznosila je 0,68 metara, dok je u 1975. godini iznosila 0,60 metara, što je smanjenje za 12 %. U industrijsko razvijenim zemljama svijeta (Austrija, Njemačka, itd.) situacija je bila drugačija, s tendencijom povećanja potrošnje vunenih tkanina, i to za 39 %.

Za svoje zaposlenike i njihove obitelji, zabočke su tvornice organizirale ljetovanje po vrlo pristupačnim cijenama u vlastitim odmarališima ili u zakupljenim objektima. Tako su radnici ZIVT-a ljetovali u vlastitom odmaralištu u Savudriji (Istra), radnici Regeneracije u Crikvenici u zakupljenim objektima dok su radnici Dekora ljetovali u hotelskom naselju Solaris kod Šibenika.[104]

Tvornica ZIVT imala je veliki utjecaj u privrednoj strukturi Općine Zabok. Prema podacima iz 1975. godine ZIVT je ostvario 26 % ukupnog dohotka industrije ili 16 % dohotka privrede Općine Zabok te je u ZIVT-u bilo zaposleno 32 % svih zaposlenih u industriji Općine Zabok što je prikazano u tablici 7.

Zbog novih tržišnih prilika, kao što je borba za veću produktivnost rada i ekonomičnost poslovanja, broj zaposlenih od 1967. (kada je zabilježen najveći broj zaposlenih - 1577) počinje se smanjivati tako da je već 1971. godine taj broj rapidno smanjen na 1223 radnika. Međutim, osnivanjem novih poduzeća, ZIVT je osigurao zaposlenje novih 1000 radnika izvršavajući na taj način dug prema Zaboku i njegovim stanovnicima (Androić i Feletar, 1976: 144).

[101] *ZIVT-ov vjesnik* (1974), godina I, broj 4, str. 2.
[102] ZIVT-ov vjesnik (1976), godina III, broj 4, str. 7.
[103] ZIVT-ov vjesnik (1976), godina III, broj 10, str. 4.
[104] ZIVT-ov vjesnik (1975), godina II, broj 8, str. 6.

Tablica 7. Udio ZIVT-a u dohotku i broju zaposlenih u industriji i privredi Općine Zabok 1975. godine

	Dohodak u tis. dinara	% ZIVT	broj zaposlenih	% ZIVT
industrija Općine Zabok	234.490	26	3823	32
privreda Općine Zabok	369.793	16	5990	21
ZIVT Zabok	61.200	-	1234	-

Izvor: Androić i Feletar, 1976: 134

Krajem 1945. ZIVT postaje državno poduzeće čija je djelatnost u početku bila proizvodnja tkanina od grebenog, češljanog i pamučnog prediva. Radi potreba na tržištu, a temeljem odluke Vlade Narodne Republike Hrvatske, Zagorska industrija vunenih tkanina Oroslavje, Tekstilna industrija Milan Prpić Zabok i Krapinska tekstilna industrija Krapina spojile su se 1946. godine u novo poduzeće pod nazivom Zagorska industrija vunenih tkanina Zabok. Tako združeno, poduzeće je djelovalo do siječnja 1948. kada se izdvojila Krapinska tekstilna industrija Krapina. Poduzeće je i dalje u svom sastavu imalo tri pogona jer se nakon izdvajanja Krapinske tekstilne industrije pridružilo poduzeće Preslica iz Oroslavja. Iako su generalne direkcije koje su upravljale poduzećima ukinute 1952. godine, krajem 1950. održani su prvi izbori za organe samoupravljanja u ZIVT-u (Radnički savjet, Upravni odbor). Temeljem rješenja Narodnog odbora kotara Krapina iz prosinca 1953. godine došlo je do razdvajanja pogona u Oroslavju i Zaboku. Pogon u Oroslavju počeo je sa samostalnim radom 1.1.1954. pod nazivom Oroteks Oroslavje. Tijekom 1955. godine registriran je novi pogon u poduzeću naziva Regeneracija i to kao poduzeće za preradu i razvrstavanje tekstilnih sirovina i otpadaka. Regeneracija je djelovala samostalno od 1955. do 1959. godine.

Nakon toga, temeljem rješenja Odsjeka za privredu i komunalne poslove Zabok, poduzeće Regeneracija od 1.1.1960. do 15.11.1961. djeluje u sastavu ZIVT-a. Tijekom 1956. godine, poduzeće je osnovalo pogon tkaonice u Krapinskim Toplicama. Odlukom Radničkog savjeta ZIVT-a 13.2.1959. pogon je izdvojen, a kao samostalno poduzeće počeo je djelovati od 1.3.1959. godine. U siječnju 1967. pokrenuta je tvornica za proizvodnju tafting sagova Zivtex, kao radna jedinica ZIVT-a. Zivtex je 1985. godine pripojen tvornici Regeneracija.

Radi zdravstvene zaštite radnika u krugu poduzeća ZIVT, djelovala je opća ambulanta s laboratorijem i zubna ambulanta. Temeljem odluke Radničkog savjeta donesene 2.2.1991. godine, poduzeće je Okružnom privrednom sudu u Zagrebu podnijelo prijedlog za otvaranje stečajnog postupka koji je završen 1994. prodajom ZIVT-a poduzeću Regeneracija d.d. o kojem će više riječi biti u nastavku.[105]

2. Tvornica Regeneracija

Regeneracija je kao pogon u kojem se razvrstavala tekstilna sirovina i otpad djelovala u sastavu poduzeća Zagorska industrija vunenih tkanina (ZIVT) Zabok do 1961. godine kada se izdvaja i posluje kao samostalno poduzeće pod imenom Regeneracija. U početku su u Regeneraciji djelovali pogoni trgaonice, mješaonice i vlačaonice. U razdoblju od 1973. do 1985. godine Regeneracija je bila organizirana kao radna organizacija s osnovnim organizacijama udruženog rada ili OOUR-ima i to: Retex, Helsa, Zivtex, Intex i Prizi.[106] Osnivanje samostalnog poduzeća odobreno je rješenjem Odjela za privredu Narodnog odbora općine Zabok broj 7050/61 od 21.9.1961. godine.

1964. godine instalirana je prva linija za proizvodnju netkanog tekstila na bazi regeneriranih tekstilnih vlakana iz vlastite proizvodnje. Od 1968. godine koristi se logotip - dva vuka koji trgaju krpu, kao simbol stroja za trganje „wolfer“. Proizvodnja tepiha pokrenuta je 1967. godine, a 1990. Regeneracija je u Guinnessovoj knjizi rekorda upisana kao proizvođač najveće tapiserije na svijetu površine 1242 m^2. Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća, nakon preuzimanja Zivtexa, Regeneracija se usmjerava na proizvodnju tepiha i tapiserija vrhunske kvalitete od čiste runske vune, tada najkvalitetnije vune na tržištu, te na custom made[107] proizvodnju.[108] Usmjerenost na zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost dokumentirana je 1989. godine instalacijom prve i jedine pirolitičke spalionice tekstilnog otpada u regiji. Domovinski rat i njegove posljedice (raspad tržišta, izgubljene tvrtke u BiH i Srbiji, prelazak na ratnu proizvodnju) doveli su 1990-ih Regeneraciju na sam rub opstanka. Jedan od najvažnijih događaja u novijoj povijesti tvrtke je uspješno provedena privatizacija od strane zaposlenika i

[105] Nacionalni arhivski informacijski sustav: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_19394 (pristupljeno 8.1.2019.)
[106] Po crvenom tepihu: Z-A book, 2016:66.
[107] U engleskome jeziku izraz *custom made* označava ono što je izrađeno po želji određenoga kupca ili naručitelja, ono što je izrađeno po mjeri.
[108] Po crvenom tepihu: Z-A book, 2016:111.

strateških partnera iz Njemačke 2005. godine. Posljedice toga su veliki rast izvoza, popunjenost proizvodnih kapaciteta, osnivanje Regeneracije GmbH u Waiblingenu (Njemačka) 2008. godine kao i preuzimanje tvrtke *Co Design* (Njemačka) 2014. godine. Tvrtka *Co Design* GmbH prisutna je na zapadnoeuropskom tržištu od 1986. godine, a isto toliko je trajala suradnja s Regeneracijom. Tijekom 2013. započet je proces preuzimanja tvrtke, što je i uspješno okončano, čime je Regeneracija u potpunosti preuzela poslovanje tvrtke *Co Design* na europskom tržištu te postala vlasnik brenda *Co Designers Teppiche* koji je na navedenom tržištu prepoznatljiv kao sinonim za vrhunske vunene „custom made" tepihe. Regeneracija se danas bavi recikliranjem tekstilnih materijala i izradom izolacionih podloga i zaštitnih podnih obloga.[109] Zapošljava 163 radnika, od kojih je 61 s područja Zaboka, što iznosi više od 37%.

Regeneracija je dobitnik nagrade Indeks DOP-a za 2015. godinu za područje Odgovorne politike i prakse upravljanja okolišem. Naime, Regeneracija primjenjuje *Re-Cycle* model održivog gospodarenja otpadom, odnosno reciklira otpadni tekstil i na taj način zaokružuje cijeli proces: od sudjelovanja u sakupljanju otpadnog tekstila, preko reciklaže do proizvodnje novog proizvoda. Od 2011. godine tvrtka počinje organizirano prikupljati tekstilni otpad i staru odjeću te je u prvoj godini prikupljeno 800 tona da bi iz godine u godinu količina prikupljenog otpada rasla i u 2017. godini iznosila 6000 tona tekstilnog otpada koji potom tvrtka koristi kao sirovinu u proizvodnji. Regeneracija 90 % svog asortimana izvozi u zemlje EU i to je, kako kažu, uvjet njihova današnjeg opstanka (Tudor i sur., 2018: 264).

3. Tvornica Dekor

Dekor tvornica rasvjete d.o.o. je hrvatski proizvođač svih vrsta rasvjetnih tijela s pedesetogodišnjim iskustvom u proizvodnji dekorativne unutarnje i vanjske rasvjete za opremanje poslovnih, trgovačkih, turističkih kompleksa, sakralnih objekata, trgova i ulica, sa sjedištem u Zaboku. [110]

Dekor je utemeljen 1960. godine kao zanatska radnja za izradu električnih svjetiljki. Ubrzo nakon osnivanja, uz pomoć kredita, iz zanatske radnje izgradila se tvornica gdje počinje njezin snažan razvoj, zaposlivši u dvije godine, više od 200 ljudi. Danas je jedina proizvodna tvornica

[109] Dostupno na: https://www.regeneracija.hr/index.php/hr/
[110] Dostupno na: http://www.dekor.hr/

rasvjete u Republici Hrvatskoj koja samostalno stvara proizvod počevši od samog dizajna do gotovog proizvoda te su njihovi gotovi proizvodi vanjske rasvjete izrađeni na način da nemaju emisiju svjetlosnog onečišćenja.[111] Tvornica Dekor može se pohvaliti velikim pothvatom iz 2017. godine i to proizvodnjom najvećeg lustera[112] ikada napravljenog u Hrvatskoj čije je projektiranje trajalo dvije godine a sama izrada oko 3 mjeseca. Tvrtka danas uspješno surađuje s renomiranim domaćim i inozemnim arhitektima, dekoraterima i dizajnerima interijera. Dekor trenutno ima 68 zaposlenih, od kojih je 10 s područja Zaboka.

Na kraju, može se reći da je svaka od triju opisanih tvornica (ZIVT, Regeneracija, Dekor) na različite načine utjecala na gospodarski razvoj Grada, gdje najveća zasluga svakako pripada tekstilnoj industriji ZIVT zahvaljujući kojoj je i započeo gospodarski razvoj Grada Zaboka. Ovim se poglavljem prikazala industrijska tradicija u Zaboku, od njenih začetaka pa sve do danas, gdje i tvornica za proizvodnju valovitog papira, koja je predmet proučavanja ovog rada, zasigurno nosi svoju ulogu što će se detaljnije prikazati u poglavlju 3.

U nastavku slijedi poglavlje u kojem su, na temelju dostupnih istraživačkih i stručnih radova, istaknuti neki od učinaka tvornica na sredinu u kojoj se nalazi.

[111] Prema *Zakonu o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja* (NN 14/19) pojam „svjetlosno onečišćenje“ označava promjenu razine prirodne svjetlosti u noćnim uvjetima uzrokovanom emisijom svjetlosti iz umjetnih izvora svjetlosti koja štetno djeluje na ljudsko zdravlje i ugrožava sigurnost u prometu zbog bliještanja, neposrednog ili posrednog zračenja svjetlosti prema nebu, ometa život i/ili seobu ptica, šišmiša, kukaca i drugih životinja te remeti rast biljaka, ugrožava prirodnu ravnotežu, ometa profesionalno i/ili amatersko astronomsko promatranje neba i nepotrebno troši energiju te narušava sliku noćnog krajobraza.

[112] Luster je bio tri tisuće i tristo kilograma težak, 7 metara i 30 centimetara visok te sastavljen od 81 tisuće metalnih dijelova i ukrašen s 60 tisuća kristala (https://www.zagorje.com/clanak/vijesti/veliki-poduhvat-u-zabockom-dekoru-napravljen-najveci-luster-u-hrvatskoj), pristupljeno 7.6.2019.

2.4. OSVRT NA OSNOVNE UČINKE TVORNICA NA SREDINU

Svrha svakog poslovanja, tako i proizvodnog, ostvarivanje je dobiti. Ponekad je utrka za dobit, i to najčešće velikih multinacionalnih kompanija, ukoliko nije usklađena s elementima održivog razvoja, suprotstavljena ciljevima šire i uže društvene zajednice. Raznoliki su utjecaji tvornica, kako na život ljudi, tako i na okoliš. S obzirom na to da tvornice imaju specifičnu djelatnost, učinci se najčešće odnose na okolišnu komponentu u vidu stvaranja otpada i ispuštanja različitih emisija u okoliš. Autor Streissguth, T. u svojoj knjizi *The Role of Industry* (2011), u najširem smislu, daje različite primjere utjecaja tvornica na okoliš – najčešće su to ispuštanja emisija otpadnih plinova u okoliš čime se smanjuje udio ili postotak ozona u atmosferi, što naposljetku dovodi do globalnog zatopljenja, gorućeg problema današnjice.

Aktivnosti vezane uz tehnološki proces eksploatacije nafte u jednoj od najsiromašnijih država svijeta, Ugandi, donijele su pozitivne (na primjer dodjela stipendija za školovanje u specifičnim zanimanjima vezanim uz tu djelatnost lokalnim studentima, zapošljavanje lokalnih stanovnika, poboljšanje cestovne infrastrukture), ali i negativne (utjecaj na biološku raznolikost, nemogućnost ribolova kao važne tamošnje gospodarske grane zbog onemogućenog pristupa jezeru, veći broj doseljenika i veće prometne gužve, povećan broj kriminala) promjene u životima ljudi (Ogwang i sur., 2018).

Kao što je već spomenuto, tvornička djelatnost najveći utjecaj ima na okolišnu komponentu. Tekstilna se industrija, u kontekstu održivog razvoja, smatra jednim od najvećih zagađivača okoliša, najviše zbog korištenja toksičnih kemikalija i potrošnje velikih količina vode, bilo kod uzgoja pamuka ili za potrebe proizvodnog procesa, čime se ispuštaju velike količine otpadnih tehnoloških voda kontaminiranih raznim kemikalijama. Osim navedenog, tu je i otpadni tekstil kao rastuća ekološka prijetnja koja ima velik utjecaj na zagađenje tla. Javljaju se i socijalni utjecaji u vidu niskih plaća, loših uvjeta rada, kao i iskorištavanja dječjeg rada (Pavunc i sur., 2014). Da postoje negativni (i neodgovorni) ekološki učinci tvornica, pokazuje primjer dugogodišnjeg ispuštanja neobrađenih otpadnih voda kožarske industrije u Zadru što je dovelo do zagađenja obalnog sedimenta na području Zadra gdje je ispitivanjem i uzorkovanjem sedimenta utvrđena povećana količina kroma (Cerjan-Stefanović i sur., 2007).

U Hrvatskoj se danas, radi ocjene utjecaja izgradnje ili drugih projekata te radi osiguravanja visoke razine zaštite okoliša, provode procjene utjecaja na okoliš. To je postupak ocjenjivanja prihvatljivosti namjeravanog zahvata s obzirom na utjecaj na okoliš i određivanja potrebnih mjera zaštite okoliša kako bi se negativni utjecaji sveli na najmanju moguću mjeru i postigla

najveća moguća očuvanost kakvoće okoliša. Postupak procjene provodi se već u ranoj fazi planiranja zahvata i to prije izdavanja lokacijske dozvole ili drugog odobrenja za zahvat za koji izdavanje lokacijske dozvole nije obvezatno.[113] Zakonodavni okvir koji definira obvezu izrade studija o utjecaju na okoliš, što je bitan elemenat proučavanja utjecaja nekog pogona, tvornice ili inicijative na lokalni i širi okoliš, jest *Zakon o zaštiti okoliša* (Narodne novine, broj 80/13) i *Uredba o procjeni utjecaja zahvata na okoliš* (Narodne novine, broj 64/08, 67/09) kojima je propisana provedba postupka procjene utjecaja zahvata na okoliš. U sklopu izrade studija o utjecaju na okoliš, obrađuje se i analizira utjecaj namjeravanog većeg zahvata na lokalno stanovništvo i okolnu infrastrukturu pri čemu se provode sociološka istraživanja – primjerice sociologijsko istraživanje[114] (Lončar-Butić i sur. 2002). Sociološke se studije i analize[115] izrađuju i u slučaju akcidentnih situacija kada određeni tehnološki problemi mogu uzrokovati zagađivanje okoline (Lažnjak, 1992). Svrha navedene analize na pojedinom primjeru trebala bi pokazati koja mreža aktera odlučuje što je prioritetno u nekom tehnološkom sistemu, kako reagirati i kako unaprijediti sustav. Ekološki akteri definirani su kao „svi oni pojedinačni i kolektivni, institucionalni i izvaninstitucionalni nosioci djelatnosti koji izravno ili neizravno, na različite načine sudjeluju ili bi mogli sudjelovati u stvaranju i razrješavanju postojećih i budućih ekoloških problema, odnosno koncipiranju i ostvarivanju ekološki održivog razvoja u praktičnoj ravni“ (Lažnjak, 1992: 155, prema Lay, 1990).

Da tvornica može svojim djelovanjem biti pokretač lokalne ekonomije, društvenog i urbanističkog razvoja grada, može se vidjeti iz primjera petrokemijske industrije DINA (Vahtar-Jurković, 2006) i tvornice i predionice konca *Dalmatinka* (Modrić, 2018) koje su, svojedobno, kada su bile u punom ekonomskom procvatu, provodile politiku stambenog zbrinjavanja svojih radnika izgradnjom stambenih objekata, ali i osnivanjem brojnih sportskih i kulturnih društava koja i danas djeluju. Tako je tvornica *Dalmatinka* sedamdesetih godina prošlog stoljeća zapošljavala više od 2500 radnika osiguravši im kvalitetnu egzistenciju u vidu isplata dodataka na plaću, premija, osiguravanja toplog obroka, subvencioniranja troškova ljetnog odmora, kao i osiguravanja potrebne zdravstvene skrbi. Iako tvornica danas više ne posluje, njezin utjecaj ostavio je trag na urbanizaciju grada Sinja i okolice.

[113] http://puo.mzoip.hr/hr/puo/procjena-utjecaja-zahvata-na-okolis-puo-.html (pristupljeno 5. 5. 2018.)
[114] „Sociološka studija o utjecaju Tvornice termoblok opeke Croaton u Kraljevečkim Novakima na uvjete života lokalnog stanovništva“
[115] „Sociološka analiza nesreća u transportu ugljikovodika i analiza ponašanja socijalnih aktera“

Do sredine 20. stoljeća riboprerađivačka industrija bila je vrlo snažna gospodarska grana na jadranskom području koja je u to vrijeme imala ključnu ulogu u životu hrvatskih otoka. Zatvaranjem većine tih tvornica, naročito na otocima (Vis, Cres, Hvar, Korčula, Lošinj), ograničila se mogućnost gospodarskog razvitka koji se danas uglavnom oslanja na turizam. Zatvaranje tvornica za preradu ribe na otocima često se može dovesti u uzročno-posljedičnu vezu s depopulacijom na pojedinim hrvatskim otocima (Jovanović i sur., 2010) koja je danas, nažalost, sve veći problem.

U nastavku ovog rada slijedi opis tvornice za proizvodnju i preradu valovitog papira u gradu Zaboku koja je predmet proučavanja. Nastojat će se, detaljnim opisom tehnološkog procesa i samog poslovanja, utvrditi koji su sve najvažniji učinci nastali radom te tvornice.

3. KRATKA POVIJEST I OPIS TVORNICE ZA PROIZVODNJU I PRERADU VALOVITOG PAPIRA

Opis tvornice

Tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o., koja je predmet proučavanja ovog doktorskog rada, nalazi se u gospodarskoj zoni (slika 8) koja je smještena u neposrednoj blizini grada, između željezničke pruge Zagreb – Varaždin i Autoceste Zagreb – Macelj.

Slika 5. Prikaz zabočke gospodarske zone

Izvor: http://www.zabok.hr/, pristupljeno 10.10.2017.

Osnovana je 10. siječnja 2002. godine u Zagrebu i sastavni je dio Prinzhorn Grupe koja zapošljava približno 7000 ljudi u 15 zemalja (slika 18). Grupa se nalazi među tržišnim liderima u Europi i to u reciklažnoj, papirnoj i ambalažnoj industriji, s godišnjom proizvodnjom od 1,9 milijuna tona papira proizvedenog od recikliranog papira i godišnjim prometom od oko 1,4 milijardi eura.

Grupa je već 5. generaciju[116] u vlasništvu obitelji Prinzhorn[117] sa sjedištem u Beču. Sastoji se od 3 divizije: *Hamburger Recycling* (sakupljanje i trgovanje otpadnim papirom), *Hamburger Containerboard* (proizvodnja recikliranog papira) te *Dunapack Packaging* (proizvodnja ambalaže i rješenja za pakiranje). Sve tri divizije zajedno čine zatvoreni proizvodni proces (slika 17) pridržavajući se na taj način koncepta cirkularne ekonomije.

Valoviti papir Dunapack d.o.o. (slika 19), kao dio Dunapack Packaging divizije, započeo je 2003. godine gradnju tvornice valovitog papira i ambalaže od valovitog kartona u Zaboku. Bila je to prva greenfield[118] investicija na području Grada Zaboka, ali i šire. Vrijednost projekta iznosila je 23 milijuna eura. Tvrtka, koja je prvotno osnovana u Zagrebu, svoje je poslovanje 2003. godine preselila u tvornicu u Zabok.

Posljednjih godina tvornica ostvaruje kontinuirani rast volumena prodaje što pridonosi povećanju prihoda i ostvarivanju pozitivnog rezultata uz kontinuirano povećanje broja zaposlenih. Investicijskim projektom vrijednim sveukupno 10,5 milijuna eura koji je započeo u veljači 2014. godine, tvornica je započela svoj drugi investicijski ciklus od početka proizvodnje u Republici Hrvatskoj. Investicijsko ulaganje od 10,5 milijuna eura odnosilo se na

[116] Početak poslovanja Grupe seže u daleku 1853. kada Wilhelm Hamburger osniva tvornicu papira u Pittenu u Austriji. Potom 1866. Anton Mosburger osniva tvornicu valovitog kartona u Beču. 1912. godine Johann Rierger osniva tvornicu papira u Njemačkoj. W. Hamburger 1959. aktivizira tvornicu Mosburger. Thomas Prinzhorn 1972. preuzima upravu Hamburgera kao CEO. Rieger 1989. prodaje svoju tvornicu Hamburgeru. 1990. godine Mosburger je stekao 40% Dunapackovih dionica u Mađarskoj i potpuno je preuzima 1995. godine, što je potaknulo ekspanziju u istočnu Europu. 2007. godine osnovana je Hamburger Recycling Grupa za prikupljanje sekundarnih sirovina i dobavu otpadnog papira. 2013. godine Cord Prinzhorn preuzima upravljanje i postaje glavnim direktorom Prinzhorn grupe, na čijem je čelu i danas. Izvor: https://www.prinzhorn-holding.com/company/history/ (pristupljeno 3. 5. 2018.)

[117] Povijest djelovanja obitelji Prinzhorn na razvoj hrvatske industrije papira seže u razdoblje 1923. godine kada je industrijalac iz Beča – Prinzhorn Ernst bio član ravnateljstva Združenih papirnica Vevče - Medvode - Goričane do 1928. godine te 1924. godine imao udio u vlasništvu dionica Hrvatske industrije papira d.d. (izvor: Lisac, 1961, str. 295 i 308).

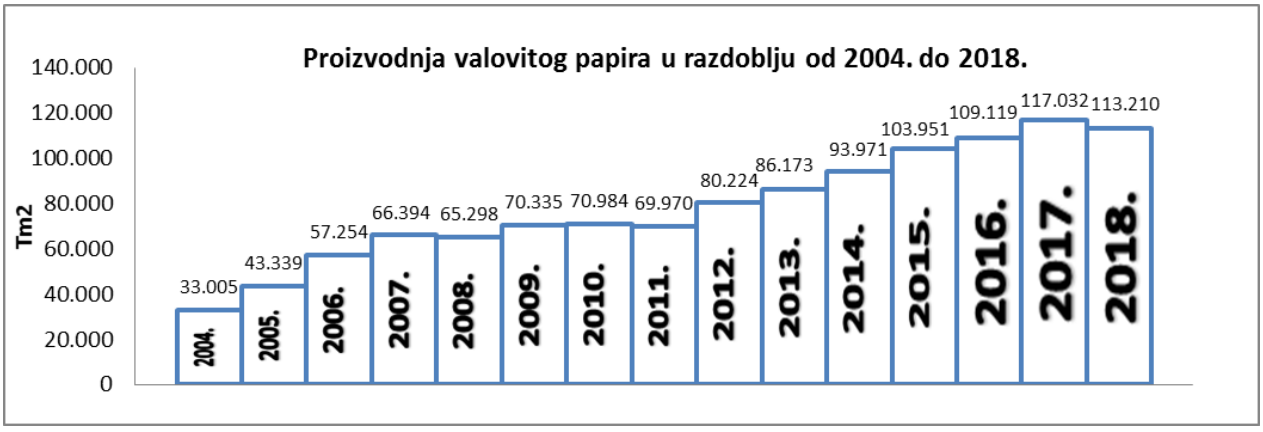
[118] *Greenfield* investicija tehnički je izraz kojim se označava izravno ulaganje, u pravilu stranog kapitala. Riječ je o ulaganju kapitala koje rezidenti jedne države ostvaruju u inozemstvu. To može biti ulaganje u osnivanje vlastitog poduzeća (npr. novog trgovačkog društva), ulaganje u osnivanje zajedničkog poduzeća (npr. osnivanje mješovitog društva) ili osnivanje odnosno otvaranje podružnice (filijale). Izvor: http://www.aztn.hr/uploads/documents/rjecnik.pdf, (pristupljeno 15.11.2016.).

modernizaciju i povećanje kapaciteta i produktivnosti postojećeg stroja za proizvodnju ploča od valovitog kartona, nabavu dvaju novih strojeva za proizvodnju kutija te proširenje postojeće zgrade za 4000 m^2 čija je površina sada 18 000 m^2. Novo proširenje tvornice, za dodatnih 4000 m^2, krenulo je u srpnju 2019. i završava u siječnju 2020. godine. Investicija u vrijednosti od 10 milijuna eura, osim proširenja postojeće proizvodne hale odnosi se i na nabavu novog stroja izrazito visokih performansi za proizvodnju štancane ambalaže. Osim navedenog, u cilju smanjenja buke na liniji za proizvodnju valovitog papira, tvrtka je investirala u zvučnu izolaciju dijelova linije čime će omogućiti bolje radne uvjete zaposlenicima u proizvodnji.

Tvornica je svojim proizvodima prepoznatljiva, ne samo na tržištu Republike Hrvatske, nego i šire regije, i to na tržištima Slovenije, Austrije, Mađarske i Bosne i Hercegovine.

Tvornica ostvaruje godišnju prodaju proizvoda od više od 100 milijuna metara^2 valovitog papira. Što se tiče proizvodnje valovitog papira u razdoblju od 2004. godine do 2018. godine, tvornica bilježi kontinuirani rast što se vidi iz tablice 8.

Tablica 8. Prikaz ukupne količine valovitog papira u tm2 po godini poslovanja

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Opis tehnološkog procesa tvornice i njen utjecaj na okoliš

Osnovna sirovina za proizvodnju valovitog papira, odnosno kartona, je reciklirani papir u obliku rola, težine cca 3 tone i veličine rola dijametra do 1500 mm i duljine do 2500 mm. Sirovina se kamionskim prijevozom doprema iz tvornica papira koje se nalaze unutar iste grupacije. Kako bi se smanjila potrošnja energenata, prvenstveno pare, u proizvodnji valovitog kartona koriste se papiri niskih gramatura. Valoviti papir osnovni je poluproizvod za proizvodnju kartonske ambalaže, a sama izrada obavlja se na specijaliziranom stroju, odnosno liniji za izradu valovitog papira - korugator. Role se slažu u horizontalni položaj u kojem se potom ulažu u stroj. Papir iz rola ručno se ulaže u stroj za lijepljenje, a daljnji postupak ide automatizirano, u jednostruki facer odnosno dio postrojenja za formiranje valova gdje se jedan sloj, nakon prethodnog zagrijavanja, formira u valoviti papir, a drugi se sloj pričvršćuje na tako pripremljene nabore prvog lista. Stroj kojim se formiraju valovi sastoji se od dvije jednostruke trake za lijepljenje kojima je moguće proizvoditi dvoslojne ploče te dvostruku traku za lijepljenje koja omogućava proizvodnju troslojnih i petoslojnih ploča. Za lijepljenje slojeva valovitog papira, korugator koristi ljepilo na bazi kukuruznog škroba. Nakon lijepljenja, ploča se suši na posebnom grijaćem stolu nakon čega se, po ranije definiranim dimenzijama, reže po dužini i širini. Nakon rezanja, ploče se transportiraju kroz transportni sustav na buntove koji se kasnije, u obliku naslaga na paletama, internim transportom viličara prevoze u međuskladište kao sirovina za finalnu proizvodnju – konfekcioniranje ili se slažu na euro-palete i poslije zamatanja prevoze u skladište gotovih proizvoda radi konačne otpreme kupcu. Na specijaliziranim preradnim strojevima polugotovi se proizvodi prerađuju u gotove proizvode, odnosno u klasičnu ili štancanu kartonsku ambalažu kao krajnji proizvod. Ploče od valovitog kartona ulažu se u stroj ručno ili automatizirano te, ovisno o radnom nalogu, prolaze proces tiskanja, obrezivanja, preklapanja, slaganja, bušenja i prošivanja, a potom se finalni proizvod slaže na palete i odvozi na pakiranje. U procesu tiskanja, koriste se boje na bazi vode[119] koje ne sadrže opasne supstance za okoliš. Palete se nakon pakiranja odvoze u skladište gotovih proizvoda i viličarom utovaruju u vozilo kupca.

Svi papiri i ambalaža su u potpunosti obnovljivi te se mogu u cijelosti iskoristiti kao sirovina za ponovnu izradu papira, što je i praksa promatrane tvornice. Zato se sav otpadni papir koji

[119] Budući da tvornica u svom proizvodnom asortimanu ima i primarnu ambalažu, odnosno kutije u koje se pakira hrana, boje kojima se vrši tisak zdravstveno su ispravne, proizvedene prema direktivi EC br. 1935/2004 koja govori o materijalima i predmetima koji dolaze u dodir s hranom i uredbi EU br. 2023/2006 koja govori o dobroj proizvođačkoj praksi te ne sadrže potencijalne alergene navedene u direktivi EU 2003/89EC.

nastaje u proizvodnom procesu preša, balira i odvozi na reciklažu u tvornicu za recikliranje unutar grupe.

Na slici 6. prikazan je isječak iz proizvodnog pogona tvornice (na slici se nalazi linija za proizvodnju valovite ljepenke, linija za preradu valovite ljepenke u različite vrste kutija, dio proizvodnog asortimana te bale otpadnog papira i kartona spremne za odvoz na reciklažu).

Slika 6. Prikaz dijela proizvodnog pogona tvornice Dunapack

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Recikliranje papira jedan je od najstarijih oblika recikliranja. Koliko ima veliku ulogu u očuvanju okoliša, govori podatak da su za proizvodnju jedne tone papira potrebna 4 stabla, 200 000 litara vode i 4600 kWh energije, dok za proizvodnju jedne tone recikliranog papira nije potrebno ni jedno stablo, već 160 litara vode i 2400 kWH energije. Agencija za zaštitu okoliša (EPA)[120] dokazala je da recikliranje papira dovodi do 35% manjeg zagađenja vode i 74% manjeg zagađenja zraka u odnosu na primarnu proizvodnju papira.[121]

Tvrtka svojim poslovanjem nastoji što manje opterećivati okoliš, stoga poduzima niz aktivnosti kako bi minimalno onečišćavala okoliš. Osnovno gorivo koje se koristi u proizvodnom procesu je zemni plin. Sukladno zakonskoj regulativi iz područja zaštite zraka, tvrtka redovito vrši mjerenje emisija onečišćujućih tvari u zrak te su rezultati izmjerenih vrijednosti u svih 15 godina, od početka rada, unutar propisanih graničnih vrijednosti. Nadalje, sva otpadna tehnološka voda koja nastaje u procesu čišćenja strojeva za lijepljenje i tisak, sakuplja se u sabirnim tankvanama i prolazi kroz tretman pročišćavanja. Tvrtka je ishodila vodopravnu dozvolu te sukladno odredbama iste, provodi 4 puta godišnje, putem vanjskog akreditiranog laboratorija, ispitivanje kakvoće otpadnih voda prije ispuštanja u sustav javne odvodnje te su dosadašnji nalazi pokazali da su rezultati analize u skladu s odredbama vodopravne dozvole. Što se tiče gospodarenja otpadom, sav otpad koji nastaje, razvrstava se i odlaže u posebne, za to predviđene spremnike. Nastoji se smanjiti količina nastanka otpada u procesu čišćenja strojeva poduzimanjem različitih aktivnosti kao što je npr. korištenje ekoloških krpa.[122]

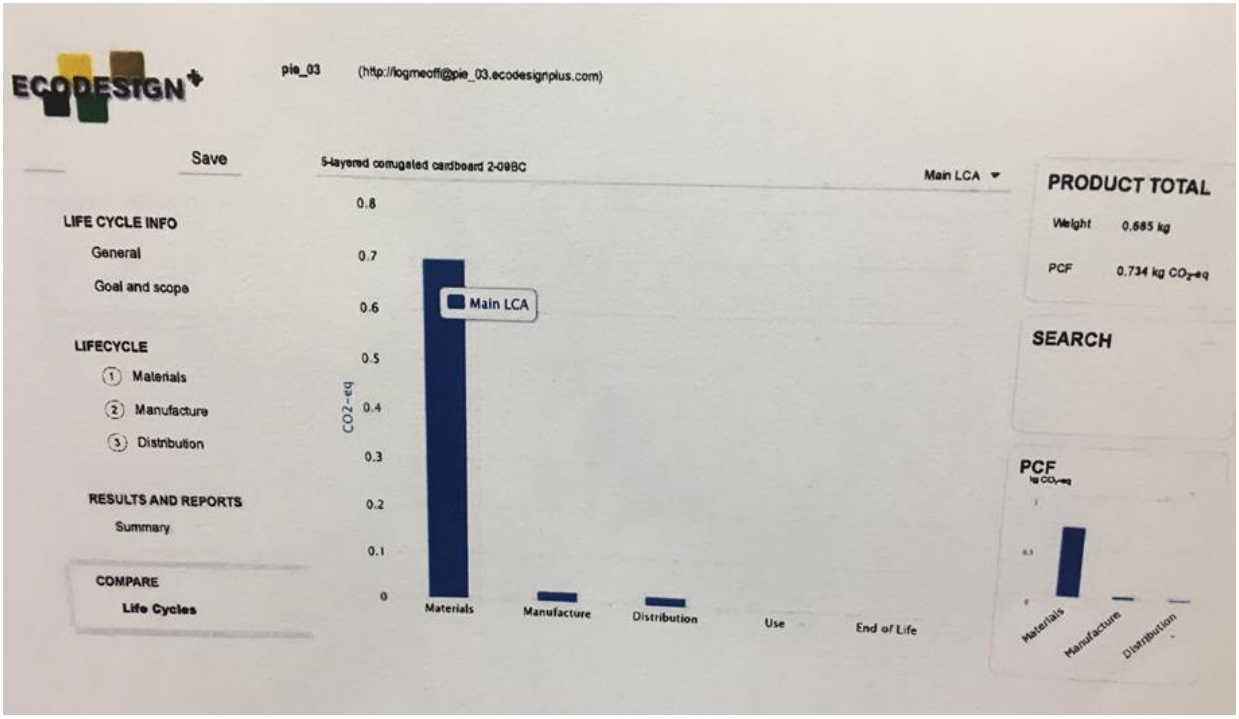
Da se tvornica zaista pridržava zakonskih odredbi vezanih uz zaštitu okoliša i zaštitu zdravlja zaposlenika, pokazuje činjenica da tijekom više od 15 godina poslovanja nije utvrđen nijedan propust, odnosno povreda relevantnih propisa prilikom inspekcijskih nadzora što se može utvrditi iz predočene dokumentacije u tvornici. U 2010. godini proveden je Koordinirani inspekcijski nadzor temeljem Sporazuma o suradnji inspekcijskih službi u području okoliša čija je zadaća dokazivanje ispunjavanja usklađenosti pojedinih obveznika sa zahtjevima odgovarajućih propisa u sektoru okoliša s ciljem unapređenja ukupne kvalitete okoliša i života te sprečavanja onečišćenja koje može prouzročiti obavljanje djelatnosti. Temeljem tog koordiniranog inspekcijskog nadzora sastavljeno je izvješće dostupno na mrežnoj stranici

[120] *Environmental Protection Agency* agencija je američke vlade
[121] http://rcco.hr/recikliranje-papira/(pristupljeno 23.2.2019.)
[122] Ekološke krpe koje se višekratno koriste u industrijama mogu se i do 50 puta oprati i ponovno koristiti.

Ministarstva zaštite okoliša i energetike.[123] Koordiniranim nadzorom u kojem je sudjelovalo 7 inspekcija različitih područja[124] nisu utvrđene povrede propisa.

Tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o. sudjelovala je 2015. godine u projektu[125] (slika 9) koji se istovremeno provodio u 5 zemalja Dunavske regije, a nositelj projekta za Hrvatsku bio je Tehnološki park Varaždin. Projekt se odnosio na analizu životnog ciklusa proizvoda iz vlastitog proizvodnog asortimana u svrhu mjerenja emisije ugljičnog dioksida (CO2) u proizvodnom procesu, a bio je financiran iz fondova Europske unije te prvenstveno namijenjen proizvodnim tvrtkama čije je sudjelovanje u projektu bilo besplatno. Osnovni cilj projekta bio je upoznati tvrtke s pojmovima eko-dizajna, analize procjene životnog ciklusa proizvoda (poznatim pod skraćenicom LCA[126] analiza) i karbonskog otiska proizvoda,[127] pojmova koji se odnose na utjecaj proizvoda na okoliš kroz njegov cijeli životni vijek. Tvornica je izabrala jedan proizvod iz vlastitog proizvodnog asortimana te, uz pomoć tima za provedbu projekta, izradila karbonski otisak tog proizvoda. Pojednostavljeno, radi se o utjecaju proizvoda na emisije u okoliš kroz cijeli njegov životni vijek (izrada materijala, transport, proizvodnja poluproizvoda i dijelova, montaža gotovog proizvoda, eksploatacija i odlaganje proizvoda čiji je životni vijek završen), izražen kroz ekvivalent emisije CO2 kao najzastupljenijeg stakleničkog plina (slika 10).

[123] https://www.mzoip.hr/hr/inspekcija/izvjesca-.html (pristupljeno 15.3.2019.)
[124] U veljači 2010. tijekom 4 dana, u nadzoru tvornice, sudjelovalo je 7 inspekcija i to inspekcija zaštite okoliša, unutarnjih poslova, posuda pod tlakom, vodopravna, zaštite na radu, zaštite od požara te sanitarna inspekcija.
[125] Originalni naziv projekta: „*Product Innovation through Eco-design in the Danube Region- Danube Pie"*
[126] Eng. *Life-cycle assessment*
[127] Karbonski ili ugljični otisak jedan je od važnih utjecaja na okoliš. Tvrtke nastoje smanjiti emisiju ugljičnog dioksida svojih proizvoda, a potrošači traže proizvode koji ispuštaju manje emisije ugljičnog dioksida tijekom cijelog životnog ciklusa. Procjena ugljičnog otiska i smanjenje emisija stakleničkih plinova su mjere koje treba slijediti bilo koji proizvođač.

Slika 7. Rezultat mjerenja emisije ugljičnog dioksida (CO2) u jednom proizvodu valovite ljepenke kroz životni vijek proizvoda

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Iz dobivenih rezultata može se uočiti da proizvod prilikom korištenja, kao i na kraju svog životnog vijeka, ne utječe na stvaranje emisija stakleničkih plinova, odnosno ugljičnog dioksida.

Općenito, tvrtke svoje rezultate mjerenja najčešće koriste u marketinške svrhe. Isto tako, rezultat može (i ne mora) utjecati na daljnji eko-dizajn proizvoda (odmah ili u budućnosti) čiji će rezultat biti manji karbonski otisak. Cilj je EU, na koji se obvezala i Hrvatska, do 2020. godine smanjiti ukupnu emisiju CO2 za 20%. Implementacija ovog programa će na neki način, zadirati u sve dijelove života i gospodarstva, a jedan od njih će biti i proizvodnja. Očekuje se da će eko-dizajn proizvoda utjecati na povećanu konkurentnost tvrtke koja ga primjenjuje, poboljšati imidž tvrtke na tržištu te da će biti važan argument kod apliciranja na sredstva iz fondova EU. Prema provedenim istraživanjima, eko-dizajn ne predstavlja samo skup mjera kojima se postiže smanjen utjecaj na okoliš, već predstavlja i poslovnu politiku tvrtke koja u većini slučajeva pridonosi rastu profitabilnosti pa je s te strane naročito zanimljiv za primjenu.

Tvornica je ishodila certifikate ISO 9001: 2005 za sustav upravljanja kvalitetom, Food Safety System Certification 22000 koji se odnosi na poštivanje zahtjeva kod proizvodnje ambalaže koja je u doticaju s hranom te FSC certifikat[128] za gospodarenje šumama. Osnovni cilj izdavanja FSC certifikata je osiguravanje održivog razvoja u upravljanju šumama što znači da svi vlasnici u proizvodnom lancu moraju biti nositelji FSC certifikata kako bi se osigurao neprekinuti lanac brige (*Chain of Custody*) za održivi razvoj šumskih resursa.[129] Tvornica se, kroz definiranu politiku upravljanja okolišem, obvezala na odgovorno i pažljivo upravljanje okolišem, usvajanje i provedbu svih relevantnih zakonskih odredbi kako bi se kontinuirano radilo na poboljšanju razvoja sustava zaštite okoliša.

Primjenom FSC normi, svojim poslovanjem i nadzorom nad dobavljačima, tvrtka se obvezuje voditi stalnu brigu o podrijetlu šumskih proizvoda i na taj način nastoji spriječiti ili umanjiti bilo kakve aktivnosti koje su vezane za nelegalno poslovanje vezano za proizvode koji imaju podrijetlo iz šume, kao primjerice:

- ilegalna sječa, prodaja ilegalnih drvnih ili šumskih proizvoda,
- nepoštivanje tradicionalnih i ljudskih prava u šumarstvu ili drvno-prerađivačkoj industriji,
- uništavanje zaštićenih područja u šumarstvu,
- značajna prenamjena šume za poljoprivredu ili bilo koje drugu namjenu koja nije vezana za šumarstvo,
- unošenje i korištenje genetski modificiranih organizama u šumarstvu,
- kršenje bilo koje ILO[130] temeljne konvencije, zakonskih propisa ili drugih propisa koji se tiču šumarstva, drvno-prerađivačke industrije, zaštite okoliša te zdravlja i sigurnosti ljudi.

S politikom upravljanja okolišem upoznati su svi zaposlenici tvornice i ona se redovito prenosi i promovira na svim razinama, s ciljem podizanja svijesti o važnosti očuvanja okoliša.

U tablici 9 nalazi se sumarni prikaz učinaka tvornice na temelju obilaska tvornice, analize poslovanja i dostupne dokumentacije tvrtke.

[128] Puni naziv: FSC-STD-40-004 ver 3.0
[129] https://ic.fsc.org/en/fsc-system (pristupljeno 23.2.2019.)
[130] Engl. *International Labour Organization* – Međunarodna organizacija rada specijalizirana je agencija Ujedinjenih naroda koja promovira socijalnu pravdu i međunarodno priznata ljudska i radnička prava. Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unarodna_organizacija_rada (pristupljeno 7.6.2019.)

Tablica 9. Sumarni prikaz učinaka tvornice na okoliš

Učinci	Pozitivni učinci	Negativni učinci
korištenje sirovina u proizvodnji	korištenje recikliranog papira za proizvodnju valovite ljepenke	
	korištenje ljepila na bazi kukuruznog škroba	
	korištenje boja za tisak na bazi vode i boja koje ne sadrže štetne supstance za okoliš	
utrošak energenata: plin, voda, struja	smanjenje utroška energenata korištenjem papira niskih gramatura	
	ugradnja brojila za vodu po pojedinim strojevima radi praćenja utroška vode	
emisije[131] u vodu	pročišćavanje otpadnih tehnoloških voda prije ispuštanja u javnu kanalizaciju	dio onečišćujućih tvari iz otpadnih tehnoloških voda, iako su unutar graničnih vrijednosti, nepovoljno utječe na vodni okoliš
	rezultati analize kakvoće otpadnih voda unutar propisanih graničnih vrijednosti	
	postupanje u skladu s odredbama vodopravne dozvole	
emisije u zrak	rezultati izmjerenih vrijednosti onečišćujućih tvari u zrak unutar graničnih vrijednosti	dio onečišćujućih tvari, iako su unutar graničnih vrijednosti, nepovoljno utječe na atmosferu
stvaranje otpada	razvrstavanje otpada i predaja ovlaštenom sakupljaču	u slučaju havarije, ukoliko dođe do izlijevanja tanka s otpadnim uljem može doći do kontaminacije tla (poduzete mjere prevencije: ulje se nalazi na tankvani čija je funkcija sakupljanje ulja u slučaju puknuća tanka, izrađen operativni plan u slučaju iznenadnog zagađenja)
	prešanje i baliranje otpadnog papira i kartona nastalog kao nusprodukt proizvodnje i otprema na reciklažu	
	smanjenje nastanka otpada korištenjem ekoloških krpa u procesu čišćenja strojeva koje se nakon pranja ponovno koriste	Iako se otpad na mjestu nastanka razvrstava, potrebno je njegovo zbrinjavanje koje ima određene negativne učinke na okoliš.
finalni proizvod	sav proizvodni asortiman u potpunosti je obnovljiv	
ostalo	tvrtka je ishodila certifikat FSC kojim se osigurava postizanje održivog razvoja u upravljanju šumama	

[131] Emisija je ispuštanje ili istjecanje tvari i smjesa, u tekućem, plinovitom ili čvrstom agregatnom stanju, i/ili ispuštanje topline, buke, vibracije iz nepokretnih ili difuznih izvora u zrak, more, vodu i tlo te ispuštanje svjetlosti i organizama iz pojedinog izvora u okoliš, nastalo kao rezultat čovjekovih djelatnosti, kao i mikrobiološko onečišćivanje okoliša (*Zakon o zaštiti okoliša*, članak 4, stavak 5).

Negativni učinci na okoliš mogu nastati jedino u slučaju havarija, kada bi moglo doći do iznenadnog zagađivanja okoliša izlijevanjem zapaljivih tekućina i kemikalija koje tvrtka koristi za vlastite potrebe. Tvrtka je stoga izradila Procjenu ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša[132] kojom se utvrđuju moguće prirodne (poplave, potresi, olujno i orkansko nevrijeme, poledica, tuča, snježne oborine i suša) i tehničko-tehnološke opasnosti (nesreće s opasnim tvarima, nesreće u prometu) na lokaciji tvornice i njihov utjecaj na samu djelatnost, sigurnost djelatnika i okolnog stanovništva i okoliša.

Zaposlenici

Tvornica ima 2018. godine ukupno 216 zaposlenika što je gotovo dvostruko više nego u prvoj godini poslovanja, odnosno 2004. godine kada je broj zaposlenih bio 112. Kao što je vidljivo u tablici broj 10, od 2004. godine broj zaposlenih kontinuirano raste, sve do 2009. godine kada je zabilježen manji pad u broju zaposlenih kao posljedica svjetske financijske krize koja nije zaobišla ni hrvatsko gospodarstvo te je utjecala i na smanjenje proizvodnje u tvornici Dunapack. Međutim, već sljedeće godine kreće tendencija rasta broja zaposlenika te od 2011. do danas svake godine broj zaposlenika raste. U 2018. godini 41 zaposlenik (što čini 19 % od ukupnog broja zaposlenih) je obilježio jubilarnih 15 godina rada u tvrtki Valoviti papir Dunapack d.o.o.

[132] Pravne osobe koje se bave takvom vrstom djelatnosti koja svojom naravi može ugroziti život ili zdravlje ljudi ili okoliš dužne su izraditi *Operativni plan zaštite i spašavanja*. Polazni dokument za izradu Operativnog plana zaštite i spašavanja je *Procjena ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara te okoliša od katastrofa i velikih nesreća* čiji sadržaj je definiran *Pravilnikom o metodologiji za izradu Procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja* (NN 30/14, 67/14).

Tablica 10. Kretanje broja zaposlenih u razdoblju od 2004. do 2018. godine

Godina	Ukupno zaposlenika	Od toga žene	Prosječna dob
2018.	216	43	36
2017.	203	43	36
2016.	195	37	36
2015.	185	39	35
2014.	175	34	35
2013.	159	34	34
2012.	152	35	33
2011.	140	32	32
2010.	140	33	31
2009.	135	33	31
2008.	148	34	30
2007.	143	34	30
2006.	128	33	29
2005.	120	33	28
2004.	112	32	27

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Budući da je djelatnost tvornice prvenstveno proizvodna, polovica zaposlenih radi u odjelu proizvodnje gdje se većinom radi o fizički zahtjevnijim radnim mjestima s izraženim statodinamičkim naporima koji spadaju u poslove s posebnim uvjetima rada.[133] Nakon odjela proizvodnje, sljedeći odjel po broju zaposlenih je odjel logistike (22 %) koji se sastoji uglavnom od vozača viličara i na tim radnim mjestima rade muškarci.

[133] Popis poslova definiran je *Pravilnikom o poslovima s posebnim uvjetima rada* (NN 5/84).

Žene su uglavnom zaposlene na administrativnim radnim mjestima, iako 5 % njih radi u proizvodnom pogonu. Detaljan prikaz broja žena po radnim mjestima prikazan je u tablici 11.

Tablica 11. Prikaz broja žena po radnim mjestima

Odjel	Broj zaposlenih žena
Konstrukcije i dizajn	4
Ljudski resursi, zaštita na radu	3
Planiranje i nabava	4
Prodaja	8
Proizvodnja	11
Računovodstvo i financije	10
Uprava, Kvaliteta	3

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Što se tiče obrazovne strukture zaposlenih (tablica 12), kao što je već navedeno, najveći broj zaposlenika radi u proizvodnji na radnim mjestima koja, prema složenosti poslova, zahtijevaju stupanj obrazovanja srednje stručne spreme dok na nekim, prema složenosti poslova, jednostavnijim radnim mjestima, rade i niskokvalificirani zaposlenici.

Od ukupnog broja zaposlenih, više od 78 % ima srednju stručnu spremu. Njih 14 % ima višu ili visoku stručnu spremu, i većina ih radi na rukovodećim pozicijama.

Tablica 12. Prikaz zaposlenika po stručnoj spremi u 2018. godini

stručna sprema	NKV	SSS	VŠS	VSS
broj zaposlenika (u %)	15 (7%)	170 (78,7%)	14 (6,5%)	17 (7,8%)

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Svi zaposlenici imaju mogućnost sudjelovanja u edukativnim programima poput seminara, konferencija, dugoročnih usavršavanja, učenja engleskog jezika, interne edukacije, edukacije unutar grupe, team-building programa. Dugoročna strategija razvoja zaposlenika definira se u skladu s organizacijskom strategijom GrOW 2030 te se provodi kroz Leadership, Management i Employee akademije čijim su programima edukacije obuhvaćeni svi zaposlenici i kroz koje se radi na razvoju kompetencija zaposlenika poput transparentnosti, orijentiranosti na klijente i rezultat, poticanje razvoja, samosvjesnosti i osviještenosti o drugima.

U 2018. godini, prema evidencijama koje se vode u tvrtki, ukupan broj utrošenih sati za razne oblike edukacija iznosio je 13 789, što je po zaposleniku iznosilo gotovo 64 sata. U tablici 13 detaljnije je prikazan broj utrošenih sati za eksterne i interne edukacije.

Tablica 13. Broj sati usavršavanja po zaposleniku u prethodnoj godini

Godina	Ukupno sati interne edukacije	Ukupno sati eksterne edukacije	Broj sati interne edukacije po zaposleniku	Broj sati eksterne edukacije po zaposleniku	Broj zaposlenih
2018.	6720	7069	31	33	216

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o. nalazi se na dobroj lokaciji ako se uzme u obzir prometna povezanost. U blizini su željeznička i autobusna stanica Zabok. Prema mjestu stanovanja (tablica 14), zaposlenici dolaze iz različitih krajeva Hrvatskog zagorja, ali i iz Zagreba, Samobora i Velike Gorice.

Tablica 14. Prikaz mjesta stanovanja zaposlenika[134]

Mjesto stanovanja	Broj zaposlenih
Zabok	35

[134] Podaci preuzeti iz interne baze zaposlenika na dan 20.12.2018.

Mjesto stanovanja	Broj zaposlenih
Bedekovčina	18
Marija Bistrica	18
Sveti Križ Začretje	15
Krapinske Toplice	15
Oroslavje	11
Zagreb	9
Petrovsko	8
Klanjec	8
Konjščina	6
Poznanovec	6
Pregrada	6
Veliko Trgovišće	6
Lobor	5
Kraljevec na Sutli	5
Kumrovec	5
Zlatar	5
Zlatar Bistrica	5
Krapina	4
Stubičke Toplice	4
Desinić	3
Donja Stubica	3
Mače	3
Gornja Stubica	2
Tuhelj	2
Zaprešić	2
Jakovlje	1
Luka	1
Radoboj	1
Samobor	1
Velika Gorica	2

Mjesto stanovanja	Broj zaposlenih
Poljanica Bistranska	1
UKUPNO:	216

Izvor: interna baza podataka zaposlenika tvornice

Od ukupno 216 zaposlenika, 35 njih dolazi s područja grada Zaboka. Budući da zaposlenici dolaze iz 32 različita mjesta, grad Zabok u ukupnom poretku preuzima vodeću ulogu, iako se radi o 16 % zaposlenika. Prilikom zapošljavanja, ukoliko su ispunjeni svi ostali potrebni uvjeti, tvrtka daje prednost kandidatima koji dolaze s područja grada Zaboka.

Tvornica se u svom poslovanju nastoji pridržavati načela društveno odgovornog poslovanja, te je 2011. godine postala dobitnik nagrade Indeks DOP-a[135] za najveći napredak u odnosu na prethodnu godinu. Često sudjeluje u istraživanju Indeksa društveno odgovornog poslovanja kako bi mjerila svoj napredak u području DOP-a. Tako je i 2018. godine sudjelovala u istraživanju čiji su se rezultati odnosili na poslovanje u 2017. godini te je ostvarila maksimalni broj bodova (100,00) u skupini srednjih poduzeća iz sljedećih područja:

- usmjerenost poduzeća na ekonomsku održivost
- mjerenje i praćenje utjecaja na okoliš
- provedba mjera zaštite okoliša
- odnosi s dobavljačima (korektnost)

Iz svih ostalih područja rezultati su bili iznad prosjeka skupine što se može vidjeti detaljnije u tablici 15.

[135] https://www.hrpsor.hr/nagrade-indeks-dop-a-2011-2-456.html (pristupljeno 15.3.2019.)

Tablica 15. Pregled ostvarenih bodova Indeksa DOP-a u pojedinom području

Područja	Ostvareno	Prosjek skupine	Najbolji rezultat
1. Usmjerenost poduzeća na ekonomsku održivost	**100,00**	**73,81**	**100,00**
2. Uključenost DOP-a i OR-a u poslovnu strategiju	**60,00**	**50,00**	**100,00**
3. Odgovorne politike i prakse u radnoj okolini	**66,39**	**53,23**	
3.a Odgovorna politika zapošljavanja	66,67	59,26	100,00
3.b Adekvatne plaće i beneficije – vrednovanje rada	69,23	60,26	92,31
3.c Ulaganje u obrazovanje i zapošljivost zaposlenika	63,64	44,70	90,91
3.d Kvaliteta i sigurnost radnih uvjeta	71,43	55,95	100,00
3.e Suradnička i organizacijska klima	77,78	45,37	100,00
4. Odgovorne politike i prakse upravljanja okolišem	**85,71**	**55,35**	
4.a Upravljanje	85,71	58,33	100,00
4.b Mjerenje i praćenje utjecaja na okoliš	100,00	50,00	100,00
4.c Provedba mjera zaštite okoliša	100,00	57,81	100,00
4.d Dionici i upravljanje okolišem	80,00	54,17	100,00
4.e Dodatna pitanja obvezna za proizvodna poduzeća	75,00	29,95	100,00
5. Društveno odgovorno poslovanje u tržišnim odnosima	**73,08**	**62,68**	
5.a Odnosi s dobavljačima	100,00	79,76	100,00
5.b Odnosi s kupcima i potrošačima	80,00	64,58	100,00
5.c Dioničari i korporativno upravljanje	0,00	33,33	100,00
5.d Konkurencija	80,00	53,33	100,00
6. Društveno odgovorni odnosi sa zajednicom	**72,41**	**55,32**	
6.a Briga o lokalnom i društvenom razvoju	72,73	54,73	100,00
6.b Lobiranje i javno zagovaranje	71,43	57,14	100,00
7. Odgovorne politike raznolikosti i zaštite ljudskih prava	**65,22**	**47,28**	**95,65**

Izvor: Interna dokumentacija tvrtke

Društvena odgovornost očitava se i kroz odnos Uprave tvornice prema zaposlenicima. Na razini Grupe donesen je interni Kodeks ponašanja.[136] Tvornica je 2018. godine postala nositelj Certifikata Poslodavac Partner[137] te joj je cilj kvalitetno upravljanje ljudskim resursima kroz implementaciju onih standarda koji dokazano i smisleno unapređuju poslovne rezultate i kvalitetu rada.

Suradnja tvornice s poslovnim subjektima s područja grada Zaboka kao element procjene utjecaja na lokalnu zajednicu

Tvrtka Dunapack dugi niz godina promiče suradnju s tvrtkama koje djeluju na području grada Zaboka koristeći njihove usluge i/ili proizvode. Budući da je Valoviti papir Dunapack d.o.o. članica internacionalne grupe, česti su dolasci članova menadžmenta i ostalih zaposlenika tvornica iz drugih zemalja Europe, prvenstveno kako bi razmijenili iskustva u poslovanju, stoga im je potrebno osigurati smještaj. U izboru smještaja traže se lokacije koje su što bliže tvornici, tako se koriste usluge smještaja u hotelu Gjalski u blizini tvornice, kao i hotelski smještaj u Termama Tuhelj, mjestu 10-ak kilometara udaljenom od Zaboka. Tvornica nastoji u što većem broju koristiti usluge i proizvode poslovnih subjekata s područja grada Zaboka (ugostiteljske usluge, nabava raznih potrepština potrebnih za rad i održavanje tvornice, usluge popravaka i odčepljivanja, usluge javnog bilježnika, zagorske javne vatrogasne postrojbe, medicine rada, usluge pranja službenih automobila, grafičke usluge itd.) te na ovaj, i mnoge druge načine, tvornica ima pozitivan utjecaj na užu i širu regiju.

Važno je spomenuti i podatak da je glavni izvođač radova na dogradnji tvornice 2014. godine bila tvrtka *Ferrostil Mont d.o.o.* iz Zaboka, a vrijednost dogovorenih radova iznosila je 14,5 milijuna kuna.

[136] Puni naziv: Pravila ponašanja za zaposlenike u Prinzhorn Grupi (engl. Code of Conduct for Employees of the Prinzhorn Group) kroz postavljena načela koja su namijenjena kao pomoć zaposlenicima u suočavanju s etičkim i pravnim izazovima u svakodnevnom radu. Isječak iz internog kodeksa ponašanja prikazan je u prilogu 6.

[137] Certifikat Poslodavac Partner dodjeljuje organizacija SELECTIO d.o.o. na osnovi bodovanja kvalitete 45 procesa upravljanja ljudskim resursima u 5 glavnih područja upravljanja ljudskim resursima. Da bi dosegnula standard potreban za dobivanje Certifikata, tvrtka mora ostvariti barem 75% ukupno mogućih bodova, ali i barem 70% mogućih bodova u pojedinom području. Pet glavnih područja koja se ocjenjuju su Strategija, Regrutiranje i selekcija, Upravljanje učinkom, Usavršavanje i razvoj te Odnos prema zaposlenicima. https://www.poslodavacpartner.org/certifikat (pristupljeno 15.3.2019.)

Donacije tvornice u razdoblju od 2007. do 2018. godine

Prema raspoloživoj dokumentaciji, za razdoblje od 2007. godine pa do danas, tvornica u prosjeku godišnje donira oko 100.000,00 kuna i to raznim udrugama, sportskim klubovima, zdravstvenim ustanovama, školama, zabočkoj župi te za organizaciju raznih kulturnih manifestacija, kako na području grada Zaboka, tako i šire. Također, osim novčanog iznosa, tvornica donira i vlastiti proizvodni asortiman u vidu valovite ljepenke i kartonskih ploča, vrtićima i školama za potrebe održavanja njihovih praktičnih radionica. U 2018. godini tvrtka je donirala 104.662,50 kn od čega je 70 % iznosa bilo dodijeljeno udrugama, klubovima i ostalim subjektima koji djeluju na području grada Zaboka (npr. Košarkaški klub Zabok, Župa svete Jelene Križarice, NK Mladost, Udruga za borbu protiv raka „Zlatno srce“, Škola za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću, DVD Pavlovec, NK Rudar iz Dubrave Zabočke) te za organizaciju kulturne manifestacije Dani Ksavera Šandora Gjalskog.[138] Zaposlenici tvrtke su u sklopu team building programa 2017. godine sudjelovali u društveno korisnom programu, odnosno humanitarnom projektu u kojem je 180 zaposlenika, podijeljenih u 20 grupa, izradilo 20 kućica za pse koje su se potom donirane u obližnji azil za napuštene pse.

U nastavku izlaganja, prezentirat će se rezultati istraživanja dobiveni primjenom metode analize tiska i druge pisane dokumentacije (sadržaja strateških i razvojnih planova, zapisnici Gradskog vijeća Grada Zaboka i tjednik Zagorski list o najbitnijim temama koje se odnose na tvornicu i njezin utjecaj na okolinu.

[138] Od početne zamisli da se *Nagrada K. Š. Gjalski*, kao poticaj neafirmiranim autorima za pisanje književne proze, dodjeljuje svake druge godine za rukopis neobjavljenog djela, nagrada je 1985. godine postala godišnja književna nagrada, ugledno i prestižno priznanje piscu najboljeg objavljenog proznog književnog djela u Republici Hrvatskoj (http://danigjalskog.com/dani-ksavera-sandora-gjalskog/, pristupljeno 14.4.2019.).

4. METODOLOGIJA RADA

Za odabir istraživačke metodologije[139] ključni kriterij je njezina prikladnost u odnosu na svrhu istraživanja (Ajduković, 2008: 39). Povijesno gledajući, u društveno-humanističkim znanostima kvalitativna metodologija ima dugu i raznoliku povijest. U sociologiji je rad „Čikaške škole“ dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća utemeljio važnost kvalitativnog istraživanja u području društvenog života u lokalnim zajednicama (Halmi, 1996: 21).
Prednost kvalitativne metodologije jest da je po svojoj prirodi otvorena te joj je svrha dobivanje dubljeg uvida u istraživani problem kao i njegovo razumijevanje. Kvalitativan pristup istraživanju odnosi se na značenja, koncepte, definicije, karakteristike, metafore, simbole i opise stvari, za razliku od kvantitativnog pristupa čije se istraživanje temelji na brojevima i mjerljivim veličinama (Berg, Lune, 2017). Zadatak u ovom radu nije da se kritički razmatra u mnogim aspektima specifičnosti kvalitativne metodologije u usporedbi s kvantitativnom, nego da se naglase njene osnovne karakteristike koje su omogućavale jasnoću primjene pojedinih tehnika kvalitativnog istraživanja i dosizanja relevantnih rezultata.

S obzirom na tematiku kojom se bavi, ovaj doktorski rad temelji se na primjeni kvalitativnog pristupa istraživanju. Takva metoda je prikladna za istraživanje mikrodimenzija, gdje postoji više dionika odnosno grupa ispitanika i gdje se traži indikativni uzorak koji kroz rezultate istraživanja prikazuje preplitanje različitih dimenzija i pogleda grupa ispitanika.

Kvalitativna metoda najčešće se koncentrira na proučavanje jednog ili nekoliko slučajeva pa se često primjenjuje kao specifična studijom slučaja.[140] Predmet proučavanja („slučaj“) u ovom doktorskom radu bila je tvornica Valoviti papir Dunapack d.o.o. Jedan od najvažnijih razloga bavljenja ovom tematikom, jest relativno mali broj istraživanja o temi održivog razvoja i

[139] Kod primjenjivanja kvalitativne metodologije treba, između ostalog, voditi računa o nekoliko činjenica (Tkalac-Verčić, 2014:18) - da je istraživač primarno zainteresiran za proces a manje za rezultate ili zaključke, da je istraživač osnovni instrument za prikupljanje i interpretaciju rezultata, da takva istraživanja podrazumijevaju terenski rad i odlazak u stvarno okruženje te da su istraživanja opisna budući da je istraživač primarno zainteresiran za proces, značenje i razumijevanje riječi sudionika, a ne kvantifikaciju i faktorizaciju rezultata.

[140] Engl. *Case study*, autori Berg i Lune (prema Bogdan i Biklen, 2003) definiraju studiju slučaja kao detaljno ispitivanje jedne pojave, predmeta ili određenog događaja kroz sustavno prikupljanje potrebnih informacija koje bi istraživaču omogućile učinkovito razumijevanje situacija i procesa.

društveno odgovornog poslovanja tvornica u Hrvatskoj s fokusom na specifičnu situaciju jedne tvornice[141] u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Kako bi se prikupile informacije potrebne za izradu ovog doktorskog rada, korištene su:

1. D*esk research* metoda, odnosno metoda analize sadržaja relevantnih izvora, literature i raspoložive dokumentacije (sekundarni izvori):

- teorijski i istraživački radovi domaćih i svjetskih autora relevantnih područja,
- analiza statističke i povijesne arhivske građe,
- regionalni razvojni planovi područja istraživanja,
- podaci prikupljeni u jedinici lokalne samouprave, kao i u tvornici
- relevantna zakonska regulativa,
- analiza sadržaja tiskovine (tjednika „Zagorski list“ u razdoblju od 2003. do 2018. godine).

Analiza teorijskih i istraživačkih radova služila je za identificiranje teorijskog okvira, definiranje pojmova i koncepata vezanih uz aspekte primjene načela održivog razvoja te praćenja dosadašnjih rezultata istraživanja iz relevantnih područja.
Analizom statističke i povijesne arhivske građe dobio se povijesni pregled grada Zaboka vezan uz začetke njegova industrijskog razvoja, za što su se koristile mrežne stranice Državnog zavoda za statistiku i Nacionalnog arhivskog informacijskog sustava, Statistički godišnjak Grada Zaboka, *ZIVT*-ov vjesnik i sl.

Analiza regionalnih razvojnih planova, kao što su Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb, Strategija razvoja Krapinsko-zagorske županije te Lokalna razvojna strategija grada Zaboka, služila je za stjecanje uvida u lokalni i regionalni ustroj, gdje su navedenim dokumentima definirani ciljevi, prioriteti i mjere razvoja na regionalnoj i lokalnoj razini, a koji se vežu na temeljna načela održivog razvoja. Analizom dokumenata cilj je bio istražiti koliko proučavana tvornica svojom strategijom rasta i razvoja doprinosi realizaciji strateških ciljeva grada Zaboka.

[141] Uz tvornicu *Dunapack*, treba spomenuti tvornicu staklene ambalaže *Vetropack Stražu* d.d iz Huma na Sutli koja također svoje poslovanje temelji na načelu održivog razvoja. Navedena je tvornica više puta dobitnica nagrade Indeks DOP za društveno odgovorno poslovanje.

Analizom dokumentacije iz jedinice lokalne samouprave, konkretno zapisnika dobivenih iz prostora arhive poglavarstva grada Zaboka iz 2002. i 2003. godine, dobiven je uvid u događaje i postupke koji su prethodili izgradnji tvornice (odabir lokacije, otkup zemljišta, itd.) čime se željelo istražiti kakva je bila klima i suradnja između investitora i predstavnika lokalne vlasti, između investitora i vlasnika zemljišta te jesu li postojale poteškoće prilikom izbora lokacije tvornice i samog početka izgradnje iste.

Analizom dokumentacije odnosno izvještaja tvornice kao što su financijski izvještaji, proizvodni izvještaji, upitnici koji su sadržavali metodologiju DOP-a, zapisnici sa sastanaka Uprave, interni akti i odluke, organigram i sl. dobiven je uvid u način njezina poslovanja te unutarnju organizaciju u cilju praćenja radi li i u kojoj mjeri u skladu s načelima održivog razvoja. Pratilo se, u skladu s metodologijom DOP-a, koliko je poslovanje tvornice ekonomski održivo, koliko je društveno odgovorno poslovanje uključeno u poslovnu strategiju korporacije, te kako je regulirano područje zaštite okoliša, tržišnih odnosa i odnosa sa zajednicom.

Uvidom i *proučavanjem relevantne zakonske regulative,* i to iz područja radnih odnosa, zaštite okoliša, gospodarenja otpadom i sl., pratilo se poštivanje zakonskih odredbi u svakodnevnom poslovanju tvornice.

Analiza sadržaja tiskovine obuhvaćala je uvid u objavljene sadržaje regionalnog tjednika u 15-godišnjem vremenskom razdoblju vezane uz procjenu djelovanja proučavane tvornice na lokalnu sredinu.

2. Terensko istraživanje – provodilo se kroz korištenje metode polustrukturiranog intervjua[142] .prema unaprijed strukturiranom protokolu,[143] odnosno temama razgovora. Zbog nedostatka (postojećih) podataka koji bi mogli poslužiti u istraživanju utjecaja tvornice, u ovom istraživanju

[142] Polustrukturirani intervju naziva se i problemski usmjeren (dubinski) intervju gdje ispitivač prema unaprijed pripremljenim temama slijedi logiku razgovora i slobodu ispitanika u odgovaranju pazeći pritom da su obuhvaćene sve teme razgovora. Dubinski intervju se provodi na odabranom uzorku čije se mišljenje želi upoznati. Srž dubinskog intervjua je u zainteresiranosti istraživača za razumijevanje određenog životnog iskustva ispitanika, kao i značenje tog iskustva te je takvo intervjuiranje utemeljeno na ideji da se preispitivanjem ispitanika kroz „dublje ja“[142] proizvodi više autentičnih podataka (Seidman, 2005; Marvasti, 2004). Važno je da istraživanjem budu obuhvaćeni vrlo različiti ispitanici, odnosno potrebno je osigurati zastupljenost svih kategorija koje bi se međusobno mogle razlikovati prema mišljenju i stavovima o temama koja su predmet istraživanja (Milas, 2009:597). Sudjelovanje u istraživanju mora biti potpuno dobrovoljno (Seidman, 2005:65). Kada se govori o dovoljnom broju ispitanika za provedbu kvalitativnog istraživanja, prema Seidmannu, (2005:55) dva su važna kriterija: prvi kriterij je dostatnost broja ispitanika koji odražava raspon određene skupine sudionika ili mjesta, dok je drugi kriterij zasićenost informacijama, odnosno, pojavljivanje pojedinih informacija kod različitih ispitanika. Autor Seidmann (prema Douglas, 1985) procjenjuje na temelju prethodnih iskustva da se „prezasićenost“ počinje pojavljivati nakon intervjuiranja preko 25 sudionika istraživanja

[143] U prilogu 4. ovog rada priložen je protokol intervjua s navedenim pitanjima, odnosno temama razgovora za ispitanike svake pojedine skupine.

najvažnije je bilo terensko istraživanje, odnosno izravno prikupljanje podataka intervjuima koji su provedeni s relevantnim akterima (predstavnicima Grada Zaboka, stanovnicima koji žive u neposrednoj blizini tvornice, stanovnicima koji žive udaljenije od tvornice, u okolici grada Zaboka, predstavnicima Uprave tvornice Dunapack i predstavnicima udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša) i koji su, nakon provedene tematske analize, pružili stručne i znanstvene uvide na kojima se temelji ovaj rad.

Na obrađenim transkriptima intervjua provedena je **tematska analiza**[144] gdje su se po temama koje se tiču odrednica održivog razvoja analizirali stavovi sudionika istraživanja i njihova percepcija o učincima tvornice na lokalnu zajednicu.

Za potrebe izrade ovog rada proveden je 21 intervju sa sudionicima istraživanja iz 5 različitih skupina za koje se pretpostavljalo da mogu imati različite stavove prema utjecaju tvornice na mjesto. Svi ispitanici dobrovoljno su pristali na intervjuiranje.

Radi se o sljedećim skupinama ispitanika:

1. predstavnici Grada Zaboka
2. stanovnici koji žive u neposrednoj blizini tvornice
3. stanovnici koji žive udaljenije od tvornice, u okolici grada Zaboka
4. predstavnici Uprave tvornice *Dunapack*
5. predstavnici udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša.

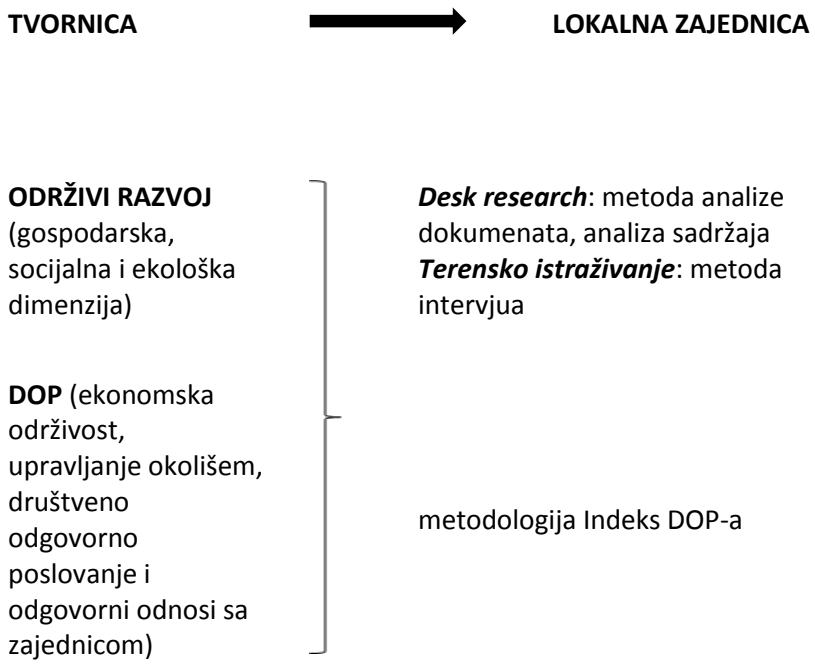
Intervjuiranje ispitanika provedeno je u razdoblju od lipnja do rujna 2018. godine te su svi intervjui, uz suglasnost sudionika, snimani diktafonom i u cijelosti transkribirani kako bi se mogli obraditi. Intervjuiranje, kao i ispisivanje transkripata, samostalno je odradila autorica rada. Nakon transkripcije svi su intervjui nanovo preslušani i provjereni te usklađeni s bilješkama koje su vođene tijekom intervjua i kasnije korištene u analizi.

Zaključno, u radu će se za testiranje istraživačkih hipoteza koristiti kvalitativna metoda. Učinak tvornice, koja je predmet proučavanja, mjeriti će se primjenom modela DOP odnosno društveno odgovornog poslovanja kojeg se uzima kao ključni koncept i indikator utjecaja tvornice. DOP je usredotočen na dugoročna pitanja održivosti, sadrži indikatore kojima se može izmjeriti ekonomski, društveni i okolišni utjecaj i danas se smatra centralnim konceptom koji definira,

[144] Tematska je analiza zbog dostupnosti i fleksibilnosti primjene sve više popularna metoda kvalitativne analize podataka (Braun, Clarke, 2012)

odnosno oblikuje odnos tvornice prema zajednici. Više o samom konceptu DOP-a u teorijsko-konceptualnom okviru u potpoglavlju 2.2.

Mjerenje učinaka kojima će se potvrditi ili ne hipoteze može se prikazati sljedećim modelom:

U izradi disertacije poštovana su etička načela[145] sociološke metodologije: zaštita identiteta ispitanika te povjerljivost i anonimnost podataka. Sva dokumentacija vezana za istraživanje sigurno je pohranjena u osobnoj arhivi autorice ovog rada. Podaci će biti čuvani godinu dana od obrane doktorskog rada, a nakon toga će biti uništeni.

U nastavku ovog doktorskog rada, posvetiti će se pažnja interpretaciji provedenih istraživanja i izvođenju zaključaka o aspektima potencijalnih utjecaja tvornice na prostor i karakteristike života u mjestu gdje je tvornica locirana.

[145] Povjerenstvo za prosudbu etičnosti istraživanja Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1. veljače 2017. donijelo je odluku (br. 2017-04) da je predloženo istraživanje u skladu s važećim etičkim normama.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Rezultati i interpretacija rezultata metode analize sadržaja

5.1.1. Osvrt na strateške i razvojne planove te zapisnike Gradskog vijeća Grada Zaboka

a) Strategija razvoja Krapinsko-zagorske županije

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske[146] u članku 13. navodi da je županijska razvojna strategija temeljni strateški planski dokument jedinice područne (regionalne) samouprave u kojem se određuju ciljevi i prioriteti razvoja za područje jedinice područne (regionalne) samouprave s posebnim naglaskom na ulogu velikih gradova i gradova sjedišta županija u poticanju razvoja te na razvoj slabije razvijenih područja. Županijsku razvojnu strategiju donosi jedinica područne (regionalne) samouprave u skladu s načelom partnerstva i suradnje nakon prethodno pribavljenog mišljenja partnerskog vijeća za područje županije, uzimajući u obzir potrebu osiguranja ravnomjernog razvoja svih dijelova županije

Stoga *Strategija razvoja Krapinsko-zagorske županije*[147] predstavlja temeljni strateški planski dokument koji određuje ciljeve, prioritete i mjere razvoja Krapinsko-zagorske županije. Prema *Strategiji*, ciljevi razvoja Krapinsko-zagorske županije su: konkurentno gospodarstvo, razvoj ljudskih potencijala i unapređenje kvalitete života te održivi razvoj prostora, okoliša i prirode. Strateški okvir razvoja predstavlja artikulaciju promjena koje se žele postići u društveno-ekonomskom razvoju promatrane županije, u skladu s identificiranim potrebama razvoja prikazanim u SWOT[148] analizi. Kao jedna od prepoznatih snaga (eng. *Strengths*) u području gospodarstva, temeljem SWOT analize, razvijena je prerađivačka industrija, između ostalog i industrija papira, sa snažnim poduzećima koja posluju na izvoznim tržištima. Tu je prepoznat i udio tvornice valovitog papira, kao jedine s tom djelatnošću na području Krapinsko-zagorske županije. Na temelju identificiranih potreba, izrađen je *Financijski okvir i akcijski plan.* Krapinsko-zagorska županija u suradnji s tematskim radnim skupinama i partnerskim vijećem

[146] Objavljen u Narodnim novinama br. 147/14, 123/17, 118/18

[147] Županijska skupština KZŽ donijela je Odluku o osnivanju i imenovanju članova/članica Partnerskog vijeća za područje Krapinsko-zagorske županije od 16. rujna 2015. godine radi sudjelovanja u donošenju županijske razvojne strategije, utvrđivanja prioriteta razvoja na svom području, predlaganja strateških projekata važnih za razvoj jedinica područne (regionalne) samouprave te njihove provedbe i praćenja. Strategija je objavljena na službenoj web stranici Krapinsko-zagorske županije (http://www.kzz.hr/strategija-razvoja-2020)

[148] SWOT analiza predstavlja istraživačku strategiju baziranu na hipotetskim snagama, slabostima, mogućnostima i prijetnjama (eng. *Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)* koje postoje u analizi proučavanih pojava (analiza će nešto kasnije biti prezentirana ekstenzivnije).

identificirala je 9 strateških projekata s potencijalom ostvarenja nakon donošenja *Strategije* te su neki od tih projekata, bilo u potpunosti ili djelomično, realizirani.
Za potrebe izrade doktorskog rada, fokus interesa bit će lokalna razvojna strategija Grada Zaboka.

b) Lokalna razvojna strategija Grada Zaboka

Lokalna razvojna strategija izrađena je za razdoblje od 2014. do 2020. godine te je usklađena s metodologijom izrade regionalnih razvojnih planova, između ostalog, i *Strategijom razvoja Krapinsko-zagorske županije.* Glavna svrha i ciljevi izrade lokalne razvojne strategije Grada Zaboka[149] su:

3. ojačati kapacitete lokalne samouprave i stimulirati inovacije, gospodarstvo i mogućnosti za uvođenje promjena kroz jačanje razvoja i otkrivanje potencijala unutar zajednice
4. promovirati zajedništvo kroz jačanje participacije zajednice u javnim politikama i provođenju ciljeva razvoja, a kako bi se ojačala efikasnost svih aktivnosti na jednom području
5. pružanje podrške upravljanju na više razina kako bi se zajednici omogućilo punopravno sudjelovanje u oblikovanju i implementaciji nacionalnih, regionalnih i lokalnih razvojnih ciljeva.

Ciljevi razvoja razrađeni su primjenom SMART[150] analize te su identificirane snage i mogućnosti postale osnova za 3 prioritetna cilja definirana u lokalnoj strategiji, a to su:

- konkurentno gospodarstvo bazirano na regionalnom liderstvu u poduzetništvu, urbanom turizmu te ekološkoj poljoprivredi
- održivi razvoj zajednice ostvaren sinergijom znanja, iskustva i kulture i
- infrastrukturno izgrađeno središte Zagorja.

U dijelu *Strategije* koji se odnosi na područje gospodarstva, napravljena je komparativna analiza položaja grada Zaboka u odnosu na Krapinsko-zagorsku županiju iz koje je vidljivo da poduzetnici grada Zaboka zauzimaju drugo mjesto[151] u Županiji s obzirom na njihov broj i

[149] *Lokalna razvojna strategija Grada Zaboka*, str. 5, dostupno na: https://www.zabok.hr/stranica/strategija-razvoja (pristup 9.3.2019.)
[150] S.M.A.R.T. je jedna od metoda postavljanja ciljeva. Predstavlja kraticu od engleskih riječi: *Specific-Measurable-Attainable-Relevant-Timely,* odnosno da cilj treba biti: Specific (određen) - dovoljno određen, ne preopćenit –specifičan u mogućnosti da bude dosegnut i vremenski ograničen u primjeni rezultata
Measurable (mjerljivi) – takvi da je moguće mjeriti napredak prema ispunjenju cilja
Achievable (dostižni) – realistični, tako da ih je moguće dostići
Relevant (relevantni) – bitni za nas i za naše ostale ciljeve
Time-bound (vremenski ograničen) – mora imati rok izvršenja
[151] Prvo mjesto zauzima Grad Krapina

ukupan broj zaposlenika što pokazuje da grad Zabok ima jak poduzetnički sektor. Prema analiziranim indikatorima (tablica 16.), u 2013. godini poduzetnici grada Zaboka nalazili su se među sto gradova i općina u Republici Hrvatskoj.

Tablica 16. Osnovni pokazatelji poduzetničke aktivnosti 2013. godine

Pokazatelj 2013.	Grad Zabok	KZŽ	Rang u RH	Rang u KZŽ
broj poduzetnika	181	1 670	69	2
broj zaposlenih	2014	16 571	51	2
ukupan prihod u milijunima kuna	1.178.744,00	9.968.549,00	54	3
dobit razdoblja u milijunima kuna	37.970,00	466.378,00	63	3
gubitak razdoblja u milijunima kuna	28.751,00	207.304,00	73	2
neto dobit u milijunima kuna	9.219,00	259.074,00	105	7

Izvor: Lokalna razvojna strategija Grada Zaboka, str. 39., prema FINA, Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika RH po gradovima i općinama

Tablica 17. SWOT analiza za područje gospodarstva

SNAGE	SLABOSTI
6. razvijeno poduzetništvo raznovrsnih djelatnosti, posebno u gospodarskoj zoni u kojoj se primjenjuju poticajne mjere iz djelokruga gradske samouprave 7. čvrsto poslovanje malih i većih poduzeća, izvozno orijentiranih, koji zapošljavaju veći broj radnika 8. interes obrtništva za poslovnim inkubatorom koji bi kroz potpore ojačao postojeće i potaknuo nove obrte 9. poduzetnička zona opremljena energetskom	10. nepostojanje poticajnih mehanizama i projekata za zadržavanje i zapošljavanje mladih 11. smanjenje broja obrta 12. nedovoljno valorizirani i iskorišteni prirodni, kulturni i drugi potencijali za razvoj turizma 13. nedovoljna suradnja gospodarskih subjekata s razvojnim i istraživačkim institucijama 14. rascjepkanost poljoprivrednih površina, što utječe na nemogućnost razvoja komercijalne proizvodnje 15. nedostatak smještajnih kapaciteta na području grada, bitnih za razvoj turizma

i komunalnom infrastrukturom sa slobodnim prostorom za nove gospodarske djelatnosti	16. dio slobodnog zemljišta u poslovnoj zoni u privatnom vlasništvu
PRILIKE	PRIJETNJE
17. blizina Zagreba kao potencijalnog poslodavca i tržišta 18. jačanje poduzetničke i tehnološke infrastrukture kroz nacionalne i europske fondove 19. raspoložive potpore inovacijama, kreativnoj industriji i razvoju lokalne zajednice kroz nacionalne i europske programe 20. porast potražnje za selektivnim oblicima turizma 21. udruživanje poduzetnika i obrtnika u klastere radi jačanja njihovog nastupa na tržištu 22. izgradnja infrastrukture u poslovnoj zoni koja je preduvjet nastavka gospodarskog razvoja 23. poticaj udruživanju poljoprivrednih proizvođača i okrupnjivanju zemljišta te razvoj ekološke poljoprivrede	24. povećanje nezaposlenosti zbog krize na nacionalnoj i globalnoj razini 25. povećana konkurencija proizvođača i davatelja usluga iz EU 26. povećana konkurencija u sferi projekata za razvojne potpore nacionalne i europske razine

Izvor: Lokalna razvojna strategija Grada Zaboka, str. 52-55

Ciljevi definirani *Lokalnom razvojnom strategijom Grada Zaboka* usklađeni su sa strateškim ciljevima Urbane aglomeracije Zagreb što je bilo i za očekivati budući da je Zabok jedan od dionika UAZ-a, gdje je usklađivanje ciljeva na lokalnoj razini i njihova provedba jedna od njegovih glavnih zadaća.

Tvornica *Valoviti papir Dunapack d.o.o.,* svojim pozitivnim poslovanjem i kontinuiranim rastom unatrag 15 godina te zapošljavanjem gotovo 230[152] zaposlenika, značajno doprinosi

[152] Stanje na 14. 6. 2019.

području gospodarstva Grada Zaboka te će, uz najavljena proširenja, modernizaciju proizvodnje i nova zapošljavanja u bližoj budućnosti to biti i još značajnije.

c) Zapisnici Grada Zaboka

U prostorima arhive poglavarstva Grada Zaboka dobiven je uvid u dokumentaciju koja se odnosila na korespondenciju između predstavnika Grada Zaboka i predstavnika tvrtke *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* tijekom 2002. i 2003. godine. Naime, Grad Zabok, u cilju realizacije projekta izgradnje tvornice stranog investitora u njihovom gradu, obvezao se investitoru pružiti svu potrebnu pomoć i podršku. Stoga je gradonačelnik u travnju 2002. godine sazvao informativni sastanak u sastavu članova Gradskog poglavarstva Zaboka i vlasnika, odnosno posjednika zemljišta[153] na dijelu Industrijske zone u Zaboku radi dogovora oko kupoprodaje zemljišta za stranog investitora u svrhu izgradnje industrijskog objekta. Prisutne je upoznao o mogućoj izgradnji tvornice valovitog papira i kartonske ambalaže od strane austrijsko-mađarskog investitora, zainteresiranog za cca 40 000 m^2 zemljišta i ponuđenom cijenom od 27,5 eura po čhv. Prisutni vlasnici parcela, njih više od 30-ak, načelno su se suglasili s prodajom, međutim, tražili su da se dogovori povoljnija cijena od ponuđene i eventualno mogućnost prioriteta pri zapošljavanju jednog od članova domaćinstva u spomenutoj tvornici. Nadalje, u svibnju 2002. godine, Gradsko poglavarstvo Grada Zaboka donosi *Zaključak*[154] kojim se definiraju obveze Grada Zaboka prema investitoru *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* kao što su:

- oslobađanje od plaćanja komunalne naknade sukladno *Odluci o komunalnom doprinosu*
- oslobađanje od komunalnog doprinosa u visini 50 % propisanih iznosa
- osiguranje povrata pristojbi uplaćenih za priključenje vode, plina i kanalizacije
- osiguranje besplatnog korištenja prostora veličine 800 m^2 u prostorima bivše tvornice „ZIVT“
- izgradnja pristupne ceste s južne strane parcele *Dunapacka*
- također, u *Zaključku* se navodi da će Grad Zabok osigurati i pružiti garancije nesmetanog formiranja jedinstvene parcele od zemljišta kojeg *Dunapack* otkupljuje od individualnih vlasnika te da Grad Zabok garantira da je temeljem prostornih planova Grada navedeno zemljište rezervirano isključivo za gradnju industrijsko-proizvodnih kapaciteta te da nema nikakvih zapreka, uz uvjet da se poštuju relevantni propisi, za ishođenje svih potrebnih suglasnosti i dozvola za

[153] Ukupan broj vlasnika odnosno posjednika zemljišta prema uvidu u zapisnik bio je 37, što je značio veliki posao za predstavnike Grada Zaboka oko pregovaranja i otkupa zemlje, a sve s ciljem da se projekt izgradnje tvornice u Zaboku realizira.
[154] Urudžbeni broj Zaključka: 2197/01-01-02-3 od 14. svibnja 2002. godine

građenje odnosno za realizaciju projekta izgradnje tvornice valovitog papira u Zaboku.

Iz zapisnika sastavljenog u srpnju 2002. godine, vidljivo je, da dvojica posjednika zemlje u finalnoj fazi pregovora, kada je s većinom vlasnika postignut dogovor oko prodaje, nisu željela prodati svoju zemlju po ponuđenoj cijeni već su tražili višu otkupnu cijenu[155]. Na kraju je postignut dogovor sa svim vlasnicima, s kojima su sklopljeni i ugovori kako je navedeno u zapisniku iz rujna 2002. godine.[156]

Uvidom u navedenu dokumentaciju, može se zaključiti sljedeće:

- rascjepkanost slobodnog zemljišta u poslovnoj (gospodarskoj) zoni koja je u privatnom vlasništvu – što je ujedno kroz SWOT analizu prepoznato kao slabost za područje gospodarstva Grada Zaboka (vidi tbl.15)
- u procesu pregovaranja oko nabave zemljišta za početak izgradnje tvornice 2003. godine s gotovo 37 vlasnika – poglavarstvo Grada Zaboka imalo je vrlo zahtjevnu ulogu i zadatak čime je u konačnici i najzaslužnije za okončani proces pregovaranja i rezultat da je investitor na kraju (ipak) odlučio izgraditi tvornicu baš tu gdje je danas i investirati početnih 23 milijuna eura.

U nastavku izlaganja, prezentirat će se najvažnije teme i sadržaji objavljeni u lokalnom tjedniku u svrhu uvida u objavljene sadržaje vezane uz procjenu djelovanja tvornice *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* na lokalnu sredinu.

5.1.2. Analiza sadržaja tiskovine (tjednika *Zagorski list* u periodu 2003. do 2018. godine)

Zagorski list nezavisni je regionalni tjednik[157] koji je prvenstveno orijentiran na Hrvatsko zagorje. Izlazi utorkom[158] i može se nabaviti na više od 350 prodajnih mjesta u području tri

[155] Prema riječima jednog ispitanika, koji je u to vrijeme bio član Gradskog poglavarstva, zbog problema oko otkupa zemljišta, u jednom trenutku bila je upitna daljnja zainteresiranost investitora za gradnju tvornice u Zaboku. Međutim, grad je uspio „izbalansirati" nastalu situaciju između aktera i uspješno je priveo kraju postupak otkupa zemljišta potrebnih za izgradnju tvornice.
[156] Urudžbeni broj Zapisnika je 2197/01-01-02-9
[157] Prema ljestvici najčitanijih regionalnih tjednika, *Zagorski list* zauzeo je visoko peto mjesto (istraživanje agencije Medaplus).://www.zagorje.com/clanak/zabok/zagorski-list-peti-najcitaniji-regionalni-tjednik-u-hrvatskoj (pristupljeno 16.5.2018.)
[158] Na samom početku izlaženja, list je izlazio je četvrtkom, a potom petkom, da bi danas izlazio utorkom

županije: Krapinsko-zagorske, Zagrebačke i Grada Zagreba. Puni naziv organizacije koja se bavi pripremom spomenutog tjednika je Zagorski list d.o.o. za nakladničku djelatnost, sa sjedištem u Zaboku.[159]

Provedena je kvalitativna analiza sadržaja s navođenjem osnovnih kvantitativnih podataka, a najvažniji nalazi prikazat će se u nastavku.izlaganja

Prvi broj ovog tjednika izašao je 23.10.2003.[160] godine. Za potrebe ovog rada, analizirani su sadržaji gotovo svih brojeva u razdoblju od 2003. do 2018. godine (radi se o ukupnom broju od 773 broja novina),[161] a o tvornici se pisalo u 31 broju.[162] Dakle ukupno u cca 5% brojeva. Presjek i glavne naglaske napisanih sadržaja prikazat ćemo se u nastavku.

Tjednik je pratio službeno otvorenje tvornice, 1. travnja[163] u čijem je sadržaju navedeno da je tvornica izgrađena za samo 5 mjeseci, kako za investitora ima golem značaj zbog izuzetno povoljnog prometnog i geografskog položaja grada Zaboka kao i za lokalno stanovništvo koje je tu našlo siguran posao. Nadalje, tvornica je svom poslovanju pretrpjela i jedan manji požar 2005. godine zbog zapaljenja kartonskog otpada.[164] U tjedniku je pisano i o nekoliko donacija, ali i sponzorstvu koje je tvrtka osigurala, primjerice 2007. godine donaciju uređaja za nedonoščad odjelu pedijatrije Opće bolnice Zabok, donaciju papira i kartona dječjem vrtiću Zipkica iz Zaboka,[165] donaciju namještaja Centru za odgoj i obrazovanje Zajezda,[166] kao i sponzorstvo prvoligaškom Košarkaškom klubu Zabok.[167] Također donirana su novčana

[159] U unapređenju razvoja Hrvatskog zagorja, *Zagorski list* igra veliku ulogu. Prema riječima urednika *Zagorskog lista*, ovaj je tjednik list Zagoraca u kojem se promoviraju sve manifestacije i događaji unutar Hrvatskog zagorja.
[160] http://www.gornjastubica.com/2003_4_11.php (pristupljeno 16.5.2018.)
[161] Tiskana izdanja novina od 2003. do 2008. godine pregledavala su se u uredništvu *Zagorskog lista* dok od svibnja 2008. godine postoji on-line arhiva brojeva tjednika i to od 240. broja do danas na https://issuu.com/zagorski_list
[162] Tjednik *Zagorski list*, osim članaka koje je objavljivao o aktualnostima iz poslovanja tvornice *Dunapack*, oglašavao je i natječaje za slobodna radna mjesta u tvornici preuzete sa stranice Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Ispostava Zabok
[163] Br. 25: otvorenju tvornice nazočio je i tadašnji predsjednik Republike Hrvatske te potpredsjednik austrijskog parlamenta Thomas Prinzhorn, kao tadašnji vlasnik grupe, ujedno i tvornice
[164] Br. 92: Pravovremenom dojavom o požaru *Javna vatrogasna postrojba Zabok* se već za dvije minute našla na požarištu te je brzom intervencijom spriječeno širenje požara i nastanak veće materijalne štete. Do požara je došlo zbog kvara na stroju za prikupljanje sitnog kartonskog otpada. Na mjestu požara odmah se pojavila policija te zabočki gradonačelnik. Procijenjena šteta iznosila je oko 50.000 kuna, a sam proizvodni proces zbog posljedica požara nije zaustavljen.
[165] Br. 225: Za potrebe Fašnika, na temu buđenja ekološke svijesti, vrtiću je donirana velika količina kartona i papira, materijala koji je bio neophodan za izradu kostima
[166] Br. 251: doniran je namještaj u vrijednosti od 50 000 kn Centru u kojem se školuje osamdesetak djece s posebnim potrebama
[167] Br. 405: Uz tvrtku *Dunapack* navedeno je više sponzora Košarkaškog kluba Zabok

sredstva Udruzi za borbu protiv raka iz Zaboka.[168] Tvrtka sudjeluje i u edukaciji djece, od vrtićke dobi pa do srednjoškolaca.[169] [170]

Iz reportaže (2011. godine) se može zaključiti da je među 1000 najvećih kompanija u Hrvatskoj, prema prihodima na osnovi podataka FINA-e, ušlo 14 tvrtki s područja Krapinsko-zagorske županije (KZŽ), između ostalog i tvrtka Valoviti papir Dunapack d.o.o.[171] Tvrtka svoje poslovanje širi i na inozemno tržište te izvozi otprilike 50 % svog proizvodnog asortimana. Kao najznačajniji izvoznici KZŽ-a za prvo polugodište 2011. godine, navedeni su Regeneracija (na 7. mjestu) i Valoviti papir Dunapack (na 8. mjestu) iz Zaboka.[172]

Tvrtka je u 2011. godini dobitnik nagrade Indeks DOP-a i, kako je navedeno u reportaži tjednika,[173] očuvanje okoliša važan je aspekt funkcioniranja tvrtke. Iako su prije dvadesetak godina glavni zagađivači bile upravo tvornice, danas je situacija bitno drugačija. Većina njih vodi brigu o okolišu, a jedna od njih u Krapinskoj-zagorskoj županiji je tvrtka Valoviti papir Dunapack d.o.o. koja u svom radu brine o zaštiti okoliša te se trudi očuvati ga od onečišćenja i štetnog djelovanja. U proizvodnji valovite ljepenke koriste reciklirani papir, pročišćuju otpadne tehnološke vode, razvrstavaju otpad te dobro surađuju sa svim nadležnim inspekcijama.

[168] Br.766: Tvrtka je donirala 7.500 kn Udruzi za borbu protiv raka *Zlatno srce* iz Zaboka. Kako je navedeno u članku, navedena sredstva Udruga će preusmjeriti za nabavu prijenosnog inkubatora za nedonoščad Općoj bolnici Zabok.

[169] Br. 226: U zabočkoj Školi za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću održan je projekt „Učenje učenja“, gdje je sudjelovala i tvrtka osiguravajući terensku nastavu učenicima na temu eksperimenta o reciklaži papira.
Inače, postoji višegodišnja suradnja tvrtke sa Školom za umjetnost, dizajn, grafiku i odjeću Zabok uslijed koje učenici programa grafičar pripreme, tiska i dorade te grafički tehničar, u sklopu terenske nastave, obilaze proizvodni pogon tvrtke kako bi se upoznali s tehnološkim procesima koji se odvijaju u tvornici.

[170] Br. 259: Tvornicu je posjetila starija vrtićka skupina u sklopu ekoloških aktivnosti zabočkog vrtića kojeg krasi „zelena zastava“, a pri čijem je podizanju jedan od kumova bio i *V. P. Dunapack*. „Djeca su prošla kroz cijeli pogon te su pokazala da su vrlo dobro svladala znanja iz ekologije, a posebno ih je oduševio stroj u kojem se „preša“ otpadni papir. On ide dalje u recikliranje što je vrlo dobro za prirodu - zaključili su klinci.“

[171] Br. 401: *Valoviti papir Dunapack* u 2009. ostvario je ukupan prihod od 142.095.214 kune, a u 2010. 160.324.555 kuna, što je povećanje ukupnih prihoda od 12,8 posto. To mu je donijelo 499. mjesto na rang listi od 1000 najvećih kompanija u Hrvatskoj.

[172] Br. 412: u istom članku navedeno je da najveći postotak cjelokupne županijske gospodarske djelatnosti u Zagorju zauzima prerađivačka industrija. Prema ukupno ostvarenim prihodima u prvih 6 mjeseci 2011. godine, prerađivačka industrija Krapinsko-zagorske županije ostvaruje 44,0% ukupnih prihoda Krapinsko-zagorske županije i zapošljava visokih 48,4%, odnosno, gotovo polovicu zaposlene radne snage županije. Koliki značaj prerađivačka industrija ima u ukupnom gospodarstvu Krapinsko-zagorske županije pokazuje i udio u ukupnim ostvarenim investicijama od visokih 59,1%. Vrijednost izvoza u prvih šest mjeseci 2011. godine u Krapinsko-zagorskoj županiji iznosila je 195,6 milijuna USD što je povećanje od 11,2% u odnosu na isto razdoblje 2010. godine.

[173] Br. 443: Tvrtka je dobitnik nagrade DOP u kategoriji za najveći napredak u odnosu na prošlogodišnji rezultat

Tvrtka je u 2014. godini dobitnik Plakete Grada Zaboka za izuzetan doprinos razvoju gospodarstva u Zaboku.[174] U veljači 2014. krenulo se u proširenje postojeće proizvodne hale i skladišta gotove robe te je za isto bilo potrebno ishoditi građevinsku dozvolu koja je izdana u relativno kratkom roku što je bio pozitivan primjer županije u poticanju investicije stranog ulagača.[175] U tijeku proširenja, tvrtku je posjetio tadašnji predsjednik Republike Hrvatske u sklopu posjeta Hrvatskom zagorju.[176] Da je 2014. godina za tvrtku bila najuspješnija do tada, govori podatak da se tvrtka smjestila u TOP 10 zagorskih poduzeća po dobiti u 2014.[177]

I naposljetku, u studenom 2018. godine, Valoviti papir Dunapack d.o.o. dobitnik je plakete Zlatna kuna[178] za 2017. godinu u kategoriji srednjih trgovačkih poduzeća u Krapinsko-zagorskoj županiji. Zlatna kuna, priznanje Hrvatske gospodarske komore, od 1993. godine dodjeljuje se za uspješnost u poslovanju i doprinos hrvatskom gospodarstvu u cjelini.[179]

Analizirajući sadržaj tjednika Zagorski list, uočeno je da prati aktualnosti i događanja vezana uz njezino poslovanje. Stoga je i zanimljiva činjenica da tjednik djeluje gotovo jednako dugo kao i promatrana tvornica u Zaboku, odnosno nešto više od 15 godina. Sukladno tome, može se slobodno reći da je tjednik pratio i objavljivao na svojim stranicama najvažnije događaje u radu i djelovanju tvornice, od samog službenog otvaranja 1. travnja 2004. pa do danas. Kad se

[174] Br.: 548: kako je navedeno u reportaži iz 2014.godine, „tvrtka posljednjih godina ostvaruje kontinuirani rast volumena prodaje, što pridonosi povećanju prihoda i ostvarivanju pozitivnog rezultata uz kontinuirano povećanje broja zaposlenih. Vrijednost početnog ulaganja bila je 23 milijuna €, a sada kreće drugi investicijski ciklus od veljače ove godine, investicija vrijedna sveukupno 10,5 milijuna €, a odnosi se na proširenje postojeće zgrade za 4000 m² (s današnjih 14 000 na 18 000 m²) u koji će se smjestiti dvije nove linije za proizvodnju kutija. Osim toga, modernizirat će se i povećati kapacitet i produktivnost postojećeg stroja za proizvodnju ploča tj. poluproizvoda iz kojeg se proizvode kutije koje su finalni proizvod."

[175] Br. 550: Izjava župana Krapinsko-zagorske županije: „Krenut ću s jednim primjerom koji se tiče brzine naše administracije. Naime, naše službe jednoj su tvrtki, u ovom slučaju, firmi *Dunapack,* koja se bavi proizvodnjom valovitog papira, izdale građevinsku dozvolu za sedam dana. Mi smo pozitivan primjer da administracija u Hrvatskoj može biti brza i efikasna. Smatramo da je to vrlo bitno jer mnogi se strani investitori žale upravo na sporost administracije."

[176] Br. 556: Izjava predsjednika države:. „Ovo je jedan od svijetlih primjera, ali nije jedini. Ja volim pokazivati dobre primjere, ali i ukazivati da se kvalitetnim radom može bolje. Ovdje smo da zajedno pogledamo investiciju od 10 milijuna eura. Imamo stranog ulagača i situaciju u kojoj su sve dozvole izdane u vrlo kratkom roku. Za čestitati je i Županiji." Rekao je i kako ovdje vidi radnike koji su dobro plaćeni i zadovoljni i 50 do 70 šlepera proizvoda dnevno koji odlaze odavde. „Riječ je o igraču koji je europskog kalibra i možemo biti zadovoljni i ponosni što je ovakav pogon ovdje u Hrvatskoj", zaključio je predsjednik.

[177] Br.610: Unatoč gospodarskoj krizi i kontinuiranom padu tržišta, 2014. godina za *Valoviti papir Dunapack* bila je najuspješnija do tada. Ostvaren je do tada najveći prihod, volumen proizvodnje i prodaje te, ono najvažnije, financijski rezultat. Uz rekordne rezultate završena je investicija u vrijednosti 10 milijuna eura.

[178] Br.770: priznanje je dodijeljeno na Svečanoj sjednici Gospodarskog vijeća HGK-a Županijske komore Krapina 30. 11. 2018.

[179] Ideja o ovome priznanju nastala je kao izraz težnji da gospodarstvo, tada tek osnovane demokratske i neovisne Republike Hrvatske, na samom početku postojanja poprimi osobine kune, simbola izdržljivosti, snalažljivosti, spretnosti te lukavosti, ali i blagostanja i plodnosti. (HGK: https://www.hgk.hr/zlatnakuna/zlatnakuna, (pristupljeno 16.5.2018.)

sagleda čitav taj period, od ukupno 773 broja u periodu od 2004. do 2018., koliko ih je objavljeno, u manje od 5 % izdanja se spominje tvornica (izuzevši oglase za slobodna radna mjesta koji su objavljivani u tjedniku) i tijekom analize njihova sadržaja, uočeno je da objavljene informacije imaju pozitivnu konotaciju na sam rad tvornice. Zaključno, od ukupno 31 članka koji je objavljen o tvornici, 30 ih se odnosi na pozitivno poslovanje, na značajnu ulogu tvornice na gospodarstvo Grada Zaboka, ali i šire, dobivenim nagradama, raznim donacijama i sponzorstvima koje je tvornica tijekom godina dodjeljivala i sl. Jedan članak se odnosio na izvještaj o manjem požaru 2005. godine gdje, osim manje materijalne štete, nije bilo nikakvih većih posljedica, kako za samu tvornicu, tako ni za lokalnu zajednicu u cjelini.

5.2. Rezultati i interpretacija rezultata metode intervjua

Temeljem transkripta intervjua, izrađena je analiza stavova i mišljenja ispitanih osoba sukladno postavljenim pitanjima.

Kako je već ranije objašnjeno u poglavlju o metodologiji rada, u istraživanje metodom intervjua je bio uključen ukupno 21 sudionik. Intervjuirani su predstavnici 5 različitih skupina. Proveden je po jedan intervju s predstavnikom lokalne uprave - u funkciji gradonačelnika, zatim predstavnikom civilnog društva za zaštitu okoliša, deset intervjua sa stanovnicima koji žive u neposrednoj blizini tvornice, šest intervjua sa stanovnicima koji žive u naseljima Grada Zaboka i to Gubaševo, Pavlovec Zabočki, Repovec i Zabok[180] te tri predstavnika Uprave tvornice. Izbor ispitanika unutar pojedinih skupina bio je upravljan i mogućnostima pribavljanja sugovornika. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno za sve sudionike.

Sudionici istraživanja bili su podijeljeni u grupe kojima su dodijeljene šifre prema prvom slovu skupine u kojoj se nalaze te nasumično odabranom rednom broju. Dodijeljene šifre kontinuirano se rabe tijekom cijele analize i interpretacije, a ispitanici su se nalazili u sljedećim grupama, označeni jednom od sljedećih šifri:

a) predstavnici Uprave tvornice Dunapack (U1-U3)

[180] Struktura naselja u Gradu Zaboku prikazana je na slici 11. u prilogu 5.

b) predstavnik udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša. (Z1)

c) predstavnik Grada Zaboka (G1)

d) stanovnici koji žive u neposrednoj blizini tvornice (SB1-SB10)

e) stanovnici koji žive udaljenije od tvornice, u okolici grada Zaboka (SO1-SO6)

U tablicama 18. i 19. prikazana su sociodemografska obilježja ispitanika (po dobi, spolu i stupnju obrazovanja).

Tablica 18. Dobna i spolna struktura sudionika/ca istraživanja

Spol/Dob	do 29	30-44	45-60	61 i više	ukupno
žene	1	4	4	2	11
muškarci	0	2	5	3	10
ukupno	1	6	9	5	21

Izvor: vlastito istraživanje

Tablica 19. Struktura obrazovanja po spolu sudionika/ca istraživanja

Spol/Stupanj obrazovanja	Osnovna škola	Srednja škola	Fakultet (VŠS/VSS)
žene	0	4	7
muškarci	0	5	5
ukupno	0	9	12

Izvor: vlastito istraživanje

Iz sociodemografskih obilježja ispitanika može se zaključiti da je u uzorku bio zastupljen gotovo jednako broj žena i muškaraca (52 % u korist žena) te da je prema stručnoj spremi više od polovice ispitanika bilo više, odnosno visoke stručne spreme (57 %).

Primijenjena metoda polustrukturiranog intervjua poslužila je za prikupljanje stavova i prosudbi ispitanika kojima su dobiveni kvalitativni podaci.[181] slijed pitanja i tema razgovora bio je, u pravilu, predviđen protokolom, no ponekad je prilagođavan ispitanicima s obzirom na pripadnost određenoj skupini (predstavnici uprave, grada, udruge ili stanovnici). Protokol intervjua sastojao se od cjeline seta pitanja za svaku od skupina sudionika, a s obzirom na stvarni tok ispitivanja moguće je konstatirati da je u provedenim intervjuima primijenjen fleksibilni pristup postavljanju pitanja zadanih protokolom intervjua. Navedeno se događalo ponajviše iz razloga što su teme istraživanja u pitanjima bile povezane, ispitanici su često odgovarali na taj način da su anticipirali sljedeće pitanje, odnosno povezujući pitanja iz različitih tematskih cjelina.

U analizi[182] koja slijedi rezultati će se interpretirati u okviru tematskih cjelina koja slijede redoslijed pitanja iz intervjua gdje će se, na temelju problemskih aspekata, prikazati najvažniji elementi zabilježenih stavova ispitanika.

a) Predstavnici Uprave tvornice

Sudionici istraživanja iz skupine predstavnika Uprave tvornice vrlo su dobro upoznati s poslovanjem tvornice iz razloga što u tvornici rade gotovo od njenog početka poslovanja. Na početku intervjua, na upit da predstave tvrtku, detaljno su opisali poslovanje iste od osnutka pa sve do danas, s osvrtom na ključne momente tijekom petnaestogodišnjeg rada. Budući da je tvrtka u stopostotnom stranom vlasništvu, postavilo se pitanje **o razlozima donošenja odluke o izgradnji tvornice u Hrvatskoj, odnosno u Zaboku**. Intervjuirani su kao glavne razloge istaknuli blizinu tržišta te dobru cestovnu povezanost Zaboka sa Zagrebom gdje se nalazi najveći dio hrvatskog tržišta, ali i dobru cestovnu povezanost s inozemnim tržištima budući da tvornica 50 % svog proizvodnog asortimana izvozi.

„Glavni razlog je u biti samo tržište jer je tu već bilo predstavništvo.[183] Da biste prodavali ambalažu, morate biti prisutni na tržištu i morate biti prisutni kod kupaca jer to je usko vezano

[181] Prema Tkalac Verčić i sur. (2014:145) dobiveni kvalitativni podaci trebaju se organizirati u cjelinu i treba ih promatrati kao elemente cjeline. Načini organiziranja i prikazivanja kvalitativnih podataka ovise o tipu i svrsi istraživanja.

[182] Prema Milasu (2009:602) analiza podataka počiva na tri međusobno povezana postupka: a) redukciji podataka (kroz sažimanje postojeće građe sukladno preuzetom teorijskom okviru gdje se ubrajaju kodiranje, nalaženje teme i pisanje priče), b) prikazivanje podataka (kroz pregledno iznošenje sažetih nalaza) i izvođenje zaključaka (usmjerenom kroz analizu na pridavanje smisla podacima i njihovu tumačenju).

[183] 2002. godine otvoreno predstavništvo *Dunapacka* u Zagrebu

i zbog toga je donesena odluka o gradnji tvornice u Hrvatskoj. A odluka o gradnji tvornice u Zaboku je donesena isključivo iz razloga što je Zabok u to vrijeme najbrže reagirao na one zahtjeve koje je Dunapack imao što se tiče zemljišta, što se tiče položaja i lokacije…" (ispitanik U1)

„Otvaranje *autoceste neposredno prije, širenje industrijske zone Grada Zaboka, relativna blizina gradu Zagrebu i najvećem prometnom čvorištu Republike Hrvatske, dobra povezanost prema Austriji, Sloveniji, Mađarskoj, Bosni, Srbiji, jednostavno je taj neki prvotni cilj dobre lokacije i prisustva tvornice na regionalnom tržištu utjecao na odabir same lokacije ovdje u Zaboku." (ispitanik U2)*

Na pitanje kakva je bila **suradnja s predstavnicima Grada u trenucima prije početka gradnje**, kod nabave zemljišta, ishođenja potrebnih dozvola i sl., sva tri ispitanika suradnju ocjenjuju vrlo pozitivnom.

„Bila je odlična suradnja, susretljivost lokalne vlasti, učinili su sve da se projekt realizira, Grad je brzo reagirao na zahtjeve Dunapacka, angažirao je tim, odradio veliki posao pa tako i ishođenje svih potrebnih dozvola u tom trenutku." (Ispitanik U1)

„…S pozicije osobe koja je imala pristup dokumentaciji iz tog doba, znam da je bila kombinacija otkupljivanja zemljišta zbog toga što je bilo dosta rasparcelirano zemljište, i tu je ključnu ulogu odigrao Grad Zabok koji se obvezao osigurati i okrupniti male parcele u veću koja je onda na kraju prodana nama. Drugim riječima, kontakt između mnoštva malih fizičkih osoba i okrupnjivanje tih parcela u jednu, veličinom potrebnu za naš greenfield, preuzeo je na sebe Grad Zabok i njegove službe…" (Ispitanik U2)

Iz navedenih izjava može se zaključiti da je predstavnicima lokalne vlasti bio iznimno važan *greenfield* projekt - tada prvi takav na području Grada (što će se kasnije vidjeti i u izjavi predstavnika Grada) jer su u toj investiciji i tvornici stranog ulagača prepoznali potencijalni *benefit*, kako za Grad tako i za njegove stanovnike te su se maksimalno angažirali da olakšaju prvu fazu otkupljivanja zemljišta od lokalnih stanovnika na mjestu gdje se danas nalazi tvornica.

Promatrajući razdoblje rada tvornice, od 2003. godine do danas, od ispitanika je traženo da izdvoje **ključne momente u petnaestogodišnjem razvoju tvornice**.

„Cijeli taj period od 2003. do danas je interesantan i dinamičan… Izdvojio bih neke prijelomne, odnosno ključne faze: 2003. - godina izgradnje., 2004. - promjena managementa i, ono što je meni najviše ostalo u sjećanju, 2014. i nadogradnja hale.“ (ispitanik U3)

„2003. - gradnja tvornice, 2004. - službeno otvorenje, 2008. - prva pozitivna godina nakon greenfield ulaganja, pozitivna u smislu godišnjeg rezultata otkada Dunapack kreće, nijedna godina od 2008. nadalje nije bila negativna. Daljnja godina koja meni ostaje urezana je 2014. kada smo imali prvo proširenje za dodatnih 4000 m^2 pokrivenog proizvodnog pogona i montažu novih strojeva...“ (ispitanik U2)

Da su ljudi koji rade u ovoj tvornici prepoznati kao važna karika u razvoju, posebno je istaknuto u sljedećoj izjavi.

„Ključni element su ljudi, jer vi možete financijski biti jaki, možete kupiti strojeve, ako nemate ljude da te strojeve pokrenu, da rade na tim strojevima, isto tako i management, onda ne možete biti uspješni. U svakom slučaju, ljudi su najveća prednost koju Dunapack ima i s obzirom na konkurenciju.“ (ispitanik U1)

Kao jedan od ključnih momenata u razvoju tvornice navedeno je njezino proširenje 2014. godine. Stoga su ispitanici trebali navesti koji su to **čimbenici prethodili odluci da se krene u proširenje.**

„Cijeli taj razvoj od 2003. pa do 2014. godine... znači Dunapack je tada rastao bez obzira što je od 2008. godine tržište padalo u Hrvatskoj… uvijek je bio bolji od konkurencije i ti kapaciteti proizvodnog pogona su u biti bili limitirani, više se nismo mogli širiti unutar postojećeg pogona te je postojala potreba za novim strojevima… i zbog toga je donesena oduka o proširenju pogona i kupovini strojeva za proizvodnju. Dobri rezultati poslovanja pridonijeli su odluci o toj novoj investiciji.“ (ispitanik U1)

„Prethodile su dvije lijepe i jake godine, 2013. i 2012. kroz koje smo mi tada došli na maksimalne kapacitete naših strojeva za preradu kartonske ambalaže. Dakle, odluka koja je donesena da se ide u proširenje i implementaciju novih strojeva, donesena je temeljem maksimalnih režima rada… I mi smo tu investiciju vratili praktički u tri godine (2015. – 2017.).“ (ispitanik U2)

Tijekom tog perioda, ponovno je **pozitivno ocijenjena suradnja s predstavnicima gradskih službi**, ali i s predstavnicima Krapinsko-zagorske županije i javnih službi, naročito oko ishođenja potrebnih dozvola za početak dogradnje tvornice.

„Sve administrativne službe Grada, Županije, javna poduzeća koje sudjeluju u preduvjetima za dobivanje građevinske dozvole, maksimalno brzo su odradile sve što je bilo potrebno da mi dozvolu dobijemo 14 dana od podnošenja zahtjeva. Tu se vidi koliko fleksibilna može biti administracija ako prepozna ovakve projekte na tom lokalnom, županijskom nivou kao strateški važne i dobrodošle." *(ispitanik U2)*

Na pitanje kakva je **suradnja s lokalnom zajednicom**, jedan od ispitanika navodi da je suradnja najčešće vezana uz razne donacije i sponzorstva, kako na području grada Zaboka, tako i šire.

„Otkad radim tu, suradnja s lokalnom zajednicom je više indirektna, drugim riječima uvijek smo izlazili ususret svim manifestacijama Grada Zaboka putem raznoraznih donacija. Uvijek smo pokušavali biti tvornica koja je ispunila zahtjeve bilo kakvog oblika, od dodatnog kartona za vrtiće, škole, od praćenja njihovih manifestacija na nivou grada, direktno ili indirektno povezane s našim benefitima. Jednostavno smo ih podržavali u svemu tome. Znam da će se ta suradnja nastaviti. Tamo gdje smo najviše fokusirali ta svoja sredstva kroz robu, sirovinu ili novac, bilo je usmjereno u zdravstvene ustanove, kako Grada tako i šireg područja, Županije, posebno s osvrtom na djecu, izlazili smo ususret sportskim klubovima, gdje ističem dugogodišnju suradnju s Košarkaškim klubom Zabok". (ispitanik U2)

Osvrt ispitanika na **sredstva koja su donirana** od strane tvornice:

„Svake godine odvajamo jedan dio novaca, više za donacije nego za sponzorstva. Od lokalnog sporta, nogometa, košarke, već dugo godina smo sponzor Košarkaškog kluba Zabok koji se natječe u Prvoj hrvatskoj košarkaškoj ligi. Tijekom ovih godina donirali smo sredstva brojnim ustanovama, posebice zdravstvenim ustanovama i ustanovama za ljude s posebnim potrebama. Tu su, nadalje, donacije za sport i kulturu Krapinsko-zagorske županije. Točne iznose možete dobiti u odjelu financija."[184] (ispitanik U1)

„Ne pamtim iznose, ali znam da redovito idu donacije klubovima, udrugama, bolnicama." (ispitanik U3)

[184] Iz odjela financija dobivena je specifikacija doniranih sredstava u zadnjih 10 godina. U 2018. godini doniran je iznos od 104.662,00 kn različitim ustanovama i klubovima (od škola, bolnica, sportskih klubova, crkve, udruga..)

Na pitanje je li do sada bilo kakvih **reakcija lokalnog stanovništva na rad tvornice**, ispitanici su dali sljedeće odgovore:

*„Službeno nije bilo nikakve reakcije jer mi nismo zagađivači, bilo je tu i tamo nekakvih, da kažem, glasina oko tvornice jer ljudi nisu bili upoznati u biti što ta tvornica radi". (*ispitanik U1)

„Ono što meni sad pada napamet je samo jedna situacija vezana za puštanje pare iz kotlovnice. Drugo stvarno ne znam. Mislim da se tu više radilo o nekom nerazumijevanju nego problemu." (ispitanik U3)

„Što se tiče reakcija ljudi prema nama, i nekih problema, jedino što mi ostaje je, ajmo reći, ono neko nepoznavanje naše djelatnosti iznutra. Kad su reagirali na ono ispuštanje pare, pa zvuk, pa miris, pa nisu znali da je to klasična, obična para, bilo je nekih reakcija, ali mislim da nije bilo tu nikakvih negativnih konotacija, mislim da je tu Grad opet dobro odigrao informiranje okolice o čemu se to točno radi i što to mi radimo, koje se to tvari ispuštaju u atmosferu i znam da je bilo par intervjua na lokalnim radio stanicama od strane Uprave koja je bila na županijskom radiju gdje se istupilo od strane nas koji jesmo možda na početku bili malo zatvoreni prema tom lokalnom stanovništvu pa se pokušalo malo približiti nas iznutra njima, da se čuje za nas, da znaju što smo, što proizvodimo, da znaju koji su nam rezultati, koliko ljudi zapošljavamo s ovog lokalnog područja, samog grada i šire, i da ih se upozna na neki način s tim našim daljnjim aktivnostima…" (ispitanik U2)

Iz sva tri odgovora može se zaključiti da su pojedine reakcije lokalnih stanovnika, i to prvih susjeda, bile uvjetovane prvenstveno zbog nepoznavanja tehnologije rada tvornice što se može zaključiti i iz izjava intervjuiranih stanovnika. Navedeno je razriješeno dodatnim informiranjem stanovnika, kako od strane predstavnika gradske vlasti, tako i od strane Uprave tvornice.

Na pitanje što bi nakon 15 godina djelovanja tvornice izdvojili kao **koristi** za lokalnu sredinu, ispitanici su naveli:
„Gledajte, mi smo krenuli 2003. godine i tad je krajem 2003. godine bilo zaposleno 100 djelatnika, sad ih imamo 220, što multiplicira samim tim broj djelatnika. S druge strane, što se tiče bilo kakvih usluga koje tvornica treba, najvećim dijelom, ako je to moguće, odrađujemo to isto tako lokalno, tako da mislim da je taj utjecaj što se tiče tvornice višestruk."(ispitanik U1)

„Tijekom ovih 15 godina mi smo rasli i razvijali se… Mislim da smo zapošljavanjem lokalnog stanovništva i plaćanjem poreza i svih ostalih doprinosa prepoznati kao proizvodno poduzeće

koje svojom kulturom ponašanja i redovitošću plaćanja svakog mjeseca doprinosi punjenju proračuna, a samim time indirektno preko proračuna razvoju Grada koji je isto tako moguće vidjeti tijekom ovih 15 godina. Koliko je Dunapack direktno potpomagao razvoj Grada... s pozicije nas ovdje mislim da smo doprinijeli razvoju Grada Zaboka, da su se poslije nas, u ovoj industrijskoj zoni, pojavile i druge kompanije koja su svoja poslovanja premještala iz Zagreba na naše područje, samim time opet doprinosili daljnjem, većem proračunu Grada. Također, pretpostavljam da i određeni postotak jednih te istih radnika koji tu rade od početka (15 godina) pokazuje da su se ti ljudi, zajedno sa svojim obiteljima vezali na tu stabilnost naše kompanije i da se vide i u nastavku svog radnog vijeka ovdje." (ispitanik U2)

„Dajemo mogućnost ljudima koji žive ovdje u blizini da mogu doći do nekog zaposlenja, trenutno zapošljavamo 220 zaposlenika. 2003. godine, kada smo počeli raditi, nitko nije razmišljao da ćemo doći do tog broja. Zatim, od doprinosa koji idu Gradu, lokalni stanovnici također imaju koristi." (ispitanik U3)

Na pitanje postoje li djelovanjem tvornice potencijalne **smetnje** odnosno **štete** po lokalnu sredinu, ispitanici su dali sljedeće odgovore:

„Osobno mislim da ne, uvodimo certifikate, reviziju certifikata, razvijamo, pratimo sve ove zakonske zahtjeve po pitanju ekologije, po pitanju zaštite naših zaposlenika, okoline, okruženja. Odnos naše Grupe i vlasnika ide u tom pravcu da se maksimalno posveti briga odnosu s lokalnom zajednicom, zaštiti okoliša jer smo zeleni po „difoltu" i to nam je baza, to je baza našeg posla i zašto to radimo." (ispitanik U2)

„Potencijalne smetnje - ja to ne vidim." (ispitanik U3)

„Definitivno ne postoje nikakve potencijalne smetnje ili štete od rada tvornice". (ispitanik U1)

Sva tri ispitanika prilično su jasna da ne postoje nikakve potencijalne smetnje, odnosno štete za lokalnu sredinu djelovanjem tvornice, s time da je ispitanik U1 dodatno potkrijepio svoj stav obrazloživši o kakvoj je proizvodnji riječ:

„Ova tvornica je isključivo ekološka tvornica koja prerađuje papir koji je napravljen od otpadnog papira, prerađuje ambalažu, ta ambalaža ide opet nakon uporabe u skupljanje i onda opet služi za proizvodnju recikliranog papira tako da je sama tvornica već tada rađena po zadnjim standardima ekologije, a isto tako, u prošlih 15 godina, svi ti standardi koji su

promijenjeni upravo su isto tako preneseni u tvornicu tako da mi isključivo radimo u skladu sa zakonskim propisima."

I za kraj intervjua, ispitanici su trebali navesti u kojem je smjeru planiran **daljnji razvoj tvornice** te postoji li već konkretan **plan** u narednom razdoblju.

„Plan je u biti napravljen prije dvije godine do perioda 2030. godine. Znači, isključivo govorimo o nekakvom organskom rastu tvornice gdje je rast na tržištu naš budući plan. To namjeravamo napraviti isključivo na ovoj lokaciji. Ono što smo već napomenuli, 2014. godine je bilo prvo proširenje tvornice, u 2019. je planirano ponovno proširenje tvornice za 4000 m^2 te kupnja novih strojeva. Isto tako sada imamo nekih 19 000 m^2 zatvorenog prostora, plan je do 2030. godine otprilike doći do nekakvih 28 000 - 30 000 m^2 zatvorenog prostora s proizvodnjom od cca 140 do 150 milijuna m^2." (ispitanik U1)

„Planiramo 2019. godine dodatno proširenje proizvodno-skladišnog prostora ukupne površine od 4000 m^2, zatim 2025. planiramo još dodatno proširenje za isto tako 4000 m^2 te 2028. još jedno proširenje. Znači ukupno su planirana još 3 proširenja, s time bismo završili sve faze građenja, nemamo više prostornih mogućnosti. U tu svrhu smo kupili ili smo u procesu kupnje zemljišta od 23 000 m^2, i to 7000 m^2 od Grada i 17 000 m^2 zemljišta koje je u privatnom vlasništvu." (ispitanik U3)

Iz priloženih izjava može se zaključiti da će se u sljedećih 10-ak godina, točnije, do 2030. godine, tvornica vrlo intenzivno razvijati kroz gotovo tri proširenja koja su u planu (jedno već tijekom ove godine) što će, između ostalog, eskalirati i zapošljavanjem nove radne snage, kao i, vrlo vjerojatno, angažiranjem lokalnih dobavljača i izvođača radova (što je bio slučaj kod prethodnog proširenja, odnosno dogradnje tvornice). Naime, 2014. godine glavni izvođač radova na proširenju tvornice bila je tvrtka *Ferostil Mont* iz Zaboka koja je doslovno prvi susjed *Dunapacku* u Zaboku.

Generalno, stav je predstavnika Uprave, da tvornica pozitivno djeluje na lokalnu zajednicu zapošljavanjem domicilnog stanovništva, plaćanjem raznih naknada i doprinosa kojima se puni gradski proračun, raznim donacijama i sponzorstvima na lokalnoj razini te odgovornim ponašanjem prema okolišu.

b) Predstavnik udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša (Z1)

Na početku intervjua, predstavnik udruge čije je sjedište u Zaboku, zamoljen je da ukratko predstavi udrugu kako bi se upoznali s njezinim radom.

„Ekološka udruga X[185] *osnovana je prije četiri, pet godina, bavimo se očuvanjem okoliša, trenutni osnovni projekt je izrada aplikacije kojom ćemo informirati stanovništvo naše županije o načinima zbrinjavanja otpada po mjestima stanovanja. Organizirali smo nekoliko eko čistilica po županiji, bavimo se informiranjem stanovništva o prijetnjama ekoloških incidenata…“*

Na upit kako informiraju stanovništvo, ispitanik navodi da se građani obavještavaju putem medija, ali i da je u planu informiranje putem vlastite internetske stranice koja je trenutno u izradi.

S načinom rada tvornice *Valoviti papir Dunapack d.o.o.*, prvenstveno s njenim ekološkim aspektom djelovanja, upoznali su se odmah po osnivanju udruge te, kako su naveli u izjavi, nisu uočili negativno djelovanje na okoliš.

„Tvornica nam je bila u fokusu odmah u početku, nakon osnivanja udruge, zbog same blizine i smještaja. Ipak se nalazi skoro u centru grada Zaboka. Malo smo se raspitivali privatnim kanalima zagađuje li okoliš, kakav je tehnološki proces proizvodnje, ima li proizvoda koji onečišćuju okoliš i kako se to zbrinjava i moram priznati da nismo dobili nikakve negativne informacije pa smo prebacili fokus s tvornice na neke druge, veće probleme.“

Na pitanje da navede svoj stav o lokaciji tvornice, odnosno smatra li da je trebala biti negdje drugdje izgrađena, ispitanik izjavljuje:

„Tvornica kao tvornica je u redu, kad su već i ostali industrijski pogoni na tom mjestu, zašto ne i tvornica? Ako nema buke i zagađenja, jedino što je uništeno stanište zaštićene biljne vrste kockavica pa mislim da je trebalo malo ozbiljnije pristupiti tome i na neki način barem djelomično zaštiti taj prostor.“

Iz navedenog se zaključuje da tvornica nije percipirana kao zagađivač i ispitivač se načelno slaže s lokacijom jer je u zoni koja je određena industrijskom, međutim, ispitanik navodi da je

[185] Zbog osiguranja anonimnosti nije naveden točan naziv udruge.

na toj livadi prije izgradnje tvornice bilo stanište zaštićene biljne vrste kockavica[186] što je kod intervjuiranja skupine stanovnika koji žive u neposrednoj blizini tvornice spomenuo i jedan stanovnik.

Na upit je li bilo pritužbi na rad tvornice od strane građana koji žive u blizini, ispitanik navodi da, kao predstavnik ekološke udruge, nije zaprimio pritužbe građana na rad promatrane tvornice što se vidi u njegovoj izjavi: *Što se nas tiče, ne, nije bilo pritužbi*.

Kao korist tvornice *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* za Grad Zabok navodi sljedeće:

„Definitivno zapošljavanje domicilnog stanovništva, što je u današnje vrijeme vrlo pozitivno. Znam ljude koji rade unutra, Zabočana, mojih prijatelja. Koristi za društvenu zajednicu jer znam da sufinancirate civilno društvo u znatnim količinama novca, a i vjerojatno proračun Grada Zaboka ima neku korist. Znači, ima ekonomske i društvene koristi, definitivno da."

Na pitanje, koje su po njegovom mišljenju, potencijalne štete od rada tvornice, navodi da ih nema:

„Mislim da ih nema. Vidim da je tvornica lijepo uređena, bio sam unutra, i pazi se, i kontejneri - sve je u redu."

Iz izjave se može zaključiti, da iz perspektive predstavnika ekološke udruge nema potencijalnih šteta od rada tvornice na lokalnu zajednicu, što isto, u svojim izjavama, navode i predstavnici Uprave tvornice.

Na upit je li ostvarena suradnja između udruge i predstavnika tvornice, ispitanik navodi da je suradnja ostvarena i da je ista zadovoljavajuća.

Kako bi se dobio uvid u rad drugih tvornica u Zaboku, od ispitanika se tražilo da se osvrne na aspekte života u Zaboku uzimajući u obzir poslovanje različitih tvornica te navodeći koliko je upoznat s njihovim radom i utjecajem na okoliš:

„Pa u Zaboku ima jako malo tvornica. Dunapack je klasični primjer tvornice, a ostalo su sve više neke uslužne djelatnosti, neću se dotaknuti zbrinjavanja otpada…. Proizvodnih imamo u Tisanić Jarku, proizvodnja metalne galanterije, to je isto katastrofa. Definitivno ne ulažu ništa u zaštitu okoliša, međutim uvijek se postavlja objašnjenje za sve, čuvanje radnih mjesta što više

[186] Kockavica (Fritillaria) biljni je rod iz porodice ljiljanovki. U svijetu je poznato preko 100 vrsta, a u Hrvatskoj samoniklo rastu tri vrste. Na vlažnim nizinskim livadama raste ugrožena vrsta obična kockavica *(Fritillaria meleagris)* koja je zakonom zaštićena. Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Kockavica (pristupljeno 27.1.2019.)

ne bi trebalo biti primarno jer postoje sredstva za ublažavanje ekoloških posljedica. Dekor nešto sitno radi, ali mislim da oni više ne zagađuju, jedino me brine informacija da bi tamo trebala biti spalionica otpada. A Regeneracija, nešto radi, ali budući da je sad sve to zatvoreno ne znam koliko su utjecaji na tok Krapinice, nekada, kad je bio kanal, vidjelo se ono što se nije smjelo, a sad ne znam.“

Predstavnik udruge je otvoreno pričao i dao osvrt na stanje vezano uz zaštitu okoliša pojedinih proizvodnih poduzeća u gradu Zaboku.

Na upit je li bilo pritužbi građana na rad tih tvornica, ispitanik odgovara:

„Da, da bilo je. Stanovništvo naselja Tisanić Jarka je ogorčeno, definitivno izlijevaju kemikalije s kojima rade u potok koji teče do rijeke Krapinice, ulijeva se zapravo u Krapinicu. Za poduzeće Regeneracija sad ne znam, ali oni isto obrađuju tekstil i svašta... i vjerojatno imaju utjecaj na okoliš… ljudi su se i prije žalili na rad Regeneracije.“

„Problem je i spora reakcija inspekcije, npr. imali smo pojavu bijele vode u potoku kod naselja Tisanić Jarka i pozvali smo inspekciju i, dok oni dođu, prođu dva, tri dana, a ne priznaju analizu uzorka da mi sami uzmemo...“

Iz intervjua se može zaključiti da je generalni stav ekološke udruge prema tvornici pozitivan, smatraju da tvornica svojim poslovanjem ostvaruje ekonomske i društvene koristi uvažavajući zaštitu okoliša te je odgovorna prema svima trima sastavnicama koncepta održivog razvoja.

c) Predstavnik Grada Zaboka (G1)

Kod intervjuiranja predstavnika Grada Zaboka, valja spomenuti da je ispitanik jako dobro upoznao rad same tvornice i to od njezinih početaka pa sve do danas, aktivno sudjelujući u raznim odlukama vezanih uz izgradnju, a kasnije i dogradnju iste. Stoga je na prvo pitanje, da objasni koliko je bio upoznat s izgradnjom tvornice 2003. godine, te zašto je odabrana ova lokacija na kojoj se danas nalazi tvornica, dao vrlo iscrpan odgovor, a u nastavku su navedeni najvažniji dijelovi intervjua:

„...Nakon prvog razgovora s projektantom kod mene, drugi razgovor je bio s NN[187] koji je nakon dva razgovora i potencijalnog utanačenja da bi bila moguća izgradnja tvornice u

[187] Ime zaštićeno radi osiguranja anonimnosti

Zaboku, organizirao dolazak direktora iz Budimpešte gdje smo imali razgovor i nakon toga smo došli na potencijalnu lokaciju i konačnu lokaciju, gdje je rečeno koju kvadraturu trebaju, što trebaju, otprilike u kojem smjeru će se kretati ta investicija... Mi (Grad) smo preuzeli tad obavezu da ćemo biti posrednici u odnosu budući da je sve privatno zemljište u Zaboku i da ćemo zastupati u tom postupku s jedne strane interes investitora, da ne bude ucijenjen i doveden u situaciju da mu negdje zapne, i s druge strane interes građana, vlasnika zemljišta, da oni ne budu oštećeni…"

Kako bi uopće zaživjela ideja o izgradnji internacionalne tvornice na ovom prostoru, točnije gradu Zaboku, presudila je dobra volja i angažiranost Grada u tom projektu, što je na kraju završilo pozitivnim odgovorom investitora da se tvornica gradi u Zaboku.

„Kad je napokon to krenulo u završnu fazu i prije građevinske dozvole, Grad je preuzeo obvezu da će do početka rada tvornice napraviti prilaznu cestu koja će do trenutka otvaranja tvornice biti asfaltirana i uređena i to smo ispoštovali. Uglavnom, danas mi se čini da je samo odvijanje gradnje bilo gotovo bez problema. Ono što je najbitnije, naučili smo nešto kroz početak te velike investicije, da bez obzira što grad nema nikakve nadležnosti oko građevinskih dozvola i svih ostalih pratećih stvari i priključaka, ali smo kao Grad koordinirali sa svim subjektima i dobavljačima energije (vode, plina, struje) i na taj način izbjegli moguće probleme kojih uvijek ima, a pogotovo ih ima u situacijama kad se pojavljuje nešto što na ovom teritoriju nije postojalo. Znači pametna industrija."

Iz navedenog se može zaključiti da je u interesu poglavarstva Grada Zaboka i lokalne vlasti bilo privući investitora da upravo u tom gradu sagradi, kako je rekao „pametnu industriju" te su poduzeli sve u njihovoj nadležnosti da se taj projekt realizira. Nastavno na izjave predstavnika Uprave tvornice koji su tijekom svojih intervjua pohvalili angažman i suradnju gradske vlasti od samih početaka, jasno je da je taj čimbenik pozitivno utjecao na odluku da investitor realizira *greenfield* projekt izgradnje tvornice upravo u Gradu Zaboku.

Koliko je ispitanik vjerovao da je proizvodnja ono što gradu treba, može se vidjeti u njegovoj izjavi: „*Jedino, ja sam iz stare škole ekonomske, ono što priznajem u ekonomiji jest da se u proizvodnji jedino stvara novostvorena vrijednost i sve što je vezano uz proizvodnju podržat ćemo, pomoći ćemo i borit ćemo se da proizvodnja dođe. Jer proizvodnja najdulje opstaje, trgovina, ako je dvije godine u minusu, odlazi…"*

Na upit kako su lokalni stanovnici bili upoznati o planiranoj investiciji izgradnje tvornice, ispitanik navodi da su se stanovnici obavještavali putem lokalnih medija, tadašnjeg *Radio Zaboka*, dopisništva *Večernjeg* i *Jutarnjeg lista*, a kasnije i putem *Zagorskog lista*.

Na pitanje, kakav je bio stav građana po pitanju gradnje tvornice, ispitanik odgovara:

„Mogu reći, s jedne strane bilo je malo skepse baš zbog te nove tehnologije koja se pojavila i koja nije u tradiciji ovog dijela Zagorja, dakle tekstil ili u toj branši. Pogotovo, u tom trenutku mi nismo mogli ići sa shemom „Delamo tvornicu, svi bute našli posel" jer limitiran si tehnologijom i konkretnim znanjem. Stoga nismo imali taj eko efekt, bravo, idemo svi raditi dolje, međutim po meni sad još i bolje, jer smo tiho ušli na velika vrata."

Ispitanik je pohvalio organizaciju tvornice u smislu otpreme proizvodnog asortimana, ali istaknuo i podatak koliko je to u količinskom smislu značajno što je mogao zamijetiti u trenucima proširenja hale 2014. godine:

„... kad je Dunapack krenuo u ovu investiciju proširenja 2014., primijetio sam kak je firma dobro organizirana. Naime, viđao sam inače kako kamioni dolaze u firmu, 2 - 3 šlepera stoje i čekaju utovar, no onda dođe ta investicija, proširenje tvornice i onda ti kamioni ne mogu ući u taj prostor, i onda ustanoviš da je pun Zabok šlepera i kamiona, prema informaciji direktora 60-ak dnevno i na kraju spoznaš koja je to količina proizvoda koja izlazi iz te tvornice."

Na pitanje kako je izgradnja tvornice utjecala na razvoj infrastrukture Grada Zaboka, ispitanik odgovara:

„Direktno ne, osim što smo mi (Grad Zabok) izgradili prilaznu cestu (Trebež) prema tvornici i riješili odvodnju."

Nastavno na proširenje tvornice, ispitaniku je postavljeno pitanje, je li po njegovom saznanju, u vrijeme radova 2014. godine, bilo kakvih reakcija građana u smislu da ih je nešto smetalo, možda zakrčenost prilazne ceste Trebež kamionima?

„Ne, nije ih ništa smetalo jer su i ti vozači koji su dolazili, nastojali da to njihovo čekanje i parkiranje ne izazove probleme drugima. Tu bih istaknuo opet dobru organizaciju ljudi iz tvornice koji su vozačima davali naputke i upućivali ih na to da će morati čekati u kamionima van kruga tvornice. Nije bilo nikakvih anonimnih prijava građana prema policiji ni tada, ni općenito od početka rada tvornice."

Međutim, ispitanik je naveo da je od strane nekih građana bilo reakcije, ali na ispuštanje pare:

„Jedno vrijeme je bilo negodovanje građana iz susjedstva na ispuštanje pare.“

O općenitom utjecaju tvornice na razvoj grada, ispitanik je naveo sljedeći stav:

„Kroz komunalnu uslugu koju plaćaš za odvodnju, isplate plaća zaposlenicima, realiziranje ugostiteljskih usluga, korištenje smještaja jer ste multinacionalna tvrtka, zatim kroz davanja civilnom društvu, sportskim klubovima, crkvi… sve to je teško mjeriti i u svakom slučaju pozitivno. Kad čitaš npr. ekonomsku periodiku koja se bavi tehnologijom i kad vidiš da se spominje Dunapack, to je benefit kojeg je teško naplatiti ili teško financijski izračunati.“

Kao i predstavnici Uprave tvornice, ispitanik je izuzetno zadovoljan ostvarenom suradnjom između tvornice i Grada, što je jedan od ključnih elemenata:

„…ja mogu reći izuzetno dobro … kad nešto tražimo uvijek su vrata otvorena i pozitivan je odgovor. Potvrda da smo napravili pravu stvar je sve ovo.“

Na upit, koje bi pozitivne efekte odnosno koristi u ovih 15 godina izdvojili od rada tvornice, ispitanik odgovara:

„Prvo kao Grad, to je najmanje komunalna naknada, pa čak i donacije zdravstvu i civilnom društvu, ali jedna firma koja uredno radi, povećava proizvodnju, zapošljava i plaća državi poreze, doprinose, mislim da je to ono što bi svatko, kad bi razgovarao o bilo kojoj investiciji, rekao što je iza toga.“

Budući da je ispitanik od samih početaka uključen u sve faze gradnje tvornice, na neki je način i emotivno vezan za istu, a u njegovoj izjavi vidi se kako tvornicu doživljava:

„Kad smo počinjali, govorim mi, jer Dunapack doživljavam na neki način kao familiju, da smo započeli sa milijun i pol kvadrata mjesečno, i kad smo ih dostigli, to je bilo odlično, a da bi danas to bilo na 8 do 10 milijuna, da se prešlo granicu od 143 zaposlena, da je to danas 200-tinjak, da je na ugled i čast i investitora, ali i svih nas koji smo bili uključeni. I u ekološkom i svakom drugom smislu, tvornica je bila čitavo vrijeme pozitivan primjer u odnosu na okoliš.“

Ispitanik o radu tvornice ima izrazito pozitivno mišljenje i kao predstavnik Grada nije doživio nikakvu neugodnu situaciju vezanu uz poslovanje iste svih ovih 15 godina koliko je tvornica na ovom prostoru.

„I meni, s obzirom na osobno moje sudjelovanje u svemu tome je izuzetno pozitivno i važno, da tvornica nikad nije bila predmet bilo kakvih afera, skandala, bilo kakvih negativnih napisa u novinama, prisutna je samozatajnost što je klasika s proizvodnim firmama… Tako da, i ono što je dograđivano, kao druga faza proizvodnje, i ono što je najavljeno u budućim investicijama zapravo je nama koji smo u tome sudjelovali najveći znak zahvalnosti i najveće priznanje. Jer je sve ono što smo tada u poštenom, i pomalo naivnom uvjerenju obećavali ljudima da će biti, realizirano, odnosno i više od toga.“

Ispitanik smatra da ne postoje potencijalne štete ili smetnje od rada tvornice i ponovno pohvaljuje odličnu suradnju:

„Mislim da je rijetko koja tvornica takvog kapaciteta i takve veličine samozatajna, ne samo u ovom smislu nego u smislu postojanja. Nikakvih negativnih, neću reći efekata nego pojava ili incidenata nije bilo koje bi bile razlog da onda veli čovjek je li vam baš to trebalo. Apsolutno ne, odlična je suradnja…“

Kao predstavniku Grada Zaboka, važno mu je poslovanje i drugih tvrtki u Zaboku, naročito onih proizvodnih. Stoga je, na kraju intervjua, dao svoj osvrt na poslovanje drugih tvornica na području Grada:

„Regeneracija ima isto proizvodnju, drago nam je da su opstali, ali u puno manjem obimu nego su bili. Regeneracija je inače nastala kao pomoćni pogon ZIVT-a koji se smatra majkom industrije u Zaboku. Dekor radi, ali isto ne u onom opsegu kao što je bilo prije 90-ih. Ali i druge manje firme, od Meditexa, Tepexa, isto proizvodne tvrtke i, što je najbitnije, šire se. Pokušavamo svaki dan riješiti problem širenja,…. pokušavamo pomoći i, kao što sam rekao, prioritet su nam te proizvodne tvrtke i odlazak bilo koje za nas je poraz.“

I na kraju intervjua, na pitanje što bi tvornica mogla više napraviti za Grad Zabok, a time i za lokalnu zajednicu naveo je veće financijsko učešće nego što je to bilo do sada u vidu novčanih donacija i potpora rada Udruga, sportskih klubova i sl.

d) Skupina stanovnika koji žive u neposrednoj blizini tvornice (SB1-SB10)

Sudionici ove skupine ispitanika, žive u kućama s čijih se prozora vidi tvornica. Upoznati su s radom tvornice od samog njenog početka djelovanja budući da na tim adresama žive više od 15 godina, a neki od njih i od rođenja. Svi se sjećaju početka gradnje tvornice 2003. godine i bili su upoznati da je u planu gradnja tvornice „papira" stranog investitora.

„Kao stanovnici bili smo upućeni da će se graditi tvornica, u biti Grad je obavijestio da će se graditi tvornica i rekli su da neće bučiti, da neće biti zagađenja, da će to biti, ajmo reći neka kulturna, fina tvornica i sve je u redu." (SB 9)

Nije bilo otpora od strane stanovnika jer su u toj investiciji vidjeli priliku za zapošljavanje lokalnog stanovništva, ali i razvoj sredine u kojoj žive što se može primijetiti i iz njihovih odgovora.

„U ovoj situaciji je bilo pozitivno da se nešto gradi jer je tu onda mogućnost zapošljavanja,... već se onda najavljivalo i s gradonačelnikom smo razgovarali da će biti i zapošljavanja domicilnog stanovništva, tako da možemo takve odluke samo pozdraviti. I samo mjesto opet će imati od toga koristi, od komunalnih naknada u svemu tome, tako da svaka radnja koja se tako radi je pozitivno djelo na čitavo okruženje, a ne samo na pojedince." (SB 6)

„...u svakom slučaju to je bila velika investicija u Gradu Zaboku nakon 30 - 40 godina što se tiče proizvodnog dijela."(SB 3)

Tri ispitanika su posjedovala zemlju na mjestu gdje je sada tvornica. Da je bilo poteškoća u pregovaranjima s vlasnicima zemljišta i da je zbog toga bilo dvojbe hoće li se uopće graditi tvornica, govori ispitanik koji je u to vrijeme bio zaposlen u poglavarstvu Grada Zaboka.

„Bio sam tada u poglavarstvu i bio sam aktivno uključen kod nabave zemljišta, radilo se otprilike o tridesetak vlasnika zemljišta i bilo je pitanje bude - ne bude izgradnje. Prvenstveno je bio problem oko natezanja s vlasnicima zemljišta, prvenstveno s vlasnicima koji su imali zemlju u sredini gdje je tvornica jer su ucjenjivali nekim iznosima koji su bili iznad onog što je bilo dogovoreno s glavninom vlasnika koji su pristali na određene cijene." (SB 3)

Kada se govori o zadovoljstvu izborom lokacije na kojoj je izgrađena tvornica, stavovi ispitanika mogu se podijeliti u tri kategorije:

a) ispitanici (njih 4 od 10) koji smatraju da se tvornica, ali i cijela industrijska zona Grada Zaboka trebala smjestiti dalje od centra grada, bliže izlazu autoputa. Na tom mjestu bi radije da su se izgradile stambene zgrade jer, mišljenja su, da se Zabok nema kamo širiti.

„Razmišljala sam da bi bilo bolje da su dolje napravili stambenu nekakvu četvrt, par stambenih zgrada, pa neki park, a ne tvornice, jer ovo mi se čini baš u centru mjesta.„ (SB 2)

„Kao stanovnik Zaboka sam razmišljao, prije izgradnje tvornice, da se cijela ta poslovna zona, ne samo tvornica Dunapack, trebala premjestiti niže, bliže autocesti, a da se tu možda izgradi stambeni dio.“ (SB 6)

„Smatram da se industrijska zona treba premjestiti jer je preblizu kuća. Također, na mjestu gdje je sada tvornica bilo je stanište zaštićene biljne vrste kockavica.“ (SB 5)

b) ispitanici (njih 2 od 10) koji su neutralnog stava, odnosno „pomirili“ su se s time da je tu locirana industrijska zona, pa tako i tvornica.

„Gledajte, ipak je ovo industrijska zona, nemamo mi kaj tu birati, navodno idu sad jedna do druge, nit s njom, nit bez nje, kak bi rekla. Bilo bi lijepo kad bi bila priroda, ali nemamo nikakvu, niš nam ne smeta.“ (SB 7)

c) ispitanici (njih 4 od 10) koji se slažu s izborom lokacije na kojoj se nalazi tvornica jer je to zemljište prije izgradnje tvornice bilo zapušteno i vizualno neprivlačno. Također, smatraju da je tu ionako industrijska zona i logično im je da je tvornica tu locirana.

„To je industrijska zona i tak to mora biti, za to je napravljena, nije preblizu kuća, a blizu je centra. Tvornica ne zagađuje, ne stvara preveliku buku i na dobroj je lokaciji.“ (SB 10)

„Lokacija mi je ok, nije šikara.“ (SB 4)

„Nisam baš o tome razmišljala, pa ne znam di uopće ima mjesta da se tako nešto napravi, mislim da je sve ok, ne smeta mi vizualno.“ (SB 9)

„Nekada je to bila čista pustopoljina, puna drača, jer su to ljudi jedanput godišnje kosili, i to je dosta neugledno izgledalo, sada je uzdržavan okoliš, urbanizirano je i sada to puno ljepše izgleda“. (SB 3)

Budući da ispitanici žive u blizini tvornice, željelo se saznati kako izgleda njihov svakodnevni život, odnosno, utječe li rad tvornice na njihovu svakodnevnicu. Također, trebali su navesti primjećuju li kakvu razliku u radu tvornice danju, odnosno noću.

Što se tiče ovog pitanja, stavovi su 9 od 10 ispitanika(njih 90%) da tvornica nema posebnog utjecaja na njihovu svakodnevnicu.

„Tvornica ne utječe na moj svakodnevni život.“ (SB 4)

„Ne, nema nikakav utjecaj na moju svakodnevnicu, niti je to tvornica koja bi stvarala veliku buku, niti je prisutno kakvo zagađenje, barem ja, čitavo to vrijeme nisam primijetio ni zagađenje, ni buku, tako da, što se tog tiče, mislim da nema nikakvog utjecaja, pogotovo negativnog na naše življenje u blizini.“ (SB 5)

„Rad tvornice ne utječe na moju svakodnevnicu, pa čujte moje je mišljenje da ljudi moraju negdje raditi.“ *(SB 8)*

Jedan je ispitanik naveo utjecaj, ne samo tvornice *Valoviti papir Dunapack d.o.o.*, već i ostalih objekata u industrijskoj zoni, kao i blizinu željezničke pruge, na njegov noćni mir.

„Ja... ovaj čujem čak kad razgovaraju vani, ispred tvornice, jer je to 100 metra, praktički, zračne linije do moje kuće. I onda sama blizina i vlaka i toga svega, nema više noćnog mira, sve je osvijetljeno, moramo svi zamračivati da bismo mogli u miru zaspati… sve su se tu tvornice izgradile, baš, po meni, u prevelikoj blizini obiteljskih kuća i centra Zaboka.“ (SB 1)

Budući da je rad tvornice organiziran u tri smjene,[188] stanovnicima je postavljeno pitanje primjećuju li u svojoj svakodnevici razliku u radu tvornice danju, odnosno noću.

Stavovi ispitanika su da ne primjećuju neku veću razliku između rada tvornice danju, odnosno noću iz razloga što je polovica ispitanika zaposlena pa ih tijekom dana niti nema kod kuće. Što se ostalih tiče, njih 3 od 10 navodi da se prije noću znalo čuti ispuštanje pare iz tvornice, no to se sada riješilo i više im to ne smeta.

„Ne primjećujem buku, ni razliku između rada tvornice danju odnosno noću.“ (SB 10)

„Noću je prije bila buka zbog ispuštanja pare, no to je sada riješeno.“ (SB 5)

[188] Nedjeljom i praznikom tvornica ne radi, subotom po potrebi

Što se tiče potencijalnih smetnji od rada tvornice, samo jedan ispitanik smatra da rad tvornice noću remeti njegov noćni mir (prema riječima ispitanika zbog zvukova koji dopiru iz tvornice, naročito ljeti kada se kroz otvorene utovarne rampe čuje zvučna signalizacija viličara, kao i glasovi radnika dok razgovaraju te upaljena svjetla).

S druge strane, ostali ispitanici noću ne primjećuju buku od rada tvornice.

„S*tvarno su tihi, ja ne znam dal oni tolko paze da ne buče." (SB 9)*

„Noću ne primjećujem nikakve zvukove od rada tvornice." (SB 2)

Kada je od ispitanika traženo da navedu koje potencijalne smetnje primjećuju u radu tvornice, osim jednog ispitanika, koji se žalio na zvukove noću, svi ostali su stava da nema potencijalnih smetnji. Naravno, kao što je već ranije u tekstu navedeno, troje ispitanika navelo je da je prije nekoliko godina bio problem s ispuštanjem pare tijekom noći koja je tom prilikom stvarala buku, no sada je to, kako navode, riješeno.

„Ne primjećujem ništa kao potencijalnu smetnju ili štetu od rada tvornice." *(SB 3)*

„Što se tiče mene i moje obitelji, ja ne vidim smetnje." (SB 6)

Gotovo svi ispitanici imaju zajednički stav da je potencijalna korist od rada tvornice zapošljavanje ljudi, naročito domaćih, te dobro poslovanje iste – što primjećuju iz toga koliko kamiona dnevno dolazi u tvornicu na utovar gotovih proizvoda.

„Definitivno da, ljudi su se zaposlili, koliko znam tvornica jako dobro posluje i to mi je baš drago." (SB 9)

„Da, puno se ljudi tu naših domaćih zaposlilo i stvarno rade i čini mi se da imaju posla." (SB 2)

Dvojica ispitanika izrazila su mogućnost da im se jednog dana i djeca zaposle u toj tvornici budući da stanuju u blizini.

„Imam djecu, školuju se, možda se jednog dana mogu i zaposliti u toj tvornici." (SB 6)

„Koristi od tvornice, da, naravno, djeca moja idu na fakultet, jedan u gimnaziju, možda danas - sutra postoji mogućnost da se tu zaposle, blizu im je." (SB 10)

Tvornica je, prema mišljenjima ispitanika, imala određeni utjecaj na razvoj lokalne infrastrukture.

„Mislim da je djelovalo pozitivno, sukladno tome produžila se i ta industrijska zona, druge su se firme poslije izgrađivale, znači ipak je to unijelo neki pozitivan učinak, pa i na prihode lokalne samouprave je to djelovalo, da se može komunalna infrastruktura poboljšavati, naravno s većim prihodima kojima doprinosi tvornica." (SB 6)

„Ja vjerujem da je, nekakve kanalizacije su se radile i kanal se neki radio, čini mi se za oborinske vode." (SB 2)

„Vjerojatno je, ali nisam u to upućen." (SB 10)

Gotovo svi ispitanici poznaju nekog tko im je zaposlen u tvornici, bilo da su članovi obitelji, prijatelji ili poznanici i većinom su to osobe iz Zaboka i okolice. Međutim, jedan je ispitanik naveo da bi ipak trebalo raditi više „domaćih" ljudi aludirajući na stanovnike grada Zaboka.

„Poznajem dosta njih koji rade u toj tvornici, i onih koji su van Zaboka, a i onih koji su mi susjedi, bliži, dalji i koji imaju pozitivno mišljenje." (SB 6)

„Poznajem par ljudi koji rade u tvornici, i da iz Zaboka su, ali im je velika zamjerka kaj ne radi više domaćih ljudi…" (SB 10)

Ispitanicima je dana mogućnost dati neki dodatni komentar za kraj intervjua:

„Nek se šire, nek zaposle još više ljudi, nek idu samo dalje, meni apsolutno ne smeta." (SB 9)

„Smatram da rukovodstvo tvornice radi dobro, vidim da se ide u proširenje, rade na poboljšanju sveg tog, čujem da su se i primanja poboljšala, i po meni je to dobro da se ide na proširenje, pogotovo ako ima prostora, a ima, mogućnost zaposlenja ljudi i bit će bolje, a koliko vidim da i na ekologiji tvornica dosta radi, da imaju čisto sve tu, da drže reda u okolišu." (SB 6)

Zaključno, prezentirani su pozitivni komentari od strane intervjuiranih stanovnika koji žive u blizini, na rad same tvornice i nije dan nijedan negativan komentar koji se odnosi na poslovanje. Ono što su pojedinci naveli kao „smetnju", prvenstveno je zvuk prilikom ispuštanja vodene pare iz kotlovnice zbog koje su se neki stanovnici žalili prije nekoliko godina jer nisu znali o čemu se točno radi. Problem je tada riješen i više nije prisutan – što su intervjuirani i sami potvrdili tijekom razgovora.

e) Skupina stanovnika koja žive u okolnim naseljima: Gubaševo, Pavlovec Zabočki, Repovec i Zabok (SO1- SO6)

Sudionici ove skupine ispitanika odabrani su slučajnim odabirom, svi su iz naselja koja spadaju pod Grad Zabok, međutim, žive u domovima udaljenijim od tvornice te su kontaktirani telefonskim putem ili direktnim dolaskom u njihov dom.

Svi sudionici upoznati su s djelatnošću tvornice, neki, doduše, raspolažu oskudnim informacijama dok se stariji ispitanici sjećaju početka gradnje tvornice 2003. godine.

„Sjećam se početka gradnje tvornice, čuli smo da se radi tvornica papira, da je to strani ulagač, i onda smo čekali da vidimo kak bu to izgledalo.“ (SO 4)

Što se tiče izbora lokacije, četvoro ispitanika (od njih 6) mišljenja je da je tvornica na lokaciji na kojoj treba biti budući da je u industrijskoj zoni Grada Zaboka.

„Mislim da je tvornica na dobroj lokaciji, što se mene tiče, ne vidim da stvara neke probleme, u toj zoni je gdje su i drugi veliki centri.“ (SO 1)

„Lokacija je meni super, nije u centru Zaboka.“ (SO 2)

„Ima smisla da je lokacija odabrana tu gdje je, jer je blizu željeznička pruga zbog dovoza i odvoza i jer je Zabok sjecište prometnica, blizu je Zagreb, i to je bitno za tvornicu s obzirom na to čime se bavi i što proizvodi“. (SO 4)

Dvoje je ispitanika navelo da bi cijelu tu industrijsku zonu trebalo preseliti dalje od centra jer se stambena zona Zaboka, prema njihovom mišljenju, sada nema kamo širiti.

„Cijela industrijska zona se trebala premjestiti „prek ceste“, odnosno između autoputa i industrijske ceste, a ovdje napraviti stambeno naselje“. (SO 4)

„Iskreno, moje mišljenje je, a mislim da je i mišljenje većine, da je malo preblizu gradu.“ (SO 5)

Na upit, primjećuju li bilo kakav utjecaj rada tvornice na njihovu svakodnevnicu, 5 ispitanika navodi da ne primjećuje nikakav utjecaj dok jedan ispitanik, koji ima svoju privatnu radnju, navodi pozitivan utjecaj, u smislu da dolaze zaposlenice tvornice k njemu na razne kozmetičke tretmane.

„P*a ne, uopće to ne registriram više, već je tu sastavni dio okoline, uklopili su se dobro.“* (SO6)

„Indirektno da, važno mi je da tvornica radi, ne samo Dunapack, već bilo koja druga tvornica, jer klijentice koje tamo rade i dobivaju plaću, dolaze kod mene u salon na razne tretmane.“ (SO 2)

Od ispitanika je traženo da navedu smatraju li da od poslovanja tvornice postoje određene koristi, i ako da, koje su to:

„N*aravno, znači direktno za razvoj grada, za razvoj industrijske zone, rad dobre firme gdje rade ljudi je plus, da ljudi zarađuju, da firma radi dobro, i bitno da se tvornica drži standarda kojih se mora držati, to je ljudima jako bitno*.“ (SO 2)

„Da, prvenstveno za ljude koji tamo rade.“ (SO3)

„Postoje naravno, za lokalnu zajednicu jer zapošljava veliki broj ljudi.“ (SO5)

„Pa da, veliki broj zaposlenika, nešto čak i mojih bivših kolega i učenika, i drago mi je da su se tu zaposlili.“ (SO6)

Svi su ispitanici naveli prvenstveno zapošljavanje ljudi kao najveću korist rada tvornice.

Na upit da se izjasne postoje li, po njihovom mišljenju, potencijalne štete od rada tvornice, prema izjavama ispitanika može se uočiti da zbog nepoznavanja tehnologije rada same tvornice, smatraju da bi (kao i svaka druga) tvornica mogla imati neki štetan utjecaj, međutim, osobno nisu primijetili ništa, već se radi o pretpostavkama.

„M*ožda otpad, mene je uvijek zanimalo kod Dunapacka, budući da proizvodi taj papir i karton, kud ide sa svim tim papirnatim otpadom koji nastaje jer nekam to mora ići“.* (SO2)

„Pa od svake tvornice postoje potencijalne štete, npr. proizvodi otpad, ali nisam primijetila ništa.“ (SO3)

„Nisam upoznata s tehnologijom proizvodnje, i ispuštaju li kakvu otpadnu vodu u Krapinicu. Dakle, ne mogu o tome ništa diskutirati kad ne znam. No vjerujem da su ljudi koji su došli iz svijeta ipak provjerili i dobili odobrenja kaj i s čim rade i kak to koriste i da baš ne bi ugrožavali okoliš u kojem jesu.“ (SO4)

Budući da je tvornica blizu stambenih objekata smatraju da bi stanovnici već reagirali da se nešto loše događa u njihovoj blizini, a da je uzrokovano djelatnošću tvornice.

„Pa ne znam, iskreno mislim da ne, nisam čital nikakva istraživanja da li ste zagađivači ili niste, ali vjerojatno bi već netko reagiral da jeste.“ (SO6)

„Tvornica je blizu centra (kojih stotinjak metara) i ljudi bi sigurno reagirali da nešto ne štima“. (SO2)

Na upit, poznaju li zaposlenike koji rade u tvornici, svi ispitanici poznaju barem jednu osobu koja tamo radi, a da živi u Zaboku.

Znam ljude koji rade u tvornici koji su iz Zaboka i sela oko Zaboka, da, domaći ljudi. (SO2)

Poznajem dvoje ljudi koji rade u tvornici, jedan je iz Zaboka. (SO5)

Jako puno ljudi poznajem, uglavnom klijenata, s obzirom na posao koji obavljam, koji rade u toj tvornici i koji hvale tvornicu.“ (SO1)

Na upit koliko su upoznati s radom drugih tvornica u gradu, uglavnom su slabo upoznati ili uopće nisu.

„Koliko ja znam, produktivnost im je vrlo mala, Regeneracija čisto preživljava, njihov obim posla se smanjio sigurno sa 100 na 20 % kako su oni nekad radili, isto tako i Dekor, nešto malo…“ (SO4)

Koliko je utjecaj tvornica *ZIVT* imala na razvoj Grada, može se uočiti iz sljedeće izjave:

„Ja se sjećam, nekada, kad je ZIVT radio, bilo je 1300 ljudi, kad su išli u smjenu nisi mogao preko ceste prijeći … to je išlo ljudi i ljudi. ZIVT je stvorio ovu regiju, iz koje su se razvili Regeneracija i Dekor i Zivtex, i sve ove zazidane kuće kaj vidite to su Zivtove plaće bile jer su se ljudi zaposlili, bila je mogućnost dizanja kredita i počeli su se graditi kućice… “[189]

Za kraj intervjua, jedan je ispitanik imao potrebu dati dodatni komentar:

„Svaki put kad prolazim autom kraj Dunapacka komentiram sa svojima u autu kak delaju, kak imaju posla i kak je super da je ta firma došla u Zabok.“ (SO1)

[189] Majka ispitanice cijeli je svoj radni vijek radila u ZIVT-u

Nakon analize i interpretacije rezultata intervjua svih sudionika, u tablici 20. sumarno su prikazani stavovi ispitanika po temama razgovora.

Tablica 20. Sumarni prikaz stavova ispitanika po glavnim temama

TEMA	STAV PREDSTAVNIKA GRADA (G1)	STAV UPRAVE TVORNICE (U1-U3)	STAV STANOVNIKA KOJI ŽIVE U BLIZINI (SB1-SB10)	STAV STANOVNIKA IZ OKOLICE (SO1-SO6)	STAV PREDSTAVNIKA UDRUGE ZA ZAŠTITU OKOLIŠA (Z1)
Izbor lokacije tvornice	Pozitivan	Pozitivan	50 % pozitivan 50% negativan	Neutralan do Pozitivan	Djelomično negativan
Upoznatost sa poslovanjem tvornice	Detaljno upoznati	-	Uglavnom upoznati	Djelomično upoznati	Upoznati
Ekološki učinak tvornice na okolinu	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan
Ekonomske i socijalne koristi od rada tvornice na mjesto	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan	Pozitivan
Potencijalne smetnje od rada tvornice	Ne postoje	Ne postoje	Djelomično /zvukovi noću	Ne postoje	Ne postoje
Utjecaj tvornice na razvoj infrastrukture	Djelomično	Djelomično	Djelomično	Djelomično	Djelomično
Suradnja predstavnika tvornice sa lokalnom zajednicom (Grad, udruga)	Pozitivan	Pozitivan	Nisu upoznati	Nisu upoznati	Pozitivan
Utjecaj tvornice na svakodnevni život stanovnika	Nisu upoznati	Nisu upoznati	Nema utjecaj	Djelomičan utjecaj - u pozitivnom smislu (indirektno kroz korištenje raznih usluga koje zaposlenici tvornice kod ispitanika plaćaju)	Nema utjecaj

U nastavku rada, slijedi rasprava o rezultatima istraživanja.

5.3. Rasprava o rezultatima istraživanja

Budući da je temeljni cilj ovog rada proučavanje koncepta razvoja tvornice za proizvodnju valovitog papira i njenih utjecaja na lokalni i širi okoliš, pokušalo se različitim metodama istražiti i utvrditi koje su posljedice i učinci, bilo pozitivne ili pak negativne, nastale aktivnošću tvornice u Zaboku.

Društveno-gospodarski razvoj u ovom radu shvaćen je u smislu **triju dimenzija** održivog razvoja - ekonomsku, društvenu i ekološku gdje je na ovu posljednju ujedno stavljen i najveći naglasak s obzirom na proizvodnu djelatnost tvornice, a time i na očiti utjecaj na okoliš.

Usporedbom rezultata dobivenih metodom analize sadržaja različitih dokumenata te analizom rezultata terenskog istraživanja, pokušat će se zaokružiti slika utjecaja, odnosno učinaka tvornice kroz društvene, ekonomske i ekološke aspekte održivog razvoja, odnosno društveno odgovornog poslovanja.

5.3.1. Učinci vezani uz ekonomsku održivost

Što se tiče usmjerenosti poduzeća na ekonomsku održivost, prema istraživanju Indeksa društveno odgovornog poslovanja za 2017. godinu, rezultat koji je tvornica ostvarila iznosio je maksimalnih 100 bodova (vidi tablicu 15). Istraživanja iz ovog područja uključivala su pitanja vezana uz definiranu misiju, viziju, proces strateškog planiranja, prihod po zaposlenom, bruto novoostvarenu vrijednost poduzeća te udio izvoza u ukupnom prihodu.

Opisom tvornice i samog tehnološkog procesa (vidi poglavlje 3.) može se primijetiti da cijela Grupa (u čijem se vlasništvu nalazi tvornica) u svom poslovanju primjenjuje koncept kružnog gospodarstva, odnosno cirkularne ekonomije čime se bavi industrijska ekologija (vidi poglavlje 2.3). Na taj se način, osim pozitivnih efekata na okoliš i zajednicu (detaljnije u potpoglavljima 5.3.2 i 5.3.3), ostvaruju pozitivni efekti na sam biznis u vidu smanjenja troškova sirovine, ostvarivanja dohotka od prodaje nusproizvoda (u ovom

slučaju papir i karton iz procesa proizvodnje i prerade), a ujedno i smanjenja troškova zbrinjavanja otpada.

Ekonomskoj održivosti pridonosi kontinuirani rast proizvodnje (tablica 8) zbog čega je bila potrebna investicija u iznosu od 10,5 milijuna eura u modernizaciju tehnološkog procesa i proširenje proizvodnog i skladišnog prostora (što se i realiziralo 2014. godine), kao i kontinuirani rast broja zaposlenih (tablica 10) gdje najveći broj zaposlenih dolazi sa područja grada Zaboka čime se potiče zapošljavanje okolnog stanovništva.

Da tvornica čini važan element u razvoju gospodarstva Grada Zaboka, može se uočiti analizom objavljenih tekstova lokalnog tjednika *Zagorski list*:

- 2011. godine tvrtka je prema prihodima ušla među 1000 najvećih kompanija u Hrvatskoj i dobitnica je nagrade Indeks DOP-a

- 2014. tvrtka je dobitnica Plakete Grada Zaboka za izuzetan doprinos razvoju gospodarstva Zaboka

- nalazi se među TOP 10 zagorskih poduzeća po dobiti u 2014. godini.

- tvrtka je dobitnik plakete Zlatna kuna za 2017. godinu u Krapinsko-zagorskoj županiji

Percepcija i stav svih sudionika istraživanja vezan uz ekonomske učinke tvornice na mjesto i okolicu generalno je pozitivan. Predstavnici Uprave tvornice vide isključivo pozitivne benefite i to kroz:

- dobre poslovne rezultate tvornice

- zapošljavanje lokalnog stanovništva

- redovito plaćanje poreza, raznih doprinosa te naknada kojima se indirektno preko proračuna pridonosi razvoju Grada

- korištenje usluga lokalnih tvrtki (raznih proizvodnih i uslužnih djelatnosti) čime promiču njihovo poslovanje i razvoj.

Što se tiče predstavnika Grada, pokazalo se da je sudionik te skupine istraživanja vrlo je detaljno upoznat s poslovanjem tvornice i to od samih početaka, odnosno od pregovaranja s investitorima oko izbora lokacije gdje je planirana gradnja tvornice. Grad je odmah na početku prepoznao potencijal koji je (buduća) tvornica nudila i ponudio investitorima suradnju, prvenstveno u vidu posredovanja oko kupnje zemljišta budući da se radilo o privatnom zemljištu od preko 35 vlasnika, odnosno posjednika zemljišta. Namjera tog posredovanja bila je, s jedne strane, zastupanje interesa investitora da ne bude ucijenjen od strane vlasnika zemljišta i ne odustane od investicije, a s druge strane interes građana, vlasnika zemljišta, da ne budu oštećeni otkupnom cijenom zemljišta. Osim navedenog, Grad je preuzeo obvezu izgradnje prilazne ceste prema tvornici te pomoć oko ishođenja svih potrebnih dozvola koje se bile preduvjet početku gradnje. Istu suradnju, ponudio je i u fazi proširivanja tvornice 2014. godine.

Istraživanjem je utvrđeno koje koristi Grad ima od tvornice:

- plaćanje komunalnih usluga
- isplata plaća zaposlenicima
- realizacija ugostiteljskih usluga
- korištenje smještaja za zaposlenike drugih tvornica budući da je tvornica dio internacionalne Grupe
- donacije civilnom društvu, sportskim klubovima, crkvi.

Vezano uz donacije, sudionik istraživanja (predstavnik Grada) smatra da tu postoji dodatni prostor za unapređenje odnosno da bi tvornica trebala izdvojiti veća financijska sredstva u vidu isplate novčanih donacija lokalnim udrugama, sportskim klubovima i sl. nego što je to bilo ranijih godina.

No, iznad svega, predstavnik Grada ističe pozitivnu reputaciju koju je tvornica svojim poslovanjem izgradila i koju je teško financijski izračunati. Tijekom intervjua više je puta ponovio da je ponosan što je ta investicija realizirana u gradu Zaboku.

Intervjuirajući obje skupine stanovnika, njihovi se stavovi, po pitanju koristi koje tvornica nudi, mogu sumirati u sljedeće elemente:

- zapošljavanje ljudi kao najvažniji dobitak - korist
- mogućnost zapošljavanja njihove djece u *Dunapacku* nakon završetka školovanja
- plaćanje komunalnih naknada i doprinosa Gradu

Predstavnik udruge za zaštitu okoliša stava je da od tvornice postoje određene ekonomske i društvene koristi u vidu zapošljavanja domicilnog stanovništva i sufinanciranja rada raznih udruga koje djeluju na području grada Zaboka.

Više o učincima vezanim uz društvenu komponentu održivog razvoja slijedi u nastavku.

5.3.2. Učinci vezani uz društvenu održivost i suradnju s lokalnom zajednicom

Kada se govori o učincima vezanim uz društvenu održivost i odnose sa zajednicom, prema istraživanju Indeksa društveno odgovornog poslovanja za 2017. godinu, rezultat koji je tvornica ostvarila bio je iznad prosjeka skupine (vidi tablicu br. 15). Istraživanje iz ovog područja uključivalo je pitanja vezana uglavnom uz donacije i sponzorstva, a neka od tih pitanja odnose se na udio donacija u ukupnom prihodu poduzeća, oblike nefinancijskih donacija, glavna područja doniranja, načine praćenja rezultata doniranih sredstava, kao i navođenje primjera društveno korisnog sponzorstva. U ovo područje društveno odgovornih odnosa sa zajednicom spada i lobiranje i javno zagovaranje u smislu stajališta tvrtke oko lobiranja, javnog zagovaranja i financiranja političkih stranaka te dio koji se odnosi na odgovorne politike raznolikosti i zaštite ljudskih prava. Tvrtka ima donesene određene dokumente i smjernice vezane uz politiku zaštite ljudskih prava te, na razini Grupe, doneseni *Kodeks ponašanja zaposlenika*[190] koji defnira Načela koje zaposlenici moraju poštovati .

Tvornica svojim djelovanjem potencira filantropsko načelo u poslovanju kao dio koncepta društveno odgovornog poslovanja. Analiza sadržaja tjednika *Zagorski list*, pokazala je da su se mogli naći članci u kojima se piše o donacijama tvrtke, bilo davanjem novčanih sredstava, bilo kupnjom medicinskih uređaja, namještaja i sl., kao i donacijama proizvoda iz vlastitog proizvodnog asortimana vrtićima i osnovnim školama. Donacije su uglavnom bile usmjerene

[190] Engl. *Code of Conduct* - isječak prve stranice nalazi se u prilogu ovog rada

subjektima koji djeluju na području grada Zaboka i bliže okolice. Također, pisalo se i o sponzorstvu prvoligaškog *Košarkaškog kluba Zabok* kojem tvrtka dugi niz godina financijski pomaže. Intervjuiranjem predstavnika Uprave potvrđeno je da tvrtka redovito svake godine izdvaja određeni dio financijskih sredstava za donacije i sponzorstva te je u odjelu financija dobiven uvid vezan uz sadržaj i iznos donacija. Nažalost, izdvajanja nisu sistemskog karaktera niti su realizirana u formi CDF (*Community Development Fund)* ili u formi CSR (*Community Social Responsibility*).

Analizom stavova sudionika istraživanja, vezano uz suradnju između predstavnika Uprave tvornice i Grada Zaboka, obje strane suradnju su ocijenile vrlo pozitivnom složivši se da surađuju odlično.[191] Predstavnici Uprave tvornice naročito su zadovoljni reakcijom i pomoći Grada oko nabave zemljišta za potrebe proširenja, ishođenja potrebnih dozvola i sl.

Prema iskazu predstavnika Grada, proistječe da je zadovoljan što tvornica nikad nije bila predmetom ikakvog skandala i incidenta. Tvornicu doživljava samozatajnom,[192] upravo iz razloga jer se ne ističe, iako za to ima razloga zbog uspješnog poslovanja i kontinuiranog rasta i tu samozatajnost smatra rijetkom pojavom s obzirom na tvornicu takve veličine i kapaciteta.

Samozatajnom ju također doživljavaju i intervjuirani stanovnici koji žive u njezinoj neposrednoj blizini. Iz njihovih iskaza moglo se zaključiti da generalno jako malo znaju o njezinom poslovanju, iako su joj blizu i svakodnevno je gledaju iz svojih kuća.

Što se tiče suradnje tvornice i udruge za zaštitu okoliša koja djeluje na području Grada, kako je u iskazu ocijenio njezin predstavnik, ista je zadovoljavajuća. Imao je priliku doći na lokaciju tvornice, obići je i ujedno porazgovarati s članovima Uprave poduzeća oko aktualnosti iz domene rada same udruge.

Nakon interpretiranih ekonomskih i društvenih učinaka koji se međusobno isprepliću, slijedi opis učinaka koji se odnose na okolišnu dimenziju održivog razvoja.

[191] Ključni momenti međusobne suradnje predstavnika Grada i tvornice bili su: 2003. – izgradnja tvornice, 2014. - nabava zemljišta i proširenje tvornice, 2018. - ponovo nabava ostatka zemljišta oko tvornice za potrebe novog proširenja u 2019. godini

[192] Značenje pojma samozatajan - onaj koji je sposoban ograničiti i zatajiti svoje potrebe i neposredne interese radi drugoga ili višeg interesa, **koji se ne želi isticati** – izvor: Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dldjXBU%253D, pristupljeno 18.6.2019.

5.3.3. Učinci vezani uz odgovornu politiku i praksu upravljanja okolišem

Proizvodna djelatnost tvornice sama po sebi izaziva određeni utjecaj na okoliš, pa je veliki naglasak stavljen na odgovornu politiku i praksu upravljanja okolišem, kao najznačajniji utjecaj (učinak) tvornice na ekološku dimenziju održivog razvoja.

Prema istraživanju Indeksa društveno odgovornog poslovanja za 2017. godinu, rezultat koji je tvornica ostvarila u nekim područjima iznosio je maksimalnih 100 bodova dok je u nekima bio iznad prosjeka skupine (vidi tablica 15). Istraživanje iz ovog područja uključivalo je pitanja vezana uz sustav upravljanja okolišem i donesenu politiku zaštite okoliša, tretman otpadnih voda, smanjenje raznih emisija u okoliš, smanjenje potrošnje energenata te, općenito, bilo kakvu aktivnost koja se provodi s ciljem smanjenja utjecaja proizvoda na okoliš.

Tvornica svojim poslovanjem nastoji što manje opterećivati okoliš što se vidi iz niza mjera koje poduzima i koje su uglavnom opisane u poglavlju 3., a u nastavku će se dati kratak prikaz.

Za početak je važno naglasiti upotrebu recikliranog papira kao sirovine od čega tvornica izrađuje svoj proizvodni asortiman. Kao nositelj FSC certifikata,[193] doprinosi održivom gospodarenju šumama. Koristeći reciklirane papire niskih gramatura, smanjuje utrošak potrebnih energenata u proizvodnji valovite ljepenke. Za potrebe otiska na proizvod, koriste se boje na bazi vode koje ne sadrže štetne supstance za ljude i okoliš. Finalni proizvodi su u potpunosti razgradivi, nakon upotrebe se recikliraju i od njih se izrađuje papir - nova sirovina za proizvodnju. Otpadne tehnološke vode se pročišćavaju prije ispuštanja u sustav javne odvodnje. Otpad se razvrstava na mjestu nastanka, privremeno skladišti u odgovarajućim spremnicima i odvozi od strane ovlaštenog sakupljača. Redovito se vrše mjerenja emisija onečišćujućih tvari u zrak i vodu čiji su rezultati analize u skladu

[193] FSC - *The Forest Stewardship Council* (Vijeće za nadzor šuma) je neovisno međunarodno tijelo koje organizacijama daje dozvolu za izdavanje FSC certifikata. FSC je osnovan 1993. godine uz potporu ekoloških nevladinih udruga kao što su *World Wildlife Fund, Friends of the Earth i Greenpeace*. FSC CoC - FSC Chain of Custody predstavlja sustav osiguranja održivog razvoja u gospodarenju šumama s idejom da će potrošači radije kupovati proizvode koji potiču iz šuma kojima se trajno gospodari na održiv način. Izvor: https://www.svijet-kvalitete.com/index.php/industrija/598-fsc-certifikacija, pristupljeno: 30.12.2019.

s propisanim vrijednostima. Svi dosadašnji inspekcijski nadzori iz područja zaštite okoliša utvrdili su da tvornica poštuje zakonske odredbe i posluje u skladu s važećom regulativom.

Analizirajući stavove sudionika istraživanja po pitanju ekoloških učinaka, odnosno potencijalnih smetnji na lokalnu sredinu, jednoznačan je stav predstavnika Uprave da ne postoje potencijalne smetnje ili štete od rada tvornice. Tvornicu smatraju ekološkom iz razloga, kako je već ranije konstatirano, primjene koncepta cirkularne ekonomije u svakodnevnom poslovanju.

Vezano uz pojavu bilo kakvih reakcija lokalnog stanovništva na rad tvornice, tijekom ovih 16 godina koliko tvornica na ovom prostoru djeluje, nije bilo nikakvih službenih reakcija od strane lokalne zajednice, bilo da je riječ o stanovnicima, udrugama ili predstavnicima vlasti. Prije nekoliko godina, bilo je određenih reakcija od strane stanovnika koji žive u neposrednoj blizini tvornice koji su negodovali zbog ispuštanja pare iz kotlovnice. Smetao im je vizualni prizor („bijeli dim“), ali i povremeno „pištanje“ prilikom samog ispuštanja pare. Buka izazvana „pištanjem“ javljala se prilikom odzračivanja parnog kotla koje se vrši 2 - 3 puta godišnje. Tada su iz tvornice krenuli s informiranjem javnosti putem lokalnih medija kako bi upoznali sve zainteresirane strane s tehnologijom proizvodnje, koje se točno emisije ispuštaju u atmosferu, općenito, što i kako tvornica radi te o njezinim daljnjim planovima vezanim uz rast i razvoj. Također, napravljeno je mjerenje buke okoliša od strane ovlaštenog laboratorija za akustiku kako bi se utvrdilo prekoračuje li buka koja nastaje radom uređaja, strojeva i, konkretno, odzračivanjem kotla, dopuštene razine prema primijenjenim zakonima, normama i pravilnicima relevantnim za to područje. Uvidom u zapisnik, rezultati mjerenja ekvivalentnih razina buke okoliša pokazali su da je buka za dnevne, večernje i noćne uvjete u dozvoljenim granicama.

Kako su se složila sva tri predstavnika Uprave tvornice, lokalno stanovništvo reagiralo je prvenstveno zbog nepoznavanja i nerazumijevanja same djelatnosti tvornice i tehnološkog procesa. Nakon informiranja stanovnika, kao i promjenom u načinu odzračivanja tako da se vodena para ispušta s manjim tlakom, prilikom čega nastaje i manja buka, nije bilo kasnijih reakcija, što se može vidjeti i iz izjava intervjuiranih stanovnika.

Predstavnik Grada smatra da ne postoje potencijalne smetnje ili štete od rada tvornice. Ne pamti da je bilo prijava građana po pitanju smetnji i negativnih reakcija na rad tvornice.

Istog je stava i predstavnik udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša. Nisu imali prijave građana po pitanju nepravilnosti vezane uz utjecaj tvornice na okoliš. I sami su iz navedene udruge obišli lokaciju, vidjeli sam tehnološki proces i utvrdili da ne postoje nepravilnosti s okolišnog aspekta.

Iz izjava intervjuiranih građana koji žive u neposrednoj blizini tvornice, ali i u okolici, može se zaključiti da su uglavnom stava da u radu tvornice ne postoje potencijalne smetnje ili štete, kako za njih, tako ni za okoliš. Zbog nepoznavanja tehnološkog procesa i, budući da nisu upućeni koje mjere za zaštitu okoliša tvornica primjenjuje, dvoje ispitanika se pitalo što tvornica radi s otpadom, konkretno otpadnim papirom i kartonom, kao i otpadnom tehnološkom vodom. No, sami nisu primijetili zagađenje i pretpostavljaju da tvornica svojim djelovanjem ne ugrožava okoliš u kojem se nalazi.

Što se tiče izbora lokacije gdje se nalazi tvornica, pojedini intervjuirani stanovnici nisu zadovoljni lokacijom, kako same tvornice, tako i lokacijom cijele gospodarske zone. Mišljenja su da je preblizu stambenih objekata i da bi se cijela zona trebala premjestiti (detaljnije u interpretaciji rezultata metode intervjua, poglavlje 5.2).

Jedan je stanovnik naveo da je na području, gdje se nalazi tvornica, ranije bilo stanište zaštićene biljne vrste kockavica što je također u svojoj izjavio potvrdio i predstavnik udruge ističući da je ipak trebalo taj prostor djelomično zaštititi.

Neki stanovnici složili su se da je prije tvornice tu bila zapuštena livada puna korova i smatraju da je sad ljepši pogled jer tvornica njeguje uredan okoliš.

U nastavku slijede zaključne napomene doktorskog rada.

6. **ZAKLJUČAK**

U ovom doktorskom radu na primjeru „suživota“ tvornice i manjeg naselja posebno je razmotrena tendencija – sve prisutnija – zasnivanja razvoja na osnovici održivog razvoja koji je u ovom radu razmatran u kategorijama sociologije razvoja. Istraživanje koje je provedeno usmjerilo se na prikupljanje novih spoznaja o potencijalnim ulogama tvornice na razvoj manjeg mjesta u Zagorju, a u blizini većeg, centralnog naselja u blizini (Zagreb). Analiza se usmjerila na istraživanje utjecaja različitih čimbenika na sve širu i obavezniju primjenu koncepta održivog razvoja te na aspekte unapređenja kvalitete života stanovništva grada Zaboka.

Glavni teorijski koncept ovog rada vezan je uz aspekte primjene načela održivog razvoja, koji se intenzivnije primjenjuje ali i konceptualno razvija naglašenije u posljednjih 50-ak godina što dovodi do njegovog usavršavanja, mijenjanja ali i sve češćim prihvaćanjima njegovih načela često i u strateškim i zakonskim dokumentima. S obzirom da se suvremeno društvo suočava s brojnim ekonomskim, društvenim, ekološkim i drugim problemima najčešće uzrokovanih neodgovornim korištenjem svih oblika resursa, nesumnjivo je da je, osim tehnološkog usavršavanja obrade resursa u različitim vidovima, potrebno jačati i ekološku svijest najširih slojeva stanovništva osobito na potrebu osvještavanja svih dionika o odgovornom korištenju resursa, u cilju ispunjenja temeljnog cilja održivog razvoja, a to je briga o osiguravanju resursa koji će zadovoljiti potrebe budućih naraštaja.

Jedan od elemenata utemeljivanja koncepta održivog razvoja u prostornom i socijalnom smislu je ideja o ustrojavanju koncepta urbane aglomeracije radi učinkovitijeg planiranja, usklađivanja i provedbe politike regionalnog razvoja, i to posebno njezine urbane dimenzije, gdje kao pokretač razvoja grad ima vrlo važnu ulogu. Grad Zabok, kao dio „urbane aglomeracije Zagreb“, uskladio je ciljeve lokalne razvojne strategije sa strateškim ciljevima Urbane aglomeracije Zagreb (UAZ), a koji se temelje na ciljevima održivog razvoja. Navedenom, na određeni način, doprinosi i tvornica valovitog papira, koja je predmet proučavanja ovog doktorskog rada, gdje je empirijskim istraživanjem utvrđeno da tvornica svojim načinom poslovanja nastoji djelovati u skladu s glavnim ciljevima strategije UAZ, odnosno lokalne strategije razvoja grada Zaboka, koje se sve više oslanja na konkurentno i održivo poslovanje, uz očuvanje prostora za daljnji napredak mjesta.

Stoga je, u skladu s naslovom ovog doktorskog rada koji glasi „ Društveni učinci tvornice u lokalnoj zajednici – proučavanje slučaja tvornice valovitog papira u Zaboku“ osnovni cilj ovog rada bio istražiti na koje sve načine pojedinačni razvojni subjekti utječe na društveno-gospodarski razvoj grada Zaboka u razdoblju 2003. - 2018. godine te do kakvih je promjena u mikrosredini došlo zbog postojanja navedene tvornice.

Glavno istraživačko pitanje koje je u ovom doktorskom radu obrađeno odnosilo se na utvrđivanje pozitivnih, ali i potencijalno negativnih učinaka na lokalnu zajednicu nastalih poslovanjem tvornice. Naše analize i aspekti istraživanja primijenile su različite metodološke i konceptualne alate kakav je primjerice model mjerenja učinaka koji je uključivao elemente koncepta održivog razvoja, DOP-a, industrijske ekologije, ali i analizom strateških dokumenata relevantnih za pozicioniranje tvornice i drugih elemenata donošenja odluka o razvoju mjesta, izvještaja tvornice o poslovanju i utjecaju na razvoj mjesta, analize pisane građe (štampa, dokumenti tvornice i mjesta, i sl.) te intervjuiranjem različitih dionika u lokalnoj zajednici.

Društveni učinak tvornice na razvoj mjesta proučavan je kroz različite aspekte djelovanja tvornice valovitog papira u Zaboku na okoliš. Polazeći od teorijskog okvira kroz različite pokazatelje – objektivne, ali i subjektivne - pažnju smo usmjerili na socijalno-ekologijsku paradigmu, kao najsuvremeniju paradigmu razvoja koja s okolišem računa kao s osnovnim resursom i koji koncepte održivog razvoja suprotstavlja industrijskom razvoju te na taj način doprinosi utemeljivanju sve raširenijeg ekološki osviještenog razvoja.

U ovom je radu djelovanje tvornice proučavano kroz sve tri dimenzije održivog razvoja - gospodarsku, socijalnu i okolišnu. S obzirom da je zbog prirode djelatnosti tvornice taj utjecaj najizraženiji u okolišnoj sferi, fokus u radu stavljen je na proučavanje razvijanja i primjene odgovorne politike razvoja tvornice i njezine prakse upravljanja okolišem.

Sukladno osnovnom cilju doktorskog rada, definirane su tri osnovne hipoteze:

1. Pokretanje proizvodnje u navedenoj tvornici imalo je pozitivan utjecaj na društveno-gospodarski razvoj mjesta i lokalne zajednice.

2. U dosadašnjem funkcioniranju, tvornica je stekla pozitivnu sliku u užem i širem okruženju, no prvenstveno u okvirima lokalne zajednice, ali i šire, zbog ukupnog poticajnog i odgovornog odnosa prema sredini, poštivanju propisa poslovanja i uvažavanja ograničenja koja proistječu iz ekoloških karakteristika podneblja.

3. Implementacija načela društveno odgovornog poslovanja (DOP-a) u redovitom poslovanju tvornice dovela je do očuvanja i unapređenja stanja okoliša u mjestu.

Hipoteza 1. u ovom radu provjeravala se, koristeći se i proučavajući niz dokumenata, kako je postavljena i razvijana lokalna strategija razvoja tvornice. Utvrđeno je da tvornica kao dio lokalne zajednice čini jedan od ključnih elemenata strategije razvoja ne samo tvornice nego i cjelokupnog mjesta. Naša osobna istraživačka strategija je polazila od pretpostavke – hipoteze da je u analizu potrebno uključiti što je moguće veću količinu izvora, tvrdnji, stajališta i dokumentacije. Stoga je u radu analizirana različita dokumentacija o poslovanju tvornice, kritičkom valorizacijom podataka i utvrđivanjem prakse rada tvornice – je li proizvodnja organizirana u skladu s relevantnom zakonskom regulativom, te analizirajući i sistematizirajući stavove stanovništva i predstavnika grada prikupljene metodom intervjua.

Hipoteza 2. provjeravala se analizom pisanih sadržaja, konkretno lokalnog tjednika te analizom elemenata percepcije odnosno stavova lokalnog stanovništva u odnosu na funkcioniranje tvornice i njene potencijalne uloge te predstavnika lokalne (ekološke) udruge i grada.

Hipoteza 3. provjeravala se analizom o dimenzijama primjene koncepta DOP-a u svakodnevnom funkcioniranju tvornice te percepcijom njene uloge gdje nam je kao osnovni kriterij poslužila usklađenost pridržavanja načela određenih DOP-om i redovita praksa poslovanja tvornice.

S obzirom da je DOP način poslovanja koji podrazumijeva ekonomsku profitabilnost, poštivanje zakona, adekvatno etičko ponašanje i pružanje podrške društvu – DOP je bio izabran kao model s nizom indikatora pomoću kojih je bilo moguće utvrđivati utjecaj tvornice na mikrosredinu u kojoj djeluje. U teorijsko-konceptualnom okviru navedene su neke od izravnih koristi koje kompanija može ostvariti primjenjujući DOP, kao što je

primjerice privlačenje visoko kvalificirane radne snage, uz zadržavanje postojeće radne snage; poštivanjem zakona, standarada o zaštiti okoliša, normi i procedura što kompaniji olakšava lakše upravlja različitim rizicima; oslanjanjem na načela DOP-a u brendiranju kompanija može stvoriti konkurentnu prednost na tržištu; sudjelovanjem u inicijativama i akcijama od društvenog značaja kompanija može ostvariti veći profit od primjerice marketinga; kvalitetna komunikacija s dionicima lokalne zajednice, ali i šire, doprinosi dobrom korporacijskom upravljanju, održivom razvoju i poslovnom ugledu. Međutim, činjenica je da DOP još uvijek nije zakonski jasno utemeljen nego ovisi o „ponašanju“ i raspoloženju uprave tvornice, rukovodstva i društveno-političkog okruženja.

Polazeći od teorijskog okvira, održivi je razvoj kao sintagma prvi put upotrijebljen u kontekstu održivog gospodarenja šumama, na način da se trajno očuva šumski fond kako bi ga i sljedeći naraštaji mogli koristiti. U tom kontekstu može se reći da tvornica *Dunapack* svojim tehnološkim procesom u kojem kao sirovinu koristi reciklirani papir, doprinosi održivom gospodarenju šumama o čemu može posvjedočiti i činjenica da tvornica ima i FCS[194] certifikat. S obzirom da tvornica proizvede više od 110 milijuna kvadratnih metara valovitog papira godišnje, radi se i o značajnoj potrošnji sirovine. Nadalje, primjenom modela cirkularne ekonomije koji se primjenjuje u cijeloj Prinzhorn Grupi, čiji je tvornica član, osigurava se održivo gospodarenje resursima na način da se nastajanje otpada svede na najmanju moguću razinu vodeći se i konceptom industrijske ekologije. Takvim načinom poslovanja utječe se na sve tri odrednice održivog razvoja: ekološku - kroz smanjenje utjecaja na okoliš, ekonomsku - kroz uštedu i smanjenje fiksnih troškova te socijalnu - kroz poboljšan imidž tvrtke, višu ekološku svijest i odgovoran odnos prema okolišu.

Još neki od učinaka kojima tvornica djeluje na **ekološku odrednicu** održivog razvoja jest da tvornica svojom djelatnošću proizvodi i druge vrste otpada - primjerice otpadna strojna i hidraulična ulja, onečišćenu ambalažu u kojoj se nalaze razna sredstva za čišćenje i odmašćivanje, mulj nakon pročišćavanja otpadnih tehnoloških voda i sl. Navedeni otpad nemoguće je u potpunosti otkloniti, no važno je da se isti na propisan način zbrinjava kako bi se smanjio njegov negativan utjecaj po okoliš, što se, uvidom u dokumentaciju tvrtke o proizvodnim procesima, provodi. Tu je također ispuštanje emisija onečišćujućih tvari u

[194] FSC certifikat za gospodarenje šumama gdje je osnovni cilj izdavanja FSC certifikata osiguravanja održivog razvoja u upravljanju šumama što znači da svi vlasnici u proizvodnom lancu moraju biti nositelji FSC certifikata kako bi se osigurao neprekinuti lanac brige (*Chain of Custody*) za održivi razvoj šumskih resursa.

zrak i u vodu – međutim rezultati mjerenja ovlaštenih laboratorija pokazuju da su dobivene vrijednosti ispod graničnih vrijednosti. Predočeni inspekcijski nalazi pokazuju da dosadašnjim radom tvornice nisu utvrđene povrede propisa iz područja zaštite okoliša.

Društveno odgovorna praksa poslovanja tvornice uključuje i brigu za zaposlenike što je vidljivo kroz investiranje u ljudski kapital, zdravlje i sigurnost te upravljanje promjenama. Uzimajući u obzir proizvodnu djelatnost i prisutne proizvodne rizike, a u vezi s asigurnosti na radu, uvidom u dokumentaciju, konstatirano je da tvornica ima izrađenu procjenu rizika temeljem koje se utvrđuje razina opasnosti, štetnosti i napora po zaposlenika, te da se provodi edukacija zaposlenika i primjenjuju pravila zaštite na radu u cilju prevencije ozljeda na radu, kako bi se zaposlenici osjećali sigurno u okruženju u kojem rade. Unatoč navedenom, zabilježeni su slučajevi ozljeda na radu što upućuje na dodatnu i kontinuiranu potrebu osvještavanja zaposlenika, ali i menadžmenta tvrtke o važnosti sigurnog načina rada.

Valja istaknuti također da tvornica nastoji promicati načelo korporativne filantropije usmjereno na izgradnju društveno odgovornih odnosa sa zajednicom kroz razne donacije i sponzorstva, međutim postoji potreba da takve aktivnosti budu više sistemskog karaktera, zakonski određenije i realizirane primjerice u formi CDF-a (*Community Development Fund-a).*

Analizom sadržaja tjednika *Zagorski list* tijekom 15 godina poslovanja tvornice (ujedno toliko djeluje i spomenuti tjednik), nije bilo mnogo članaka u kojima se pisalo o tvornici, no utvrđeno je da se u objavljivanim tekstovima primjenjuje otvoren i pozitivan pristup na rad tvornice, prateći značajnije aktualnosti u njenom poslovanju.

Trend kretanja broja zaposlenih u tvornici pozitivan je i posljednjih godina raste, gdje najveći udio zaposlenika, ali i menadžmenta čini lokalno stanovništvo.

Ranije je spomenuto, da se primjenom alata Indeks DOP-a procjenjuju načini kojima poduzeće doprinosi održivom razvoju u smislu ekonomskog rasta koji ublažava negativan utjecaj na okoliš i društvo. Tvornica je tu procjenu prošla 2011. godine ujedno dobivši nagradu za najveći napredak u sveukupnom poslovanju i djelovanju prema aspektima društveno odgovornog poslovanja u odnosu na 2010. godinu. Ista procjena ponovljena je i

za 2017. godinu, gdje je u nekim kategorijama kao što su usmjerenost poduzeća na ekonomsku održivost, mjerenje i praćenje utjecaja na okoliš, provedba mjera zaštite okoliša i odnosi s dobavljačima ostvaren maksimalan broj bodova, dok je u ostalim ostvarila veći broj od prosjeka skupine (detaljno u tablici 15) i tu postoji prostor za poboljšanje u cilju ostvarenja maksimalnih bodova u svakoj od kategorija.

Intervjuirajući različite skupine ispitanika, mogu se donijeti sljedeći zaključci:

1. Predstavnici Uprave tvornice imaju pozitivan stav o cjelokupnom odnosu tvornice na mjesto kroz sve tri dimenzije održivog razvoja.

2. Predstavnik udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom prirode i okoliša također ima pozitivan stav o cjelokupnom odnosu tvornice na mjesto kroz sve tri dimenzije održivog razvoja. Jedina je zamjerka što je, prema njegovim riječima, na lokaciji na kojoj je izgrađena tvornica bilo stanište zaštićene biljne vrste kockavica pa smatra da je trebalo o tome voditi računa prije samog početka gradnje tvornice kako bi se to područje na neki način zaštitilo.

3. Predstavnik Grada Zaboka također ima pozitivan stav o cjelokupnom odnosu tvornice na mjesto kroz sve tri dimenzije održivog razvoja. Ipak, njegova preporuka je da treba usmjeriti više financijskih sredstava donacijama lokalnoj zajednici, nego što je to bilo dosada.

4. Stanovnici koji žive u neposrednoj blizini tvornice uglavnom imaju pozitivan stav o cjelokupnom odnosu tvornice na mjesto kroz sve tri dimenzije održivog razvoja. Ono što se može izdvojiti kao zamjerka koju su istaknuli neki intervjuirani stanovnici (njih 4 od 10) *je lokacija tvornice u prostoru mjesta*. Naime, imali su primjedbu na lokaciju cijele industrijske zone, pa tako i tvornice jer su mišljenja da je preblizu stambenih objekata. Samo se jedan ispitanik požalio na *remećenje noćnog mira* radom tvornice jer čuje zvučnu signalizaciju viličara, glasove zaposlenika i svjetla koja osvjetljavaju utovarne rampe tvornice. Ostalih 9 ispitanika nije imalo nikakvu primjedbu, štoviše, tvornicu su okarakterizirali vrlo tihom. Doduše, neki su spomenuli da se prije nekoliko godina znalo povremeno čuti glasno „pištanje“ zbog ispuštanja pare, no to se tada riješilo i sada više nemaju primjedbi.

Uglavnom su stavovi stanovnika pozitivni, ispitanici su izrazili zadovoljstvo što tvornica dobro posluje, zapošljava, ne primjećuju nikakva zagađenja pohvaljujući je za urednost te pozdravljajući mogućnost proširenja proizvodnog pogona, a time i novih zapošljavanja.

Međutim, ono što se tijekom intervjuiranja moglo primijetiti jest da, bez obzira na samu blizinu stanovanja i činjenicu da tvornicu svakodnevno gledaju iz svojih kuća, ipak *nemaju dovoljno saznanja o samom tehnološkom procesu* (primjerice koju sirovinu tvornica koristi, kakve boje za otisak koristi, koje i kakve emisije ispušta u okoliš, kako tretira otpadnu tehnološku vodu i ostali proizvodni otpad, kako podržava razvoj Grada i zajednice, donira li financijska sredstva, koliko, kada i kome, itd.) i o *proizvodnom asortimanu tvornice.*

Stoga bi trebalo poraditi na boljoj informiranosti te skupine stanovnika kako bi mogli bolje razumjeti način poslovanja i učinke koje tvornica ima na sredinu u kojoj oni žive rasvjetljujući moguće predrasude o svakoj tvornici kao „onečišćivaču" okoliša.

5. Stanovnici koji žive u okolnim naseljima uglavnom imaju pozitivan stav o cjelokupnom odnosu tvornice na mjesto kroz sve tri dimenzije održivog razvoja.[195]

Vraćajući se na osnovni cilj ovog doktorskog rada, temeljem kojeg je trebalo istražiti utjecaj tvornice za proizvodnju valovitog papira na lokalnu zajednicu Grada Zaboka i analizirajući njezino djelovanje kroz sve tri dimenzije održivog razvoja, a u svrhu provjere postavljenih hipoteza, može se zaključiti da su postavljene hipoteze ovog doktorskog rada potvrđene. Tvornica ima pozitivne učinke – koji su već nabrojani – iako oni ne predstavljaju sustavnu primjenu nekih zakonskih pravila ponašanja koja vrijede za sve industrijske objekte u nekoj zemlji s varijacijama s obzirom na veličinu tvornice, pogona, lokaciju, dimenzije utjecaja na okoliš, zakonsku regulativu u pojedinim zemljama i sl. DOP predstavlja jedan od sistema ponašanja lokalne zajednice prema tvornici i obratno, no mnogo je manje razvijen i određen u usporedbi s međunarodnom praksom koju određuje CDF - *Community Development Fund*, IFC *Performance Standards* i drugi postupci, pravila i odredbe. Drugim riječima, u odnosu na postojeća pravila ponašanja u nekoj zemlji,

[195] Dva ispitanika (od njih 6) kao zamjerku navode lokaciju cijele industrijske zone, smatraju da je preblizu stambenih objekata. Također, zbog nepoznavanja tehnološkog procesa, nisu upoznati na koji način tvornica gospodari otpadom i kako tretira otpadne tehnološke vode. Međutim, generalno su stava da je pozitivno to što tvornica radi, zapošljava ljude, razvija se i doprinosi kroz različite načine razvoju Grada.

međunarodnim iskustvima i potrebi da se o međusobnim obavezama dogovore „dvije strane“, svi mogu ispuniti svoje obaveze i ukupni će učinak na mikrosredinu biti povoljan jer je utvrđen, propisan, dogovoren, procijenjen, ali i obavezan.

Tvornica je uvođenjem održive tehnologije, primjenjujući načela održivog razvoja i odgovornog poslovanja, prihvaćena u lokalnoj zajednici gdje je na različite načine pridonijela njezinoj dobrobiti što pokazuju rezultati empirijskog istraživanja.

U istraživanju su, kako je prikazano u potpoglavlju 5.2., utvrđeni uglavnom pozitivni stavovi stanovišta prema tvornici (detaljnije u tablici 20) što je dijelom posljedica tipa proizvodnje, vrste organizacije, što u dosadašnjem radu nije bilo nesreća ili havarija izazvanih djelovanjem tvornice. Stoga je pretpostavka da su primjedbe na tvornicu i njeno ukupno djelovanje minimalizirane iz razloga što je tvornica u mjestu percipirana kao razvojni subjekt pozitivnog karaktera.

U budućnosti se može očekivati da će ekološki pritisak na zadovoljavanje kriterija rada tvornica rasti, ne samo promatrane tvornice, već općenito svugdje, jer je ekološka dimenzija održivog razvoja sve značajnija i tvrtke će se morati kontinuirano prilagođavati propisima.

Prema riječima predstavnika Uprave, tvornica i dalje nastavlja svoj razvojni plan kroz investiciju proširenja postojeće tvorničke zgrade i nabave novih strojeva u iznosu od više od 9 milijuna eura što se i realiziralo tijekom 2019. godine. Navedenom investicijom unapređuje se i povećava sadašnja proizvodnja te je u postupku zapošljavanje dodatne radne snage.

Temeljem dobivenih rezultata ovog istraživanja, **preporuka** za predstavnike Uprave tvornice jest poticati interakciju s lokalnim stanovništvom, na način da stanovnici grada Zaboka, naročito oni koji stanuju u neposrednoj blizini tvornice, imaju priliku upoznati se s načinom rada tvornice, tehnološkim procesom, proizvodnim asortimanom i sl. sudjelujući primjerice na danu „otvorenih vrata“ ili nekog sličnog događaja. Na taj će način stanovnici imati priliku bolje razumjeti i doživjeti tvornicu „iznutra“ te će imati jasniju sliku kako tvornica utječe, kako na razvoj njihovog grada, tako i na okoliš.

Također, preporuka je da tvornica u narednom razdoblju implementira normu ISO 26000 - Smjernice o društvenoj odgovornosti, koje potiču primjenu najboljih praksi u društvenoj odgovornosti i čija je osnovna namjena pomoć organizacijama u doprinosu održivom razvoju, kao dopuna drugim postojećim dokumentima koje tvornica ima.

I na kraju, valja napomenuti da je gradnja ove tvornice donijela nekoliko noviteta Gradu Zaboku i to da je bila prva *greenfield* investicija na području Grada i šire, da je bila prva investicija nekog stranog ulagača i prva tvornica takve vrste proizvodne djelatnosti jer je Zabok do tada imao iskustva uglavnom s tekstilnom industrijom, na čijim je temeljima i započeo gospodarski razvoj tog grada.

Na temelju svega navedenog te iz izjave koja slijedi u nastavku, može se zaključiti da je iskustvo ostvareno suradnjom stranog ulagača i lokalne vlasti, konkretno početkom gradnje tvornice 2003. godine, donijelo pozitivno i nadasve korisno iskustvo koje bi se u budućnosti moglo uobličiti u obliku preporuka za moguće odnose stranih ulagača i lokalne vlasti u drugim lokalnim sredinama u zemlji.

„Ono što je najbitnije, naučili smo nešto kroz početak te velike investicije, da bez obzira što Grad nema nikakve nadležnosti oko građevinskih dozvola i svih ostalih pratećih stvari i priključaka, ali smo kao Grad koordinirali sa svim subjektima i dobavljačima energije (vode, plina, struje) i na taj način izbjegli moguće probleme kojih uvijek ima, a pogotovo ih ima u situacijama kad se pojavljuje nešto što na ovom teritoriju nije postojalo – znači, pametna industrija.“[196]

Problematika koja je bila predmet istraživanja ovog doktorskog rada može poslužiti kao osnovica za slične analize i istraživanja, u drugim sredinama. Važno je uočiti potrebu interdisciplinarnog pristupa proučavanju, uključivanje različitih aspekata i analizu potencijalnih utjecaja razvojnih potencijala u urbanim sredinama. Upravo zbog svoje interdisciplinarnosti, koncept održivog razvoja slobodno se može smatrati najrelevantnijim za neke buduće istraživačke slučajeve. Područje problematiziranja koncepta održivog razvoja obuhvaća multidisciplinaran zadatak koji zahtijeva angažman mnogih znanstvenih disciplina, od tehničkih do društvenih i humanističkih, gdje sociologija, kao sintetička znanost, doprinosi pojedinim sociološkim disciplinama unutar kojih se pojedini elementi

[196] Izjava predstavnika lokalne vlasti prilikom intervjuiranja.

održivog razvoja proučavaju i kritički valoriziraju, kao što su urbana sociologija, sociologija turizma, socijalna ekologija i sociologija rizika.

U ovom je doktorskom radu proučen položaj suvremene tvornice u okruženju tranzicijskog društva. Utvrđeno je da je proučavana tvornica prihvaćena unutar naseljske sredine, da se lokalno stanovništvo suživjelo s tvornicom u čijem radu u trajanju od više od 16 godina nije bilo „ispada“ u normalnom funkcioniranju. Uvjeti u kojima je navedeni suživot tehnologije i obitavanja moguć oslanja se na nekoliko elemenata:

1. Tvornica je mjesto koje pruža mogućnost zapošljavanja.
2. Tvornica ima perspektivu.
3. Tvornica ima pozitivan utjecaj na razvoj lokalne sredine.
4. Tvornica je tijekom godina izgradila prijateljski odnos prema mjestu, utječe pozitivno na njegov razvoj.
5. Perspektive razvoja tvornice u Zaboku su dobre što je posljedica pridržavanja procesa proizvodnje temeljene na održivom razvoju.
6. Perspektiva razvoja tvornice bit će još više sigurna ukoliko je u budućnosti budu podržavali i načela racionalnog poslovanja temeljeni na čvršćem i jasnijem načinu na koje primjerice tvornica podržava razvoj mjesta, pojedinačne manifestacije i različite vrste kulturnih i srodnih manifestacija. Osim pozitivnih raspoloženja i u lokalnoj zajednici i u tvornici, važan preduvjet za pozitivno programiranje tvornice je nužna potreba razrade zakonskih okvira u kojima su kompenzacije lokalnoj zajednici propisane zakonskim okvirima, a ne samo kroz akcidentalne i nesistematične situacije.
7. U bližoj budućnosti, a za nastavak „prijateljskog odnosa“ tvornice i zajednice, nužno je odnos temeljiti na osnovicama DOP-a i drugim pravilima ponašanja koji bi trebali sve više i više biti temeljeni na sistematski dogovorenim pravilima ponašanja.
8. Uvjereni smo da će u Hrvatskoj pitanja suživota zajednice i tehničkih subjekata biti sve češći te ih stoga treba što prije regulirati dogovorenim pravilima ponašanja. U tom „sređivanju“, uloga sociologije i dodirnih struka neće biti zanemariva, dapače, može biti element facilitiranja. Možda je i ovaj rad jedan mali doprinos stvaranju klime povjerenja i razrade elemenata za postizanje konsenzusa različitih *stakeholdera* u postizanju harmoničnog razvitka i tvornice i mjesta – prostora u kojem je smještena.

Na koncu, akumuliranje novih spoznaja i integracija postojećih obogatit će fond spoznaja i usmjeriti daljnje radove u kompleksnom smislu čime će se unaprijediti i sociološki aspekt društvenih transformacija i stvoriti osnovice za utemeljeniji razvoj društveno odgovornih postupaka i integracije stranih kompanija u dnevni život lokalnih zajednica.

7. POPIS LITERATURE

Afrić Rakitovac, K. (2016): Društveno odgovorno poslovanje vs društveno poduzetništvo. *Zbornik radova 8. konferencije o društveno odgovornom poslovanju*, Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, 17:30.

Ajduković, D. (2008). Odgovornost istraživača i valjanost kvalitativne metodologije). U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. (ur.), *Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 39-53.

Androić, M., Feletar, D. (1976). Zagorska industrija vunenih tkanina 1936 - 1976. Zabok: ZIVT Zabok.

Azapagić, A., Clift, R., Perdan, S. (2004). Sustainable Development in Practice: Case Studies for Engineers and Scientists. New York: John Wiley & Sons.

Bachman, B. J.; Acharya, S. P.; Baumann, M. H. i Bashyal, S. (2014). Corporate Sustainability Practices in the Plastics Industry. Polimeri, 35 (1-2): 25-28. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/137298 (5.5.2019.).

Bačun, D.; Matešić, M.; Omazić, M. A. (2012). Leksikon održivog razvoja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj.

Bakija, V. (2017). Socioekonomska analiza modela održivosti razvoja turizma u lokalnim zajednicama: studija slučaja Pakoštana. Zadar: Sveučilište u Zadru, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja (Doktorski rad).

Beck, U. (2001). Rizično društvo: u susret novoj moderni. Beograd: „Filip Višnjić“.

Blewitt, J. (2017). Razumijevanje održivog razvoja. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Bowen, H. R. (1953). Social responsibility of the businessman. New York: Harper & Row.

Braun, V., Clarke, V. (2012). Thematic Analysis. Handbook of Research Methods in Psychology, American Psychological Association, Vol. 2: 57-71.

Bryman, A. (2012). Social research methods. New York: Oxford University Press Inc.

Burchart-Korol, D. (2011). Significance of environmental life cycle assessment (LCA) method in the iron and steel industry. Metalurgija, 50 (3): 205-208. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/64386 (5.5.2019.).

Cao, H., Zhang, J., Luo, N. i Zhang, Z. (2015). Industrial sustainable development level in China and its influencing factors. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, 33 (2), 181-205 preuzeto: https://doi.org/10.10.18045/zbefri.2015.2.181 (3.4.2019.).

Carrol, A.B. (1991). The Pyramid of Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. Business Horizons, 34, 4: 39-48.

Castells, M. (2000). Uspon umreženog društva. Zagreb: Golden marketing.

Castelberry, A., Nolen, A. (2018). Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds? Currents in Pharmacy Teaching and Learning, 10 (6): 807-815

Cerjan-Stefanović, Š., Dmitrović, Z., Ivić, I. (2007). Utjecaj kožarske industrije na zagađenje obalnog sedimenta na području Zadra kromom. Kemija u industriji, 56 (12), 627-631. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/18053 (10.6.2019.).

Cifrić, I. (1995). Sociologija u novom socijalnom kontekstu, *Društvena istraživanja*, 17, 4 (2-3): 241-264.

Cifrić, I. (2000). Održivi razvoj i strategija zaštite okoliša. *Socijalna ekologija*, 9, 3: 233-248.

Cifrić; I. (2002). Okoliš i održivi razvoj: ugroženost okoliša i estetika krajolika. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Zagreb.

Cifrić, I., Čaldarović, O., Kalanj, R., Kufrin, K. (1998). Društveni razvoj i ekološka modernizacija: prilozi sociologiji tranzicije. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Zagreb.

Cizler, J. (2012). Urban regeneration effects on industrial heritage and local community – Case study: Leeds, UK. Sociologija i prostor, Vol. 50., No. 2.: 223-236.

Colantonio, A., Dixon, T. (2011). *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities.* United Kingdom: Wiley-Blackwell.

Crkvenac, M. (1993). *Ekonomika industrije i gospodarski razvoj Hrvatske*. Zagreb: Informator.

Ćimić, E. (1995). Društvena znanost i društvene promjene, *Društvena istraživanja*, 4 (2-3 (16-17)): 183-187. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/32420 (30.11.2019.)

Čaldarović, O. (1989). Društvena dioba prostora. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.

Čaldarović, O. (1991). Energija i društvo. Sociološke rasprave o upotrebi energije u društvu. Zagreb: Zavod za istraživanje sigurnosti.

Čaldarović, O. (1993). Stavovi stanovništva prema nuklearnoj energiji: od nepoznavanja prema kritičkoj prosudbi? *Socijalna ekologija,* Vol. 2. No. 3.: 419-426.

Čaldarović, O. (1993b). Sociologija i održivi razvoj, *Socijalna ekologija*, Vol. 2, No. 1.: 1-18.

Čaldarović, O. (1995). Socijalna teorija i hazardni život: rizici i suvremeno društvo. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Biblioteka ″Razvoj i okoliš″.

Čaldarović, O., Škanata, D. (1995). Laičko i ekspertno poimanje tehnoloških rizika. Socijalna ekologija Vol. 4, No. 4.: 361-386.

Čaldarović, O. (1996). Civilno društvo i sindrom NIMBY: osnovne sociološke dileme u hrvatskom društvu, *Socijalna ekologija,* Vol. 5, No. 4.: 501-511.

Čaldarović, O., Rogić, I., Subašić, D. (1997). Kako živjeti s tehničkim rizikom? Zagreb: APO-Agencija za posebni otpad.

Čaldarović, O. (2005). Social Assessment – A Tool for Social Analysis of Potentially Risky Initiatives (Društvena procjena – sredstvo za socijalnu analizu potencijalno rizičnih inicijativa). Rad i sigurnost, 9, 1:1-29. (hrvatski i engleski)

Čaldarović, O. Šarinić, J. (2010). Socijalna važnost prirode u urbanom kontekstu. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5 (108-109): 733-747.

Čengić, D. (2005). Menadžeri i vlasnici: modernizacijski potencijal, vlasnički status i strategije rasta poduzeća // Zbornik radova Menadžersko-poduzetnička elita i modernizacija: razvojna ili rentijerska elita? (str. 43-82). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Črpić, G. (2011): Mogućnosti i poteškoće modernizacije hrvatskog društva u perspektivi Mardešića, Rogića i Županova. *Nova prisutnost*, 9, 2: 375-390

Deklaracija o zaštiti okoliša u Republici Hrvatskoj, Narodne novine broj 34/92

Dimić Vugec M., Pavić- Rogošić, L. (2017). Individualna i korporativna filantropija u Hrvatskoj. Osijek: Slagalica- Zaklada za razvoj lokalne zajednice.

Drljača, M. (2012). Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja. *Međunarodni skup Nedelja kvaliteta, Kvalitet i izvrsnost,* 1(1-2): 20-26. Beograd: FQCE-Fondacija za kulturu kvaliteta i izvrsnost.

Društveno odgovorno poslovanje za sve. Nacionalna studija RH. (2013). Zagreb: Hrvatska udruga poslodavaca. Dostupno na https://www.hup.hr/EasyEdit/UserFiles/Petra%20Senti%C4%87/Nacionalni%20DOP%20HR.pdf (2.3.2019.).

Društveno odgovorno poslovanje za sve. Priručnik za organizacije poslodavaca. (2014). Zagreb: Hrvatska udruga poslodavaca. Dostupno na https://www.hup.hr/EasyEdit/UserFiles/Petra%20Senti%C4%87/Prirucnik%20DOP%20HR.pdf (2.3.2019.).

Đurek, N., Đurek V., Turković, S. (ur). (2016). Po crvenom tepihu: Z-A book. Zabok: Grad Zabok.

Elkington, J. (1994). Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development, California Management Review, 36, 2: 90–100.

Epstein, M. J., Yuthas, K. (2014). Measuring and Improving Social Impacts: A Guide for Nonprofits, Companies, and Impact Investors. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.

Epstein, M. J., Rejc Buhovac, A. (2014). Making Sustainability Work: Best Practices in Managing and Measuring Corporate Social, Environmental, and Economic Impacts. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.

Feletar, D. (1991). Geografske osnove proučavanja odnosa industrije i okoliša, *Acta geographica Croatica*, Vol. 26, No. 1: 47-56.

Florman, M., Klingler-Vidra, R., Facada, M. J. (2016). A critical evaluation of social impact assessment methodologies and a call to measure economic and social impact holistically through the External Rate of Return platform. Working Paper, 1602. London: LSE Enterprise, URL: http://eprints.lse.ac.uk/65393/?from_serp=1 (14.1.2019.).

Garriga, E., Melé, D. (2004). Corporate Social Responsibility: Mapping the Territory, Journal of Business Ethics, Vol. 53: 51-71.

Gatrell, J. D., Jensen, R. R., Patterson, M., Hoalst-Pullen, N. (2016). *Urban sustainability: Policy and praxis*. Springer International Publishing Switzerland.

Geiger Zeman, M., Zeman, Z. (2010). Uvod u sociologiju (održivih) zajednica. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Giddens, A. (2007). Sociologija. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Giddings, B., Hopwood, B., O'Brien, G. (2002). Environment, Economy and Society: fitting them together into sustainable development. URL: http://download.clib.psu.ac.th/datawebclib/e_resource/trial_database/WileyInterScienceCD/pdf/SD/SD_4.pdf (28.04.2019.).

Glasilo Gospodarstvo i održivost, 2018, broj 55, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj.

Godišnjak grada Zaboka 2013, broj 1., Ogranak Matice hrvatske u Zaboku.

Godišnje izvješće o koordiniranim inspekcijskim nadzorima u području okoliša za 2010. godinu. (2011). Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva. Dostupno na https://mzoe.gov.hr/doc/godisnje_izvjesce_o_radu_inspekcije_zastite_okolisa_za_2010_godinu.pdf (2.1.2019.)

Gallaud, D., Laperche, B. (2016). Circular Economy, Industrial Ecology and Short Supply Chain. London: ISTE Ltd.

Haladin, S. (1987). Industrijska sociologija. Zagreb: Fakultet građevinskih znanosti.

Halmi, A. (1996). Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.

Hanžek, I. (2005). Grad Zabok, Časopis za kulturu Hrvatsko zagorje, Vol. 1, No. 3-4.: 5-8.

Heim, I., Kaić-Rak, A. (2018). Potpora ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda – Vodič međuakademijskog partnerstva, Ljetopis, Vol 16: 34-40.

Herceg, N. (2013). Okoliš i održivi razvoj. Zagreb: Synopsis

Lune, H., Berg, B.L. (2017). Qualitative Research Methods for the Social Sciences. Harlow: Pearson.

Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020. Narodne novine, broj 126/2014.

James, P. (2015). Urban sustainability in theory and practice: circles of sustainability. New York: Routledge.

Jeđud, I. (2008). Kvalitativni pristup u društvenim istraživanjima. U: Koller-Trbović,N., Žižak, A. (ur.), Kvalitativni pristup u društvenim znanostima. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 13-36.

Jerčinović, S. (2019). Održivost- strateška marketinška orijentacija uspješnih poduzeća. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci (Doktorski rad).

Jovanović, J., Galić, J. i Mackelworth, P. (2010). Odraz gašenja otočnih pogona za preradu ribe na depopulaciju hrvatskih otoka. Naše more, 57 (3-4): 153-163. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/59587 (10.4.2019.).

Jurina, Z. (1995). Grad Zabok: potraga za identitetom, Časopis za kulturu Hrvatsko zagorje, Vol.1., No. 1:27-34.

Kalanj, R. (1993). Sociologija razvoja i održivi razvoj, *Socijalna ekologija,* Vol.2., No. 3:407-418.

Kantar, S. (2016). *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: potencijali Koprivničko-križevačke županije.* Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (doktorski rad).

Klarin, T. (2018). The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues. Zagreb International Review of Economics & Business, 21 (1): 67-94.

Kolar, M. (2004). Gradovi i općine Republike Hrvatske. U: S. Šisler (ur.), Grad Zabok. Zagreb: Mato Lovrak: 254-257.

Kordej-De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M., ur. (2009). Participativno upravljanje za održivi razvoj. Zagreb: Ekonomski institut.

Kotler, P., Lee, N. (2009). DOP-Društveno odgovorno poslovanje. Zagreb: M.E.P.

Kotler, P.; Lee, N. (2005). Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Lay, V. (1993). Koncept održivog razvoja – neke pretpostavke ostvarivanja, Socijalna ekologija, Vol. 2, No.3: 377-388.

Lay, V. (1998). Održivi razvoj i obrazovanje. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (Doktorski rad).

Lay, V. (2016). Klimatska pismenost: analiza osnovnih prepreka razvoju i širenju klimatske pismenosti. *Socijalna ekologija*, 25 (1-2): 39-52.

Lay, V., Zupanc, I. (2016b). Demografsko-sociološka studija za potrebe izrade Urbanističkog plana uređenja (UPU) "Zvijezde" u Karlovcu. Zagreb: APE d.o.o., Urbanistički zavod grada Zagreba.

Lazibat, T., Samardžija, J., Sutić, I. (2010). ISO 2600 SR – društvena odgovornost, Pregledni rad, Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/472578.Lazibat_T_Samardzija_J_Sutic_I-rad.pdf, pristupljeno 27.12.2019.

Lažnjak, J. (1992). Odnos sustava tehničkih i socijalnih mjera u ekološkom projektu. Rudarsko-geološko-naftni zbornik, Vol. 4, No. 1.: 153-155.

Lažnjak, J. (1995). Socijalna konstrukcija tehnoloških akcidenata. Socijalna ekologija, Vol. 4, No 4.: 353-360.

Leburić, A., Čaldarović, O., Maroević, M. (2006). Socijalna prosudba elementarnih sustava života: sociološka studija društvenih pretpostavki uvođenja kanalizacijskog sustava Kaštela – Trogir. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Lisac, A. Lj. (1961). Razvoj industrije papira u Zagrebu. Zagreb: Zagrebačka tvornica papira.

Lokalna razvojna strategija grada Zaboka 2014. – 2020. Zabok: Grad Zabok, Zagorska razvojna agencija. Preuzeto s https://www.zabok.hr/Cms_Data/Contents/Zabok/Folders/Dokumenti/stari_dokumenti/Vazniji_akti_grada/~contents/D7M2AT8EPVNF9LW4/Lokalna_razvojna_strategija_grada_Zaboka KONACNO.pdf (10.4.2019.).

Lončar J. (2008). Industrijske, slobodne i poslovne zone – pojam, značenje i faktori lokacije, Geoadria, 13/2: 187-206.

Lončar, N., Župančić, M., Magdalenić, I. (2002). Reakcija stanovništva na neželjenu intervenciju u okolni prostor. S*ociologija i prostor*, Vol.40 No.1/2 (155/156): 137-154.

Lončar, Ž. (2007). Statistički godišnjak grada Zaboka. Zabok: Pučko otvoreno učilište Zabok.

Luttenberger, A. (2003). Usklađivanje propisa Europske unije o održivom razvoju u Republici Hrvatskoj, Pomorski zbornik, 41 (1): 301-308.

Malenica, Z. (2004). Drago Čengić, Ivan Rogić (ur.): Upravljačke elite i modernizacija. Revija za socijalnu politiku, 11 (1), 108-112. Dostupno na: https://doi.org/10.3935/rspFtero.v11i1.72

Marvasti, A.B. (2004). Qualitative Research in Sociology: An Introduction. Thousand Oaks: Sage Publications Inc.

Matešić, M. (2012). Društvene pretpostavke održivog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (doktorski rad).

Matešić, M. (2009). Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske, Socijalna ekologija, Vol. 18., No. 3-4.: 323-339.

McDonough, W., Braungart, M. (2002). Cradle to Cradle: Remarking the Way We Make Things. New York: North Point Press.

McKenzie, S. (2004). Social Sustainability: Towards Some Definitions, HawkeResearch Institute Working Paper, Series 27.

Milas, G. (2009). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Modrić, D. (2018). Kako (je) tvornica mijenja(la) grad: primjer tvornice Dalmatinka. Narodna umjetnost, 55 (2):129-146. Preuzeto s https://doi.org/10.15176/vol55no206 (10.4.2019.).

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals, Journal of Environmental Sustainability, Vol 1, No 1.: 1 – 9.

Njegač, D. (1989). Oblici i značenje decentralizacije industrije Zagreba u Hrvatsko zagorje. Acta Geographica Croatica, Vol. 24, No. 1.: 101-110.

Njegač D. (1995). Preobrazba naselja i socijalno prestrukturiranje stanovništva Hrvatskog zagorja. Zagreb: Prirodoslovno- matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (Doktorski rad).

Obadić, A. (2001). Značaj industrije za gospodarski razvitak. Ekonomski pregled, Vol. 52 No. 9-10.: 1100-1112.

Odluka o donošenju Plana gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017. - 2022. godine. Narodne novine, broj 3/2017.

Ogwang, T., Vanclay, F., A. van den Assem (2018). Impacts of the oil boom on the lives of people living in the Albertine Graben region of Uganda, The Extractive Industries and Society, Vol. 5, No. 1: 98-103.

Olson, J.S. (2015). The Industrial Revolution: Key Themes and Documents. Santa Barbara: ABC-CLIO.

Omar, H., El-Haggar, S. (2017). Sustainable Industrial Community. Journal of Environmental Protection, 8.: 301-318.

Omazić, A. i sur. (2012). Zbirka studija slučaja društveno odgovornog poslovanja. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj.

Opačak Bebić, R., Prgić Znika J. (2017). Korporativno volontiranje-društveno odgovorno poslovanje koje izgrađuje i povezuje poduzeća, zaposlenike i zajednicu. Zagreb: Volonterski centar Zagreb

Pavec, M. (2018). Sistematizacija ekonomske znanosti Josepha Schumpetera. Pula: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ (Završni rad)

Pavunc, M., Vujasinović, E., Matijević, I. (2014). Tekstil u kontekstu održivog razvoja. Tekstil, 63 (5-6), 195-203. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/142503 (5.5.2019.)

Poljanec-Borić, S. (2007). Od paradoksalne modernizacije do samoupravne postmodernizacije. Rasprava o suvremenom razvoju hrvatskog društva. Društvena istraživanja, 16, 3 (89): 359-378.

Popović, M. (2003). Industrijska ekologija- problemi i moguća rešenja. *Osma internacionalna konferencija o tribologiji*, Beograd, 8-10.10.2003. Dostupno na: http://tribolab.mas.bg.ac.rs/proceedings/2003/227-229.pdf (5.1.2020.)

Pravilnik o metodologiji za izradu Procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja, Narodne novine, broj 30/2014, 67/2014.

Prostorni plan uređenja grada Zaboka (2009). Zagreb: Arhitektonski Atelier Deset. Dostupno na https://www.zabok.hr/stranica/prostorni-planovi (2.1.2019.).

Pupavac, D. (2015). Održivi razvoj – novo lice ekonomije. Socijalna ekologija, Vol. 24, No. 2-3: 103-124.

Pusić, E. (1963). Lokalna zajednica. Zagreb: Narodne novine.

Puzek, I. (2017). Postmaterijalizam, percepcija okoliša i ekološki stavovi u urbanoj sredini: višerazinska analiza na primjeru grada Splita. Zadar: Sveučilište u Zadru, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja (Doktorski rad).

Quien, M. (2012). Društveno odgovorno poslovanje kao konkurentna prednost: analiza ciljeva najuspješnijih tvrtki u Hrvatskoj. Učenje za poduzetnike, 2, 1: 303– 307.

Rogić, I. (2000). Tehnika i samostalnost. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Rogić, I., Bagić, D., Požar, M., Vedriš, M. (2008). Urbani izazovi. Infrastruktura kao razvojni izazov u većim hrvatskim gradovima. Zagreb: Siemens d.d.

Salarić, D., Jergović, A. (2012.): Poduzetništvo i društveno odgovorno poslovanje. Učenje za

poduzetništvo. Vol. 2 No. 2: 295-301.

Sanyé-Mengual, E., García Lozano, R. (2014). Assessment of Carbon Footprint in Different Industrial Sectors, Volume 1. Singapur: Springer-Verlag.

Sedlaček, J., Katavić, I. (2017). Analiza utjecaja društvene odgovornosti na održivi razvoj odabranog poduzeća. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E, 7* (1): 269-283.

Seidman, I. (2005). Interviewing as Qualitative Research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences. Columbia University: Teachers College Press.

Siegert, L (2014). Sustainable development approaches in the food and beverage industry: A comparison between Nestle SA and Kraft Foods Inc. Hamburg: Anchor Academic Publishing.

Sredojević, S. (2006). Društvena odgovornost korporacije. Bankarstvo, 35, 7-8: 4-17

Steurer R. et al. (2005). Corporations, Stakeholders and Sustainable Development I: A Theoretical Exploration of Business–Society Relations, Journal of Business Ethics, Vol.61: 263-281.

Stiperski, Z. (1988). Promjene naseljenosti općine Samobor kao posljedica razvoja i rasporeda industrije, Geografski glasnik, 50: 69-78.

Stiperski, Z. (1990). Utjecaj industrije na razvoj Zagreba. Zagreb: Prirodoslovno- matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (Magistarski rad).

Stiperski, Z. (1993). Značajnost industrije i ostalih djelatnosti za razinu razvijenosti gospodarstva općina Hrvatske, *Acta geographica Croatica,* Vol. 28. No. 1.: 137-146.

Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Narodne novine broj 30/09.

Strategija razvoja Krapinsko-zagorske županije do 2020. godine, Krapina: Krapinsko-zagorska županija. Preuzeto s http://www.kzz.hr/sadrzaj/dokumenti/strategija-razvoja-2020/KZZ_Strategija_Razvoja_do_2020_godine.pdf (2.5.2019.).

Strategija razvoja urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine, Zagreb: Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grad. Preuzeto s https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf (5.5.2019.).

Studija o utjecaju na okoliš eksploatacije arhitektonsko-građevnog kamena na dijelu eksploatacijskog polja "Marčana" – netehnički sažetak (2018). Varaždin: SPP d.o.o.. Preuzeto s http://www.marcana.hr/doc/SUO%20Marcana%20-%20netehnicki.pdf (5.6.2019.).

Streissguth, T. (2011.). The role of industry. Detroit: Greenhaven Press.

Supek, R. (1989). Ova jedina zemlja: idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju. Zagreb: Globus.

Šarinić, J., Čaldarović, O. (2015). Suvremena sociologija grada. Od nove urbane sociologije prema sociologiji urbanog. Zagreb: Jesenski i Turk.

Šiljković, Ž. (2011). Industrijska geografija. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Švarc, J., Lažnjak, J. (2003). Nova proizvodnja znanja: perspektive u Hrvatskoj. Društvena istraživanja, god.12. br. 1-2 (63-64): 93-114. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/19539 (17.5.2019.).

Švarc, J. (2011). Hrvatska u gospodarstvu znanja – o čemu govorimo? Društvena istraživanja, god. 20, br. 4 (114): 919-942. Preuzeto s https://doi.org/10.5559/di.20.4.01 (17.5.2019.).

Tafra-Vlahović, M. (2009). Konceptualni okvir društveno odgovornog poslovanja. MediAnali, Vol.3, No.5:163-184.

Tai, F.-M., Chuang, S.-H. (2014). Corporate Social Responsibility. iBusiness, 6, 117-130; http://dx.doi.org/10.4236/ib.2014.63013 (pristupljeno 5.5.2019.).

Tenšek, M. (2007). Janko Tomić. Zabok: Elektronika-Nakladnik.

Tkalac Verčič, A., Sinčić Ćorić D., Pološki Vokić, N. (2014). Priručnik za metodologiju istraživanja u društvenim djelatnostima. Zagreb: M.E.P.

Todkari G.U. (2012). Role of Co-operative Sugar Factories in Rular Development: A case study of Damaji SugarFactory, Mangalweda. International Journal of Agriculture Sciences, Vol. 4., No. 1.: 169-171.

Trop, T. (2017). Social Impact Assessment of Rebuilding an Urban Neighborhood: A Case Study of a Demolition and Reconstruction Project in Petah Tikva, Israel, Sustainability, 9 (6), 1076.

Tudor, G., Begić, J., Tudor, A. i sur. (2018). Dobra Hrvatska: društveno odgovorno poslovanje - najbolji: hrvatski doprinosi Globalnim ciljevima održivog razvoja UN-a do 2030. Zagreb: M.E.P.

Vahtar-Jurković, K., Jurković, Z. (2006). Utjecaj razvoja industrije na području općine Omišalj, Krčki kalendar, str. 101-105.

Vanclay, F. (2003). International Principles for Social Impact Assessment, Impact Assessment and Project Appraisal, Vol. 21, No. 1: 5-12.

Viterna, J., Robertson, C. (2015). New Directions for the Sociology of Development, Annual Review of Sociology, Vol. 41: 243-269.

Vrdoljak Raguž, I., Hazdovac, K. (2014). Društveno odgovorno poslovanje i hrvatska gospodarska praksa. Oeconomica Jadertina, Vol. 4, No.1: 40-58.

Vresk, M. (2002). Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije. Zagreb: Školska knjiga.

WCED (1987), The Brundtland Report: Our Common future, United Nations, Oxford University Press, New York.

Weybrecht, G. (2014). The Sustainable MBA: A Business Guide to Sustainability. West Sussex: A John Wiley & Soons Ltd.

Whitelaw, K. (2004). ISO 14001 Environmental Systems Handbook. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Withisuphakorn, P., Batra, I., Parameswar, N., Dhir, S.: (2019): Sustainable Development in Practice: Case Study of L'Oréal, Journal of Business and Retail Management Research (JBRMR), Vol. 13- Special Edition.

Uredba o procjeni utjecaja zahvata na okoliš, Narodne novine, broj 64/2008, 67/2009.

Zakon o računovodstvu, Narodne novine, broj 78/2015,134/2015, 120/2016 i 116/2018.

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 147/2014, 123/2017, 118/2018.

Zakon o volonterstvu, Narodne novine, broj 58/2007, 22/2013.

Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, broj 80/2013, 153/2013, 78/2015, 12/2018, 118/2018.

Zagorski list (2003-2005). – tiskano izdanje, brojevi 1-239.

ZIVT-ov vjesnik: informativni list Zagorske industrije vunenih tkanina Zabok. (1974-1976). Zabok: DITT ZIVT-a

Žužul, M. (2010.): Društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj. U: Osmanagić Bedenik, N. i suradnici: *Kontroling između profita i održivog razvoja.* Zagreb: M.E.P. d.o.o.: 51-70.

Mrežni izvori:

Community Development Fund, http://kcdf.org/, pristupljeno 23.12.2019.

Correlia savjetovanje, https://www.corellia.com.hr/, pristupljeno: 27.12.2019.

DOP vodič, Vodič kroz implementaciju i harmonizaciju direktiva Europske unije u području društveno odgovornog poslovanja uz primjere dobre prakse iz odabranih zemalja članica, dostupno na: http://hi4csr.com/media/67848/CSR-Guide-Croatian_web.pdf, pristupljeno 20.12.2019.

Društveno odgovorno poslovanje u Hrvatskoj, http://www.dop.hr/?page_id=2, pristupljeno: 10.11.2018.

Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr, pristupljeno: 24.11.2018., 3.1.2019., 24.6.2019.

EUR-Lex (pristup zakonodavstvu Europske unije), https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=hr, pristupljeno: 13.5.2019.

Europska mreža centara za ekodizajn, http://www.ecodesign-centres.org/, pristupljeno: 2.5.2019.

Europska Unija, službena stranica, https://ec.europa.eu/, pristupljeno: 2.5.2019.

Finantropski fond: Zajedno za zajednicu, http://www.filantropija.hr/filantropija/korporativna-filantropija, pristupljeno: 17.6.2019.

Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost, http://www.fzoeu.hr, pristupljeno 20.11.2019.

Global Reporting Initiative (GRI) Standards, https://www.globalreporting.org/information/about-gri/Pages/default.aspx, pristupljeno: 23.12.2019.

Grad Zabok, Prostorni planovi i strateški dokumenti, https://www.zabok.hr/stranica/prostorniplanovi-i strateski-dokumenti, pristupljeno: 17.6.2019.

Hrvatska enciklopedija, http://www.enciklopedija.hr/, pristupljeno 4.3.2019., 20.11.2019.

Hrvatska udruga poslodavaca, https://www.hup.hr/, pristupljeno 30.12.2019.

Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Indeks DOP, https://www.hrpsor.hr/indeks-dop-a-1-102.html, pristupljeno: 14.1.2019.

Hrvatska gospodarska komora, o projektu Indeks DOP-a, https://dop.hgk.hr/, pristupljeno 5.4.2019.

Hrvatska udruga poslodavaca, https://www.hup.hr/, pristupljeno 28.11.2019.

Institut za društveno odgovorno poslovanje, globalni ciljevi održivog razvoja. http://www.idop.hr/hr/dop-trendovi/sdg-ciljevi-odrzivog-razvoja/opcenito-o-globalnim ciljevima-odrzivog-razvoja/17-globalnih-ciljeva-za-odrzivi-razvoj-koji-ce-do-2030-promijeniti-sliku-svijeta/, pristupljeno 14.1.2019.

Ministarstvo financija, http://www.mfin.hr/, pristupljeno 29.12.2019.

Poslovni dnevnik, http://www.poslovni.hr/, pristupljeno: 20.11.2019.

Svijet kvalitete - Portal o kvaliteti, https://www.svijet-kvalitete.com/, pristupljeno: 27.12.2019.

UNDP (2016), UNDP Support to the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations Development Programme, New York, https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/sustainable-development-goals/undp-support-to-the-implementation-of-the-2030-agenda.html, pristupljeno 20.11.2019.

Valoviti papir Dunapack, https://www.dunapack-packaging.com/hr/hr/, pristupljeno 10.10.2018.

Wikipedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Glavna_stranica, pristupljeno 5.5.2019.

Zagorska razvojna agencija, http://www.zara.hr/hr/, pristupljeno 5.5.2019.

Zagorski list, https://issuu.com/zagorski_list, pristupljeno 3.4.2019.

8. PRILOZI

Prilog 1. Povijest grada Zaboka

Ime Zabok (Kolar, 2004:254) prvi puta je zabilježeno 1335. godine u darovnici ugarsko-hrvatskog kralja Karla I., kojom posjed Zabok, prema preporuci slavonskog bana Mikca, daruje Petru Nuzlinovom jer je dotadašnji vlasnik Samson umro bez nasljednika. Darovnicu je proveo ban Mikac, a 1345. potvrdio ju je i nasljednik kralja Karla, kralj Ljudevit I. Nasljednici Petra Nuzlinovog služili su se imenom „de Zabok" da bi se negdje u 15. stoljeću počeli služiti nešto otmjenijim oblikom „Zaboky de Zabok".[197] Širenjem loze Zabokyja, posjed je podijeljen i stvaraju se novi, manji posjedi - Gredice na jugu te Prilesje (današnji Bračak) na sjeveru.

Posljednji muški potomak obitelji, Baltazar Zaboky, uzdignuo je tadašnju crkvu na mjestu župne crkve sv. Jelene Križarice (30. travnja 1658.). Poslije njegove smrti, oko 1660., posjed Zabok, kao i kolatorska prava nad župom, dolaze u vlasništvo njegovog zeta Baltazara Vojkovića od Klokoča. Sigismund Vojković-Vojkoffy započeo je 1782. gradnju župne crkve na današnjem mjestu. Crkva je dovršena 1805. Tokovi riječnih dolina uvjetovali su razvoj prometnica koje su svoje sjecište imale upravo u blizini nove crkve, a kako je ukidanjem kmetstva siromašnijim slojevima pučanstva bio omogućen slobodan izbor mjesta stanovanja, duž putova koji su od starih centara Kaštela, Gredica i Bračaka vodili prema novom središtu oko crkve, postupno su nicale kuće i stvarao se novi Zabok. Gradnja prve škole u Zaboku započela je u jesen 1845. da bi bila izgrađena tek 1851. godine.

Jedno od najpoznatijih imena rođenih u Zaboku je hrvatski pisac Ksaver Šandor Gjalski (1854. -1935.) koji se rodio i preminuo u Gredicama kod Zaboka. U njegovu čast, Zabočani svake godine održavaju manifestaciju *Dani Ksavera Šandora Gjalskog* na kojoj se dodjeljuje književna nagrada s njegovim imenom.[198]

[197] Navedeni podaci ujedno dokazuju da toponim Zabok ne potječe od imena obitelji vlasnika posjeda, već obrnuto, obitelj je stekla ime po posjedu. To je konačno i razumljivo i prihvatljivo jer stara hrvatska riječ bok između ostalog označava i istaknutu okuku riječnog toka. Budući da se posjed Zabok nalazio upravo na unutrašnjoj strani velikog luka rijeke Krapinice, dakle za bokom, može se logično zaključiti da je područje posjeda dobilo ime Zabok, to prije što se upravo na tom mjestu, ispod kapelice sv. Antuna, nalazio i stari drveni kaštel obitelji Zaboky (http://www.zabok.hr).

[198] Po crvenom tepihu: Z-A book, 2016:62.

Godine 1857. Zabok je bio malo naselje s 281 stanovnikom. Tek 1910. godine broj stanovnika penje se na 600, a nakon Drugoga svjetskog rata, 1948. godine, kad započinje i intenzivna industrijalizacija, broj stanovnika prelazi 1000.

Više o povijesti grada Zaboka može se vidjeti na web stranici Grada:
https://www.zabok.hr/stranica/povijest-zaboka

Prilog 2. Protokol intervjua

Sanja Miketić-Curman, doktorandica
Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, Zagreb

Predmet: Empirijsko istraživanje za potrebe izrade doktorskog rada: *Društveni učinci tvornice u lokalnoj zajednici – proučavanje slučaja tvornice valovitog papira u Zaboku*

Poštovani,

ovaj je intervju dio empirijskog istraživanja koji se u okviru aktivnosti vezanih za izradu mog doktorskog rada pod naslovom *Društveni učinci tvornice u lokalnoj zajednici – proučavanje slučaja tvornice valovitog papira u Zaboku* i provodi se na području grada Zaboka. Primarni je cilj ovog istraživanja ukazati na koji je način određeni razvojni subjekt (konkretno tvornica *Valoviti papir Dunapack d.o.o.*) utjecao na društveno-gospodarski razvoj Grada Zaboka. Svakako treba istaknuti da će se svi podaci, odnosno Vaši iskazi, stavovi i mišljenja koji su izneseni tijekom intervjua koristiti isključivo u analitičke svrhe, dakle za analizu tematike utjecaja tvornice na razvoj Grada Zaboka. Procijenjeno trajanje intervjua je do 30 minuta. Važno je istaknuti da za sudionike istraživanja osobno nema ni potencijalnih koristi ni šteta od sudjelovanja u istraživanju te da u svakom trenutku imate pravo prekinuti daljnje sudjelovanje u istraživanju. Pritom isto tako treba jasno naznačiti da je Vaša anonimnost u potpunosti zajamčena te da se ni na koji način iskazi izneseni tijekom intervjua, a kasnije navedeni u mojoj istraživačkoj studiji, neće moći dovesti u vezu s konkretnim sudionicima u istraživanju. Stoga će, naravno uz Vašu privolu, snimanje te eventualni audio-zapis razgovora imati isključivu funkciju vjernog prenošenja iznesenih stavova u svrhu olakšavanja obrade prikupljene građe. Dakako, i u pogledu adekvatne pohrane odgovarajućeg audio-zapisa jamčim anonimnost i zaštitu identiteta sudionika sukladno najvišim etičkim istraživačkim standardima i uzusima znanstvenoga rada. Isto tako ističem da se, na Vaše traženje, ovaj intervju može okončati u bilo kojem trenutku.

Teme razgovora za polustrukturirani intervju po skupinama ispitanika:

Skupina A) Predstavnici Uprave tvornice

- Molim da ukratko predstavite tvrtku (djelatnost, vlasnička struktura).
- Koji su glavni razlozi donošenja odluke da se na ovoj lokaciji sagradi tvornica, odnosno što je utjecalo na konačnu odluku vlasnika?
- Temeljem kojih kriterija je donesena odluka o izgradnji tvornice u Zaboku? Postoji li mogućnost da je lokacija uvjetovana tipom poslovanja tvornice, kao npr. mogućnošću nabave sirovine ili cijenom zemljišta, jeftinijom radnom snagom i sl.?
- Kakva je, u tim trenucima, bila suradnja s predstavnicima Grada Zaboka kod nabave zemljišta, ishođenja potrebnih dozvola za gradnju?
- Što biste Vi osobno naveli kao prednost odabira ove lokacije, a što kao nedostatak?
- Molim da se osvrnete na razvoj tvornice tijekom vremena, od njezine izgradnje 2003. godine pa sve do danas: koje biste glavne točke i momente izdvojili iz tog razdoblja?
- Osvrt na proširenje tvornice 2014. godine – što je prethodilo toj odluci da se ide u proširenje?
- Kakva je suradnja s predstavnicima Grada Zaboka tijekom cijelog tog razdoblja poslovanja tvornice, s naglaskom na 2003. i 2014. godinu?
- Kakav je odnos, odnosno suradnja s lokalnom zajednicom? Postoje li mogući problemi s lokalnom zajednicom odnosno je li do sada bilo kakvih reakcija lokalnog stanovništva na sam rad tvornice?
- Ukoliko je bilo reakcija lokalnog stanovništva na rad tvornice, jesu li poduzete kakve određene mjere s ciljem smanjenja potencijalnih šteta?
- Tijekom 15 godina rada tvornice, koje su vrste donacija ili sponzorstva dane prema lokalnoj zajednici i koja je namjena istih? Smatrate li navedene donacije kompenzacijom lokalnoj zajednici zbog potencijalno smanjene kvalitete života uslijed djelovanja tvornice na ovom prostoru?
- Kad sagledate ovo razdoblje od 15 godina koliko tvornica ovdje djeluje, što biste izdvojili kao koristi, a što kao potencijalne štete po lokalnu sredinu?
- Naposljetku, u kojem je smjeru planiran daljnji razvoj tvornice? Imate li već konkretan plan u narednom razdoblju?

Skupina B) Predstavnici Grada Zaboka

- Koliko ste bili upoznati s izgradnjom tvornice 2003. godine? Molim Vaš osvrt na to kako je sve počelo i zašto je odabrana ova današnja lokacija za izgradnju?
- Na koji način su lokalni stanovnici bili upoznati o planiranoj investiciji, odnosno s izgradnjom tvornice? Kakav je bio njihov stav po tom pitanju?
- Kako je izgradnja tvornice utjecala na razvoj infrastrukture Grada Zaboka?
- Osvrnite se na razdoblje proširenja tvornice 2014. godine. Kakva je bila reakcija građana, je li ih tijekom dogradnje objekta nešto smetalo, odnosno, je li bilo prigovora s njihove strane?
- Prema Vašem mišljenju koja je uloga tvornice na razvoj Grada, koliko je izravno *Dunapack* to podržao?
- Suradnja predstavnika tvornice i predstavnika Grada – kako biste ju ocijenili?
- Koje biste pozitivne efekte, odnosno koristi u ovih 15 godina poslovanja izdvojili od rada tvornice?
- Postoje li prema Vašem mišljenju potencijalne štete ili smetnje od rada tvornice?
- Molim Vaš osvrt na rad drugih tvornica u Zaboku.

Skupina C) Stanovnici koji žive u neposrednoj blizini tvornice (prvi krug stambenih objekata najbliži tvornici)

- Koliko dugo živite ovdje (u neposrednoj blizini tvornice)?
- Što znate o tvornici *Dunapack*, sjećate li se početka gradnje tvornice?
- Sjećate li se proširenja tvornice u 2014. godini? Ukoliko je odgovor potvrdan, što biste mogli izdvojiti iz tog razdoblja da se dogodilo pozitivno, odnosno negativno?
- Jeste li zadovoljni odabirom lokacije za izgradnju tvornice odnosno njenim položajem?
- Smatrate li da je trebala biti odabrana druga lokacija za izgradnju tvornice?
- Smatrate li da netko ima koristi da je tvornica locirana baš ovdje gdje se nalazi?
- Kako izgleda Vaš svakodnevni život u blizini tvornice?
- Primjećujete li razliku u radu tvornice danju odnosno noću?
- Što generalno primjećujete kao potencijalne smetnje, odnosno štete od rada tvornice?
- Smatrate li da od poslovanja tvornice postoje određene koristi, i ako da, koje su to?
- Je li izgradnja tvornice i njezino proširenje utjecalo na razvoj lokalne infrastrukture? Ako da, kako?

- Poznajete li nekog tko je zaposlen u tvornici? Ako da, je li s područja grada Zaboka?
- Osvrt na druge tvornice u Zaboku. Koliko ste upoznati s njihovim radom?
- Naposljetku, imate li neku napomena za kraj intervjua?

Skupina D) Stanovnici koji žive u okolici grada Zaboka

Pitanja odnosno teme razgovora su približno iste,[199] *kao i kod prethodne skupine ispitanika, odnosno skupine C).*

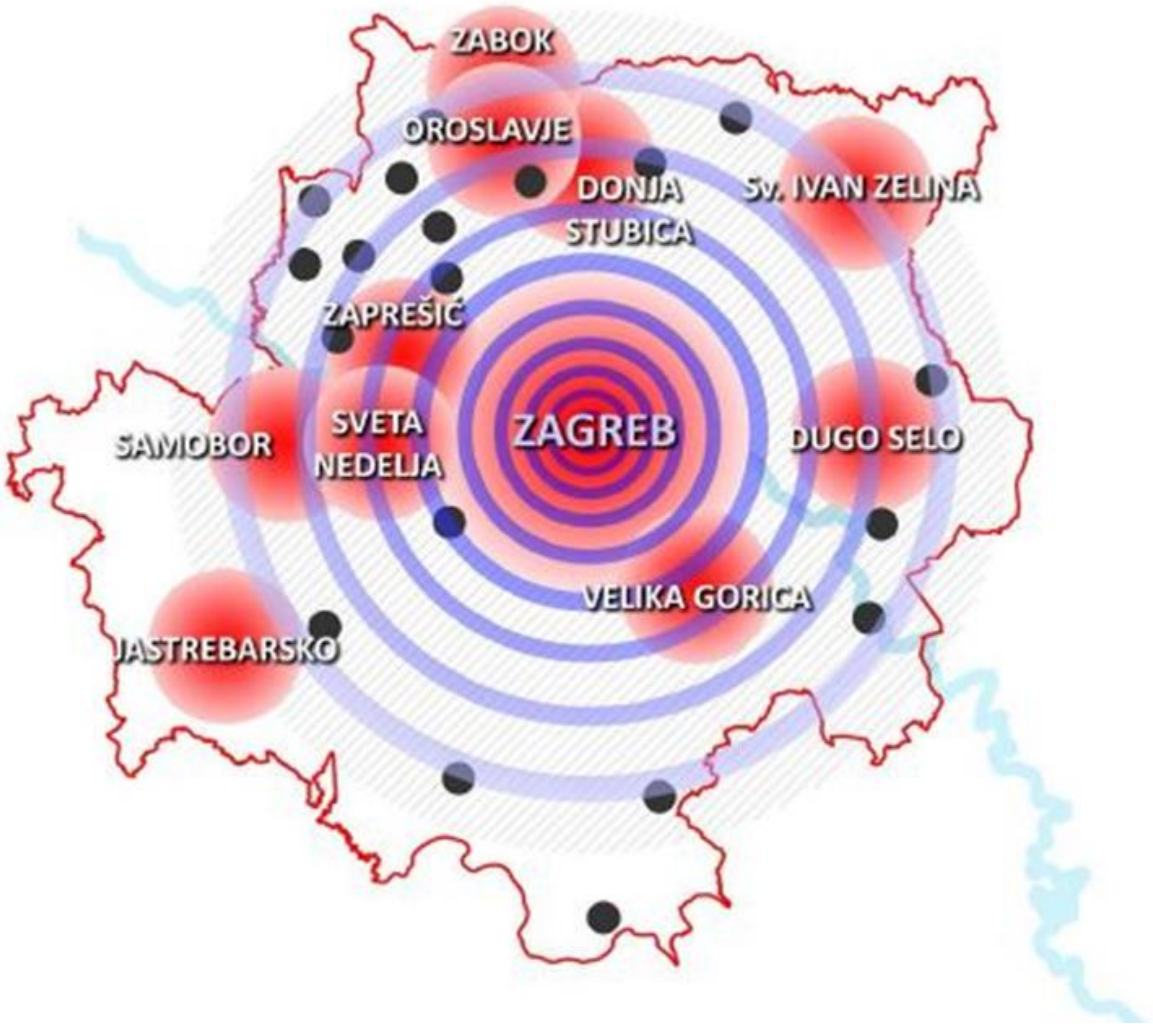
Skupina E) Predstavnici udruge civilnog društva koja se bavi zaštitom okoliša i prirode

- Molim Vas da ukratko opišete djelatnost udruge. Koliko dugo udruga djeluje te koje su njezine aktivnosti?
- Na koji način informirate stanovništvo?
- Koliko ste upoznati s radom tvornice *Dunapack*? Što znate o toj tvornici? Jeste li dosada ostvarili suradnju s predstavnicima tvornice?
- Kakav je Vaš stav vezan uz ekološki učinak tvornice na okolni teritorij? Znate li je li, s ekološkog aspekta, bilo pritužbi od strane građana na rad tvornice, naročito onih koji žive u blizini tvornice?
- Što mislite o lokaciji tvornice, smatrate li da je trebala biti negdje drugdje izgrađena? Ako da, gdje i zašto?
- Koje su, po Vašem mišljenju, koristi od rada tvornice za mjesto? A koje su potencijalne štete?
- Je li se mijenjao utjecaj tvornice kroz vrijeme? Ako da, kako?
- Što bi, po Vašem mišljenju, tvornica trebala napraviti da unaprijedi svoje poslovanje?
- Naposljetku, molim Vas osvrt na aspekte života u Zaboku s obzirom na poslovanje različitih tvornica. Koliko ste upoznati s njihovim radom i utjecajem na okoliš? Je li bilo pritužbi građana na rad tih tvornica?

Sociodemografska obilježja ispitanika (dob, spol, stručna sprema) zabilježena su na kraju intervjua.

[199] Pitanja su djelomično prilagođena budući da stanovnici ove skupine ispitanika žive u različitim dijelovima grada Zaboka, odnosno ne nalaze se u neposrednoj blizini promatrane tvornice.

Prilog 3. Ostale slike i tablice

Slika 8. Područje Urbane aglomeracije Zagreb

Izvor: https://www.zagreb.hr/urbana-aglomeracija-zagreb-konacni-prijedlog-obuhv/86896

(pristupljeno 28.5.2019.)

DanubePIE

Product Innovation through Eco-design in the Danube region

Certifikat

o sudjelovanju u projektu

„Product Innovation through Eco-design in the Danube region - Danube PIE"

Valoviti papir Dunapack d.o.o. sudjelovalo je u projektu „Product Innovation through Eco-design in the Danube Region - Danube PIE" te su predstavnici poduzeća prošli dva stupnja edukacije:

Eco-design i metodologije za primjenu eco-designa u poslovanju

Upotreba alata Ecodesign+ u mjerenju emisije CO_2

Valoviti papir Dunapack d.o.o.je izradilo analizu životnog ciklusa proizvoda iz svog proizvodnog asortimana u svrhu mjerenja emisije CO_2 u proizvodnom procesu.

Voditelj projekta
Andrija Petrović
Tehnološki park Varaždin d.o.o.

Tehnološki park Varaždin d.o.o. Zagrebačka 9a, HR-42000 Varaždin

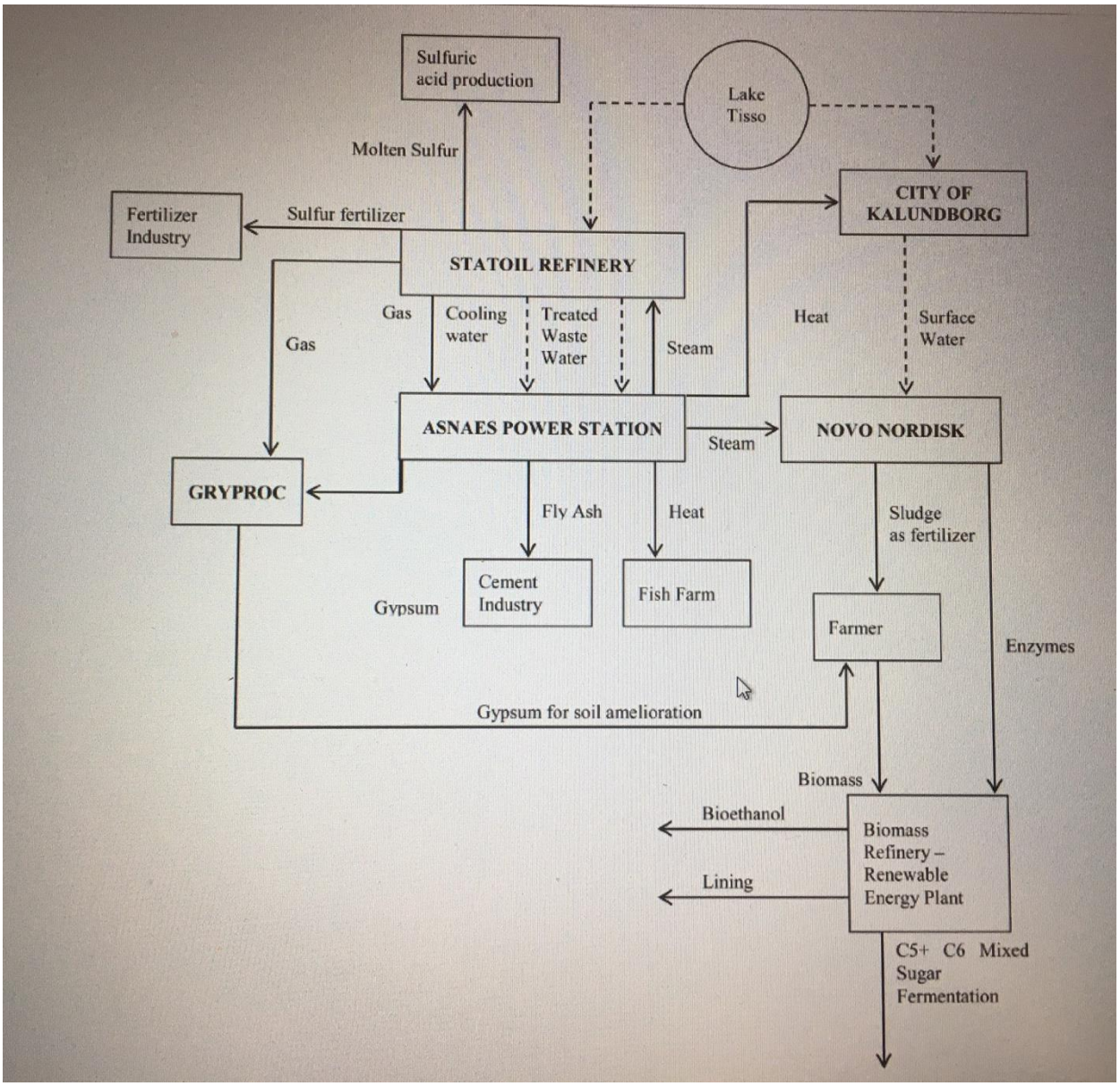
VA :: TechPark

European Commission

enterprise europe network

Slika 9. Certifikat tvrtke *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* o sudjelovanju u projektu

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

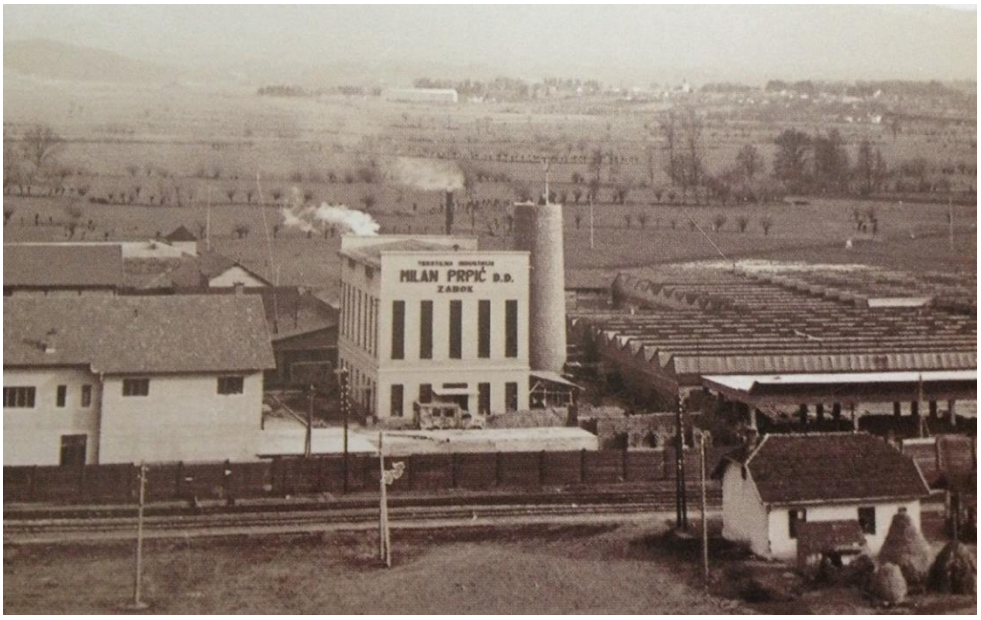
Slika 10. Shematski prikaz funkcioniranja eko-industrijskog parka Kalundborg u Danskoj

Izvor: Omar i El-Haggar, 2017:311

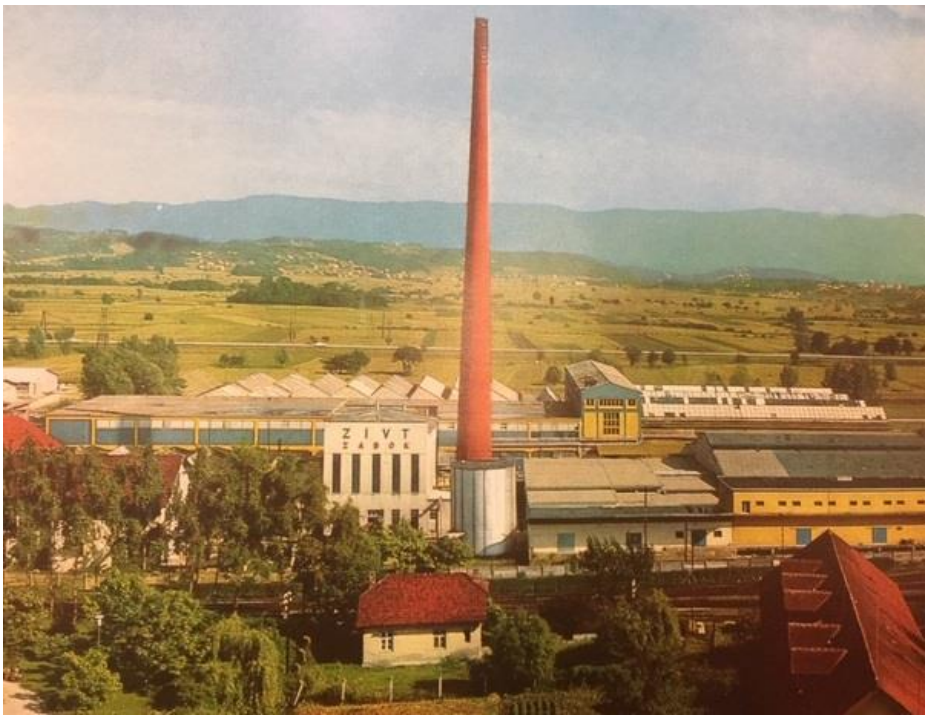
Slika 11. Struktura naselja u Gradu Zaboku

Izvor: Prostorni plan uređenja Grada Zaboka 2009.

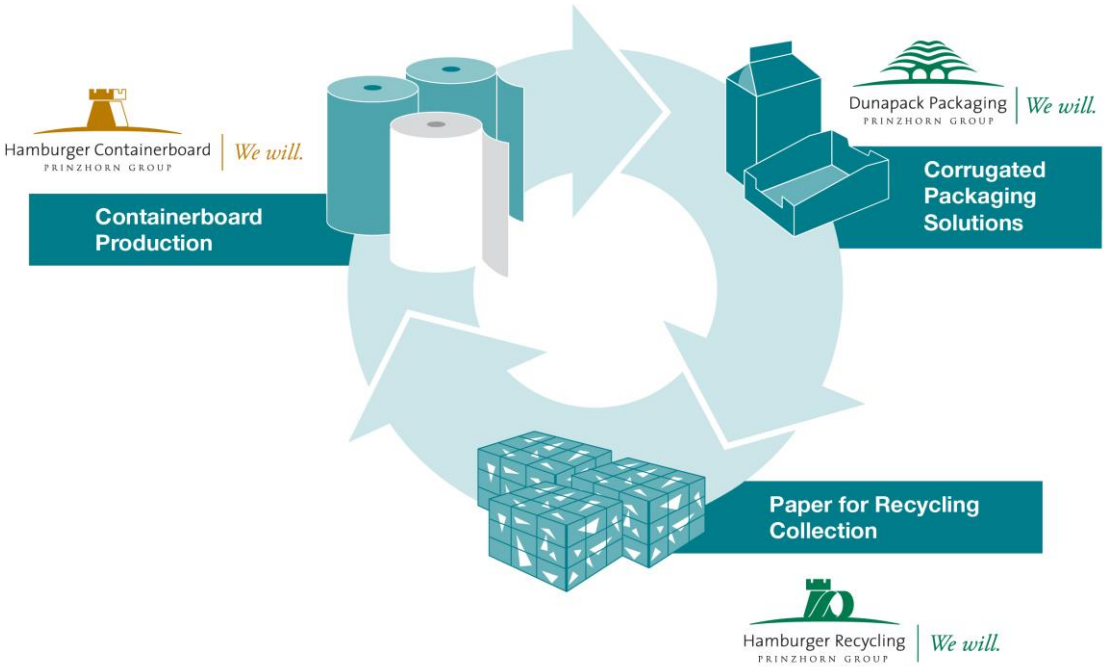
Slika 12. Tekstilna industrija Milan Prpić d.d., kasnije ZIVT (Zagorska industrija vunenih tkanina) – snimka prije 2. svjetskog rata

Izvor: Tenšek Marijan (2007): Janko Tomić, str. 143.

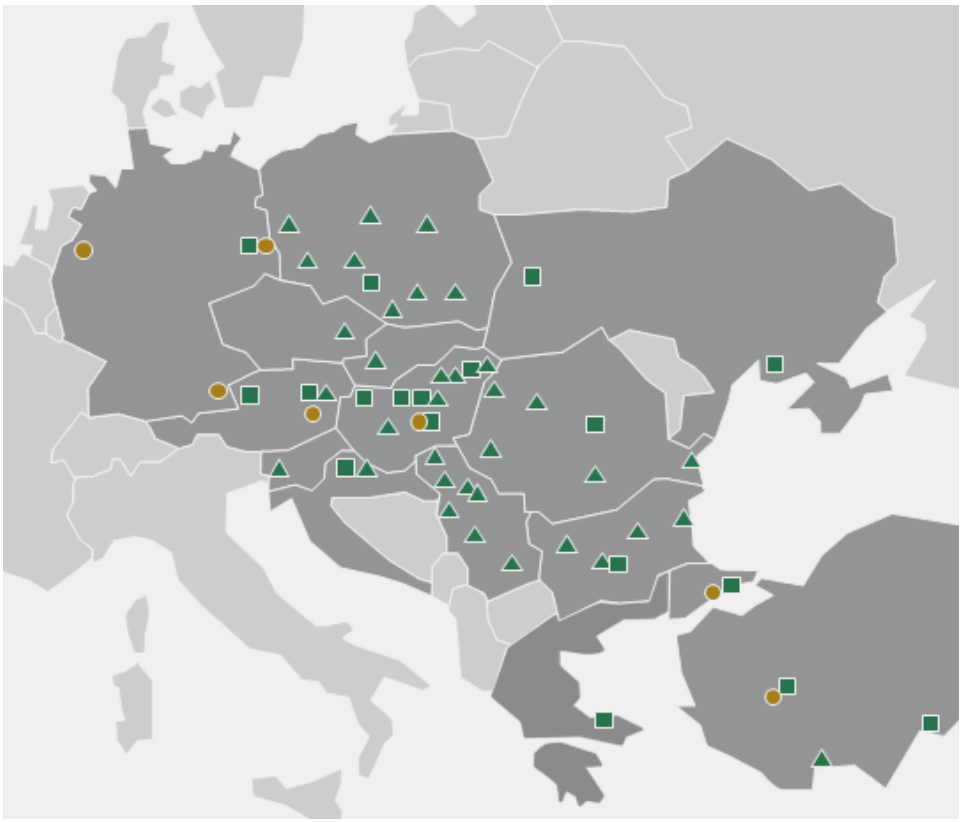
Slika 13. Panoramska snimka ZIVT-a 1976. godine

Izvor: Androić i Feletar, 1976:7

Slika 14. Zatvoreni proizvodni proces unutar Prinzhorn Grupe

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

▲Hamburger Recycling ●Hamburger Containerboard ■Dunapack Packaging

Slika 15. Prikaz tvornica u vlasništvu Prinzhorn Grupe

Izvor: https://www.prinzhorn-holding.com/index.php?id=115 (pristupljeno 3. 5.2018.)

Slika 16. Tvornica *Valoviti papir Dunapack d.o.o.*

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

Tablica 21. Primjeri definicija održivog razvoja i održivosti

autor/izvor	definicija
World Commission on Environment and Development, Our Common Future, 1887:54)	Održiv razvoj je „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih naraštaja bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe“.
World Conversation Union, 1991; prema Duxbury & Gillete, 2007: 1)	Održivi razvoj je „poboljšavanje kvalitete života dok živimo u okviru nosivog kapaciteta Zemljinih ekosustava“.
Hauff, prema: Cifrić, 2002: 40	Održivi razvoj je proces promjena kojima se „korištenje resursa, strukture investicija, orijentacija tehničkog napretka i institucionalne strukture dovode u suglasnost s budućim i sadašnjim potrebama.“
Kirn, 2000: 149	„Održivi razvoj jednostavno znači da je sposoban očuvati samog sebe neograničeno dugo, da ne ruši i ne ugrožava uvjete svoje trajne reprodukcije.“
Francis Sullivan, bivši direktor WWF-UK (prema: Sterling, 2005: 75)	„Održivi razvoj za većinu ljudi ne znači apsolutno ništa, i nikada neće.“

Izvor: prilagođeno prema Geiger Zeman i Zeman 2010:85

Prilog 4. Isječak iz internog Kodeksa ponašanja za zaposlenike Prinzhorn Grupe

PRINZHORN
HOLDING

Pravila ponašanja za zaposlenike u Prinzhorn Grupi

A. Načela i ciljevi

Javni identitet Prinzhorn Grupe pretežito je oblikovan ponašanjem i postupanjem svakog pojedinog zaposlenika. Stoga, svaki zaposlenik mora voditi računa o tome da njegovi ili njezini postupci i propusti doprinose identitetu Prinzhorn Grupe kada je riječ o ekološkim i društvenim pitanjima, a ne ga narušavati.

Neprikladno postupanje pojedinih zaposlenika može narušiti povjerenje koje svakodnevno stječemo visokim stupnjem predanosti. Dakle, ova Pravila ponašanja predstavljaju obvezujuća pravila odgovornog postupanja zaposlenika u Društvu te u odnosima s trećima, osobito klijentima i poslovnim partnerima.

Ova pragmatična Pravila ponašanja namijenjena su zaposlenicima koji se ponašaju zdravorazumski i po prirodi stvari se ponašaju na način koji ne utječe na pravne i ekonomske interese Društva. S druge strane, oni mogu očekivati od Društva da ono prihvati svoju odgovornost, štiti prava zaposlenika te očekuje od zaposlenika da provode i poštuju Pravila ponašanja isključivo u zakonskim okvirima.

Ova Pravila ponašanja ne pružaju detaljne upute o tome kako postupati, već postavljaju načela.

Ova načela su namijenjena kao pomoć zaposlenicima u suočavanju sa etičkim i pravnim izazovima u svakodnevnom radu. Zaposlenici se u svakom trenutku mogu obratiti svojim nadređenima ako imaju bilo kakvih pitanja ili primjedbi u vezi s Pravilima ponašanja. Međutim, primjenjuje se načelo da se radnje ili propusti koji nisu navedeni u Pravilima ponašanja samim time ne smatraju dozvoljenima. Svi zaposlenici trebaju štititi opravdane interese našeg Društva. Ovo načelo treba biti vodilja u postupanju naših zaposlenika. Vjerujemo da će se ovo moći postići bez detaljnog skupa pravila.

Code of Conduct for Employees of the Prinzhorn Group

A. Principles and Objectives

The public image of the Prinzhorn Group is mainly shaped by the demeanor and conduct of every single employee. Every employee must therefore ensure that her or his acts and omissions enhance and do not tarnish the Prinzhorn Group's image regarding environmental and societal aspects.

Improper conduct by individual employees may damage the trust we earn every day by our high degree of commitment. This Code of Conduct, therefore, provides binding rules for responsible conduct of employees within the Company and in dealings with third parties, especially customers and business partners.

This pragmatic Code of Conduct addresses employees with common sense who naturally behave in a manner that does not affect justified legal and economic interests of the Company. On the other hand, they may expect the Company to accept its responsibility, to safeguard its employees' rights and to expect employees to implement and comply with the Code of Conduct only within the confines of the law.

This Code of Conduct does not provide detailed instructions on how to behave, but sets outs principles.

These principles are intended to assist employees in managing ethical and legal challenges in their daily work. Employees may at any time contact their supervisors if they have any question or remarks in connection with this Code of Conduct. However, the following principle applies: Acts or omissions not mentioned in the Code of Conduct are not automatically permitted. All employees must safeguard justified interests of our Company. This maxim should guide our employees' conduct. We trust that this will be accomplished without a detailed set of rules.

Izvor: interna dokumentacija tvrtke

ŽIVOTOPIS

Sanja Miketić-Curman rođena je 24. srpnja 1980. godine u Zaboku. U Oroslavju završava osnovnu školu, a srednju medicinsku u Bedekovčini s odličnim uspjehom. Diplomirala je na Visokoj školi za sigurnost, s pravom javnosti 2002. godine, a magistrirala 2005. i stekla zvanje magistre sigurnosti. Poslijediplomski doktorski studij sociologije upisuje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu krajem 2010. godine.

Od 2003. godine zaposlena je u tvrtki *Valoviti papir Dunapack d.o.o.* na radnom mjestu voditeljice zaštite na radu i sigurnosti, a od 2017. godine preuzima funkciju voditeljice ljudskih resursa.

Od 2011. do 2015. radila je honorarno na Visokoj školi za sigurnost, u Zagrebu i Splitu, u svojstvu predavača i nositeljice kolegija Metode sigurnosti. Bila je mentor 12 završnih radova na preddiplomskom stručnom studiju i 4 na specijalističkom diplomskom stručnom studiju. Kao autorica i suautorica objavila je 20 stručnih i znanstvenih radova. Članica je Hrvatskog sociološkog društva.

Popis javno objavljenih radova:

1. Dolšak, L.; Miketić-Curman, S. (2015). Uloga, zadaće i mogućnosti stručnjaka zaštite na radu u Republici Hrvatskoj // 6. Hrvatski kongres medicine rada s međunarodnim sudjelovanjem: „Bitno za zdravlje radnika“ - Zbornik sažetaka / Mustajbegović, Jadranka; Dečković Vukres, Vlasta (ur.). Šibenik: Hrvatski liječnički zbor, Hrvatsko društvo za medicinu rada, str. 30-31 (pozvano predavanje, domaća recenzija, sažetak, stručni)
2. Vedenik, L., Dolšak, L., Miketić-Curman, S. (2014). Usporedba zakonske regulative na području kritične infrastrukture između Republike Slovenije i Republike Hrvatske // 7. međunarodna znanstveno-stručna konferencija: Dani kriznog upravljanja. Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica, str. 1171-1180. (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, znanstveni)
3. Bačić, M., Miketić-Curman, S. (2014). Poboljšanje razine sigurnosti primjenom metodologije 5S+1u tvrtki Kamen Benkovac d.o.o. // 14. Hrvatska konferencija o kvaliteti, 5. znanstveni skup Hrvatskog društva za kvalitetu, međunarodni znanstveni i stručni skup, zbornik radova / Čehajić Labaš, Dunja (ur.). Baška: Hrvatsko društvo za kvalitetu, str. 20-29 (poster, domaća recenzija, objavljeni rad, stručni)
4. Miketić-Curman, S. (2013). Uloga tvornica u lokalnoj zajednici - primjer tvornice Dunapack V.P. d.o.o. // II. Sociološka poslijediplomska konferencija Zagreb (znanstveni skupovi i radionice, usmeno)

5. Miketić-Curman, S. (2013). Društveno odgovorno poslovanje u praksi // Kvaliteta - put izvrsnosti / Belošević, Dragutin (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo za kvalitetu, str. 319-324 (poster, međunarodna recenzija, objavljeni rad, stručni)
6. Vedenik, L., Dolšak, L., Miketić-Curman, S. (2013). Potrebne kompetencije osoba iz područja sigurnosti i zaštite zdravlja na radu za sigurno upravljanje i vođenje kriznih situacija // Zbornik radova VI. međunarodne konferencije „Dani kriznog upravljanja" / Toth, I. (ur.). Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica, str. 275-284 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, stručni)
7. Vedenik, L., Miketić-Curman, S. (2013). Predlog standarda za integralno varnost kot temelj sistema vodenja in upravljanja varnostnega menedžmenta v organizacijah // Zbornik radova 8. međunarodne znanstvene i stručne konferencije Menadžment i sigurnost/ Taradi, J. (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 447-454. (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, znanstveni)
8. Miketić-Curman, S., Vedenik, L., Dolšak, L. (2012). Edukacija iz područja sigurnosti i zaštite zdravlja u obrazovanju glazbenika // Zbornik radova 4. Međunarodnog stručno-znanstvenog skupa „Zaštita na radu i zaštita zdravlja" / Vučinić, Jovan; Kirin, Snježana (ur.). Karlovac: Veleučilište u Karlovcu, str. 781-787 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, znanstveni).
9. Miketić-Curman, S., Dolšak, L. (2012). Zaštita okoliša i održivi razvoj uz provedbu koordiniranog inspekcijskog nadzora // Zbornik radova 4. Međunarodnog stručno-znanstvenog skupa „Zaštita na radu i zaštita zdravlja" /Vučinić, Jovan; Kirin, Snježana (ur.). Karlovac: Veleučilište u Karlovcu, str. 597-602 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, stručni)
10. Grabušić, P., Miketić-Curman, S., Dolšak, L. (2012). Obrazovanje i razvoj zaposlenika - Primjer iz prakse // VII. Znanstveno-stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem „Menadžment i sigurnost". Tema konferencije: „Upravljanje ljudskim resursima i sigurnost". / Taradi, Josip (ur.). Čakovec: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 602-615 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, stručni)
11. Miketić-Curman, S. Slavica, I. (2012). Registar onečišćavanja okoliša. Obveza prijave podataka na primjeru iz prakse. // Zbornik radova 12. Hrvatska konferencija o kvaliteti i 3. znanstveni skup Hrvatskog društva za kvalitetu. Kvaliteta za najbolji učinak. / Čehajić-Labaš, D. (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo za kvalitetu, str. 216-224 (poster, domaća recenzija, objavljeni rad, stručni)
12. Miketić-Curman, S., Slavica, I. (2012). Zakonski zahtjevi i upravljanje ljudskim resursima u zaštiti zdravlja i sigurnosti na radu // VII. znanstveno stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem „Menadžment i sigurnost". Tema konferencije: „Upravljanje ljudskim resursima i sigurnost". / Taradi, Josip (ur.). Čakovec: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 789-795

13. Miketić-Curman, S. (2012). Koordinirani inspekcijski nadzor i gospodarenje otpadom - primjer dobre prakse // Zbornik sažetaka 3. Stručnog skupa: „Gospodarenje otpadom - norme, propisi, novosti i praksa“. Zagreb: Hrvatska udruga za zdravo radno mjesto, str. 21-25 (pozvano predavanje, sažetak, stručni)
14. Miketić-Curman, S., Dolšak, L., Antonić, M. (2011). Zakonski zahtjevi u organiziranju poslova sigurnosti i zaštite na radu u tvrtkama // Zbornik radova VI. Znanstveno-stručne konferencije s međunarodnim sudjelovanjem „Menadžment i sigurnost“. Tema konferencije: „Organiziranje i sigurnost“. / Taradi, Josip; Filipović, Antun Matija (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 624-632 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, stručni)
15. Kacian Ivetić, I., Miketić-Curman, S., Dolšak, L. (2011). Odnos zaposlenika prema obvezi liječničkih pregleda na radnim mjestima s posebnim uvjetima rada na primjeru iz prakse // Knjiga sažetaka 5. hrvatskog kongresa medicine rada s međunarodnim sudjelovanjem „Zdravlje, rad i zajednica“ / Mustajbegović, J.; Dečković Vukres, V.; Milošević, M. (ur.). Hrvatski liječnički zbor, Hrvatsko društvo za medicinu rada, str. 86 (poster, domaća recenzija, sažetak, stručni)
16. Dolšak, L., Miketić-Curman, S., Kacian Ivetić, I. (2011). Javnost u odlučivanju o zaštiti okoliša. Iskustva u primjeni Aarhuške konvencije // Znanstveni simpozij s međunarodnim sudjelovanjem Razvoj i okoliš - perspektive održivosti Zagreb (znanstveni skupovi i radionice, usmeno)
17. Miketić-Curman, S., Dolšak, L. (2011). Održivi razvoj u praksi - primjer u djelatnosti proizvodnje valovite ljepenke // Znanstveni simpozij s međunarodnim sudjelovanjem Razvoj i okoliš-perspektive održivosti Zagreb (znanstveni skupovi i radionice, usmeno)
18. Dolšak, L., Miketić-Curman, S., Kacian Ivetić, I. (2011). Značaj suradnje inženjera sigurnosti - stručnjaka za zaštitu na radu i specijaliste medicine rada // Knjiga sažetaka 5. hrvatskog kongresa medicine rada s međunarodnim sudjelovanjem „Zdravlje, rad i zajednica“ / Mustajbegović, J.; Dečković Vukres, V.; Milošević, M. (ur.). Hrvatski liječnički zbor, Hrvatsko društvo za medicinu rada, str. 13-14 (plenarno predavanje, domaća recenzija, sažetak, stručni)
19. Dolšak, L., Miketić-Curman, S. (2010). Status inženjera sigurnosti u propisima zaštite okoliša // Zbornik radova Prvog hrvatskog sabora inženjera sigurnosti / Taradi, Josip (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 101-128 (predavanje, domaća recenzija, objavljeni rad, stručni)
20. Miketić-Curman, S., Taradi, J. (2010.) Status inženjera sigurnosti u propisima zaštite na radu // Zbornik radova Prvog hrvatskog sabora inženjera sigurnosti / Taradi, Josip; Filipović, Antun Matija (ur.). Zagreb: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, str. 53-75 (predavanje, domaća recenzija, objavljeni rad, stručni).